

sum coram ipso quasi in pace, id est doctores habens fortissimos eorum turris, et qui parvulos nutrire sciant. *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos.* Vinea, id est catholica Ecclesia fructu abundans fidei fuit pacifico, id est Christo, qui omnia pacificavit. *Tradidit eam custodibus prophetis, vel apostolis, vel angelicis dignitatibus.* Vir affert pro fructu ejus mille argenteos, id est in retributione æterna hujus vineæ affert mille argenteos, id est pro acquisitione regni cœlestis cuncta quæ mundi sunt relinquit.

VERS. 11-12. — *Vinea mea coram me est.* Vox sponsi. Verum etsi de aliis commendem custodibus, tamen te semper habeo in mea præsentia, videns et remunerans laboris tui devotionem in omnibus. *Mille tui pacifici.* Mille, subauditur argentei, quasi dixisset: Qui pro amore meo cuncta sua dimittunt in pace habeant reservata; signans simpliciores in Ecclesia, qui omnem suam substantiam milenario numero designatam, pro charitate Dei amittant. *Et ducenti his qui custodiunt fructus ejus, id est argentei,* his qui custodiunt fructus ejus, qui sunt doctores sancti, qui omnia mundi dimittunt, et in verbo prædicationis laborare non cessant, in duplici remuneratione, quæ centenario numero designatur, donantur.

Quia locutio nostra finienda est, hoc ultimum vale

a me audite. Semper in hortis habita virtutum, et scito quod amici, id est angelici spiritus, et animæ sanctorum semper te considerant, et tuo gaudent profectu.

VERS. 13, 14. — *Fac me audire vocem tuam,* id est vox prædicationis, quantum vales, semper audiatur a me. Ad hæc sponsa respondet: *Fuge, dilecte mi, et assimulare capræ hinnuloque cervorum super montes aromatum.* Ac si aperte dicat, quoniam in carne apparens, præcepta ac dona vitæ mihi defers, nunc his peractis revertere in sinum patris. *O mi dilecte assimulare capræ hinnuloque cervorum super montes aromatum.* Et hoc mihi sit solatium, quia continua visione nequeo te cernere, saltem crebra visitatione me consolari memento.

Explicit expositio in Cantica canticorum.

*Hunc cecinit Solomon mira dulcedine librum,
Qui tenet egregias sponsi sponsæque camænas:
Et thalami memorat socios sociasque fideles.
Hæc, rogo, mente tua, juvenis, mandare memento.
Hæc tibi verè canunt vitæ præcepta perennis,
Quibus ille tuis male frivola falsu sonabit.
Ecclesiæ et Christi laudes hic inde canentes: [nis.
Cantica sunt, minui [magni] falsi hæc meliora Maro-*

HONORII AUGUSTODUNENSIS

OPERUM PARS TERTIA

LITURGICA

GEMMA ANIMÆ

SIVE

De divinis officiis et antiquo ritu missarum, deque horis canonicis et totius annis solemnitatibus.

(Bibl. Patr. XX, p. 1046, ex edit. Melchioris Lotteri, Lipsiensis urbis typographi, anno 1514 data.)

FRATRES HONORIO SOLITARIO.

Agmen (114) in castris æterni regis excubans, sub impetu vitiorum undique irruentium desudans, idoneo instructori armorum laureari in triumpho vitiorum, divinatorum sacramenta officiorum scire volentibus. Sed partim penuria librorum, partim multimodorum occupatione negotiorum, minime valentibus, rogamus te, quemadmodum in multis aliis, ita et in hoc negotio nobis velis stylo prodesse.

RESPONSIO HONORII

Postquam, Christo favente, pelagus Scripturæ prospero cursu in summa totius transcurri, atque naufragosam cymbam, per syrtes et piratas multo sudore evectam, vix ad optatum littus appuli, rursus habitatores Sion me in fluctus cogitationum intruditis, et nec vires recolligere, nec navis armamenta reficere sinitis. Dicitis enim nunc tempus esse laborandi, postea requiescendi; nunc tempus seminandi, postmodum fructus percipiendi: hac spe coactus sum onus vires meas excedens subire. Patiens vos orationibus me ad iter expedire, quatenus pondere peccatorum deposito ad desideratum quietis portum liceat fixa anchora pervenire. Vestra itaque jussione funes verborum a portu otii solvo, quassatam naviculam styli procellis meditationum impello,

(114) Joan. Trithemius hoc laudans principium, auctorem confirmat, stylusque indicat, ceteris ejus epusculis respondens.

vela sententiarum distendens vento, spem seminis committo. Ipse autem secundum cursum tribuat, qui nutu mare ventosque tranquillat.

Honorii præfatio in Gemmam animæ.

Plerosque vesania captos piget me mente considerare, quos non pudet abominanda poetarum figmenta ac captiosa philosophorum argumenta summo conamine indagare, quæ mentem ideo abstractam vitiorum nexibus insolubiliter solent innodare, religionem autem Christianæ professionis penitus ignorare, per quam animam liceat perenniter cum Deo regnare. Cum sit summæ dementiæ jura tyranni velle scire, et edicta summi imperatoris nescire, atque ea quæ quotidie necessario facias non intelligere. Porro quid confert animæ pugna Hectoris, vel disputatio Platonis, aut carmina Maronis, vel nenix Nasonis, qui nunc cum consimilibus suis strident in carcere infernalis Babylonis, sub truci imperio Platonis. Dei autem sapientia maxima gloria hunc cumulat, qui prophetarum et apostolorum facta et scripta investigando jugiter ruminat, quos nunc in cœlestis Hierusalem palatio cum rege gloriæ exsultare nemo dubitat. Sapientum namque judicio tantum differt a non intelligente intelligens, quantum a cæco videns. Qui enim non intelligit quæ agit, est ut cæcus, qui nescit quo vadat; et ut Tantalus in mediis undis siti deperit. Et licet simplicitas fidelium Deo nostro placeat, tamen intelligentiam sapientum quantum lucem præ tenebris approbat. Ob hanc causam ut jussistis, libellum De divinis officiis edidi, cui nomen Gemma animæ indidi. Quia videlicet veluti aurum gemma ornatur, sic anima divino officio decoratur.

LIBER PRIMUS.

DE MISSÆ SACRIFICIO ET DE MINISTRIS ECCLESIAE.

CAP. I. — Dicendorum summa libris quatuor.

In primis ergo *De missa*, per quam nobis vita redditur, et de Ecclesia, in quo agitur, et de ministris Ecclesiae, per quos celebratur, videamus. Deinde *De (reliquis) Horis*, quæ sunt debitum nostræ servitutis, edisseramus. Tertio *De solemnitatibus anni dicamus*. Quarto *De concordia officiorum* rite subjungamus.

CAP. II. — De missa.

Missa quatuor causis nomen accepit: duabus a legatione, et duabus a missione. *Missa* quippe dicitur legatio: 1° Quia in ejus officio nobis legatio Christi repræsentatur, qua pro humano genere patris legatione fungebatur. 2° Item missa legatio dicitur, quia in ea sacerdos pro Ecclesia ad Dominum legatione fungitur. A *missione*, missa dicitur: 1° Quia populus, qui quasi ad iudicium convenit, peracta causa a iudice dimittitur. 2° Item a missione dicitur, quia populi conventus, qui ad Vesperam, et ad Matutinas quasi jure tenetur, celebrato sacrificio dimittitur.

CAP. III. — De primo officio.

Missa autem in septem officia distinguitur. In primo quorum Christi legatio agitur, quam Moyses præfigurasse cognoscitur, qui Deus gentilium, papa sacerdotum, rex populorum legitur. A Deo namque Deus Pharaonis, propheta Aaron sacerdotis, dux populi constituitur. Hic legatione Dei in Ægyptum fungitur, a senioribus et populo suscipitur, populum dispersum congregat, Ægyptum signis perdomat, oppressos a tyranno de dura servitute liberans, de Ægypto educit, in terram promissionis inducit, Sic Christus Deus deorum, sacerdos sacerdotum,

A rex regum, legatione Patris in mundum fungitur, ab angelis et pastoribus pastor, Ecclesiae typum excipitur gerentibus. Qui filios Dei, qui erant dispersi, in unam fidem congregat, mundum variis signis subjugat. Oppressos a diabolo liberans de inferno educit, in patriam paradisi inducit. Hoc totum repræsentat nobis processio episcopi, qui gerit figuram Christi.

CAP. IV. — De processione episcopi.

Postquam campanæ sonaverint, pontifex ornatus procedit, quem septem acolythi cum luminibus præeunt, post quos septem subdiaconi cum plenariis incedunt. Item post hos septem diaconi gradiuntur, quos duodecim priores sequuntur. Post hos tres acolythi cum thuribus vadunt, qui incensum gerunt. Post quos Evangelium ante episcopum fertur, quod ipse inter duos ambulans sequitur, eumque principes cum populo comitantur. Qui, dum chorum ingreditur, a cantoribus cum versu, *Gloria Patri*, excipitur. Quibus ipse pacem porrigit, deinde ad altare vadit, finito cantu orationem dicit, et tunc sedere pergit. Quidam de ministris cum eo sedent, quidam ei assistunt: hoc quasi præsentiam Christi nobis exhibet.

CAP. V. — De campanis significatio.

Campanæ sunt prophetæ. Campanæ sonabant, quia prophetæ Christi adventum prænuntiabant. Pontifex templum ingreditur, et Christus hunc mundum, id est Ecclesiam, ingreditur. Episcopus de sacro ornatu procedit, et Christus de utero virginis decore indutus tanquam sponsus de thalamo processit. Diaconi, et subdiaconi, et acolythi, qui episcopum præcedunt, designant prophetas, et sa-

piantes, et scribas, qui adventum Christi in carne mundo nuntiaverunt. Diaconi prophetas significant, qui Christum jam venisse, et adhuc venturum populo prædicant, et ex Evangelio futuram vitam nuntiant. Subdiaconi cum plenariis sapientes præferunt, qui plenitudinem Divinitatis in Christo corporaliter retulerunt. Sapientia, id est subdiaconi vadunt in medio adolescentularum tympanistriarum, ut doceant, quem tympanistæ laudare debeant. Tympanistæ sunt cantores laudes resonantes. Adolescentulæ sunt, novæ Ecclesiæ Deum laudantes edomita carne. Acolythi cum luminibus typum Scribarum gerunt, qui lumen scientiæ Scripturas exponendo fidelibus ministraverunt. Qui ideo singuli septem decernuntur, quia per septem dona Spiritus sancti sacramenta missæ perficiuntur. Priores cum capellanis, qui eos sequuntur, duodecim apostoli accipiuntur. Tres acolythi, qui thuribula cum incenso ferunt, sunt tres magi, qui munera nato Christo obtulerunt. Evangelium ante episcopum portatur, quia per doctrinam Christi nobis via ad vitam paratur. Episcopus a duobus deducitur, et Christus a duobus Testamentis per prophetas et apostolos mundo invenitur. Turba populi episcopum comitatur, quia Christum populus fidelium ad cœlestia sequi conatur. Dum præsens officium agitur in Ecclesia non sedetur, quia labori Christi deputantur qui ad cultum Dei vocantur.

CAP. VI. — *De curru Dei.*

Interim dum chorus cantat, episcopus quasi in curru vectus ad solemnitatem vadit, quia currus Dei decem millibus multiplex legitur, et comitatus episcopi decem ordinibus distinguitur, scilicet: Primus ordo, sunt ostiarii; secundus, lectores; tertius, exorcistæ; quartus, acolythi; quintus, subdiaconi; sextus, diaconi; septimus, presbyteri; octavus, cantores; nonus, laici; decimus, feminæ. Ita Christus mundum intravit, dum prophetarum chorus cecinerunt, curru Scripturæ vectus, sanctorum ordinibus comitatus. Cantores venientem episcopum cum *Gloria Patri* excipiunt, et angeli Christum advenientem cum *Gloria in excelsis* susceperunt. Duo chori laudes concinunt, quia duo populi scilicet Judæi et gentiles Christo advenienti cum laudibus occurrerunt. Per cantum *Introitus*, accipitur laus Ecclesiæ de Judæis; per *Kyrie eleyson* vero laus Ecclesiæ de gentibus. Per *Gloria in excelsis* autem utriusque concors laudatio in fide Trinitatis pro adipiscenda æqualitate angelicæ dignitatis. Per introitum queque ordo patriarcharum nobis repræsentatur, per quos Christus venturus præfigurabatur. Per versum propheticum ordo prophetarum insinuat, per quos Christus nasciturus pronuntiabatur. Per *Gloria Patri* ordo apostolicus commemoratur, per quos Christus jam venisse prædicatur, a quibus et Trinitas Ecclesiæ insinuat. Per introitum secundo repetitum ordo doctorum notatur per quos Christus adhuc venturus ad iudicium narratur. Porro per *Kyrie eleyson* diversarum linguarum populi declarantur, a

A quibus Christus in *Gloria in excelsis* cum angelis collaudatur.

CAP. VII. — *Ingressus episcopi quid significet.*

Episcopus ingrediens pacem clero porrigit; quia Christus mundum ingrediens pacem humano generi attulit, quam in primo parente amisit. Deinde sanctuarium intrat, inclinans coram altari orat, confessionem faciens. Indulgentiam implorat, quia Christus Hierusalem passurus intravit, pro nobis lavandis se in mortem inclinavit; in cœna Patrem pro Ecclesia oravit, pœnitenti et confitenti Petro, vel latroni, deinde omni populo perfectam donavit. Post hoc duos sacerdotes osculatur, quia per Christum lapidem angularem duo parietes in una fide copulantur. Deinde cæteris ministris a dextra pacem dabit, quia Christus pacem his qui longe, et his qui prope prædicavit, et ab Oriente et Occidente veniens in vinculo pacis sociavit. Altare et Evangelium osculatur, quia passione Christi homines angelis in pace sociantur. Per altare namque Judæi, per *Evangelium* gentes denotantur. Post hæc thuribulum accipiens, altare thurificat in figura angeli qui in Apocalypsi cum aureo thuribulo altari assisterat, de quo fumus aromatum in conspectu Domini ascendebat. Quia Christus magni consilii angelus in ara crucis se pro nobis obtulit, cujus corpus thuribulum Ecclesiæ fuit. Ex quo Deus Pater suavitatem odoris accepit, et propitius mundo exstitit. Fumus aromatum, orationes sanctorum sunt, quæ super aram Christum, per charitatis ardorem, vel illuminationis Spiritus sancti carbones incensi ad Deum ascendunt. Deinde altare osculatur; quia Christus pro nostra pace in ara crucis immolabatur. Deinde *Gloria in excelsis* incipit, et chorus concinit; quia Christus per mortem suam gloriam angelorum hominibus restituit, in qua sanctorum populus lætaturus laudes perstrepat. Deinde ad populum se convertens, *Pax vobis* dicit, quia Christus a mortuis resurgens, pacem Ecclesiæ reddidit, suisque *Pax vobis* dixit. Deinde in dextera parte orationem dicit; quia Christus jam de morte ad vitam transiit, nosque de exilio in patriam transtulit. Oratio autem illam benedictionem significat, qua cœlos ascensus suos benedicebat. His peractis, episcopus sedere pergit; et Christus, omnibus rite peractis, cœlos ascendit, et in dextera Patris sedens quiescit. Quidam cum episcopo sedent, quidam ei assistunt. Quia quidam electi nunc cum Christo requiescunt, plurimi adhuc in labore ei hic serviunt.

CAP. VIII. — *Quid cereostata significet.*

Episcopo ascendente ad sedem, *cereostata* mutantur de locis suis in ordine unius lineæ, excepto primo, usque ad altare. Per *cereostata* varia dona sancti Spiritus exprimentur, per lineam unam, unitas Spiritus sancti in singulis donis denotatur. A primo incipit, quia Spiritus sanctus a Christo procedit usque ad altare, id est ad corda electorum pervenit.

CAP. IX. — *Quid ministri designant.*

Diacones, qui episcopum præcedentes altare osculantur, designant justos, qui antè Christi adventum pro veritate patiebantur. Deinde post episcopum erecti stabunt; quia plurimi Christi vestigia sequentes pro eo mortem subierunt. Quidam a dextris, quidam a sinistris stant; quia dextra contemplativam; sinistra activam vitam significat. In dextra stantes sunt, in contemplativa vita Christo ministrantes. In sinistra consistentes, sunt in activa vita Christo servientes. Duo diaconi vicissim vadunt altrinsecus osculari latera altaris; quia Christus misit binos discipulos ante faciem suam in omnem civitatem. Osculum eorum significat, ut intrantes dicunt: *Pax huic domui*; altare, corda electorum. Postea revertuntur ad episcopum; et discipuli reversi sunt ad Christum nuntiantes opera signorum. Quot diacones, tot subdiacones, et acolythi esse debent. Septem diacones ideo sunt, quia apostoli septem diacones in ministerium elegerunt. Et quia septem dona Spiritus sancti sacramenta missæ faciunt; ideo etiam septem diacones ministrant, quia septem discipuli post resurrectionem in piscando laborabant, quos ad prandium invitabat. Per septem subdiacones, septem columnæ domus sapientiæ accipiuntur. Per septem acolythos, septem lucernæ tabernaculi, vel septem candelabra in Apocalypsi intelliguntur. Si quinque diacones ministrant; tunc hos quinque designant, qui Domino in resurrectione puellæ adfuerant (*Marc. v*). Quinque autem subdiacones serviunt, quia hæc sacramenta quinque partes Scripturæ docuerunt. Vetus enim Testamentum in *legem et prophetas* dividitur: Novum in *Actus apostolorum et Epistolas eorum*, et prophetiam Apocalypsis partitur. Quinque acolythi sunt, quia quinque libri Moysi hæc mysteria testificati sunt. Tres diacones si ministrant, significant tres apostolos qui Domino in monte transfigurato aderant. Tres subdiacones sunt, quia lex et psalmi et prophetæ hæc sacramenta prædixerunt. Tres acolythi serviunt, quia *fides, spes et charitas* hæc mysteria perficiunt. Unus diaconus si ministrat, illum adolescentem qui Domino in passione adhæsit, scilicet Joannem, significat, quando rejecta sindone (*Marc. xiv*) nudus profugit; per unum quoque dia-

CAP. X. — *Quid subdiaconus designat.*

Unus subdiaconus servit, quia universitas Scripturæ hoc sacramentum docuit. Ab uno acolytho servitur, quia in unitate tantum Ecclesiæ hoc sacramentum conficitur.

CAP. XI. — *Quid acolythi designant.*

Acolythi usque ad *Kyrie eleison* lumina tenent, quia doctores, illuminatores Ecclesiæ, verbo et exemplo lumen fidelibus præbere debent, quoadusque ipsi Domini moribus invocare incipiant, et Christum veram lucem omnem animam illuminare cognoscant. Septem cerci sunt septem dona spiri-

tus sancti. Cæcus in medio stans est Christus. Deinde luminaria ordinatim versus episcopum disponuntur; quia septem dona Spiritus sancti per Christum Ecclesiæ distribuuntur. Acolythus, qui fert thuribulum, designat Joseph qui undique circumtulit Christum: significat etiam Paulum apostolum, qui prædicando Christi odorem portavit per totum mundum. Sex, vel quatuor, vel duobus ministrare non licet, quia par numerus dividi potest, et Ecclesia scindi non debet, et ideo *numero Deus impare gaudet* (*Virg., Eclog. viii, 75*).

CAP. XII. — *De thuribulo.*

Thuribulum namque significat corpus Domini; incensum, ejus divinitatem; ignis, Spiritum sanctum. Si est aureum, signat ejus divinitatem omnia præcellentem; si argenteum, demonstrat ipsius humanitatem omnium sanctitate nitentem; si cupreum, declarat ejus carnem pro nobis fragilem; si ferreum, insinuat ejus carnem mortuam in resurrectione mortem superantem. Si quatuor lineas habet thuribulum, significat quatuor elementis constare corpus Dominicum, quod quatuor virtutibus, prudentia, fortitudine, justitia, temperantia fuit plenum. Quinta linea, quæ thuribulum ab invicem separat, designat animam Christi, quæ se morte a corpore sequestraverat. Si autem tribus lineis continetur, significat quod humana caro, et anima rationalis, et verbi divinitas una persona Christi efficitur, quarta quæ partes dividit, est potestas quæ animam pro oribus in morte posuit. Si vero tantum una linea sustentatur, designat quod ipse solus absque sorde a virgine generatur, et solus *liber inter mortuos* (*Psal. lxxxvii*) prædicatur. Circulus, cui hæc omnia innectuntur, est divinitas a qua hæc omnia continentur, cujus majestas nullo termino clauditur.

CAP. XIII. — *De Ecclesia, et secundo officio.*

In superiori officio de capite nostro *Christo*. In sequenti vero de corpore ejus *Ecclesia* agitur. Quam Maria soror Moysi præfigurabat, quæ populo liberato præcinebat, et turba canticum respondebat. Sic, Christo residente, lector Epistolam in pulpito recitat et chorus cantum resonat; quia, Christo in cælis residente, doctorum ordo Scripturam mundo intonuit, et omnis ubique populus laudem Christo sonuit. Altior locus ponitur episcopo, ut superintendat, et tanquam populum custodiat, ut vinitori locus sit ut vineam custodiat. Sic Dominus in alto cælorum sedens custodit curram suam, id est civitatem suam, videlicet Ecclesiam.

CAP. XIV. — *De subdiacono.*

Subdiacono legente, solemus sedere. Lectio, est prædicatio; sessio et auditorum responsio, credentium confessio. Lectores et cantores sunt Domini negotiatores. Subdiacono Epistolam legente, cerci verso ordine ab oriente in occidentem disponuntur, quia lumen doctrinæ ab Oriente in Occidentem, id est per totum orbem per apostolos diffundebatur. Per *Graduale*, conversio Ecclesiæ de Judæis intelli-

gitar .per *Versum*, conversio de gentibus accipitur. Per *Alleluia* utriusque in fide lætitia exprimitur. *Sequentia*, cantum victoriæ designat, qua justorum animæ in Deo vivo pro sua liberatione exsultant, sicut filii Israel pro sua ereptione canticum victoriæ canebant. Unde quidam longam pneumam cum organis jubulant, quæ *jubilum* vocatur; quia plausum victorum lætantium imitantur.

CAP. XV. — *De episcopo.*

Episcopus a dextris altaris sedens, versa facie ad choros laborantes intuetur, quia Christus a dextris Dei sedens versa facie ad Ecclesiam singulorum corda intuetur, et pro se laborantes remunerari pollicetur: unde dum Stephanus (*Act. vii*) pro eo laboravit, ad adjuvandum eum surrexit.

CAP. XVI. — *De cantoribus.*

Cantores qui choros regunt, sunt apostoli qui Ecclesiæ laudes Dei instruxerunt. Hi qui *Graduale* cantant, significant eos qui in activa vita Christo serviunt. In gradibus cantantes stabunt, quia justus de virtute in virtutem in scala charitatis ibunt. Qui *Alleluia* cantant, designant eos qui in contemplativa vita Christum laudant. Hi cantantes altius consistunt; quia tales in celsitudine virtutum cœlestia contemplando scandunt. *Sequentiam* chori alternatim jubilabunt, quia frequentia angelorum et hominum in domo Dei Dominum in sæculum sæculi laudabunt.

CAP. XVII. — *De servo arante.*

Legitur in Evangelio de servo arante, quod, peracto opere de agro, domum redeat, et post servitium Domino suo impensum ad convivium recumbat (*Luc. xvii*). Ager Dei sunt corda fidelium, servus arans est ordo prædicantium; per lectorem Epistolæ doctores exprimentur, qui agrum Dei prædicando coluerunt; per responsionem, fideles qui per bonam operationem respondentes fructum justitiæ protulerunt. Aratrum, est nostrum servitium. Boves hinc inde trahentes sunt utrinque totis viribus Domino canentes. Præcentor qui cantantes manu et voce incitat, est servus qui boves stimulo minans dulci voce bobus jubilat. Lector, legem Domini dat auditoribus qui nuper vocati sunt per officia cantorum in schola Dei ad nuptias. Schola, dicitur vocatio, in qua si quis adhuc surdis auribus cordis torpescat, cantor cum excelsa tuba sonat in aurem ejus dulcedinem melodiæ, ut excitetur. Cantores qui respondent primo canenti, vox est auditorum quasi evigilantium et Dominum laudantium. Versus, est arans servus per dulcedinem modulationis corda carnalium, quæ se aperiunt more sulci in confessione vocis et lacrymarum. Arant qui aratro compunctionis corda scindunt, in lectione pascitur auditor quasi quodammodo bos. Bos ad hoc pascitur, ut in eo opus agriculturæ exerceatur. Bos est prædicator, cantor, quodammodo bubuleus, qui jubilat bobus, ut hilarius aratrum trahant, scilicet instigat canentes ut lætius canant. Terra scinditur, quando corda auditorum compunguntur. Tales

operarii cum de agro hujus mundi redeunt, æternum convivium cum Domino suo ineunt.

CAP. XVIII. — *De figura alia.*

Episcopus tribus horis missæ sedet: scilicet dum *Epistola* legitur, dum *Graduale* et *Alleluia* canitur; quia Christus tribus diebus inter doctores in templo sedisse legitur. Subdiaconus, qui Epistolam legit, significat Joannem Baptistam qui ante Christum prædicavit. Per Epistolam quippe Joannis prædicatio accipitur; per Evangelium Christi prædicatio innuitur. Ideo Epistola Evangelium præcedit, quia Joannis prædicatio præcessit. Et, sicut Joannes præcursor Christi memoratur, ita Epistola ante Evangelium, quod est Christi. Præconatur Evangelium in altiori loco quam Epistola legitur, quia Christi prædicatio dignior quam Joannis cognoscitur. Subdiaconus tamen in eodem pulpito, quo et diaconus, legit; quia omnis populus Joannem Christum esse putavit. Graduale, significat vocationem apostolorum, qua se ad Christum converterunt. Alleluia vero, lætitiæ eorum quam de præsentia Christi et miraculis ejus habuerunt. *Sequentia* vero, animæ eorum jubilationem qua de promissa spe exsultaverunt. Hæc Episcopus ministros Ecclesiæ ordinat; quia et Moyses Aaron, et levitas in ministerium tabernaculi ordinavit, et Christus septuaginta duos ordinavit, quos in predicatione destinavit.

CAP. XIX. — *De tertio officio.*

In tertio officio ad caput reditur, et prædicatio Christi nobis ad memoriam reducit. Hoc officium Moyses præfiguravit, quando in montem ad Dominum ascendit, et ab eo tabulas testamenti accepit. Dominusque, cuncto populo audiente, mandata proposuit, et Moyses justitias legis exposuit, et populus se omnia servaturum respondit (*Exod. xix*). Sic diaconus ad episcopum vadit, librum ab altari accipit, Evangelium, in quo divina præcepta sunt coram populo legit. Episcopus sermonem faciens populo ea exponit, et populus per *Kyrie eleyson*, clerus autem per *Credo in unum Deum*, se spondet cuncta servaturum. Qualiter autem hoc per Christum et apostolos sit gestum, breviter est dicendum.

CAP. XX. — *De diacono.*

Per episcopum, repræsentatur nobis Christus; per diaconum, ordo apostolicus. Diaconus qui legit, est Petrus qui pro omnibus respondet. Episcopus lecturum diaconum benedicit; quia Christus convocatis apostolis, benedictione eos replevit, dum eis potestatem super omnia dæmonia dedit, et eos regnum Dei prædicare misit (*Luc. ix*). Diaconus Evangelium ab altari accipit, legere pergit, quia *de Sion* lex, et verbum Domini *de Hierusalem exivit* (*Isai. ii*). In hoc quippe loco, altare Hierusalem designat, in qua apostoli verbum prædicationis a Domino acceperunt, et exeuntes per totam terram prædicaverunt. Diaconus in sinistro brachio librum portat, quia sinistra præsentem vitam significat. Et in hac vita tantum prædicari Evangelium debet; quia in futura vita nullus doctrina eget, nam omnes a minimo usque ad maxi-

num Dominum cognoscent. Ab australi parte in am-
bonem ascendit, quia Christus a Bethlehem, quæ est
ad austrum, Hierusalem venit, unde dicitur: *Deus ab
austro veniet (Habac. III)*.

CAP. XXI. — *Quid duæ candelæ designant.*

Duæ candelæ Evangelium præcedunt; quia lex et
prophetæ præcesserunt, quæ Evangelium prædixe-
runt; duo candelabra quæ præferuntur, sunt duo
præcepta charitatis, quæ per Evangelium instruun-
tur. Duo acolythi qui ea portant, sunt Moyses et
Elias, inter quos Dominus ut sol in monte fulgebat
(*Matth. XVII; Marc. IX; Luc. IX*). Dum Evangelium
legitur, cerei in pavementum deponuntur, quia um-
bræ legis, et ænigmata prophetarum per lumen
Evangelii ab humilibus intelliguntur. Perlecto Evan-
gelio candelæ extinguuntur, dum per lucem Evan-
gelii spiritualiter prolatæ intelliguntur. Thuribulum
ante Evangelium portatur, quia Christus odor suavi-
tatis in igne passionis pro nobis sacrificatus prædi-
catur.

CAP. XXII. — *Quid designet, quod Evangelium in
ambone legitur.*

Evangelium in alto loco legitur, quia Christus in
monte prædicasse perhibetur. Ideo et in sublimi le-
gitur, quia sublimia sunt evangelica præcepta per
quæ altitudo cælorum scanditur. Ante Evangelium
lumen ardet, eo quod evangelica doctrina Ecclesiam
illuminet, et quia verbum Dei lumen nobis ad vitam
præbet. Diaconus secundum ordinem se vertit ad
austrum dum legit Evangelium, quia in hac parte
viri stare solent quibus spiritalia prædicari debent.
Per viros quippe spiritalia significantur, et per
austrum Spiritus sanctus designatur. Nunc au-
tem secundum solitum morem se ad aquilonem
vertit ubi feminæ stant, quæ carnales significant,
quia Evangelium carnales ad spiritalia vocat. Per
aquilonem quoque diabolus designatur, qui per Evan-
gelium impugnatur. Per aquilonem enim infidelis
populus denotatur, cui Evangelium prædicatur, ut
ad Christum convertatur.

CAP. XXIII. — *De signis et salutatione diaconi.*

Diaconus, cum ascenderit in analogium, primum
salutat populum per *Dominus vobiscum*, quia apo-
stoli, quæcumque domum prædicaturi intraverunt,
primum per *pax huic domui* auditores salutaverunt.
Cum *sequentia sancti Evangelii* dicit, signum sanctæ
crucis fronti suæ, in qua sedes est verecundiæ im-
primit: per hoc se de verbis Domini non erubescere
innuit. Qui enim sermones Domini erubuerit, hunc
Filius coram Patre et angelis in iudicio erubescet
(*Luc. IX*). Crux quippe et Evangelium apud incredu-
los magnæ confusionis fuit opprobrium. Deinde os
signat, quia verba Dei se ore confiteri pronuntiat,
cum ore confessio ad salutem fiat (*Rom. X*). Exinde
cor signat, ut spiritum elationis a se excludat, et ea
quæ ore confitetur ad justitiam innotescat. Igitur
per cordis signationem, fides verbi accipitur; per
oris signationem, confessio Christi intelligitur; per
frontis signationem, operatio Evangelii exprimitur.

Deinde clerus et populus se signat. *Gloria tibi, Do-
mine*, conclamat, quia Christum crucifixum se adora-
re, suis verbis obedire se pronuntiat. Ita, dum apo-
stoli verba Dei prædicaverunt, populi Dominum lau-
daverunt.

CAP. XXIV. — *De baculis.*

Dum Evangelium legitur, baculi de manibus depo-
nuntur; quia, prædicante Evangelio, legales observan-
tiæ a populo deponerentur. Ex legis quippe præcepto
baculos manibus tenebant, qui paschalem agnum
edentes ad patriam tendebant. Secundum hunc mo-
rem cantores in officio missæ baculos tenere noscun-
tur, dum verus paschalis Agnus benedicitur: signi-
ficantes quod hi qui ad æternam patriam et ad fe-
stum angelorum cupiunt festinare, esu cœlestis agni,
et baculis contra hostes, id est sententiis Scriptura-
rum contra dæmones, se debent defensare. Hos inter
Evangelium deponunt; quia cum ad Christum quem
Evangelium signat perveniunt, nullis Scripturarum
sustentaculis indigent. Per baculos, et sacerdotes
denotantur per quorum doctrinam infirmi in fide
sustentantur, qui baculi in Evangelio deponuntur,
quia omnium sacerdotum doctrinæ Christi Evan-
gelio postponuntur. Tunc etiam velamina capitis aufe-
runtur; quia, Christo evangelizante, velamina legis
tollebantur. Et nos capita denudamus, quia revelata
facie, non in ænigmate, Dominum in Evangelio vi-
deamus (*II Cor. III*). Perlecto Evangelio, diaconus
revertitur ad episcopum, librum ei offert ad oscu-
landum, quem mox reponit in locum suum; quia
apostoli, peracta prædicatione, ad Christum reversi
sunt. Scilicet et dæmonia in nomine ejus subje-
cta retulerunt, quasi librum in locum suum repo-
suerunt, dum non sibi sed Domino cuncta ascri-
pserunt.

CAP. XXV. — *De sermone.*

Deinde episcopus sermonem ad populum facit,
quia postquam Christus populo per apostolos inno-
tuit, ipse omnibus prædicare cœpit. Episcopus po-
pulum de pœnitentia, et fide, et confessione instruit,
quia Christus pœnitentiam, et fidem in Deum et re-
missionem peccatorum per confessionem et baptisma
docuit. Post hæc populus *Kyrie eleyson*, et clerus
Credo in unum Deum, cantant; quia quod diaconus
legit, et quod episcopus prædicavit se credere affir-
mant. Ita postquam Christus et apostoli populum do-
cuerunt, fide recepta, laudes Deo personerunt. In-
terim Evangelium cum incenso per chorum defertur,
et singulis ad osculandum porrigitur; quia apostoli
Christum (odorem vitæ) per mundum portaverunt, et
cunctis gentibus per verbum ejus pacem æternam
præbuerunt.

CAP. XXVI. — *De quarto officio et de Ecclesia.*

In quarto officio ad corpus Christi id est ad Ec-
clesiam significatio recurrit, et ejus actionem nobis
exprimit. Cujus figuram populus Israel olim præfe-
rebat, quando Moysi de monte descendenti diversa
dona ad faciendum tabernaculum offerebat, in quo
altare fiebat super quod sacerdos sacrificia populæ

immolabat. Sic episcopo de pulpito descendenti populi A
diversas oblationes offerunt, pro quibus sacerdos et ministri sacrificium in altari cum cantu immolabunt. Ita Christo ad Hierusalem passuro de monte Oliveti descendenti turba occurrit, palmas floresque cum cantu laudis obtulit, pro quibus ipse se sacrificium in ara crucis obtulit. Pontifex repræsentat Christum, ministri turbam discipulorum. Populi offerentes, sunt illi cum palmis occurrentes; cantores cantantes, sunt Hosanna resonantes.

CAP. XXVII. — *De sacrificio.*

Quidam de populo aurum, quidam argentum, quidam de alia substantia sacrificant. Sacerdos et ministri panem et vinum cum aqua immolant. Qui aurum offerunt, significant magos, qui Domino aurum obtulerunt. Qui argentum offerunt, designant eos, qui pecuniam in gazophylacium miserunt. Qui de aliis rebus sacrificant, sunt hi, qui Domino necessaria, quæ Judas portabat, mittebant. Et hos significant, qui per Paulum et Barnabam apostolis oblationes Hierosolymam trans mittebant. Qui panem offerunt, sunt hi, qui spiritum suum in sacrificium laudis Domino impendunt. Qui vinum offerunt, sunt hi, qui animas pro fratribus ponunt. Qui aquam offerunt, sunt hi qui corpus suum pro Christo ad supplicia tradunt.

CAP. XXVIII. — *De tribus sacrificiis*

Primo viri offerunt, qui fortes in Christo designant, quia in primitiva Ecclesia justi (sub persecutoribus dura perpassi) victima Christi occubuerant. Deinde feminae sacrificant, quæ fragiliores significant; quia tempore pacis fideles non seipsos sed hostiam laudis Domino immolant. Ad ultimum sacerdotes et ministri offerunt, qui doctores et ductores populi sunt, quia sub Antichristo fideles per diversa tormenta sacrificium vinum se Christo offerunt.

CAP. XXIX. — *De septem sacrificiis legalibus.*

Septem autem sacrificia ab antiquis secundum legem offerebantur, quæ adhuc Christiani imitantur. Ritus namque Synagogæ transivit in religionem Ecclesiæ. Et sacrificia populi carnalis mutata sunt in observantiam spiritualem. Sunt autem hæc: *Legale sacrificium, voluntarium, pro peccato, pro gratiarum actione, dona, vota, holocausta.* Sacrificium legale obtulit, qui decimas vel primitias, vel ea quæ lex præcipit, obtulit. *Voluntarium* sacrificium obtulit, qui aliquid de rebus suis Deo sponte obtulit. Sacrificium *pro peccato* obtulit, qui transgresso legis mandato hireum obtulit. Sacrificium *pro gratiarum actione* obtulit, qui pro victoria munus Deo obtulit. *Dona* obtulit, qui aliquid in ornatum templi contulit. *Vota* obtulit, qui in periculo belli constitutus aliquid Deo vovit, quod postea solvit. *Holocausta* obtulit, qui agnum offerens totum in altari incendit. *Holocaustum* namque totum incensum dicitur.

CAP. XXX. — *De sacrificio Christianorum.*

Ita Christiani *legale sacrificium* offerunt, dum decimas rerum suarum Deo dabunt. *Voluntarium* offerunt, dum de rebus suis Deo servientibus aliquid conferunt. *Pro peccato* offerunt, dum pro poenitentia injuncta sacerdotibus, vel religiosis, vel indigentibus aliquid impendunt. *Pro gratiarum actione* offerunt, dum pro dignitate, vel pro aliqua collata gratia Deo quidquam offerunt. *Dona* offerunt, dum in ædificia ecclesiarum, vel in ornatus earum aliquid conferunt. *Vota* offerunt, dum in bello, vel naufragio, vel aliquo periculo positi aliquid vovent, quod liberati Deo et sanctis offerunt. *Holocausta* offerunt, qui sæculum relinquunt et omnia sua vel indigentibus distribuunt, vel monasteriis conferunt. Hæc sacrificia populi offerunt. Sacerdotes autem et ministri Christo instituentem panem et vinum offerunt.

CAP. XXXI. — *De sacrificio panis.*

Hoc sacrificium ideo ex pane fit, quia Christus se panem vivum astruxit (*Joan. vi*), quem Scriptura panem angelorum prædixit (*Psal. lxxvii*). Qui panis fit absque fermento, quia Christus fuit sine peccato. Ideo autem panis ex fermento fit, quia Christus se granum frumenti asseruit. Granum autem per trituram de theca sua excutitur contumeliis et opprobriis arefactus, a Judæis, et gentibus, quasi duobus lapidibus, flagellis atteritur, cribratus conspersus compastinatur, dum a suis separatus, sanguine proprio perfusus cruci compingebatur, in qua quasi panis in igne passionis excoctus in immortalitatem mutabatur.

CAP. XXXII. — *De Ecclesia, et significatione.*

Ideo et corpus Christi de pane fit, qui ex multis granis conficitur, quia Ecclesia corpus Christi per illud reficitur, quæ ex multis electis colligitur. Quæ grana, scilicet electi, flagello prædicationis de theca veteris vitæ excutiuntur, poenitentia arefacti, quasi duobus lapidibus moluntur, dum duabus legibus in scrutinio minutatim imbuuntur. Cribrati, conspersi compastinantur, dum ab infidelibus segregati, aqua baptismatis renati, vinculo charitatis per Spiritum sanctum in fide copulantur, ut panes in clibano excocti in candorem mutantur, dum in camino tribulationis examinati ad imaginem Dei reformantur. Tali modo panis effecti de pane Christi reficiuntur, et hi in æternum non moriuntur.

CAP. XXXIII. — *De sacrificio vini.*

Ideo autem hoc sacramentum de vino fit, quia Christus se vitem dixit, et Scriptura eum vinum jucunditatis asseruit. Uva autem, in prælo duobus lignis expressa, in vinum liquatur, et Christus duobus lignis crucis pressus, sanguis ejus in potum fidelibus fundebatur. Ideo et sanguis Christi de vino conficitur, quod de multis acinis exprimitur, quia per illum corpus Christi Ecclesia recreatur, quæ de multis justis congregatur. Hæc pressuris mundi, quasi in torculari, calcatur, et Christo per passiones incorporatur.

CAP. XXXIV. — *De aqua.*

Ideo autem hoc sacrificium de aqua fit, quia aqua de Christi latere exivit, et Joanni angelus aquas populos esse retulit. Et ideo aqua vino admiscetur, quia populus sanguine Christi redemptus, per aquam baptismatis ablutus, per partem hujus cibi, et partem hujus vini Christo communicatur. Panis autem hic in carnem convertitur, quia Christus, paschalis agnus pro nobis occiditur, et caro nostra a morte redimitur. Vinum in sanguinem transit, quia Christus sanguinem fundens, pro nobis animam posuit, et animam nostram quæ in sanguine habitat a peccatis expiavit. Sine aqua autem hoc sacramentum non conficitur, quia solius populi causa hoc mysterium agitur, quia et eo quotidie reficitur.

CAP. XXXV. — *De forma panis.*

Panis vero ideo in modum denarii formatur, quia panis vitæ Christus pro denariorum numero tradebatur qui verus denarius in vinea laborantibus in præmio dabitur. Ideo imago Domini cum litteris in hoc pane exprimitur, quia et in denario imago et nomen imperatoris scribitur, et per hunc panem imago Dei in nobis reparatur, et nomen nostrum in libro vitæ notatur.

CAP. XXXVI. — *Cur quotidie missa canatur.*

Et si enim Christus semel sua morte credentes redemit, hoc tamen sacramentum quotidie ob tres causas Ecclesia necessario repetit: Una est causa ut in vinea laborantes, quotidie eo reficiantur; alia ut hi qui numero fidelium quotidie associantur, per illud Christo incorporentur; tertia, ut memoria passionis Christi quotidie mentibus fidelium ad imitationem inculcetur. Tali autem ordine offertur.

CAP. XXXVII. — *De subdiacono.*

Subdiaconus calicem in sinistra, patenam in dextra, desuper corporale portat, quia subdiaconus in hoc loco Christum, calix passionem, sinistra præsentem vitam, patena crucem, dextra æternam vitam, corporale Ecclesiam significat. Et Christus calicem passionis in præsentem vitam bibit, quem prius a se transferri Patrem petiit. Per crucem autem gloriam Patris intravit, cujus passionem Ecclesia imitari non desinit. Corporale multo labore candidatur, et Ecclesia per multas tribulationes Christo conformatur. Subdiaconus noster Christus quasi patenam cum calice portavit, quando crucem ad passionem bajulavit.

CAP. XXXVIII. — *De cantoribus.*

Unus cantor oblatam cum favone, et vinum cum ampulla offert, alter aquam vino admiscendam præbet. Qui vinum offert significat Ecclesiam de Judæis, quæ legis ritum in Christi sacrificium commutavit. Qui aquam offert, Ecclesiam de gentibus, quæ populum gentilem Christo sacrificavit. Hi et duo typum Enoch et Eliæ præferunt, qui Judaicum populum Christo in sacrificium oblaturi sunt. Oblata non nudis manibus, sed favonibus multo labore candidatis offerant, quia Christi corpus ab his tantum, qui carnem suam vitis et concupiscentiis crucifi-

gunt, digne suscipitur. Ampulla in qua vinum offertur, significat nostram devotionem, quæ in vasculis cordis portatur. Archidiaconus ad ultimum aquam in calicem fundens episcopo offert, quia Christus, quem diaconus hic signat, Ecclesiam sibi in passione miscuit, Patri in cruce obtulit, et in ultimo corpus capiti consociabit, cum regnum Deo et Patri tradiderit.

CAP. XXXIX. — *De oratione sacerdotis.*

Post acceptum sacrificium episcopus se inclinans coram altaris orationem *Suscipe, sancta Trinitas*, dicit, quia Christus ad pedes discipulorum se inclinans post traditum sacrificium in cœna ante mensam stans orationem ad Patrem fecit. Deinde, *orate* dicit, quia Christus apostolos orare monuit. Dehinc orationem super oblatam secreto dicit, quia Christus in monte Oliveti secreto prolixius oravit, cum ei angelus confortans eum apparuit. Spatium silentii post Offertorium, illud tempus significat, quo Christus ante passionem in Hierusalem latebat, velut paschalis agnus, quem Judæi decima luna reclusum decima quarta luna immolabant.

CAP. XL. — *De Secreto.*

Composito sacrificio sacerdos orationem sub silentio recitat, quia idem sacrificium in sacrificio Patrum absconditum latebat. In agno quippe Abel delitescēbat, in ariete Abrahæ pro Isaac se occultaverat. In agno paschali, in vitula rufa, in hirco emissario se celaverat (*Levit. xvi*). Tunc pontifex offert pro populo sacrificium, quia Christus pro Ecclesia obtulit semetipsum. Tunc sacrificium sanctificatur, quia Christus odor suavitatis, pro nobis oblatus a Deo acceptatur.

CAP. XLI. — *De Præfatione.*

Sequitur in Præfatione sacrificium angelorum, qui huic sacrificio interesse creduntur. Summo enim Imperatori, ut milites, assistunt, et laudes suo Imperatori concinunt; per ter autem tria distincti Trinitatem sacrificio laudis honorificant, et hostiam jubilationis jugiter imitati immolant. Ideo et hec sacerdos alta voce cantat, quia sacrificium angelorum, quod est laus, representat.

CAP. XLII. — *De sacrificio angelorum.*

Angeli itaque et archangeli majestatem Dei laudant, dominationes adorant. Potestates et principatus admirando tremunt. Cœli, id est throni, et virtutes jubillant. Cherubim et seraphim dulciter concelebrant. Hoc sacrificium concentus angelorum David et Salomon sunt imitati, qui instituerunt hymnos in sacrificio Domini, organis, et aliis musicis instrumentis concrepare, et a populo laudes conclamari. Unde solemus adhuc in officio sacrificii organis concrepare, clerus cantare, populus conclamare. Sacrificium itaque laudis angeli immolant, dum Spiritus sanctus consonat. Ter *Sanctus* repetitur, quia Trinitas collaudatur, *Dominus Deus* semel dicitur, quia unitas veneratur. Sacrificio angelorum conjungitur sacrificium spirituum justorum, qui Christi humanitatem adorant, et pro humani generis re-

demptione cantatur : *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Hic hymnus partim ab angelis, partim ab hominibus concinitur, quia per Christum immolatum humanum genus angelis conjungitur, laus quippe angelorum est : *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt cœli et terra gloria tua. Hosanna in excelsis*. Laus vero hominum est : *Benedictus qui venit in nomine Domini. Hosanna in excelsis*. In hoc cantu se signant, quia signum Christi cui contradicitur se recipere designant.

CAP. XLIII. — *De quatuor ordinibus.*

Notandum quod primo loco masculi offerunt, quia primo tempore patriarchæ suo sacrificio hoc sacrificium pertulerunt. Secundo loco feminæ offerunt, quia secundo tempore Judæi legalibus sacrificiis hoc sacrificium præmonstraverunt. Tertio loco sacerdotes, quia ministri offerunt, quia tertio tempore apostoli ipsum sacrificium exceperunt, et hoc fideles docuerunt, qui quotidie septem suprascripta sacrificia offerunt, quia post hanc vitam angeli cum beatis hominibus in sæculum sæculi Dominum laudabunt.

CAP. XLIV. — *De quinto officio et de pugna Christi.*

Quintum officium alis cherubim velatur. In quo summi pontificis hostia et regis gloriæ pugna repræsentatur. Hoc Moyses præfigurabat, quando in monte extensis manibus orabat, dum Josue, qui et Jesus, cum Amalech pugnabat, devicti regnum vastabat, ac populum cum victoriæ lætitia reducebat. (*Exod. xvii*). Sic Christus in monte crucis, extensisque manibus pro populo non credente et contradicente oravit, et victus, dux cum Amalech, id est cum diabolo, vexillo sanctæ crucis pugnavit, devicti regnum vastavit, Dominus infernum superato maligno hoste spoliavit, populum de tenebris ereptum cum gloria victoriæ ad cœlestia revocavit.

CAP. XLV. — *Mysterium.*

Hoc totum episcopus imaginatur, et quasi tragicis vestibus exprimere conatur. Christum namque in cruce fixum repræsentat, dum expansis manibus Canonem recitat, quasi contra Amalech pugnat (*Exod. xvii*), dum contra diabolum Christi passionem cum signis crucum simulat. Ministri autem quasi acies pugnantium utrinque ordinantur dum diaconi retro episcopum, subdiaconi retro altare locantur. Exercitus cum triumpho regreditur, quia percepta communione ad propria cum gaudio revertitur.

CAP. XLVI. — *De passione Christi.*

In hoc officio agitur Christi passio super crucem chrismatis, altare crux intelligitur in quo corporale in forma corporis Christi distenditur. Corporale de puro lino terræ conficitur, et cum multo labore in candorem vertitur, et Christi corpus de munda Virgine nascitur, et per multas passiones in candorem resurrectionis redditur. Corporale cum complicatur nec initium nec finis ejus apparet, quia Christi divinitas initio caret et finem non habet. Super quod oblata ponitur, quia caro a divinitate suscepta in cruce affigitur. Calix cum vino, et aqua in

A dextra locatur, quia sanguis cum aqua de latere Christi manasse prædicatur. Cum sacerdos *Hanc igitur oblationem* dicit, se usque ad altare inclinat, quia ibi passio inchoatur, qui se usque ad aram crucis obediens Patri pro nobis inclinaverat (*Philipp. ii*). Deinde oblata, vel calix in manu sacerdotis exaltatur, quia Christus pro salute nostra in crucem levatur, et sanguis ejus in redemptionem nostri immolatur. Interim diaconi retro episcopum stantes figuram gerunt apostolorum, qui in passione Domini eo relicto omnes fugerunt. Subdiaconi vero retro altare stantes contra episcopum, aspiciunt mulieres et notos, Jesum præferunt, qui a longe stantes ejus passionem viderunt. Ante altare se sacerdos inclinat, cum *Supplices te rogamus* dicit, quia ibi passio Christi finit, et Christus inclinato capite spiritum emisit. Infra Canonem diaconus manus lavat, quia Pilatus in passione Domini manus lavabat, dum se sic mundum a sanguine ejus, quam manus suas a sorde proclamabat. Sacerdos vocem levat dum *Nobis quoque peccatoribus* dicit, designans quod Ecclesia de Christi latere jam formam in confessione Redemptoris erupit, dum per vocem centurionis sic clamavit : *Vere Filius Dei erat iste* (*Matth. xxvii*).

CAP. XLVII. — *De Joseph.*

Dicente sacerdote *Per omnia sæcula sæculorum*, diaconus venit, calicem coram eo sustollit, cum favone partem ejus cooperit, in altari reponit eum cum corporali cooperit, præferens Joseph ab Arimathia, qui corpus Christi deposuit, faciem ejus sudario cooperuit, in monumento deposuit, lapide cooperuit. Hic oblata, et calix cum corporali cooperitur, quod sindonem mundam significat, in quam Joseph corpus Christi involvebat. Calix hic, sepulcrum; patena, lapidem designat, qui sepulcrum clauserat. Tres articuli, scilicet *Oremus, præceptis; et Pater noster, et Libera nos, Domine*, tres dies significant, quibus Christus in monumento quiescebat.

CAP. XLVIII. — *De acolytho qui patenam tenet, quod Nicodemum figuret.*

Acolythus infra canonem patenam involutam tenet, quam hic subdiaconus defert. Subdiaconus præbet archidiacono, quam ipse osculatam uni de diaconibus ad tenendam, et corpus Domini in ea confringendum porrigit. Acolythus qui patenam tenuit, formam Nicomedi gerit, qui myrrham et aloë ad sepulturam Domini attulit (*Joan. xix*). Porro subdiaconus et archidiaconus cum alio diacono patenam tenenti, tres Marias præferunt, quæ cum aromatibus ad monumentum venerunt. Dum septem petitiones in Dominica oratione dicuntur, diaconi inclinati stant, communione confirmari expectant; quia apostoli septem hebdomadis post mortem Christi firmari a Spiritu sancto expectabant. Subdiaconi autem interim quiescunt; quia mulieres in Sabbato, quæ septima dies est, siluerunt.

CAP. XLIX. — *De cruce.*

Hoc sacramentum tantum per crucem fit, quia Christus sacrificium Patris in cruce pependit, et in

cruce quadruplum mundum redemit. Sex autem ordines crucum fiunt, quia sex diebus mundus perficitur et senario numero corpus Christi reficitur. Per imparem vero numerum, qui in duo paria non potest dividi, benedicitur; quia corpus Christi permanens non scinditur. Aut enim tres cruces facimus, et fidem Trinitatis exprimimus: aut per quinque signamus, et quinquepartitam Christi passionem denotamus. Per sex ordines cuncta mundi tempora comprehendimus, quæ per crucem Christo unita exprimimus.

CAP. L. — *De primo ordine, et de tribus crucibus.*

In primo ordine, tres cruces facimus ubi *Hæc dona* dicimus, et primum tempus ante legem innuimus, quod tribus interstitiis distinguimus, quia unum ab Adam usque ad Noe, aliud a Noe usque ad Abraham, tertium ad Abraham usque ad Moysen. In quibus justi in fide Trinitatis Christum a longe suis sacrificiis salutaverunt, et multos cruciatus in hac fide pertulerunt. In prima quippe ætate, Abel Christum in agno obtulit, et pro eo cruciatum mortis pertulit. In secunda, Melchisedech Christi carnem, et sanguinem in pane et vino obtulit qui cruciatus bellorum a regibus gentium in fide Christi pertulit. In tertia, Abraham Christum in Isaac sacrificavit, in ariete mactavit, qui variatos cruciatus in hac fide toleravit.

CAP. LI. — *De secundo ordine, et de quinque crucibus.*

In secundo ordine, quinque cruces facimus, ubi *Benedictam, ascriptam* dicimus, et tempus legis exprimimus, quo justi per quinque librorum legis sacrificia Christum expresserunt, et multos cruciatus pro ejus fide pertulerunt. Quinque namque in duas partes, scilicet trinarium, et binarium solvitur; et illud tempus in duo interstitia dividitur. Unum a Moyse usque ad David fuit, alterum a David usque ad Christum exstitit. Per trinarium, iudices a Josue usque ad David, et reges a David usque ad captivitatem Babylonis, et principes a Zorobabel usque ad Christum notantur. Per binarium vero sacerdotes et prophetæ significantur, ex quibus Moyses Christum in paschali agno immolavit, qui Apostolo teste multa adversa pro fide Christi toleravit, quem lege prædicavit (*Hebr. xi*); Samuel Christum in David unxit, qui uterque Christum et sacrificiis expressit, et in figura Christi persecutionem a perfido rege Saul pertulit; Elias et alii prophetæ Christum sacrificiis, verbis, scriptis præmonstraverunt, et pro ejus fide varia supplicia perpessi sunt.

CAP. LII. — *De tertio ordine.*

In tertio ordine panem in manum suscipimus, et benedicimus, et tempus gratiæ innotescimus, quo Simeon Christum jam natum panem vivum in manus accepit, et gaudens benedixit. Deinde calicem levamus, et benedicimus, et tempus cœnæ exprimimus, quo Christus panem et calicem manibus elevavit et benedixit, et inde corpus et sanguinem apostolis tradidit. Unde adhuc cum verba Domini in ordine

A recitantur, panis et vinum in corpus et sanguinem Domini commutantur.

CAP. LIII. — *De quarto ordine, et de quinque crucibus.*

In quarto ordine, quinque cruces facimus, ubi *Hostiam puram* dicimus. Et illud tempus ad memoriam reducimus, quo Christus quinque vulnera in cruce accepit, et quinque sæcula redemit.

CAP. LIV. — *De quinto ordine, et tribus crucibus.*

In quinto ordine, tres cruces ubi *Omnia bona creas, sanctificas* dicimus, et corpus Christi scilicet primitivam Ecclesiam innuimus, quæ fidem Trinitatis accepit, et multos cruciatus pro Christo sustinuit.

B CAP. LV. — *De sexto ordine, et de quinque crucibus.*

In sexto ordine quinque cruces facimus, ubi *Per ipsum* dicimus, et item corpus Christi, videlicet Ecclesiam de gentibus exprimimus, quæ Christi quinquepartitam passionem veneranter excepit, et eam imitando patienter diversa tormenta pertulit.

CAP. LVI. — *De quinque ordinibus crucum.*

Item per quinque ordines crucum, quinque ætates mundi designantur, quæ per crucem et Christi corpus salvantur. Unde et in Canone quinquies *Per Christum Dominum nostrum* dicitur, quia per quinque vulnera Christi mundus redimitur. In sexto ordine calix cum oblata tangitur, quia in certa ætate Christus calicem passionis in cruce pro omnibus bibisse innuitur. Cum *Per ipsam* dicimus, quatuor cruces super calicem cum oblata facimus, quintam lateri calicis imprimimus; quia Christus, quatuor vulnera in manibus, et pedibus, et quintum in latere suscepisse innotescimus. Confecto ergo corpore Christi, labia calicis tangimus, ac per hoc, quod formato primi hominis corpore, Deus spiraculum vitæ in faciem ejus spiravit et mulierem ex eo vivificavit (*Gen. ii*), significamus. Et hoc *Deus, per quem, cum quo, in quo omnia*, in faciem mortui humani generis Spiritum sanctum spiravit, et Ecclesiam ex eo per corpus suum vivificavit. Per quatuor autem partes calix tangitur; quia humanum genus in quatuor mundi partes dispersum, per quatuor crucis partes vivificatum, in fine mundi per Christum ad vitam resuscitatur.

CAP. LVII. *De numero signorum.*

Notandum quod per totum Canonem viginti et tria signa sunt; quia in Veteri Testamento justis sub decalogo legis; et in Novo Testamento justis per decalogum legis, in fide Trinitatis, hujus sacramenti participes existunt. Tribus autem digitis signa facimus; quia Trinitatem exprimimus. Quod si viginti tria triplicaveris, sexaginta et novem habebis. Porro cum *Pax Domini* dicimus, non cum digitis sed cum oblata particula, tria signa super calicem facimus, quæ si superioribus adjeceris, septuaginta duo signa habebis. Profecto hoc significat quod septuaginta duæ linguæ per superbiam dispersæ, per Christi humilitatem sunt in unum congregatæ, per crucem et bas-

sionem redemptæ, per corpus et sanguinem ejus ei communicatæ.

CAP. LVIII. — *De septem sacrificiis.*

In Canone septem sacrificiorum actio commemoratur, quibus corpus Ecclesia capiti Christo copulatur. In primis sacrificium innocentium; secundo, apostolorum et martyrum; tertio, confessorum; quarto, religiosorum et continentium; quinto, conjugatorum; sexto, in Christo defunctorum; septimo, in anima mortuorum scilicet pœnitentium. *Te igitur usque Communicantes*, sacrificium innocentium notatur, qui se in Christi sacrificium obtulerunt, dum pro eo immolati sunt. A *Communicantes* usque *Hanc igitur oblationem*, sacrificium apostolorum et martyrum representatur. Ubi et nomina illorum recitantur, qui se hostiam vivam Deo obtulerunt, dum sanguinem suum pro eo fuderunt. Ab *Hanc igitur oblationem* usque *Quam oblationem tu, Deus*, sacrificium confessorum commemoratur qui ab hæreticis multa pericula perpessi sunt, et sacrificium laudis Christo jugiter obtulerunt. A *Quam oblationem tu, Deus*, usque *Supplices, te rogamus*, sacrificium religiosorum demonstratur, qui carnem suam vitiiis et concupiscentiis crucifixerunt, et sic hostia Christi effecti sunt. A *Supplices, te rogamus* usque *Memento, Domine*, sacrificium conjugatorum declaratur, qui fide et elemosynis Christi corporis participes efficiuntur. A *Memento, Domine*, sacrificium defunctorum ostenditur qui in confessione Christi migraverunt, et fidelibus associati sunt. Sacerdos Christi mortem representat, cum se ad *Supplices te rogamus* inclinat, et post ejus mortem apte commemoratio defunctorum agitur, qui pro eis mortuus creditur. A *Nobis quoque peccatoribus* usque in finem Canonis, sacrificium pœnitentium exprimitur, qui se lacrymis et pœnitentiæ doloribus Christo in sacrificium mactant, cum se animas suas peccatis occidisse doleant, ut in eo vivificentur, qui pro impiis mortuus prædicatur. Unde et sacerdos ibi vocem exaltat, quia pœnitentes a vocis et cordis gemitu sæpius rugire constat, cum amarus singultus edant. Hos Dominus expressit, cum Lazarum magna voce de monumento vocavit (*Joan. xi*). In hoc etiam capitulo nomina martyrum recitantur, quia pœnitentes variis cruciatibus macerantur. Per hæc septem sacrificia, corpus Christi Ecclesia conficitur, et capiti Christo jungitur: hoc per *Dominicam orationem* exprimitur, quæ septem petitionibus hæc sacrificia sequitur, quia per orationem, et hoc singulare sacrificium, Ecclesia Christo communicatur.

CAP. LIX. — *De quinque orationibus.*

Oratio autem Canonis ideo in quinque distinguitur quia oratio fidelium per quinquepartitam Christi passionem tantum exauditur. In tribus locis pro prælatis et subjectis oramus; quia Ecclesiam in doctores, continentes et conjugatos discernimus. Quarto loco pro defunctis offerimus. Quinto pro pœnitentibus petimus. Primo loco pro prælatis offerimus, ubi dicimus: *In primis, quæ tibi offerimus pro Eccle-*

sia tua; et tunc papam, et tunc episcopum, et regem nominamus. Pro subjectis oramus ubi, *Memento, Domine, famulorum famularumque* recitamus. Ubi et nominare possumus quos volumus. Secundo pro prælatis petimus, cum *Hanc igitur oblationem nostræ servitutis* dicimus. Pro subjectis jungimus, cum *Et cunctæ familiæ tuæ* dicimus. Tertio loco pro prælatis supplicamus, cum *Unde et memores nos tui servi* recitamus. Pro subjectis poscimus, cum *Sed et plebs tua* jungimus. Pro defunctis sacrificamus, cum *Memento etiam, Domine*, dicimus; ubi et nomina eorum recitare possumus. Pro pœnitentibus offerimus, ubi *Nobis quoque peccatoribus* dicimus. Hæc omnia ideo in Canone commemorantur; quia cuncta in morte Redemptoris reconciliantur.

CAP. LX. — *De sexto officio, et benedictione episcopi.*

Sextum officium, in quo pontifex populum benedicit, Christi descensionem ad inferos exprimit. Hujus rei figuram Moyses gessit, quando moriturus filios Israel benedixit, eductosque de Ægypto in patriam introduci per Jesum, qui et Josue, jussit (*Deut. xxxi*). Hoc et Jacob moriens expressit, qui filios suos benedixit, et de eis futura hæreditate multa prædixit (*Gen. xlix*). Has utrasque benedictiones Christus complevit, cum moriens ad inferos descendit, populum sedentem in tenebris, et umbra mortis, visitando benedixit, de carcere eductos cœlesti patriæ induxit. Quod episcopus ostendit, dum populum benedicit, moxque eum spiritali cibo reficit. Notandum autem quod semper ternis capitulis benedicit, et omnes quarto scilicet, *quod ipse præstare dignetur*, confirmabit. Quinto vero, reliquis per *benedictionem Dei Patris* concludit, quia nimirum Deus tribus vicibus huic mundo benedixit, quarta reliquis firmavit, quinta benedictione hæreditatem possidere dabit. Primo primis hominibus benedixit, dum eos crescere et multiplicari præcepit, Secundo hominibus benedixit, dum, mundo diluvio deleta, Noe et suos posteris crescere, et multiplicari jussit (*Gen. ix*). Tertio per Abraham, Deus mundo benedixit, cum ei in benedictione Christum repromisit (*Gen. xviii*). Quarto mundo benedixit, dum Filium suum nobis benedictentem misit, qui cœlos ascensurus suis benedixit, et per Spiritum sanctum reliquos firmavit (*Luc. xxiv*). Quinto mundo benedict, dum patriam intraturos benedictione ultima sic complet: *Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum vobis præparatum* (*Matth. xxv*).

CAP. LXI. — *De septimo officio, et de resurrectione Domini*

Septimum officium, Dominicam resurrectionem insinuat, quando, devicta morte et spoliato inferno, pacem omni mundo dabat; quia jam omnia in cœlis et in terris pacificaverat, et cum suis discipulis comedit, eisque reliquias dedit. Sic pontifex, diabolo per spirituale bellum superato, *Pax vobis* cum dicit, pacem astantibus porrigit, panem cœlestem distribuit. Hoc Jesus, qui et Josue figuraliter protulit, cum in-

producto populo, a superatis hostibus terram sorte distribuit (*Jos. xxxii*). Pontifex partem oblatæ in calicem mittit, designans quod anima Christi ad corpus rediit.

CAP. LXII. — *De pace Domini.*

Deinde *Pax vobis* dicitur; quia Christus suis apprensus: *Pax vobis* (*Joan. xx*) dixit. Pacem porrigit, quia Christus pacem amissam humano generi resurgens reddidit. Propter tres causas pacis osculum datur. Ob unam causam clerus populusque se invicem osculantur; quia homines gratiam Domini sui angelorumque amicitiam per Christum, qui est pax nostra, se promeruisse gratulantur. Alia est causa, quod se per pacis osculum fratres in Christo Dei Patris, Ecclesiæ ministris filios per Christi reconciliationem demonstravit, atque uno pane Christi, qui est Deus pacis, concordiae et dilectionis refici desiderant. Tertia causa est, quod sicut in osculo caro carni, spiritus spiritui conjungitur; ita omnis homo in necessitate carnis per dilectionem proximi, in necessitate spiritus per dilectionem Dei, diligere præcipitur. Qui non tali pacis osculo foederati corpus Christi comedunt, ut Judas, iudicium sibi per falsam pacem sumunt.

CAP. LXIII. — *De fractione oblatæ.*

Oblata frangitur, quia panis angelorum nobis in cruce frangitur, ut fractio peccatorum nostrorum per comestionem ipsius reintegretur. Papa oblatam non frangit, sed partem ex ea mordet, reliquam in calicem mittit, quia Christus infernum momordit, et inde sumptos in paradysum misit. Diaconus calicem tenet, dum papa sanguinem sumit, significans angelum qui, Christo surgente, lapidem de monumento tulit. Communicato sacerdote, mox calix de altari tollitur, quia Christus resurgens ultra non moritur, et corpus ejus in sepulchro non invenitur. Diaconus sanguinem distribuit; quia angelus resurrectionem Domini innotuit. Subdiaconus corpus Domini accipit a Diacono et fert presbyteris frangendum populo, designans quod mulieres verba de resurrectione Christi ab angelo perceperunt et apostolis detulerunt, ipsique omni populo prædicando distribuerunt. Cum apostolicus ab altari descendit, populis communicat; quia cum Christo ab ara crucis descendens a morte resurgit, populus æterna gloria participat. Episcopus oblatam frangit, quia Dominus panem in Emmaus discipulis fregit (*Luc. xxiv*). In tres partes oblatam dividit: una sibi retenta, duas diacono et subdiacono tribuit, quia Dominus, fracto pane, unam partem sibi, duas Cleophæ et Lucæ divisit.

CAP. LXIV. — *De tribus partibus oblatæ.*

Oblata non integra sumitur, sed in tria dividitur: unum in calicem mittitur, aliud a sacerdote consumitur, tertium in pixidem morituris ad viaticum reponitur; quia corpus Domini est triforme. Illud quod de Maria sumptum, a morte resurgens cœlos penetravit; et illud quod adhuc in electis in terra laborat, et illud quod in sepulchris jam pausat. Pars in cali-

cem missa, est corpus Domini jam sumptum in gloria; pars a sacerdote veluti apostolo comesta, est corpus Christi, id est Ecclesia adhuc laborans in terra; pars in altari relicta, est corpus Domini in sepulchris quiescens, id est Ecclesia in Christo mortua per unionem corporis Christi resurrectura.

CAP. LXV. — *De tribus communicationibus.*

Primitus episcopus communicat, quia Christus coram apostolis partem piscis assi et favum mellis manducavit, et reliquias eis dedit (*Luc. xxiv*). Deinde ministri communicant; quia Dominus cum discipulis ad mare Tiberiadis prandebat. Post hoc populus communicat; quia Dominus ascensurus cum multitudine discipulorum comedit. Corporale plicatur; quia sudarium involutum invenitur. *Agnus Dei*, et cantus in communionem, significat lætitiā fidelium de Christi resurrectione. Oratio quam postea episcopus dicit, est benedictio qua Dominus ascensurus fideles benedixit. Diaconus se ad populum vertit, *Ite, missa est* dicit, significans angelos, qui apostolos alloquentes eos abire jusserunt, atque eis Christum ad iudicium rediturum prædixerunt. Clerus *Deo gratias* respondet et populus abit, quia credentes visa ascensione Christi gratias egerunt. In Hierusalem abierunt, in templo quotidie Dominum benedixerunt. Benedictio quam papa vel sacerdos post missam super populum facit, est spiritualis benedictio quam Spiritus sanctus in die Pentecostes fidelibus attulit, quando credentes omni benedictione spirituali replevit. Et illam ultimam benedictionem exprimit, per quam Ecclesia thal muni sponsi sui intrabit. His peractis, episcopus ad propria regreditur quia et Christus legatione sua peracta in gloriam Patris revertitur. Sic Ecclesia, omnibus adhuc agendis rite peractis, ab hoc exilio per Christum eripitur et in cœlestem Hierusalem inducitur. Corporale in altari remanet, quia munditia castitatis in sacerdotibus permanere debet. Per altare quoque Christus, per corporale Ecclesia designatur; quæ hic in futuro perenniter in Christo permanere affirmatur.

CAP. LXVI. — *De Dominico pane.*

Fertur quod olim sacerdotes e singulis domibus vel familiis farinam accipiebant. Quod adhuc Græci servant, et inde Dominicum panem faciebant, quem pro populo offerebant, et hunc consecratum eis distribuiebant. Nam singuli farinam offerentium missæ interfuerunt, et pro his in Canone dicebatur *Omnium circumstantium qui tibi hoc sacrificium laudis offerunt*. Postquam autem Ecclesia numero quidem augebatur, sed sanctitate minuebatur propter carnales, statutum est ut qui possent singulis Dominicis, vel tertia Dominica, vel summis festivitibus, vel ter in anno communicarent, ne ante confessionem et poenitentiam pro aliquo crimine iudicium sibi sumerent. Et quia, populo non communicante, non erat necesse panem tam magnum fieri, statutum est eum in modum denarii formari vel fieri, et ut populus pro oblatione farinae denarios offerrent,

pro quibus traditum Dominum cognoscerent, qui tamen denarii in usum pauperum, qui membra sunt Christi, cederent, vel in aliquid quod ad hoc sacrificium pertineret.

CAP. LXVII. — *De oratione super populum.*

Statutum est ut panis post missam benediceretur, et populo pro benedictione communionis partiretur: hoc et eulogia dicebatur. Sed quia hoc in quadragesima fieri non licuit, orationem super populum dici Ecclesia instituit, ut per hanc particeps communionis sit.

CAP. LXVIII. — *De processione.*

Nunc ut legentium vel audientium mentibus quiddam dulcedinis infundamus, aliquid de *processione* dicamus. In missa quidem agebatur Christi pro nobis in mundum legatio; in processione agitur nostra ad patriam reversio. Pro processione itaque solemnitate, imitatur Ecclesia populi Dei de Ægypto egredientis jucunditatem. Qui signis et prodigiis liberatus ad montem Sinai pervenit: ibi, accepta lege et facto tabernaculo, quasi quadam processione ad terram promissionis tetendit. Populus namque armatus incedebat per turmas, et signa et vexilla anteferebant, levitæ tabernaculam gerebant, sacerdotes tubis clangebant. Arca fœderis a sacerdotibus portabatur, et Aaron summus sacerdos decoratus, et Moyses dux populi sequebatur cum virga. Quibus in via Amalech cum exercitu occurrit, iter armis obstruere voluit (*Exod. xvii*). Cum quo Jesus pugnans victor exstitit, populo iter ad patriam aperuit. Qui Jesus normam nobis processione dedit, quando cum arca omnique populo Jericho circumivit, sacerdotalis ordo tubis cecinit, populus clamore personuit. Jericho corruit, et victor populus regnum obtinuit.

CAP. LXIX. — *Significatio processionum.*

Populus a Pharaone per Moysen ereptus, est Christianus populus a diabolo per Christum redemptus. Tabulæ Testamenti a monte accipiuntur, et libri Evangelii ab altari ad portandum sumuntur; populus ibat armatus, et populus Christianus vadit fide et baptismate signatus. Præ turmis illorum signa ferebantur; et ante nos cruces et vexilla portantur. Eos columna ignis præcessit, et nos candelæ lumen præcedit. Ille populus sanguine aspergebatur, iste aqua benedicta aspergitur; levitæ tabernaculum fœderis portaverunt, et hic diaconi et subdiaconi plenaria et capsas gerunt. Arca testamenti a sacerdotibus portabatur; et scrinium vel feretrum cum reliquiis a patribus portatur. Aaron summus sacerdos sequitur ornatus, et apud nos episcopus, summus scilicet sacerdos, sequitur infulatus. Rex si adest cum sceptro rector populi, significat Moysen cum virga ductorem populi. Si rex non aderit, tunc pontifex utrumque exprimit, Moysen, baculum portando; Aaron, mitra caput velando. Clangor tubarum exprimitur per sonum campanarum.

CAP. LXX. — *Quid designat processio ad aliam ecclesiam facta de patria.*

Dum ad aliam ecclesiam processionem facimus, quasi ad terram repromissionis tendimus. Cum ecclesiam cantantes intramus, quasi ad patriam gaudentes pervenimus. Cum circa monasterium scrinium, vel feretrum cum cantu et compulsatione ferimus, quasi cum arca Jericho cum sono tubarum, et clamore populi circumimus. Jericho coram nobis corruit, cum mundi concupiscentia in eordibus nostris aruerit. Ideo quippe crucem præcedentem sequimur, quia Christum crucifixum in omnibus sequi præcipimur, et nullus ad eum pervenire poterit, nisi qui se mundo vitiiis et concupiscentiis crucifixerit.

CAP. LXXI. — *De arca.*

David quoque, et Salomon ad processionem nos informaverunt, qui arcam Dei hymnis, et canticis produxerunt, et David in tabernaculum, Salomon in templum sub alis cherubin reposuerunt. Cum ecclesiam cum scrinio intramus, quasi arcam in templum cum gaudio portamus, et cum Christo atque Ecclesia (quod utrumque arca designat) coelestem aulam nos intraturos clamamus. Arca sub alas cherubin ponitur et a populo laus concinitur, quia Christi humanitas inter summos ordines angelorum cherubin et seraphin locabitur. Et a turba angelorum et hominum perenni jubilo adorabitur.

CAP. LXXII. — *De pugna Christianorum spirituali.*

Missa quoque imitatur cujusdam pugnae conflictum, et victoriae triumphum, qua hostis noster Amalech prosternitur, et via nobis ad patriam per Jesum panditur. Jesus quippe imperator noster cum diabolo pugnavit, et coelestem rempublicam ab hostibus destructam hominibus reparavit: qui cum posset producere duodecim legiones angelorum (*Matth. xxvi*), vel septuaginta duo millia militum, instruxit tantum agmen duodecim apostolorum, et expugnavit septuaginta duo genera linguarum. Pontificis namque et cleri, populique processio, est quasi imperatoris, et cujusdam exercitus ad bellum progressio. Hi cum subtus albis, et desuper cappis, vel aliis solemnibus vestibus induuntur, quasi milites pugnaturi subtus loriceis, desuper clypeis muniuntur. Cum de choro exeunt, quasi de regia curia procedunt. Quasi imperiale signum et vexilla a signiferis anteferuntur, cum ante nos crux et vexilla geruntur. Quasi duo exercitus sequuntur, dum hinc inde ordinatim cantantes gradiuntur. Inter quos vadunt magistri et præcentores, quasi cohortium ductores ac belli incitatores. Sequuntur priores, quasi exercitus duces atque agminum ordinatores.

CAP. LXXIII. — *Quod episcopus spiritualiter agat vicem imperatoris.*

Procedit pontifex cum baculo, quasi imperator cum sceptro. Ante pontificem portantur sancta, sicut ante regem imperialia. Ante archiepiscopum crux portatur, sicut ante imperatorem gestatur; qui pallio decoratur, sicut rex coronâ perornatur. Comitatus

tur turba plebis, quasi exercitus pedestris. Cum de basilica procedunt quasi de regia urbe turmæ proruunt. Cum ad aliam ecclesiam procedimus, quasi ad castellum expugnandum pergimus: quod cum cantu intrabimus, quasi in dedicationem accipimus et inde auxiliarios nobis accimus; cum vero ad monasterium redimus, quasi ad locum certaminis tendimus. Serinium cum reliquiis portamus contra dæmones, sicut filii Israel portaverunt arcam Dei contra Philistiim hostes. Cum ecclesiam intramus, quasi ad stationem pervenimus. Cum campanæ sonantur quasi per classica milites ad prælium incitantur. Quasi vero acies ad pugnam ordinantur, dum utrimque in choro locantur. Qui cruceem cum vexillo coram archiepiscopo tenet, est signifer, qui vexillum coram imperatore in pugna fert.

CAP. LXXIV. — *Quod cantor sit signifer et tubicina.*

Cantor qui cantum inchoat, est tubicen qui signum ad pugnam dat. Præcentores qui eorum utrinque regunt, sunt duces qui agmina ad pugnam instruunt. Cantores capita piliolis tegunt, baculos vel tabulas manibus gerunt; quia præliantes caput galæis tegunt, armis bellicis se protegunt.

CAP. LXXV. — *De bello spirituali.*

Bellum cum tubarum clangore et turbarum clamore committitur; et nostrum spirituale bellum cum campanarum compulsatione, et cleri cantatione incipitur. Geritur namque bellum non contra carnem, et sanguinem; sed adversus principes, et potestates, adversus rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitie in cælestibus (Ephes. vi). Quasi ergo strenui milites pugnant, dum totis viribus utrinque cantant. Ignea tela concupiscentiæ nequissimi hostes immittunt, quæ fortes viri fortiter scuto fidei repellunt, hostes vitiorum acriter insistentes gladio verbi Dei prosternunt.

CAP. LXXVI. — *Quod cantores vicem ducum agant.*

Cantores manu et voce alios ad harmoniam incitant, quia et ducere alios manibus pugnando, et voce hortando ad certamen instigant. Interim stat pontifex ad altare, et pro laborantibus orationem recitat, sicut et Moyses in monte pro pugnantibus orabat (Exod. 17).

CAP. LXXVII. — *De cantore, quod vicem præconis agat.*

Lector qui Epistolam recitat, est præco qui edicta imperatoris per castra prædicat. Meliores voces ad Graduale vel Alleluia cantandum eliguntur, et fortiores manu ad duellum producuntur. Jam deficientibus in cantu, alii succurrunt; ita multum laborantibus in prælio, alii constantes corde subveniunt. Deinde sequentiam cum voce et organis jubulant; quia victoriam cum plausu et cantu celebrant. Diaconus qui Evangelium in alto recitat, est præco qui peracto bello agmina dispersa cum tuba convocat. Quod episcopus populum exhortando alloquitur, significat quod imperator victores laudando

A affatur. Quod tunc oblationes offeruntur, significat quod spolia victoribus coram imperatore dividuntur. Cantus offertorii, est laus quam offerunt imperatori.

CAP. LXXVIII. — *De Davia cum Christo et Goliath cum diabolo comparatis.*

Multiplici itaque hoste, ab Jesu, qui et Josue, superato, et victori populo ob pacis abundantiam negligentia resoluti, rursus Philistæi adversus Israel conveniunt, crudele bellum indicitur. Ex quibus Goliath procedit, duellum petit. Cui David cum pastorali pera occurrit funda, et lapide cum dejecit, proprio mucrone perfodit. Populus autem liberatus, pro victoria Deo immolat victimam, pro gratiarum actione laudes jubilat. David Hierusalem venienti turba populorum obviam ruit, salvatorem populi hymnis excepit. Sic quoque vitis a Christiano populo superatis, denuo consurgit, negligentiam animæ acrius bellum infertur. Ex quibus gigas Goliath, scilicet diabolus, procedit, duellum petit, dum quemlibet Christianum ad singularia vitia allicit. Cui fortis animus cum sacra Scriptura, ut David, cum mulero lactis (115) occurrit funda, et lapide, dejecit: dum per humanitatem Christi quæ sitiienti populo erat petra, et credentibus populis lapis angularis eum devincit, proprio ense prostratum jugulat, dum hostem malignum fragili carne superat.

CAP. LXXIX. — *Mysterium.*

Cum ergo a subdiacono, et aliis sacrificium instituitur, quasi David a Saul et populo armis induitur (I Reg. xvii). Cum oblationes super altare ponuntur, quasi arma David deponuntur. Porro cum pontifex ad altare venit, quasi David adversus Philistæum procedit. Per calicem multrale accipitur, per corporale funda, per oblatam petra intelligitur. Præfatio quæ cantatur, fuit clamor quo pugil gigas ad duellum provocabatur, per Canonis deprecationem, intelligimus populi orationem. Sacerdotis inclinatio, est fundæ lapide imposito rotatio. Panis elevatio est lapidis jactatio. Ubi denuo inclinatur, significat quod hostis prosternitur. Ubi autem diaconus ad sacerdotem venit, et calicem cum eo elevans deponit, designat quod David ad prostratum cucurrit, extracto gladio caput abstulit. Deinde data pace populus communicat quia accepta per David pace populus Deo sacrificans participat. Cantus in communionem, est laus populi pro victoriæ exultatione. Oratio et benedictio quæ sequitur, est trophæum quo David a populo Jerusalem veniens excipiebatur. His peractis, populus ad propria remeant, quia populus tunc post victoriam cum gaudio ad propria repedabat.

CAP. LXXX. — *Item de missa et de judicio.*

Missa enim quoddam iudicium imitatur, unde et Canon actio vocatur. Actio autem est causa que in publico conventu coram iudicibus agitur, quia in

(115) Id est, cum ephi polenta et panibus decem (I Reg. xvii, 17).

missa causa populi cum Deo iudice agitur. Cum campana sonatur, quasi populus ad placitum per præconem convocatur. Nempe oratorium est quasi prætorium in quo iudex Deus pro tribunali sedere creditur, cui populus reus sistitur. Diabolus est accusator, sacerdos defensor. Quia ergo accusatione diaboli, et reatu populi iudex offenditur, sacerdos qui causam populi suscepit duellum subire compellitur, quatenus delatoris fallacia refutetur, populi innocentia comprobetur, iudicis ira placetur. Mox spiritualibus armis induitur, cum adversario congregitur, et populus anxius eripitur.

CAP. LXXXI. — *De pugna Philistæi.*

Hoc ut dictum est in figura præcesserat, quando David cum Goliath congressus populum a tyrannide ejus cruerat (*I Reg. xvii*), quia et Christus cum diabolo duellum subierat et populum oppressum ab eo eripiebat. Philisthim namque Israel impugnabat, et dæmonum caterva humanum genus vexabat; hostes contra populum Dei aciem direxerant, et dæmones contra justos tyrannos incitaverant; hostes se vallo munierant, et dæmones per philosophos et poetas errores firmaverant. Goliath agminibus Dei exprobrabat, et diabolus cultoribus Dei per idololatricam insultabat. David a patre suo ad pugnam mittitur, et Christus a Patre in mundum ad certamen dirigitur. David oves pavit, et Christus innocens ad pascua vitæ congregavit. David ursum vel leonem superavit, et Christus diabolum se tentantem superavit. David ovibus derelictis ad locum certaminis tendit, et Christus a discipulis derelictus ad conciliabula hostium venit. Veniente David clamor in castris oritur, et Christo inter Judæos veniente clamor *reus est mortis* exoritur. David a militibus armis Saul induitur, moxque eisdem exiit (*I Reg. xvii*), et Christus a militibus vestibus Pilati, scilicet purpura et Chlamide coccinea induitur, moxque eisdem exiit. David contra Philistæum baculum portavit, et Christus crucem contra diabolum bajulavit. David muletrum, et Christus accepit vas aceto plenum. Hostis funda et lapide prosternitur, et diabolus Christi carne vincitur, Per fundam quippe, Christi caro; per lapidem, ejus anima, per David, deitas intelligitur. Petra itaque de funda excussa frontem superbi penetrat, quia anima Christi, de carne tormentis excussa, regnum tyranni penetrans infernum spoliat. Proprio ense victum jugulat, quia per mortem auctorem mortis vicit. Reverso David populus lætatur, et Christo ab inferis regresso populus fidelium congratulatur. David Jerusalem veniens a turbis cum cantu excipitur, et Christus ab Jerusalem cælos ascensurus ab angelis hymnologis laudibus suscipitur.

CAP. LXXXII. — *De armis sacerdotis.*

Sacerdos itaque pugil noster cum hoste populi congressurus, armis munitur spiritualibus, quia pugnaturus est contra spiritualia nequitie in cælestibus (*Ephes. vi, 12*). Denique sandaliis se pro cœcis induit, caput humerali pro galea tegit, totum corpus alba pro lorica vestit. Cum stolam collo cir-

cumcat, quasi hastam ad resistendum vibrat. Cingulo pro arcu se cingit, sub cingulum pro pharetra sibi appendit. Casula pro clypeo protegitur, manipulo pro pugili clavo utitur. Porro libro, in quo est verbum Dei pro gladio armatur, per confessionem diaboli Domino renuntiatur, sicque hostis ad singulare certamen provocatur, quasi enim totis viribus pugnat, dum cantum et orationes et reliqua contra diabolum recitat. Dum ad Evangelium casulam super humerum projicit, quasi gladium arripit. Dum legitur Evangelium quasi ense petit diabolum.

CAP. LXXXIII. — *De tragœdiis.*

Sciendum quod hi qui tragœdias in theatris recitabant, actus pugnantium gestibus populo repræsentabant. Sic tragicus noster pugnam Christi populo Christiano in teatro Ecclesiæ gestibus suis repræsentat, eique victoriam redemptionis suæ inculcat. Itaque cum presbyter *Orate* dicit, Christum pro nobis in agonia positum exprimit, cum apostolos orare monuit. Per secretum silentium, significat Christum velut agnum sine voce ad victimam ductum. Per manuum expansionem, designat Christi in cruce extensionem. Per cantum præfationis, exprimit clamorem Christi in cruce pendentis. Decem namque psalmos, scilicet a *Deus meus respice* usque *In manus tuas commendo spiritum meum* cantavit, et sic exspiravit. Per Canonis secretum innuit Sabbati silentium. Per pacem, et communicationem designat pacem datam post Christi resurrectionem et gaudii communicationem. Confecto sacramento, pax et communio populo a sacerdote datur, quia accusatore nostro ab agonotheta nostro per duellum prostrato, pax a iudice populo denuntiatur, ad convivium invitatur. Deinde ad propria redire cum gaudio per *Ite missa est* imperatur. Qui gratias Deo jubilat et gaudens domum remeat.

CAP. LXXXIV. — *Item de missa et de septem a Dominus vobiscum, et septemque donis S. Spiritus et de mysterio missæ.*

Missæ legatio dicitur. Totum tempus, quo Christus mundum intravit usque quo Ecclesia cælum intrabit, est tempus legationis; et tunc Christi legatio finietur, cum sponsa Christi ab ista Babylonia, in supernam Hierusalem ducetur. Quod tempus septem interstitiis distinguitur, significat quod legatio septem donis Spiritus sancti perficitur. Unde et ad missam septem vicibus *Dominus vobiscum* dicitur, quia mysterium missæ septem donis Spiritus sancti peragitur. Primo post introitum *Dominus vobiscum* dicitur. *Introitus* significat ingressum Christi in hunc mundum, quo sua incarnatione salvavit genus humanum. *Cantus*, enim introitus, est gaudium et angelorum et hominum, quod in ejus nativitate habuerunt. Primum donum Spiritus sancti est *sapientia*; quando Dei sapientia venit incarnata. *Oratio* quæ sequitur, significat nostram reconciliationem per eum; *Lectio* autem significat doctrinam vel exemplum, quod præbuit in baptisate. *Graduale*, jejunium vel tentationem ejus; *Alleluia*; ministerium angelorum quo ministrabant ei. Se-

cundo dicitur *Dominus vobiscum* ante Evangelium quo mundum salvavit sua prædicatione; Evangelium enim significat tempus prædicationis Christi. Secundum donum est spiritus *intellectus*, quia tunc docuit homines intelligere spiritualia. Tertio dicitur ante Offertorium *Dominus vobiscum*: est illud tempus quo ivit Hierosolymam pati, et salvavit turbam sibi cum palmis obviam. *Cantus* Offertorii significat laudem illius populi. Unde et in eadem significatione solet adhuc populus ad Offertorium sacrificare. Tertium donum est spiritus *consilii*, quia tunc consilium Dei aperuit propter quod venit, scilicet homines redimere sua passione. *Silentium* quod sequitur est illud tempus quo Christus in Hierusalem usque ad passionem, quæ sexta die statim contigit, quasi Paschæ agnus inclusus mansit. Quarto dicitur *Dominus vobiscum* in Præfatione, expansis manibus: significat illud tempus quo Christus pependit in cruce extensus. Quartum donum est spiritus *fortitudinis*, quia tunc expugnavit diabolum. Quod præfatio alta voce dicitur, significat decem psalmos quos ipse in cruce clamavit, scilicet *a Deus Deus meus respice* usque *In manus tuas commendo spiritum meum*, vel significat strepitum qui circa crucem fiebat turbatis cœlestibus et terrestribus. *Silentium Canonis* quod sequitur, fuit illud tempus, quod post mortem ejus sui in timore et tremore fuerunt absconditi. Quinto dicitur *Pax vobis* pro *Dominus vobiscum*. est illud tempus quo Christus surrexit, et suos his verbis salutavit. Quintum donum est spiritus *scientiæ*, quia tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas. *Cantus* qui sequitur, est gaudium quod habuerunt usque ad ejus ascensum. Sexto *Dominus vobiscum* post communionem dicitur, est illud tempus, quo Christus, et homines derelinquens, et angelos sibi obviantes, ascendens salutavit. Sextum donum, est spiritus *pietatis*, quia maxima pietas fuit quod humanam naturam super astra vexit. Oratio quæ sequitur, est hoc quod interpellat Patrem nunc pro nobis. Septimum *Dominus vobiscum* in fine missæ dicitur, significat illud tempus, quo Christus in fine mundi veniens, sanctos sibi ad iudicium obviantes salutabit. Septimum donum est spiritus *timoris*, quia tunc angeli contremiscent. Sequitur *Ite missa est*, hoc est ad sinistros: *Ite, maligni, in ignem æternum* (*Matth. xxv*). Benedictio vero quæ sequitur est a dextris: *Venite, benedicti Patris mei* (*ibid.*).

CAP. LXXXV. — *Rabanus Maurus de missa.*

Quæ celebrantur in officio missæ ante lectum Evangelium, respicientia sunt ad primum adventum Domini, usque ad illud tempus quando properabat in Jerusalem passurus. *Introitus* vero, ad eorum prophetarum respicit, quando, ut Augustinus dicit: « Moyses minister fuit Veteris Testamenti, prophetæ Novi. » *Kyrie, eleison* ad eos prophetas respicit qui circa adventum Domini erant. *Gloria in excelsis*, ad cœtum angelorum, quia gaudium natiuitatis Christi pastoribus annuntiatur. Prima

Collecta ad hoc respicit quod Dominus circa duodecimum annum egit, cum in medio doctorum audiens eos et interrogans sedit (*Luc. ii*). Epistola ad prædicationem Joannis pertinet. *Responsorium* ad benevolentiam apostolorum, quod vocati a Domino, secuti ad suam prædicationem usque ad prædictum tempus. Deinceps vero quod agitur in officio missæ ad illud tempus respicit, quod est a Dominica quando pueri obviaverunt ei usque ad ascensionem ejus, sive Pentecosten. Oratio vero quam presbyter dicit a *Secreta* usque *Nobis quoque*, hanc orationem designat, quam Jesus exercebat in monte Oliveti. Illud quod sequitur significat tempus, quando Dominus in sepulcro jacuit. Et quando panis in vinum mittitur, animam Domini ad corpus redire demonstrat. B Quod postea celebratur, significat illas salutationes quas Christus fecit discipulis suis. Fractio oblatarum, illam significat fractionem quam duobus fecit Dominus in Emmaus (*Luc. xxiv*).

CAP. LXXXVI. — *Nunc dicendum unde missa exordium sumpserit et quis eam auverit; item de missa.*

Missam in primis Dominus Jesus, sacerdos secundum ordinem Melchisedech, instituit, quando ex pane et vino corpus et sanguinem suum fecit, et in memoriam sui, suis celebrare hæc præcepit; hanc apostoli auverunt, dum super panem et vinum verba quæ Dominus dixit, et Dominicam orationem dixerunt (*Act. ii, 9*). Deinde successores illorum Epistolas, et Evangelia legi statuerunt, alii cantum, et alii alia adjecerunt, qui decorem domus Domini dilexerunt (*Psal. xxv*).

CAP. LXXXVII. — *De Introitu cæterisque missæ partibus: a quibus primum sint institutæ.*

Cælestinus itaque papa psalmos ad Introitum missæ cantari instituit. De quibus Gregorius papa postea Antiphonas ad introitum missæ modulande composuit. Unde adhuc primus versus ejusdem psalmi ad Introitum cantatur, qui olim totus ad Introitum cantabatur. *Gloria Patri*, Nicæna synodus composuit, sed Damasus papa ad missam cantari instituit. *Gloria in excelsis Deo*, quod angelicus chorus in primis cecinit, sed Hilarius episcopus Pictaviensis ab illo loco *Laudamus te*, usque in finem composuit; D Telesphorus autem papa ad missam cantari constituit. Symmachus vero papa in festis tantum cantari statuit. *Dominus vobiscum*, de Veteri Testamento, scilicet de libro Ruth, est sumptum. *Pax vobis*, de Novo, id est de Evangelio, est acceptum. *Et cum spiritu tuo*, de Epistolis Pauli. *Amen*, vero de Apocalypsi. Quæ apostolicus ordo tradente Domino dici docuit, et Clemens papa, vel Anacletus papa ad missam dici constituit. *Orationes* Ambrosius episcopus constituit. Sed Gelasius papa auxit, et ad missam dici instituit.

CAP. LXXXVIII. — *De Epistola et Evangelio.*

Epistolam et Evangelium Alexander papa legi ad missam constituit. Hieronymus autem presbyter *Lectionarium*, et *Evangeliarium* ut hodie habet Ec-

clesia collegit. Sed Damasus papa, ut nunc moris est, legi censuit. *Graduale, et Alleluia* Ambrosius composuit: sed Gregorius papa ad missam cantari instituit. Qui etiam in festivis diebus *Neumam*, quæ jubilum dicitur jubulare statuit. Sed abbas Nokkerus de Sancto Gallo sequentias pro *Neumis* composuit: quas Nicolaus papa ad missam cantari concessit. Anastasius papa decrevit ut dum Evangelium legitur nullus sedeat. *Credo in unum Deum*, Constantinopolitana synodus composuit. Sed Damasus papa ad missam cantari instituit. *Offertorium* Gregorius papa composuit et ad missam cantari statuit.

CAP. LXXXIX. — *De vestibus et calicibus.*

Apostoli et eorum successores in quotidianis vestibus, et ligneis calicibus missas celebraverunt. Sed Clemens, tradente Petro apostolo, usum sacramentorum vestium ex lege sumpsit, et Stephanus papa in sacris vestibus missas celebrari constituit. Zepherinus autem papa vitreis; Urbanus vero papa et martyr aureis vel argenteis calicibus, et patenis offerri instituit. Alexander papa panem et vinum tantum offerri statuit, sicut et Dominus instituit, et aquam admisceri censuit, sicut et apostolica traditio docuit. Sylvester papa lineo corporali offerri statuit, sicut et Joseph Dominicum corpus in sindonem mundum involvit (*Matth. xxvii; Luc. xxiii*). *Orate pro me peccatore*, Leo papa dici statuit. Hic et præfationes composuit. *Sursum corda*, de Jeremia; *Gratias agamus Domino Deo nostro*, de Apostolo est sumptum. Præfationes Dionysius Areopagita putatur composuisse, sed Gelasius papa ad missam cantari instituit: *Sanctus, sanctus sanctus*. Sixtus papa dimidium de Isaia, dimidium de Evangelio composuit et ad missam cantari statuit.

CAP. XC. — *De Canone.*

Canonem Gelasius papa composuit. Sed Gregorius papa capitulum, *diesque nostros* intermiscuit. Leo papa *sanctum sacrificium, immaculatam hostiam* apposuit. *Pater noster*, Dominus quidem docuit; sed Matthæus composuit; Gregorius vero papa ad missam cantari censuit, sicut apostolica doctrina tradidit. Hic etiam præcedens capitulum, *Oremus, præceptis salutaribus moniti*, et sequens, *Libera nos, Domine*, addidit. Benedictionem episcopalem, Martialis episcopus, apostolorum discipulus, et magister apostolorum tradidit, quorum proprium studium Dei servitium auxit. Ambrosius dicere cœpit, mosque ex eo usque convaluit. Apostolicus autem hanc tantum quæ finita missa dicitur dicit, *Pax Domini sit semper vobiscum*; Innocentius papa dici constituit, et pacem dari constituit. *Agnus Dei* Sergius papa composuit, et ad missam cantari instituit. Julius papa intinctionem corporis Domini in sanguinem prohibuit, et Gelasius papa illum excommunicavit qui corpus Domini acceperit et sanguinem non sumpserit. *Communionem* Gregorius papa composuit, et ad missam cantari instituit. *Ite, missa est*, de Veteri Testamento sumptum est, ut scilicet Pharaon populum de Ægypto ire jussit, sive ubi Cyrus

populum a Babylonia ire præcepit. Sciendum quod ab hoc, *Ite, missa est*, nomen accepit. *Benedicamus Domino* acceptum est de psalterio. *Deo gratias* de Apostolo, sed hæc dici constituit papa Leo. Ex his omnibus Gregorius papa missam ordinasse traditur, ut hodie per Ecclesiam traditur.

CAP. XCI. — *De missæ officiorum nominibus.*

His subnectendum unde singula dicuntur. *Officium* quasi officium dicitur. *Missæ* quasi transmissio dicitur; quia in hoc officio catechumeni, excommunicati, pœnitentes, foris Ecclesiam mittuntur. *Introitus* ab introitu sacerdotis dicitur, eo quod sacerdote ad altare introeunte, a choro canitur. *Introitus* ideo canimus, quia Christum in sacerdote nos suscipere significamus. *Gloria Patri* ideo canimus, quia Trinitatem nos adorare imotesimus

CAP. XCII. — *De Kyrie, eleison.*

Kyrie eleison dicitur, Domine, miserere; *Christe eleison* dicitur, Christe, miserere; *ymas, nobis*. Hoc ideo Græce canitur, quia missa tribus linguis, *Hebraica, Græca et Latina* cantari præcipitur; sicut et titulus in passione Domini scriptus fuisse legitur: *Hebraicum* quippe est *Alleluia, Osanna, et Amen*; *Græcum* vero *Kyrie, eleison et Christe, eleison*; *Latinum* reliquum officium. *Kyrie, eleison* ter ideo dicitur, quia Trinitas adoratur, quæ a prioribus ante diluvium, a Patriarchis ante legem, a prophetis sub lege veneratur. *Christe eleison* ideo ter cantatur; quia Christus in Patre et Spiritu sancto adoratur, qui Patris voluntate, Spiritu sancto cooperante, salutem nostram operatur. Item *Kyrie eleison* ter repetitur, quia Pater, Filius et Spiritus sanctus, ab angelis, a spiritibus justorum, ab hominibus colitur. Ideo et *Kyrie, eleison* cantatur, ut subsequens oratio sacerdotis exaudiatur.

CAP. XCIII. — *Quid Gloria in excelsis.*

Gloria in excelsis solus sacerdos incipit, et chorus simul concinit; quia et solus angelus hoc incipit, et militia cœlestis exercitus simul concinuit. Quod dum incipit ad Orientem se convertit; quia angelicus chorus hæc ad Orientem Bethlehem apud turrim *Adiexer* cecinit. Per *Pax vobiscum*, vel *Dominus vobiscum*, populum salutatur, sicut Dominus ingressu suo mundum salutavit. Presbyter cum salutatione Veteris Testamenti, et episcopus cum salutatione Novi Testamenti salutatur populum; quia dignius est Novum quam Vetus Testamentum. Populus autem Dominum *cum Spiritu* ejus esse oratur, ut cum spiritu et mente orare admoneat. Ore oratur, qui tantum verba pronuntiat. Ore et spiritu oratur, qui verba per interpretationem discernit, quæ ore pronuntiat. Spiritu et mente oratur, qui verba quæ dicit, Domini et cœlestia intendit. Non *oro* sed *Oremus* dicit, quia vocem totius Ecclesiæ exprimit.

CAP. XCIV. — *De oratione.*

Oratio ab orando vocatur; quia in ea populo et corporis et animæ præsentia et futura bona orantur. *Collecta* ideo dicitur; quia sub ea populus in unum colligitur. Hæc est autem differentia inter *orationem*.

et *collectam*, quod hæc *oratio* vocatur, quod ad A missam dicitur; hæc autem *Collecta*, quod ad processionem in statione super populum dicitur. Hæc et *missa* dicitur; quia in ea oratio populi per sacerdotem ad Dominum mittitur: hanc in dextra parte altaris ideo dicimus; quia cum dextris in iudicio statui oramus. Omnes orationes ad Deum Patrem dirigimus, et *per Dominum nostrum Jesum Christum in Spiritu sancto* concludimus, quia cuncta juste petita a Patre per Filium in unitate Spiritus sancti dari credimus. *Per eum qui venturus est*, non nisi in exorcismis dicimus, in quibus diabolum per venturum iudicium adjuramus.

CAP. XCV. — *De situ orationis. Tribus de causis ad Orientem cum oramus nos vertimus.*

Una est, quia in Oriente est patria nostra, scilicet paradisi, unde expulsos nos dolemus. Orantes ergo contra paradisum nos vertimus, quia reditum illius petimus. Alia est, quia in Oriente surgit corpus cœli et lux diei. Ad Orientem itaque nos vertimus, quia Christum, qui est oriens et lux vera, nos adorare significamus, cujus debemus esse cœli, ut ejus lux in nobis velit oriri. Tertia est, quia in Oriente sol oritur, per quem Christus sol justitiæ exprimitur. Ab hoc promissum habemus, quod in resurrectione ut sol fulgeamus. In oratione ergo contra ortum solis vertimus nos, ut solem angelorum nos adorare intelligamus, et ut ad memoriam nostræ gloriæ resurrectionis revocemus, cum solem, quem in Occidente quasi mori conspeximus, tanta gloria resurgere in Oriente videmus.

CAP. XCVI. — *Quid Epistola.*

Lectio dicitur a legendo. *Epistola* dicitur quasi *missa*. *Epistollo*, et *stello* dicitur mitto; quia, sicut prophetiæ super legem, ita epistolæ missæ sunt super Evangelium. Hanc ideo legimus, quia viam nobis per eam ad Christum facimus. *Graduale* a gradibus dicitur, quia in gradibus canitur. Hoc etiam *Responsam* vocatur, quia choro cantante, ab uno versus respondetur, et illo versum cantante, a choro respondetur. *Versus* ideo dicitur, quia ad incoëptionem revertitur. *Alleluia* dicitur laudate Dominum. *Alleluia, laudate*, in decem Dei nominibus unum ponitur, quod *Dominus* dicitur. Hujus cantus *Versus* ideo dicitur, quia iterum ad *Alleluia* revertitur. *Sequentia* ideo dicitur, quia neumam jubili sequitur. *Tractus* a trahendo dicitur, quia trahendo, id est tractim canitur. *Graduale* ideo cantamus, quia de virtute in virtutem gradatim ire debemus. *Alleluia* ideo canimus, quia ad gaudium angelorum tendimus. *Sequentia* ideo jubilamus, quia faciem Domini in jubilo videbimus. *Tractum* ideo canimus, quia per laborem illuc pervenimus. *Evangelium* ideo legimus, quia per ejus doctrinam gaudia percepturi sumus.

CAP. XCVII. — *De Evangelio.*

Evangelium dicitur bonum nuntium. *Eu bonum*, angelon dicitur *nuntium*. Nuntium enim vitam post mortem, requiem post laborem, regnum post servi-

tium. *Sequentia* ideo dicitur, quia præcedentia nuntii sequuntur. Ideo et *initium Evangelii* dicitur, quia ibi liber Evangelii incipitur. Ubi post Evangelium *Oremus* dicitur, apud Græcos *oratio* sequitur. *Offertorium* dicitur quasi offerentium canticum. Hoc ideo cantamus, quia nos ipsos in sacrificium Deo offerre debemus. Sacerdotes *lavant manus*, id est, opera per lacrymas compunctionis. Hic liber in sinistra parte ponitur, ut expeditior ad suscipiendum sacrificium reddatur. Et quia per sinistram tristitia designatur, quæ tunc in passione Christi repræsentatur.

CAP. XCVIII. — *De sacrificio.*

Sacrificium quasi sacrum factum. *Immolatio* dicitur quia in mola altaris terebatur. *Hostia* dicitur, quia ante ostium ad pugnam offerebatur. *Victima* dicitur, quia pro victoria sacrificabatur. *Holocautum* totum incensum dicitur. Totum enim in altari incendebatur. *Sacramentum* dicitur quasi sacrum juramentum. *Secreta* dicitur, quia secreto dicitur. Cum sacrificium super crucem in altari cum schismate a pontifice factum ponitur, quasi corpus Christi cruci affigitur.

CAP. XCIX. — *De sacrificio panis et vini.*

Pan omne dicitur. Ideo hic offertur, quia omnis salus animæ et corporis in eo percipitur. *Vinum* quasi a vite natum dicitur. Hoc ideo offertur, ut sicut palmites viti, ita Christo inseramur. *Aqua* ab æqualitate dicitur, hæc ideo sacrificio admiscetur, ut ex aqua renati fonte vitæ satiemur, et angelis cœquemur. *Per omnia sæcula sæculorum* dicuntur, C quia se sequuntur: aliis enim decedentibus alia succedunt. *Amen* dicitur, verum per hoc totum sacramentum confirmatur, quia per hoc et sæculum creatur. Dicitur enim *fiat*, quo verbo usus est Deus in creatione mundi, quando dixit: *Fiat lux*, etc. Ipse quoque Filius Dei *Amen* cognominatur, ut in Apocalypsi dicitur, *hæc dicit Amen, testis fidelis* (Apoc. iii). *Dominus vobiscum* ideo hic dicimus, quia regem cœlorum præsentem populo innotescimus. *Sursum corda* ideo dicimus, quia angelorum exercitum adventare non dubitamus. Huic enim sacrificio aderunt, et nostra vota suscipientes ad Dominum perferunt. *Gratias agamus Domino Deo nostro* ideo dicimus, quia ei pro omnibus beneficiis grates reddimus. Nihil autem sine causa rationalis D significationis fit in isto sacramento.

CAP. C. — *De α et ω et illius cruce α † ω.*

Ideoque et forma hujus litteræ T et X non fit absque magno sacramento. Significat quippe duas substantias in Christo. Ex una quidem parte operitur, ex altera tegitur; Ω adnectitur, est Christi humanitas, quæ a parte matris inchoatur, et divinitati copulatur per O quod circuloso orbe undique clauditur, est Christi divinitas, quæ nec initio aperitur, nec in fine terminatur. Apex quoque litteræ in modum crucis † conjungitur, est sancta *crux*, per quam humana divinis sociantur.

CAP. CI. — *De præfatione.*

Præfatio dicitur prælocutio scilicet sequentis Ca-

nonis. Hæc etiam dicitur *præparatio*, quia mentes nostras ad mysterium Christi præparat. In hac ideo ordines angelorum commemoramus, quia frequentiam supernorum civium adesse demonstramus. *Majestas* dicitur quasi major potestas. *Cælum* (*caute hæc lege*) dicitur quasi *casa elios*, id est solis. *Seraphim* per n, sunt plures angeli; *seraphim* per m, unus.

CAP. CII. — *Quare dicatur Sanctus.*

Sanctus ideo cum angelis cantamus, quia terrena cœlestibus conjungi per hoc sacrificium clamamus. *Sanctus* dicitur (116) sanguine tactus vel auctus. *Dominus* dans minus. *Deus* delens scelus. *Sabaoth* exercituum, scilicet rex exercitus angelorum. *Osanna* dicitur salvifica, id est, salva nos habitans in excelsis.

CAP. CIII. — *De Canone.*

Canon dicitur *regula*, quia per eum regulariter fit sacramentorum confectio. Hic etiam *actio* dicitur, quia causa populi in eo cum Deo agitur. Hic ob tres causas sub silentio dicitur. Una est, quia cum Deo loquimur, cui non ore sed corde clamare præcipimur. Ideo autem verba dicimus, ut sciamus quid intendere vel petere debeamus. Secunda est, ne populus tam proluxa declamatione attædiatus [*pro lædio affectus*] abscedat, vel sacerdos tam longo clamore voce deficiat. Tertia est, ne tam sancta verba tanti mysterii vilescant, dum ea vulgus per quotidianum usum sciens in inconvenientibus locis dicat. Unde fertur, dum Canon primitus publice quotidie recitaretur, ab omnibus per usum sciretur, *et cum eum pastores in agro super panem et vinum dicerent, repente carnem et sanguinem ante se invenirent, atque inde divinitus percussi interirent.* Unde synodali decreto sub anathemate est præceptum, ut nullus canonem dicat nisi in libro, et in sacris vestibus, et nisi super altare et super sacrificium, et ut nullus hoc sacrificium nisi in aureis vel argenteis vasis offerat; cum hæc omnes habere nequeant et ideo incongruum non faciunt qui hic in libris crucifixum ideo depingunt, quia per illud passio Christi oculis cordis ingeritur.

Te igitur, ideo dicit, quia Dominum quasi præsentem aspicit. Ideo autem per litteram T incipit, quia hæc formam crucis exprimit. *Clemens* dicitur, quasi clara mens, dum homo timet, turbescit; dum Dominum propitium sentit, mens ei clarescit. *Hæc* † *dona*, quantum ad panem, in quo aqua et farina. *Hæc* † *munera*, quantum ad vinum, in quo aqua et vinum. *Hæc sancta* † *sacrificia*, ad utrumque: *illibata*, id est sine labe. Agnus enim paschalis debuit esse immaculatus, et absque macula peccati fuit Christus. *Ecclesia* dicitur convocatio, quia non timore sed amore Spiritus sancti in unam fidem convocatur. *Catholica* dicitur universalis, quia hæc religio per totum mundum servatur. *Papa* dicitur pater patrum. *Orthodoxus* dicitur recte glorians (117), sci-

A licet in recta fide existens. *Memento, Domine, famulorum*, hic possumus nominare quos volumus. *Pro fidelibus* tantum offertur, sicut dicitur: *Quorum tibi fides cognita est.*

CAP. CIV. — *De duodecim apostolis et de sancta Maria.*

Communicantes. Ideo sancta Dei genitrix Virgo Maria hic nominatur, quia hoc sacrificium de ea mundo generatur. Ideo autem duodecim apostoli nominantur, quia illorum doctrina et sanguine hæc sacramenta affirmantur: pro testimonio namque hujus sacrificii *Petrus et Andreas et Philippus* sunt crucifixi, *Paulus et Jacobus, Matthæus et Bartholomæus* decollati, *Jacobus, Simon et Thadæus* enecati, *Joannes* veneno et exilio excruciat, *Thomas* transfossus.

CAP. CV. — *De duodecim nominibus martyrum.*

Deinde duodecim martyrum nomina recitantur, quorum cruciatu hoc sacrificium commendatur. Ex quibus quidam summi pontifices, quidam episcopi, quidam diaconi, quidam laici exstiterunt, quia omnis gradus, omnesque ordines huic sacramento testimonium præbuerunt. *Linus* quippe et *Cletus, Clemens, Sixtus, Cornelius*, Romani pontifices, *Cyprianus* Carthaginensis archiepiscopus, *Laurentius* archidiaconus, *Chrysogonus, Joannes et Paulus* milites, *Cosmas et Damianus* medici fuerunt, qui omnes pro Christi nostri sacrificio sanguinem fuderunt.

Quam oblationem tu Deus, in omnibus, quæsumus, Bene † *dictam*, id est materiam hanc terrenam sicut Adam de terra formatam Spiritu sancto benedicendo repleas. *A* † *scriptam*, id est ad formam Filii tui signatam divinitati ascribas. *Ra* † *tam*, id est veritate firmam facias in fide nostra. *Rationabilem*, proque devotione nostra facias *acceptabilem*.

Pridie, id est priori die. *Hoc est corpus meum.* Sicut Verbo Domini ex nihilo factus est mundus, ita per verba Domini hæc species rerum mutatur vere in Domini corpus.

CAP. CVI. — *De calice.*

Hunc præclarum calicem. Idem calix est in mysterio, quem Christus in manibus tenuit, quamvis in materia metalli alius sit. *Æterni Testamenti.* Testamentum illa Scriptura vocatur, per quam mortui hæreditas vivis confirmatur. *Novum et æternum testamentum* est nobis Christi sanguine scriptum, per cuius mortem cœleste regnum in hæreditate est firmatum. *Mysterium* vocatur ubi aliud videtur, et aliud intelligitur. Species panis et vini cernitur, corpus Christi et sanguis creditur. *Hostiam* † *puram*, quantum ad corpus, *hostiam* † *sanctam*, quantum ad sanguinem, *hostiam* † *immaculatam* ad utrumque pertinet. Aliter: *Hostiam* † *puram*, scilicet ab aliis hostiis separatam. *Hostiam* † *sanctam*, id est, nos sanctificantem. *Hostiam* † *immaculatam*, id est a maculis emundantem. *Panem* † *sanctum vitæ æternæ*, scilicet quo pasti æterni efficiamur, *et calicem salvæ-*

(116) Imo a sancire quasi *Sancitus*.

(117) Imo recte sentiens in fide.

tis perpetuæ, videlicet cujus gustu æternam salutem consequamur. *Justi Abel*. Ideo hic mentio *Abel* fit, quia ipse hoc sacrificium suo agno prætulit, et ipse innocens ut *Christus* occubuit (*Gen. iv*). Triginta namque annorum occiditur, sic *Christus* triginta annorum crucifigitur. *Sacrificium patriarchæ nostri Abrahamæ*. Patriarcha dicitur summus Pater. Hic figuram Dei habuit, qui Filium suum pro nobis, ut ille *Isaac*, obtulit (*Gen. xxii*). *Aries* immolatur, et *Isaac* evadit; et caro *Christi* pro nobis sacrificatur, divinitas vero illæsa existit. *Summus sacerdos tuus Melchisedech*, quod sonat *rex justitiæ*. Hic sine patre, sine matre, assimilatur Filio Dei (*Gen. xiv; Hebr. vii*), qui in cœlis matrem non habuit; in terris patre caruit. Hic *rex justitiæ* existit, quia justos remunerabit, injustos juste damnabit. *Melchisedech* sacrificium *Christi* pane et vino expressit; quæ *Christus* in sacramentum corporis et sanguinis sui transtulit. Ideo in hoc loco horum sacrificia recitantur, quia protinus per inclinationem sacerdotis mors *Christi* commemoratur, quæ per hæc præfigurabatur.

Jube hæc perferri per manus sancti angeli in sublimi altare. *Angelus* dicitur nuntius. *Christus magni consilii Angelus* existit, dum consilio Patris per Filium hunc mundum redimi nuntiavit. *Sublime altare in conspectu Dei*, est *Christus* in dextera Dei. Super quod altare *Ecclesia* hostias spirituales immolat, et super quod *Deus* vota fidelium et sacrificium justitiæ acceptat. Hic angelus hæc sacramenta in sublime altare fert, dum interpellans pro nobis vultui Dei apparet (*Apoc. viii*). Qui ex hoc altari, scilicet *Christo*, participantur, omni benedictione cœlesti et gratia replebuntur.

CAP. CVII. — De nominibus.

Memento, Domine, famulorum. Hic poteris quosvis nominare sed non in Dominica die. Nomina viventium in libro scribebantur, quæ ad altare infra canonem recitabantur, et hic *liber viventium* vocabatur. Similiter hic nomina defunctorum de libro recitabantur, sed hoc Dominicis diebus intermittebatur, quia a quibusdam animæ ob resurrectionem *Dominicam* requiem habere credebantur. Cum apostolis et martyribus, cum *Joanne*. Quidam *Joannem Baptistam* volunt intelligi, quidam *Marcum*, qui et *Joannes* dictus legitur: qui magis hic intelligitur. Octo martyres et septem virgines hic ponuntur, quorum sanguine hoc sacramentum approbatur, quia per hoc sacrificium in septem donis Spiritus sancti ad octo beatitudines pervenitur.

CAP. CVIII. — De ordinibus.

Diversi ordines et sexus hic introducuntur, quia per omnes ordines et sexus hoc sacramentum confirmatur: ex evangelistis quippe *Joannes*, qui et *Marcus* ponitur, qui *Alexandriæ* præsul et martyr fuit; ex diaconibus *Stephanus*, qui primus martyr post *Christum* existit; ex apostolis *Matthias*, qui pro *Christo* occubuit; ex septuaginta duobus discipulis *Barnabas*, qui se pro *Christo* obtulit; ex patriarchis *Ignatius*, *Antiochenus* episcopus; ex papis

Alexander Romanus pontifex; ex presbyteris *Marcellinus*; ex exorcistis *Petrus*; ex conjugatis *Felicitas et Perpetua*; ex virginibus *Agatha* et reliquæ, quæ omnes hoc sacrificium suo sanguine firmaverant, et in corpore *Christi* connumerari meruerunt. *Per quem hæc omnia semper bona creas*, nos novam creaturam in *Christo*: *sanctificas* per baptismum in ipso; *vivificas* per Spiritum sanctum in anima; *Benedicis* speciali benedictione sive ultima benedictione: *Venite, benedicti* (*Matth. xxv*), — *et præstias nobis*, scilicet vitam æternam post mortem. *Per ipsum nos creas, cum ipso nos creas, in ipso nos ad vitam resuscitas*. Sciendum quod in canone nulli aliquid dicere, vel adjicere licebit, nisi quod ab apostolicis viris positum fuerit. Quod si quis præsumpserit, non devotioni, sed præsumptioni ascribitur. Ideo *Pater noster* alta voce cantatur, ut communicaturi ante alterutrum offensas dimittendo per pacem reconcilientur.

CAP. CIX. — In Orationem Dominicam.

Pater noster *Deus* voluit esse Dominus *Judæorum*, quasi servorum, *Pater* vero *Christianorum*, quasi filiorum. Ideo illos quasi inutiles servos de domo ejecit, istis quasi filiis hæreditatem tribuit, quos et nunc pane angelorum, et carne saginati vituli pascit. *Qui es in cœlis*, id est in sanctis. *Sanctificetur nomen tuum*. Nomen Dei sanctificatur, cum nos Filio ejus uniti in regno Patris cohæredes assumimur. Tunc regnum ejus *advenit*, cum *Ecclesia* regnum ejus ad cœlestia pervenit. *Voluntas ejus sicut in cœlo et in terra fiet*, cum terra caro cœlestis corpus induet, et homines nihil mali concupiscent, sed æquales angelis erunt. *Panem quotidianum hodie dat*, quando in hoc exilio suo corpore nos recreat. *Debita nostra dimittit*, si nobis aliis dimittere posse præstiterit. *Tentationem non inducit*, si nos a tentatione liberaverit. *A malo liberabit*, si nos a peccato et ab inferno cruerit. Nomen sanctæ *Mariæ* ideo hic commemoratur, ut per eam a præsentibus et præteritis ac futuris malis liberemur, per cujus partum filii Dei efficiuntur. Ideo autem tres apostoli nominantur, quia in ore duorum vel trium testium omne verbum stare affirmatur (*Matth. xviii*), et huic sacramento tres ordines, scilicet *doctores, continentes, conjugati*, testificantur. Hic poteris nominare de sanctis quosvis, quia quæque membra *Ecclesiæ* participant *Christi* sacramentis.

CAP. CX. — De pace.

Cum osculata patena sacerdos se signat, quia per crucem et hoc sacrificium omnia in cœlis et in terris pacificata denuntiat. *Pax* dicitur a pacto, quia *Deus* pactum cum hominibus fecit, quod eis per Filium suum propitius sit.

CAP. CXI. — De Agnus Dei.

Christus ideo *agnus* dicitur, quia ipse est, qui secundum legem in Pascha immolabatur, per quem populus a servitute liberabitur. Hunc *Joannes* vocavit *Agnus Dei qui tolleret peccata mundi* (*Joan. i*). Ideo in fractione *Agnus Dei* cantamus, ut digne carnes

hujus Agni sumamus. Qui Agnus licet ab omni populo totus, et a singulis totus sumatur, tamen totus et integer in cœlo permanere non dubitatur, sacramentum namque, quod ore percipitur, in alimentum corporis redigitur. Virtus autem sacramenti, qua interior homo satiatur, per hanc vita æterna adipiscitur. Populus communicaturus tres dies debet ante ab uxoribus abstinere, et tribus postea ab eis vacare. Tot enim diebus populus Dei abstinit, quando legem accepit. Ter *agnus Dei* canitur, quia corpus triforme intelligitur: illud quod in cœlo residet; et quod in terra ambulat; et quod in sepulcris requiescit. *Eucharistia* dicitur bona gratia: *eulogia* bona benedictio: *communio* participatio. Hanc ideo cantamus ut cum justis gratiæ Dei communiceamus. *Complendum* ideo dicitur, quia per illud missa completur.

Ite, missa est, licentia abeundi. *Deo gratias*, interjectio gratulandi. His quippe peractis, populus grates Deo reddit, et ad propria redit, sicut populus Israel permissu Pharaonis de Ægypto abiit; et grates Deo retulit, quando Cyro præcipiente de Babylonia ad Hierusalem rediit, et jam gratias Deo egit. Ita nos accepta ultima benedictione ad patriam cœlestem ibimus, et in gratiarum actione semper manebimus. Ideo hymnum trium puerorum, scilicet *Benedicite*, post missam cantabimus, quia Dominum pro omnibus beneficiis suis benedicimus, quem post in sæculum sæculi laudabimus. Hunc Toletavum concilium cantari instituit, et hunc negligentes anathemati subdidit.

CAP. CXII. — *De quatuor speciebus missæ.*

Missæ dividitur in quatuor species, secundum obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones: ab initio missæ usque ad offertorium sunt obsecrationes; a secreta usque ad *Pater noster* sunt orationes; deinde usque ad communionem postulationes; exinde usque in finem gratiarum actiones.

CAP. CXIII. — *De tribus horis missæ.*

Tribus horis licet missam cantare, scilicet *tertia*, *sexta* et *nona*. In festis *tertia*; in privatis diebus *sexta*; in Quadragesima, vel in diebus jejunii *nona hora*. *Hora tertia* ideo missa cantatur, quia hora tertia Christus ad passionem judicabatur, quando Judæi *Crucifige, crucifige*, clamaverunt (*Luc. xxiii*), et milites eum flagellaverunt. *Hora sexta* ideo missa celebratur, quia hora sexta Christus pro nobis in cruce immolabatur. *Hora nona* ideo missa canitur, quia hora nona Christus mortem subiisse traditur.

CAP. CXIV. — *Quod una missa debeat celebrari.*

Semel in die debet missa ab uno sacerdote celebrari, sicut et Christus semel voluit immolari. Si autem necessitas cogit, id est si duæ festivitates simul occurrunt, duæ vel tres celebrari poterunt, quia et Romani hoc in die *Natalis Domini* faciunt; et Christi passio est tripartita: passus est enim linguis insultantium, manibus verberantium, clavis crucifigentium. Ipse enim in figura a patriarchis est immolatus, ipse a prophetis sacrificatus, ipse idem a

A Patre, et a seipso pro nobis immolatus. Legitur tamen de Leone papa, quod sæpius una die septem missas, aliquando novem celebraverit. Nullus absque sacerdotalibus vestibus, et his singulis consecratis, et altari consecrato missam celebrare debet, et nulli nisi ordinato epistolam vel evangelium legere licet; sicut nulli nisi ordinato missam cantare licet. Post acceptam lavationem nulli missam celebrare vel communicare licebit: quod si fecerit gravi pœnitentiæ obnoxius erit.

CAP. CXV. — *De Gloria in excelsis Deo.*

Gloria in excelsis nunquam nisi ad horam tertiam canitur, qua Spiritus sanctus super credentes descendisse, et eos gloria et exultatione replese legitur. In duobus enim Sabbatis Paschæ et Pentecostes ad nonam cantatur, quia baptizatis gloria amissa redditur.

CAP. CXVI. — *De una oratione in missa vel pluribus.*

Una oratio regulariter dicitur, sicut et una epistola, vel unum evangelium legitur. Si autem festivitas in die Dominica occurrerit, *duas* dici licebit, quia et hoc Romana auctoritas in die natalis Domini ad secundam missam facit. Interdum *tres* ideo dicimus, quia Dominum ter ante passionem orasse legimus. Aliquando *quinque* dicimus, quinquepartitam passionem Domini in hoc officio agimus. Nonnunquam *septem* usurpamus, propter septem petitiones in Dominica oratione, quas tantum apostolos super hoc sacramentum dixisse cognovimus. Qui hunc numerum supergressus fuerit, ut cæcus errabit.

CAP. CXVII. — *De genuflexione in Quadragesima.*

In Quadragesima ideo ad missam *flectamus genua* dicimus, quia corpus et animam in pœnitentia nos humiliare inuimus. Ob tres causas autem ad terram cadimus. Una est quod Christum in carne adoramus, quem descendisse ad terras, et carnem de terra induisse ad lavandos nos venerando memoremus. Alia est quod ad memoriam reducimus, quia qui in paradiso cum angelis stetimus, nunc inter bruta animalia jacemus, et animam nostram corporali mole ad terram deprimi ingemiscimus. Tertia causa hæc est: Qui stat aliis hominibus, coæquatur; qui in terra jacet, bestiis assimilatur. Et nos dum in justitia stetimus, rationalibus similes fuimus. Postquam vero in carnis desideria cecidimus, cum bestiis quasi irrationales, in luto reperimur. Quia ergo aliis hominibus nos dissimiles in factis cernimus, eis enim ipso corporis statu æquari erubescimus. Et lapsum animæ nostræ in vitia pœnitendo clamamus, dum corpore ad terram cadimus. Et ventrem nostrum terræ et animam pavimento facimus adhærere, ut per Christum propter nos terram factam a terrenis desideriis valeamus resurgere. Hic autem ritus ab Abraham exordium sumpsit, quando in terram prostratus Dominum adoravit (*Gen. xxiv*): quem prophætæ imitati sunt, qui, in terram cadentes Dominum adoraverunt. *Genuum* autem flexio a gentibus est sumpta, quem honorem ipsi regibus exhibuerunt, quos proni vel flexo genu adoraverunt. Nos autem cum Apostolo

dicimus Deo : *Flecto genua mea ad Dominum* A
(*Ephes. III*).

CAP. CXVIII. — *De lumine ad missam.*

Lumen Spiritum sanctum significat, ideo cum lumine missa celebratur, quia hoc sacramentum per Spiritum sanctum consecratur, et digne hoc percipientes a Spiritu sancto illustrantur; lumen enim lætitiā designat, quia hoc sacramentum missæ æternam lætitiā donat; in *Credo in unum Deum eum et homo factus est* dicimus, genua flectimus, quia Christum hominem factum et pro nobis crucifixum adoramus.

CAP. CXIX. — *De Credo in unum Deum, quando sit cantandum.*

Credo in unum Deum in omnibus Dominicis et festis Domini et sanctæ crucis canetur, et in festis sanctæ Mariæ, et natalitiis apostolorum, et in festivitate Omnium Sanctorum, et in dedicatione templi cantatur; quia aliquid de his in illo sonare videtur. Liber Evangelii infra *Credo in unum* osculatur, quia pax per Christum reddita declaratur.

CAP. CXX. — *De præfationibus.*

Pelagius papa novem præfationes cantari statuit, scilicet : *Quia per incarnati*, de Nativitate; *Quia cum unigenitus*, de Epiphania; *Qui corporali jejunio*, de Quadragesima; *Qui salutem humani generis*, de passione Domini, vel de sancta cruce; *Te quidem, Domine, omni tempore*, de Pascha; *Qui post Resurrectionem* : de Ascensione; *Qui ascendens super omnes cælos*, de Pentecoste; *Qui cum unigenito filio*, de Trinitate; *Te, Domine, suppliciter exorare*, de Petro et Paulo : quæ etiam de pluribus apostolis dicitur. Gregorius vero papa decimam, *Qui Ecclesiam tuam* de sancto Andrea adjecit; quæ de uno quolibet apostolo usquequaque dici consuevit. Noviter autem Urbanus secundus papa undecimam de sancta Maria addidisse non ignoratur, quæ a pluribus ubique frequentatur. Zacharias papa constituit ut nullus sacerdos cum baculo ad altare intret, et ne velato capite ad altare stet.

CAP. CXXI. — *Quare pro defunctis Gloria Patri et Alleluia non cantetur.*

Ad missam defunctorum *Gloria Patri* et *Alleluia*, quod lætitiā designat, non cantatur; quia luctum imitatur, et nos per hoc in hunc mundum ad tritiam venisse, et per luctum hinc exire admonemur. Corpora vero mortuorum non debent interesse missæ vivorum, quia nobiscum non respondent, et cum vivis non communicant. Hoc autem significat, quod hi, qui peccatis mortui sunt et Christi sacramenta non percipiunt, viventium communicationi cum Christo interesse non poterunt. Hactenus de missæ sacrificio.

INCIPIT DE ECCLESIA.

Hæc breviter de missa dixerimus, nunc pauca de ecclesia, in qua agitur, videamus.

CAP. CXXII. — *De altari.*

Noe primus altare Domino construxisse; deinde Abraham, Isaac et Jacob altaria ædificasse leguntur, quæ non aliud quam lapides erecti intelliguntur.

Super quos sacrificia maclabant, quæ supposito igne cremabant. Aliquando vero ignis de cælo descendit, et oblatum sacrificium consumpsit, unde Cain fratrem suum occidit, quia ignis cœlestis Abel sacrificium consumpsit, suum intactum remansit (*Gen. iv*). Hæc autem differentia est inter *altare et aram*, quod *altare* quasi alta res vel alta ara dicitur, in quo sacerdotes incensum adolebant. Ara vero quasi area, id est plana vel ab ardore dicitur, eo quod in ea sacrificia ardebant. *Ara* enim Græce dicitur, Latine *imprecatio*.

CAP. CXXIII. — *De tabernaculo Moysi.*

Quando vero Dominus populum suum de Ægypto eduxit, speciale *tabernaculum* Moysi in monte Sinai ostendit (*Exod. xxvi*), ad cujus exemplar materiale fieri præcepit. Vasa quoque pretiosa, et sacras vestes fieri jussit; altare ad sacrificia, sacerdotes et levitas in ministeria constituit, et tubas argenteas vel æreas ad convocandum populum fieri statuit. Quæ cuncta Moyses secundum ostensum exemplar miro opere consummavit, et tabernaculum cum gaudio populi dedicavit. Quod postquam est vetustate consumptum, jussit Dominus sibi fieri templum, atque chartam David regi per prophetam misit, in qua erat descriptio qualiter templum construi debuerit. Salomon vero mirificum templum toto orbe famosum ædificavit, sicut Dominus in charta imperavit (*III Reg. v*). Altare quoque aureum, et vasa pretiosissima, et vestes sacras fecit; sacerdotes, cantores, levitas in ministeria templi distribuit, prout Dominus in brevi præcepit. Omnibus rite peractis, templum maximo cultu dedicavit, et arcam in eo locavit. Quod quia utrumque Ecclesiam præfiguravit, secundum formam utriusque populus Christianus ecclesias formavit.

CAP. CXXIV. — *De tabernaculo populi.*

Tabernaculum, quod populus in itinere habuit, formam mundi tenuit, et typum ecclesiæ gessit, quæ in itinere hujus mundi non manentem civitatem habet sed futuram inquit (*Hebr. xii*). *Tabernaculum* secundum mundum erat formatum, et elementa atque omne quod est in mundo in eo fuerat præfiguratum, quia totus hic mundus jam factus est Dei templum; sanguine Christi dedicatum (*Hebr. ix*), in quo universalis Ecclesia tabernaculum Dei existens, Dominum vivum et verum laudibus jugiter concelebrat, et [ex tabernaculo templum fieri desiderat. Cujus tabernaculi una pars dicebatur sancta, in qua populus sacrificabat, et est *activa vita* in qua populus in dilectione proximi laborat. Altera pars dicebatur *Sancta sanctorum*, in qua sacerdotes et levitæ ministrabant, et est *contemplativa vita*, in qua religiosorum sinceritas in dilectione Dei cœlestibus inhiat. Porro secundum formam *tabernaculi* faciunt ecclesias Christiani. Secundum *Sancta* fit anterior domus, ubi populus stat. Sanctuarium vero secundum *Sancta sanctorum*, ubi clerus stat. *Ministerium* levitarum et sacerdotum mutuavit Ecclesia in ordine Christi ministrorum. *Vasa et vestes* et ri

tum sacrificiorum convertit in morem ecclesiasticorum. *Clangorem tubarum* transtulit in sonum campanarum.

CAP. CXXV. — *De templo.*

Templum autem quod populus in patria cum pace possidebat, præfert templum gloriæ de vivis lapideus in cœlesti Hierusalem constructum, in quo Ecclesia perenni pace exsultat. Hoc enim in duo dividitur; quia templum supernæ curiæ in angelorum et hominum differentia discernitur. In quo altare aureum est Christus gloria sanctorum. In hoc templo omnes electi sacerdotes et *cantatores* erunt; ipsi et vasa pretiosa in camino tribulationis examinata, ut sol fulgebunt veste salutis, et indumento justitiæ splendent.

CAP. CXXVI. — *De ecclesia habente septem vocabula.*

A templo itaque quod Salomôn fecit, ecclesia nostra formam accepit. *Ecclesia* autem septem vocabulis insignitur, quia Ecclesia Christi septem donis Spiritus sancti, velut septem columnis domus sapientiæ fulcitur (*Prov ix*); *ecclesia* vero *convocatio* dicitur, quia in ea populus fidelium ad audienda iudicia Dei et ad convivium Christi convocatur. *Synagoga* congregatio dicebatur, quia virga legis velut grex irrationalium pecorum congregabatur. Ecclesia autem merito *convocatio* vocatur, quia amore Spiritus sancti in unam fidem convocatur.

CAP. CXXVII. — *De basilica, cæterisque templi nominibus.*

Hæc domus est *basilica*, id est regalis nuncupatur, quia in ea Regi regum ministratur. *Basileus* namque rex, quasi *basis laos*, id est columna populi dicitur, quia ejus regimine fulcitur. Hæc domus et *κυριακή*, id est Dominicalis appellatur, quia in ea Domino dominorum servitur. Kyrius quippe *dominus* dicitur. Hæc quoque *domus Dei* vocatur, quia in ea Dominus adoratur. Hæc *domus orationis*, quia in ea populus fidelium ad orationem congregatur. Hæc etiam *aula Dei* nuncupatur, quia in ea convivium regis æterni celebratur. Hæc quoque dicitur *oratorium*, quia locus est orationis fidelium. Hæc *templum* quasi amplum tectum vocatur, quia conventus populi in ea quasi sub unum tectum coadunatur. *Monasterium* dicitur habitatio monachorum, *monos* quippe solus, *steron* dicitur habitatio. Majores autem ecclesiæ *templa* appellantur; minores vero sacella, a caprarum pellibus vocantur etiam *capellæ*.

CAP. CXXVIII. — *De capellis.*

Antiqui enim nobiles ecclesiolas in itinere de pellibus caprarum factas habebant, quas inde *capellas* vocabant, et earum custodes *capellanos* nominabant. Sunt enim *capellani* a cappa sancti Martini appellati; quam reges Francorum in præliis semper habebant, et eam deferentes *capellanos* dicebant. *Capenum* dicitur domus, ad quam pauperes ad postulandam eleemosynam confluunt. Inde diminutum *capella* dicitur, in qua Christiani pauperes spiritu ad postulandam animæ eleemosynam conveniunt.

PATROL. CLXXII.

CAP. CXXIX. — *De situ ecclesiæ.*

Ideo autem ecclesiæ *ad Orientem* vertuntur, ubi sol oritur, quia in eis Sol justitiæ adoratur, et in Oriente paradus nostra patria esse prædicatur. Per ecclesiam ergo Ecclesia figuratur, quæ in ea ad servitium Dei congregatur. Domus hæc super petram locatur; et Ecclesia super Christum firmam petram fundatur. Quatuor parietibus surgit in altum; et Ecclesia quatuor Evangeliiis crescit in altum virtutum. Domus hæc ex duris lapidibus construitur, et Ecclesia ex fortibus in fide et operatione colligitur. Lapidés cæmento conglutinantur, et fideles vinculo dilectionis compaginantur. *Sanctuarium* est primitiæ Ecclesiæ de Judæis collectæ; anterior domus, in activa vita Deo servientes.

CAP. CXXX. — *De fenestris ecclesiæ.*

Perspicuæ *fenestræ*, quæ tempestatem excludunt et lumen introducunt sunt *doctores*; qui turbini hæresum obsistunt, et lumen doctrinæ Ecclesiæ infundunt. Vitrum in fenestris, per quod radius lucis jaculatur, est mens doctorum, quæ cœlestia quasi per speculum in ænigmate contemplatur.

CAP. CXXXI. — *De columnis ecclesiæ.*

Columnæ, quæ domum fulciunt, sunt episcopi, qui machinam Ecclesiæ vitæ rectitudine in altâ suspendunt. *Trabes*, quæ domum conjungunt, sunt sæculi principes, qui ecclesiam continendo muniunt. *Tegulæ* tecti, quæ imbrem a domo repellunt, sunt milites, qui Ecclesiam a paganis et hostibus protegunt.

CAP. CXXXII. — *De pictura.*

Laquearium picturæ sunt exempla justorum, quæ Ecclesiæ repræsentant ornamentum morum. Ob tres autem causas sit pictura: primo, quia est laicorum litteratura; secundo, ut domus tali decore ornetur; tertio, ut priorum vita in memoriam revocetur.

CAP. CXXXIII. — *De corona in ecclesia.*

Lumina, quæ circa capita sanctorum in ecclesia in modum circuli depinguntur, designant quod lumine æterni splendoris coronati fruuntur. Idcirco vero secundum formam rotundi scuti pinguntur, quia divina protectione ut scuto nunc muniuntur. Unde ipsi canunt gratulabundi: *Domine ut scuto nobis bonæ voluntatis tuæ coronasti* (*Psal. v*). Usus autem formas sculpendi a lege cœpit, ubi Moyses jussu Domini duos cherubin ex auro fecit (*III Reg. vi*). Usus vero ecclesias pingendi a Salomone exordium sumpsit, qui varias cælaturas in templo Domini fieri instituit. Usus enim candelabri et thuribuli a lege cœpit.

CAP. CXXXIV. — *De pavimento.*

Pavimentum, quod pedibus calcatur, est vulgus cujus labore Ecclesia sustentatur. *Criptæ* sub terra constructæ sunt cultores secretioris vitæ. *Altare*, super quod sacrificatur, est Christus super quem sacrificium Ecclesiæ acceptatur. Ideo corpus Christi super altare conficitur, quia populus in eo credens ex eo reficitur: unum cum Christo, quasi multi lapides unum altare, efficitur. In altari *reliquiæ* reconstituntur.

duntur, quia in Christo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconduntur (*Coloss. ii*). Super altare *capsæ* ponuntur, ii sunt apostoli et martyres, qui pro Christo passi leguntur. *Pallæ et vestes*, quibus altare ornatur, sunt confessores et virgines, quorum operibus Christus decoratur.

CAP. CXXXV.—*De cruce.*

Crux ob tres causas super altare erigitur : primo quod signum Regis nostri in domo Dei quasi in regia urbe figitur, ut a militibus adoretur. Secundo ut passio Christi semper Ecclesiæ repræsentetur. Tertio ut populus Christianus carnem suam crucifigendo vitiiis et concupiscentiis (*Gal. v*) Christum imitetur. Vexilla ideo eriguntur, ut tropæum Christi Ecclesia jugiter memoretur.

CAP. CXXXVI.—*De propitiatorio.*

Propitiatorium, quod super altare locatur, est divinitas Christi, quæ humano generi propitiatur. *Gradus*, per quos ad altare ascenditur, sunt virtutes, per quas ad Christum pertingitur. *Lavacrum*, quo juxta altare manus abluuntur, est misericordia fluens de Christo, qua homines in baptismo vel in pœnitentia a sordibus diluuntur.

CAP. CXXXVII.—*De palliis.*

Pallia, quæ in Ecclesia suspenduntur, sunt miracula Christi, quæ in Ecclesia leguntur. *Pulpitum* quod in altum sustollitur, et in quo Evangelium legitur, est perfectorum vita, ad quam per evangelicam doctrinam pervenitur, dum relictis omnibus quis Christum sequitur. Ecclesia jugi lumine lucernæ illuminatur, et Ecclesia Christi lumine Spiritus sancti semper illustratur. *Baptismus* in Ecclesia celebratur, quia catholica Ecclesia est mater, de qua nova progenies Christo generatur.

CAP. CXXXVIII.—*De ostio.*

Ostium ab obstando vel ostendendo dicitur. Ostium quod inimicis obstat, et amicis aditum introeundi ostendit, est Christus qui per justitiam obstans infideles a domo sua arceat, et fideles aditum ostendendo per fidem introducit.

CAP. CXXXIX.—*De choro.*

Chorus psallentium a chorea canentium exordium sumpsit, quam antiquitas idolis ibi constituit, ut videlicet decepti deos suos et voce laudarent, et toto corpore eis servirent. Per *choreas* autem circuitio-
nem voluerunt intelligi firmamenti revolutionem : per manuum complexionem, elementorum connexionem : per sonum cantantium, harmoniam planetarum resonantium : per corporis gesticulationem, signorum motionem : per plausum manuum, vel pedum strepitum, tonitruorum crepitum. Quod fideles imitati sunt, et in servitium veri Dei converterunt. Nam populus de mari Rubro egressus choream duxisse, et Maria eis cum tympano præcinuisse (*Exod. xv*), et David ante arcam totis viribus saltasse, et cum cithara psalmos cecinisse legitur (*II Reg. vi*). Et Salomon cantores circa altare instituisse dicitur, qui voce, tubis, organis, cymbalis, citharis, cantica personuisse leguntur. Unde et adhuc in

A choreis musicis instrumentis uti nituntur, quia globi cœlestes dulci melodia circumferri dicuntur.

CAP. CXL.—*De concordia chori.*

Chorus dicitur a concordia canentium, sive a corona circumstantium. Olim namque in modum coronæ circa aras cantantes stabant; sed Flavianus et Diodorus episcopi choros alternatim psallere instituebant. Duo chori psallentium designant angelos, et spiritus justorum, quasi reciproca voce Dominum laudantium. *Cancelli* in quibus stant, multas mansiones in domo Patris (*Joan. xiv*) designant. Quod aliquando de choro cum processione ad aliquod altare vadunt, et ibi in statione canunt, significat quod animæ de hac vita euntes, ad Christum perveniunt, et in consortio angelorum Deo concinunt.

B

CAP. CXLI.—*De corona.*

Corona ob tres causas in templo suspenditur : una quod ecclesia per hoc decoratur, cum ejus luminibus illuminatur; alia quod ejus visione admonemur quia hi coronam vitæ et lumen gaudii percipiunt, qui hic Deo devote serviunt; tertia ut cœlestis Hierusalem nobis ad memoriam revocetur, ad cujus figuram facta videtur. Constat enim ex *auro, argento, ære et ferro*. Aurum sunt sapientia fulgentes : argentum, eloquio nitentes : æs, in doctrina cœlesti dulciter sonantes : ferrum, vitia domantes : *turres* coronæ sunt, scriptis ecclesiam munientes : lucernæ ejus bonis actibus lucentes : aurum enim sunt martyres : argentum, virgines : æs, continentes : ferrum, conjugiiis servientes. *Gemmæ* in corona coruscantes sunt, qui et in virtutibus rutilantes : *metalla* in igne excocta ad ornatum coronæ sumuntur, et electi in camino tribulationis probati ad cœlestis Hierusalem decorem eliguntur. *Catena*, qua corona in altum continetur, est spes, qua Ecclesia a terrenis ad cœlestia suspenditur. Supremus circulus cui innecitur, est Deus a quo omnia continentur.

C

CAP. CXLII.—*De campanis.*

Signa, quæ nunc per campanas dantur, olim per tubas dabantur. Hæc vasa primum in Nola Campaniæ sunt reperta. Unde sic dicta, majora quippe vasa dicuntur *campana*, a Campaniæ regione; minor *Nolæ*, a civitate Nola Campaniæ; itaque prædicatores designant, qui populum ad ecclesiam convocant. Earum sonatio est illorum prædicatio, quorum sonus in omnem terram exivit, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal. xviii*). Ex ære sunt fusæ, quod est durum et sonorum, quia prædicatio illorum contra vitia est dura, et de virtutibus est sonora. Ideo autem in modum vasorum formantur, quia prædicatores vasa Spiritus sancti appellantur.

D

CAP. CXLIII.—*De turribus.*

Turres, in quibus suspensæ resonant, sunt duæ eges, quibus prædicatores a terrenis ad cœlestia suspensi regnum Dei prædicatur. *Plectrum* fit ex ferro, quod omnia dura domat, est illorum lingua, quæ omnia adversa superat. *Vinculum* quo ligatur est moderatio, qua illorum lingua temperatur. Funis,

quo campanæ moventur ad sonandum, est sacra A Scriptura ex multis sententiis contexta, qua prædicatores moventur ad prædicandum. Funis a ligno descendit, et sacra Scriptura a ligno crucis et Dominicæ passionis descendit. Lignum a superioribus continetur, quia crux et passio Christi a prophetis ante prædicatur, et Evangelium legi connectitur, et apostolica doctrina prophetiæ contextitur. Sacerdos funem apprehendit, dum Scriptura docente bona opera agit. *Funis* cum sursum trahit, dum Scriptura eum in contemplatione suspendit; funem ipse deorsum trahit, dum a contemplatione ad activam vitam descendit. Ex tractu funis campana sonat, quia ex bona operatione intonat.

CAP. CXLIV.—*De campanario.*

Campanarium, quod in alto locatur, est alta prædicatio, quæ de cœlestibus loquitur. Non autem sine causa *gallus* super campanarium ponitur. Gallus enim dormientes excitat (118), et per hoc admonetur presbyter, gallus Dei, ut per campanam dormientes ad matutinas excitet.

CAP. CXLV.—*De statione.*

in ecclesia masculi in Australi parte stant, signantes quod fortiores in fide ardore Spiritus sancti fervidi prælati fieri debeant, qui æstum tentationum mundi ferre debeant. Feminæ vero in Boreali parte stant, demonstrantes quod fragiliores subesse debeant, qui æstum tentationum ferre nequeant, atque nuptiali medicamine æstum carnis temperare.

CAP. CXLVI.—*De mulieribus.*

Mulieres quoque post partum (*Levit. xv*) ecclesiam non intrant, quia immundos a templo cœlesti excludi designant. Alioquin si præ infirmitate valeret, eadem die, qua parerent, intrare ecclesias eis liceret, ut Deo gratias agerent. Propter hanc significationem in multis locis menstruæ viris commistæ, foris ecclesiam stare solent, et ob hoc poenitentes intrare ecclesiam non debent. Linus papa ex præcepto beatorum Petri et Pauli constituit, ut mulieres in ecclesia velatæ sint. Et hoc propter tres causas fit: una est, cum sint decipula diaboli, ne laxis earum crinibus juvenum animi illaqueentur; alia est ne quædam illarum ob formositatem capillorum superbia eleventur, quædam vero ne ob deformitatem illorum deturpentur; tertia est ut reatus originalis peccati, qui per mulierem evenit, ad memoriam nobis revocetur. Judex quippe malorum est Christus: sacerdos ejus vicarius. Ante sacerdotem ergo debet se mulier velare velut rea et tanti mali sibi conscia coram iudice celare. Unde dicit Apostolus, ut *mulier velata sit propter angelos* (*I Cor. xi*), id est sacerdotes. In ecclesiis enim non permittitur eis loqui (*II Cor. lvi*), id est populum alloqui. Et nobis quoque non licet loqui in ecclesia, nisi in hymnis, et psalmis, et canticis spiritualibus, et orare, ut conjungamur cœlestibus.

(118) Plinius, lib. x Nat. hist. cap. 21.

CAP. LVII.—*De cœmeterio.*

Cœmeterium, quod dicitur mortuorum dormitorium, est Ecclesiæ gremium, quia sicut sæculo mortuos de utero baptismatis Christo genuit, ita postmodum carne mortuos gremio suo confovens æternæ vitæ reddit.

Ecclesiæ, quæ in modum crucis fiunt, populum Ecclesiæ mundo crucifigi debere ostendunt: quæ autem rotundæ in modum circuli fiunt, Ecclesiam per circulum orbis in circulum coronæ æternitatis per dilectionem construi ostendunt.

CAP. CXLVIII.—*De claustrō.*

Claustralis constructio juxta monasterium est sumpta a porticu Salomonis constructa juxta templum. In qua apostoli omnes unanimiter commanebant, et in templo ad orationem conveniebant, et multitudini credentium cor unum et anima una erat, et omnia communia habebant (*Act. iv*). Secundum hanc formam religiosi in claustrō unanimiter degunt, nocte ac die in monasterio ad servitium Dei conveniunt. Et fideles adhuc sæcularia relinquunt, communem vitam in claustrō ducunt.

CAP. CXLIX.—*Quod claustrum sit paradisus.*

Porro claustrum præferat paradisum (*Gen. iv*), monasterium vero Eden securiorem locum paradisi. *Fons* in hoc loco voluptatis, est in monasterio fons baptismatis; lignum vitæ in paradiso est: corpus Domini in monasterio. Diversæ arbores fructiferæ sunt diversi libri sacræ Scripturæ. *Secretum* enim claustrum gerit figuram cœli. In quo justi ita a peccatoribus segregantur, sicut religiosæ vitæ professores a sæcularibus in claustrō sequestrantur. Porro *monasteria* præferat cœlestem paradisum. *Fons* et lignum vitæ signat Christum, qui est fons vitæ et cibus beatorum æternaliter viventium. In monasterio duo chori laudes Deo concinunt; et in cœlesti paradiso angeli atque sancti in sæculum sæculi dulci concentu Dominum laudabunt. Altitudo in claustrō conversantium unum cor et unam animam in religione habent, et omnia communiter possident, et in superna patria omnes electi cor unum et animam unam in dilectione habebunt, et omnes omnia communiter possidebunt, quia unusquisque quod in ea minus habet in aliis habebit, ubi Deus omnia in omnibus erit. In claustrō singuli singula loca secundum ordinem tenent, et in paradiso singuli singulas mansiones secundum merita recipient.

CAP. CL.—*De dedicatione ecclesiæ.*

Ecclesiæ Dedicatio est Ecclesiæ et Christi nuptialis copulatio. Episcopus qui eam consecrat est Christus, qui Ecclesiam desponsaverat. Episcopus fontem in atrio benedicit, et in circuitu aspergit, quia Christus fontem baptismatis in Judæa consecravit, et in circuitu mundi omnes gentes eo ablui imperavit.

CAP. CLI.—*De domo non consecrata.*

Domus non consecrata est gentilitas Dei ignara.

et perfidiæ repagulis inclusa. In domo duodecim candela in circuitu accensæ eam illuminant, et duodecim apostoli in circuitu orbis gentilitatem lumine doctrinæ illustrabant. Candela lucet et ardet, et apostoli verbo lucebant et charitate ardebant. Pontifex super luminare ostii cum baculo ter percutit, *Attolite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales* (*Psal. xxiii*) dicit; per pontificem Christus, per baculum sceptrum potestatis intelligitur. Trina autem percussio terna potestas in cælo, in terra, in inferno accipitur. Quasi ergo ter Dominus januam eum capuita percussit, dum Ecclesiæ potestatem ligandi atque solvendi in cælo et in terra concessit, et portas inferi adversus eam non prævalere tribuit (*Matth. xvi*). Jubet etiam ut principes tenebrarum portas mortis ab Ecclesia tollant, portæ vero æternales, id est cælestes, eleventur, et justi ad vitam ingrediantur.

CAP. CLII. — *De portis.*

Portæ quippe mortis sunt vitia et peccata. Portæ vitæ sunt *fides, baptisma, operatio*. Per eum, qui intus respondet, diabolus intelligitur, qui de domo Ecclesiæ expellitur. Ipse quippe quasi fortis armatus atrium suum custodivit, dum hunc mundum quasi jure possedit. Sed fortior superveniens eum expulit, spolia ejus distribuit (*Matth. xii; Luc. xi*); dum Christus eum passione vicit, et Ecclesiam ab ejus jure eripuit. Mox ostium aperitur, et episcopus ingreditur, quia Ecclesia ostium fidei Christo aperuit, et eum intra se devote recepit. Episcopus ingrediens *Pax huic domui* dicit, quia Christus mundum ingrediens, pacem hominibus contulit, quam resurgens a mortuis suis præbuit: *Pax, inquit, vobis* (*Joan. xx*). Ter pax huic domui clamat, quia reconciliationem Ecclesiæ per Trinitatem factam insinuat, vel quia *unus est Deus, una fides, unum baptisma* (*Ephes. iv*). Deinde pontifex prosternitur, pro consecratione domus Dominum precatur, et Christus se ante passionem in monte prostravit et pro Ecclesiæ sanctificatione Patrem oravit. Surgens pontifex populum per *Dominus vobiscum* non salutatur, sed per *Flectamus genua* ad orationem invitatur, quia infideles et impii non sunt salutandi, sed ad conversionem et poenitentiam provocandi.

CAP. CLIII. — *De alphabeto.*

Post hoc alphabetum in pavimento cum capuita scribit, incipiens a sinistro angulo orientali, in dextrum occidentalem desinit. Deinde aliud alphabetum a dextro angulo orientis inchoat, et scribendo in sinistro angulo occidentis consummat. Quæ duo alphabeta in medio Ecclesiæ in formam crucis conveniunt, et quid mysticent nobis aperte innuunt.

CAP. CLIV. — *De quatuor angulis ecclesiæ.*

Quatuor ecclesiæ anguli sunt quatuor plagæ mundi. *Scriptura*, quæ terræ inscribitur, est simplex doctrina, quæ cordibus terræ imprimitur. A sinistro angulo episcopus scribere incipit, quia Christus a Judæa docere incepit. Ipsa quippe si-

nistro angulo comparatur, quia ob perfidiam cum sinistris reputatur. Ideo *angulus orientis* dicitur, quia Christus, qui est oriens, in eo secundum carnem oritur. Scripturam in dextrum angulum deducit episcopus quia doctrina Christi ad Ecclesiam usque pervenit. Ipsa enim dextro angulo assimilatur, quia cum dextris computatur. Ideo autem *angulus occidentis* existit, quia in ea perfidia corrumpitur, et Christus Sol justitiæ pro ea in morte occidit.

CAP. CLV. — *De dextro angulo.*

Iterum episcopus scripturam a dextro angulo orientis inchoat, et in sinistro occidentis eam consummat, quia per doctrinam suam in primitiis Ecclesia inchoavit, et eam in fine mundi in Israelitico populo consummabit. Primitiæ Ecclesia in dextro angulo dicitur, quia ipsa est regina, quæ a dextris Dei stare scribitur. Ideo *angulus dicitur orientis*, quia lumen rectis in ea exoritur (*Psal. iii*). Populus autem Israel ideo *sinister angulus* vocatur, quia adhuc in infidelitate perdurare non verècundatur. Ideo vero *angulus occidentis* dicitur, quia occidente jam mundo post plenitudinem gentium Israel ad Christum convertitur. Duo *alphabeta*, quæ ex diversis angulis in formam crucis conveniunt, sunt duo populi, qui ex diverso ritu in unam fidem crucis per Christum convenerunt. Duo enim *testamenta sunt*, qui in simul conjuncta crucem passionis Christi ediderunt. Unum autem Græce, alterum Latine scribitur, quia *Græca lingua* propter sapientiam, Latina propter imperialem potentiam aliis eminentior cognoscitur, quod utrumque ad fidem crucis convertitur. Utraque vero per *baculum* scribuntur, quia hæc omnia per prædicatores peraguntur. Hucusque totum quod præcessit, quasi præmium consecrationis fuit. Abhinc dedicatio ecclesiæ incipit, et ideo per hoc, quod nunc sequitur, *Christi passio et Spiritus sancti effusio* innuitur, per quæ Ecclesia catholica consecratur.

CAP. CLVI. — *De illo, Deus in adjutorium*

Post hæc Pontifex ante altare stans divinum auxilium per versum: *Deus, in adjutorium meum intende*, invocatur; ut domum nomini ejus digne consecrare valeat. *Gloria Patri*, absque *alleluia*, subjungit. Quia gloriam Trinitati in illa domo cantari innotescit: *alleluia* non addit, eo quod adhuc ad vocem exultationis consecrata non sit. Post consecrationem autem *alleluia* cantabitur, quia exclusa jam omni dæmonum fantasia Deus in ea laudabitur. Ita Christus verus Pontifex ad aram crucis accedens, Patris auxilium invocavit, quo Ecclesiam sanctificare velit, quasi *gloria Patri* cecinit, dum ad gloriam Trinitatis mortem pro Ecclesia subiit. Quando *alleluia* non addidit, dum totus mundus in ejus passione fuit turbatus. Post resurrectionem autem quasi post consecrationem *alleluia* cantabatur, quia cælum et terra de ejus resurrectione lætabantur.

CAP. CLVII. — *De sale et cinere.*

Deinde *aqua* benedicatur, vinum admiscetur sa-

quoque et cinis commiscetur : sal, quo omnes cibi A
sapidi fiunt, Christus Dei Sapiencia designatur, qua
omnes sapere et intelligere acceperunt. Deinde Eli-
sæus sal in aquam misit, et aquæ sanatæ sunt (IV
Reg. 4), quia Deus Sapienciam, id est Filium suum, in
homines misit, et sanati sunt. In lege autem vitula rufa
jussa est in igne cremari, et populus ejus cinere ex-
piari (Num. xix). Vitula rufa in expiatione populi
in cinerem cremata est; Christi sanguine rubricata,
igne passionis in cinerem redacta, quo plebs fide-
lium est expiata. Hic cinis sali admiscetur, dum hu-
manitas a Divinitate in resurrectione resumitur. Ci-
nis quoque sali commiscetur, dum nos Christiani,
qui cinis sumus, et Ecclesia nominamur, divinitati
Christi associamur.

CAP. CLVIII.— *De vino et aqua.*

Item per vinum Divinitas, per aquam intelligen-
tur humanitas. Hæc duo commiscetur, dum no-
stra humanitas per Christi sanguinem Divinitati
adjungitur. Ter crux cum sale et cinere super
aquam fit, quia per crucem Christus hominibus
fidem Trinitatis impressit. Porro per hæc singula,
sacrificium Ecclesiæ exprimitur, quod in hac domo
dedicata offertur : per salem et cinerem, Christi cor-
pus in divinitate præfiguratur, per vinum et aquam
Christi sanguis, quod cum aqua conficitur, præ-
notatur.

CAP. CLIX.— *De templo.*

Notandum quod hoc totum ad hominem refertur,
qui *templum Dei* appellatur. Primum pontifex ostium
aperit : deinde preces fundit, post hæc alphabe-
tum scribit, deinde aquam cum sale et cinere be-
nedicit, vinum admiscet, deinde ungit. Ita cuilibet
ad Dominum converso ostium fidei aperitur : deinde
pro eo oratur : deinde Scriptura menti ejus inscri-
bitur, dum catechumenus exorcismis imbuitur,
exinde, per fidem Christi divinitatem et humanita-
tem docetur : deinde fonte baptismatis purificatur,
ad extremum chrismate ungitur, et sic templum
Dei efficitur.

CAP. CLX.— *De altari et cruce.*

Post hæc sacerdos digitum tingit, et crucem per
quatuor cornua altaris facit. *Altare* hic primitivam
Ecclesiam in Hierusalem exprimit. Quasi Christus
crucem Pontifex super altare fecit, dum crucem in
Hierusalem, pro Ecclesia subiit. Quatuor cornua al-
taris signavit, dum quatuor partes mundi cruce sal-
vavit. Deinde septies contra altare spargit, quia
Christus post resurrectionem in septem donis Spi-
ritus sancti Ecclesiam baptizari jussit. Aqua cum
hyssopo aspergitur, quæ amara herba duritiam la-
pidum penetrare fertur, et signat Christi carnem in
passione amaricatam, per quem baptismus datur,
et duritia gentilium ad fidem emollitur. Deinde al-
tare spargendo circuit, quia Dominus angelum suum
in circuitu timentium se nutrit. Altare ter aspergi-
tur, quia Ecclesia a tribus peccatis mortis, scilicet
operis, locutionis, cogitationis emundatur. Deinde per
totam ecclesiam vadit, parietes ex utraque spargit

parte, quia Christus per totam udam populum
baptizare præcepit. Interim canitur psalmus : *Exsur-
gat Deus, et dissipentur inimici ejus*, quia dum Chri-
stus surrexit, dæmones et Judæi inimici ejus dissi-
pati sunt. Et cum Christi resurrectio et baptismus
per mundum prædicabantur, inimici Dei ab Ecclesia
dissipabantur.

CAP. CLXI.— *De ministris.*

Pontifex mittit ministros, qui ecclesiam cantando
circumeant : quia Christus apostolos misit, qui ba-
ptismum per totum mundum prædicabant. Episco-
pus per mediam ecclesiam incedens cantat antipho-
nam, *Domus mea*, et Christus per doctores visitans
fecit eam domum suam. Incipiens autem antipho-
nam, *Introibo* et post vadit canendo ad altare, et
B quod remansit de aqua ad basim altaris fundit, quia
Christus fluente doctrinæ in Hierusalem effudit, et
inde fons baptismatis erupit. Post hæc altare cum
linteo extergitur, per quod Dominica passio intel-
ligitur. Linum quippe de terra oritur, et cum labore
ad candorem convertitur; et Christus de Virgine
nascitur, et cum magno labore passionis ad can-
dorem resurrectionis rediit. Hoc linteo altare ex-
tergitur, dum tribulatio Ecclesiæ exemplo passionis
Christi delimitur. Deinde offertur incensum, hoc est
orationes justorum, qui se in odorem Deo offerunt,
dum corpus suum pro eo affligunt.

CAP. CLXII.— *De oleo et altari.*

Postea pontifex fundit oleum super altare, faciens
crucem in medio ejus, et super quatuor cornua ejus,
C quia Christus super primitivam Ecclesiam Spiritum
sanctum in Hierusalem effudit, in qua et crucem
subiit, deinde per quatuor mundi partes hæc dona
fidelibus tribuit. Tunc cantatur antiphona : *Erexit
lapidem Jacob in titulum*; lapis unctus fuit, Christus
Spiritu sancto a Patre scilicet oleo lætitiæ unctus,
hic in caput anguli est factus (Psal. XLIV; CXVII) :
dum uterque populus in eo est conjunctus. Ter al-
tare ungitur, bis oleo, tertio chrismate, quia Eccle-
sia insignitur *fide, spe, charitate*. Fuso autem oleo
cantatur antiphona, *Ecce odor filii mei sicut odor
agri pleni*. Ager latitudo mundi intelligitur, per
quem Ecclesia ubique diffunditur. Hic ager vernat
floribus, dum Ecclesia resplendet virtutibus. Odor
florum est fragrantia bonorum operum. *Rosæ* sunt
D martyres; *lilia* virgines, *violæ* sæculi contemptores,
virides herbæ sapientes, *floridæ* proficientes, *fructibus
plenæ* animæ perfectæ.

CAP. CLXIII.— *De chrismate.*

Demum per parietes ecclesiæ crucem de chrismate
facit cum pollice, incipiens a dextro latere usque in
sinistrum, quia unctio chrismatis a primitiva Eccle-
sia incipiens pervenit in Ecclesiam gentium; interim
cantatur antiphona, *Sanctificavit Dominus taberna-
culum*. Ecclesia nunc est Dei tabernaculum in hujus
mundi itinere, quæ postea erit templum in præven-
tione. Deinde antiphona, *Lapides pretiosi*. Lapidem
pretiosum sunt, qui sacras Scripturas condiderunt. *Muri
et turres Hierusalem* sunt munitiones Scripturarum,

quibus arcentur Judæi, hæretici atque pagani. *Gemmae A*
sunt sacræ sententiæ.

CAP. CLXIV. — *De incenso.*

Tunc pontifex crucem incensi super altare facit, et se ad orationem submittit. Christus quoque Pontifex pontificum incensum crucis super altare ponit, quia apud Patrem pro nobis intervenit. Crucem namque incensi facere est passionem suam, pro Ecclesia Patri ostendere, et pro nobis interpellare. Unde pontifex incipit antiphonam : *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis, cum Gloria Patri*, quia Christus Patrem pro Ecclesia exorat, ut redemptionem, quam ipse operatus est, in ea confirmet, et omnem terram ei subjiciat. Unde hæc processerit gratia subdit : *a templo sancto tuo, quod est in Hierusalem (Psal. LXVII)*. In Hierusalem quippe **B** salvatio humani generis cœpit, et inde in totum mundum manavit. Hierusalem enim est Ecclesia, in qua templum est Christi, in quo habitavit plenitudo divinitatis corporaliter; quæ tamen per Spiritum sanctum effusa humano generi profluxit largiter. *Gloria Patri* additur, quia hanc salvationem Trinitas operatur, quia Trinitati laus et gloria proinde canitur.

CAP. CLXV. — *De vasis et ornamentis.*

Post hæc subdiaconi vel acolythi vasa, linteamina, et omnia ornamenta offerunt pontifici benedicenda, sunt hi qui ornatui Ecclesiæ eliguntur, et ad servitium Ecclesiæ ab episcopo consecrantur, et vasa Dei dicuntur. His peractis vadit pontifex in eum locum, **C** in quo reliquiæ potestatum nocte cum vigiliis fuerunt; et elevat eas portans ad locum præparatum : ita Christus verus Pontifex, postquam nobis præparavit locum, justos; qui in præsentis nocte se vigiliante a malo custodiunt, assumit de locis suis, et perducit eos in domum Patris sui. Unde cantatur antiphona, *Ambulate, sancti Dei, ingredimini civitatem Dei*, id est cœlestem Hierusalem. Quod autem sequitur *nobis ædificata est nova Ecclesia*, hoc est Hierusalem nova, quæ ædificatur ut civitas (*Psal. CXXI*). Diversæ antiphonæ cantantur; tripudium et exultationes angelicarum virtutum imitantur, quæ exeuntes de corpore animas comitantur, usquequo meritis sibi debitis mansionibus recipiantur. Veniens pontifex ante altare, ubi reliquiæ sunt **D** reconditæ, extendit velum inter se et populum, quia loca animarum secreta sunt a visione mortalium.

CAP. CLXVI. — *De reliquiis sanctorum.*

Reliquiæ in altari sigillantur, quia animæ in cœlestibus collocantur. Cantatur antiphona, *Exsultabunt sancti in gloria*, quia animæ ovant in angelica curia.

CAP. CLXVII. — *De veste animarum.*

Post hæc altare vestitur, quia animæ in resurrectione corporibus vestiuntur. Nudum erat altare, dum animæ sine corporibus in cœlis fuerant collocatæ. Altare vestitur, dum anima in mortali et incorruptibili corpore induetur.

CAP. CLXXVIII. — *De die judicii.*

Post hæc pontifex altare benedicit, et Christus Ecclesiam his verbis benedicit : *Venite, benedicti Patris mei (Matth. xxv)*. Pontifex revertitur in sacrarium cum ordinibus suis, et induit se vestimentis aliis, et Christus revertitur in mundum ad iudicium cum ordinibus angelicis; aliis induitur vestimentis, quia servilem formam præsentabit impiis, cum videbunt in quem crucifixerunt, et justus Regem gloriæ in decore suo videbunt. Deinde ornatur ecclesia, et accenduntur luminaria, quia tunc opera justorum splendescunt, pro quibus ornati perenniter ut sol fulgebunt. Tunc incipit cantor *Terribilis est locus iste*. Quid enim terribilius illa die quando angeli timebunt, et impii in æternum supplicium **B** ibunt. Tunc procedit pontifex solemniter, et fit officium cum omni lætitia, quia peracto iudicio videbitur Deus facie ad faciem, in gloria sua, et erit Deus omnia in omnibus (*I Cor. XIII*), et ut lux oculis, sic gaudium animabus.

CAP. CLXIX. — *De certo loco et sacrificio.*

Igitur sicut in ecclesia dedicata rite missa celebratur, sic in Ecclesia catholica legitime sacrificatur, et extra hanc nullum sacrificium a Deo acceptatur. Et quamvis Deus ubique sive in agro, sive in eremo vel in mari, vel in omni loco dominationis ejus iuste possit ac debeat benedici, et invocari, ut puta in templo totius mundi, tamen jure opportuno tempore ad ecclesiam a fidelibus curritur, ut ibi Deus invocetur, atque adoretur, in qua omnem rem, quam **C** duo ex consensu petierint, se daturum pollicetur, et ubi ipse duobus vel tribus in nomine ejus congregatis interesse perhibetur (*Matth. xviii*). Justum quippe est ut Christianus populus in oratorium quasi ad prætorium conveniat, iudicia ac mandata æterni Regis audiat, atque de convivio vituli saginati percipiat. Cum ergo populus in ecclesiam congregatur, quasi templum Deo ad inhabitandum ædificatur. Ecclesia autem in Ecclesia, est plebs Christiana in aula dedicata. Templum quoque est in templo, baptizatus quilibet in domo consecrata.

CAP. CLXX. — *De violata ecclesia.*

Si ecclesia homicidio vel adulterio violatur, iterum dedicatur : ita si homo Spiritus sancti templum in baptisate dedicatum criminali peccato violatur, necesse est ut denuo fonte lacrymarum renovetur. Si sigillum altaris amovetur, est præceptum ut iterum consecretur; ita si sigillum fidei ab altari cordis aliqua hæresi amovetur, oportet ut denuo per poenitentiam reconcilietur. Si principale altare movetur, est decretum ut ecclesia denuo consecretur : ita si episcopus princeps Ecclesiæ a fide ad hæresim mutatur, tota plebs ei subjecta commaculatur; et ideo convenit ut cum eo poenitentia et sanctificatione ad catholicam fidem recipiatur. Quæ autem violata, non denuo consecrata fuerit, immunda et canibus erit pervia : ita si homo templum Dei, scilicet seipsum, mortali crimine violaverit, atque per poenitentiam denuo non remundaverit, dæmonibus

habitatio erit. Interfecti ideo in ecclesiam non portantur, ne sanguine pavementum maculetur. Ob hanc enim causam putant quidam mulieres in partu defunctas, in ecclesiam non esse deferendas, quod tamen licet fieri.

CAP. CLXXI. — *De constructione ecclesiæ.*

Itaque bonum est ecclesias ædificare, constructas vasis, vestibus, aliis ornamentis decorare, sed multo melius est eosdem sumptus in usus indigentium expendere, et censum suum per manus pauperum in cœlestes thesauros (*Matth. vi*) præmittere, ibique domum non manufactam, sed æternam in cœlis (*II Cor. v*) præparare, in qua possit cum angelis æternaliter habitare. Sciendum autem quod loca sancta non salvant quos prava opera ab Ecclesia separant, nec item horrida loca his obsunt qui pie vivunt. Nadab namque et Abiu sacerdotes in tabernaculo Dei igne consumuntur (*Levit. x*); Chore, Dathan, et Abiron ante tabernaculum a terra deglutiuntur (*Num. xvi*). Heli pontifex in loco sancto fracta cervice periit (*I Reg. iv*). Oza juxta arcam percussus interiit (*II Reg. vi*). Joab juxta altare occiditur (*III Reg. ii*). Ozias rex in templo lepra perfunditur (*II Par. xxvi*). Postremo templum violatum subruitur, populus legis prævaricator ab eo captivus ducitur (*IV Reg. xxv*). Econtra Joseph in cisterna et in carcere non perit (*Gen. xxxvii*). Moyses in fluvio necem non subit (*Exod. i*). Job in sterquilinio, Hieremias non interiit in cœno (*Job. ii*; *Jer. xxxviii*). Daniel in lacu leonum: tres pueri non læduntur in camino ignium (*Dan. iii, vi*). Petrus in carcere: Paulus non periit in mari (*Act. xii*; *II Cor. xi*); imo diabolus de cœlo, homo cecidit de paradiso (*Gen. iii*; *Isa. xiv*). Justi autem in terra a Deo visitantur, de inferno ad cœlestia sublevantur.

CAP. CLXXII. — *De ministris Ecclesiæ.*

De Ecclesia quod Deus dedit jam diximus: superest ut de ministris Ecclesiæ dicamus. Ecclesia itaque usum sacerdotum et ministrorum de Synagoga accepit, quos primum Moyses ex præcepto Domini in ministerio tabernaculi constituit (*Exod. xxvi*). Deinde David et Salomon nihilominus ex jussu Domini cantores et levitas in templo ordinaverunt, quos apostoli secuti ministros Ecclesiæ in Christiana religione disposuerunt (*Act. vi*).

CAP. CLXXIII. — *De Christianis.*

Christiani autem a *Christo* dicuntur, et hi vita scilicet in *laicos*, in *monachos*, in *clericos* dividuntur. *Laos* dicitur populus; inde *laici*, id est populares. *Monas* dicitur singularitas: inde *monachi*, id est singulariter degentes.

CAP. CLXXIV. — *De clericis.*

Cleros dicitur sors vel hæreditas. Inde *clerici*, id est sortiti, scilicet ad hæreditatem Domini. Ipsi enim decimam et sacrificium accipiunt, quæ ideo pars vel hæreditas Dei dicuntur, quia ex præcepto Dei in servitium Dei offeruntur. Idcirco vero a sorte clerici appellantur, quia sacerdotes in lege sorte eligeban-

tur: et apud gentiles, qui plures liberos habuit, unum ad clericatum sorte elegit. Omnes autem Ecclesiæ ministri dicuntur *clerici*. Sed sunt in septem gradus dispositi, quia a septiformi gratia Spiritus sancti consecrati. Sunt autem hi: *Ostiarium*, *lectores*, *exorcistæ*, *acolythi*, *subdiaconi*, *diaconi*, *presbyteri*.

CAP. CLXXV. — *De ostiariis*

Qui in Synagoga janitores vel æditui dicebantur, in Ecclesia *ostiarium* nuncupantur. Illorum autem officium in lege erat, quod templum ut Samuel aperiebant et claudebant, et de Judæis pollutos, de gentibus autem immundos, id est incircumcisos de domo Dei excludebant. In Ecclesia autem hoc officium habent, ut catechumenos baptizandos in ecclesiam introducant, et pœnitentes per episcopum reconciliatos in ostio accipiant, et in domum Dei reducant. Dum hi ordinantur, claves ecclesiæ eis ab episcopo traduntur, ut videlicet credentibus januas ecclesiæ aperiant. incredulis claudant, et templum Dei quod ipsi sunt virtutibus aperiant, vitiis claudant.

CAP. CLXXVI. — *De lectoribus.*

Qui in templo crant cantores, apud nos sunt *lectores*. Illorum officium erat hymnos a David compositos; vel cantica a Salomone edita in templo, ut Asaph et Idithum resonare, et organis vel cymbalis Deo jubulare. In ecclesia autem illorum est officium divinam Scripturam recitare, et *Responsoria*, vel *Gradualia*, et *Alleluia* singulariter coram populo ad laudem Dei cantare. Dum hi ordinantur, liber eis ab episcopo traditur, ut videlicet operibus impleant, quæ populo de libris pronuntiant. Est autem *præcentor*, qui præcinit; *succentor*, qui cantum subsequitur, *centor* vel *cantor*, qui consonat; *psalmista*, qui psalmos pronuntiat; *symmysta*, id est secretarius vel secreti conscius, qui mysteria Christi explicat.

CAP. CLXXVII. — *De exorcistis.*

Exorcista dicitur adjurator: hi, Salomone docente, dæmones adjurabant, et eos de obsessis hominibus expellebant, ut septem filii *Scene* sacerdotis faciebant. In Ecclesia autem habent officium infantes catechizandos, exorcizare et per verba Dei, id est baptizandorum corpora dæmonibus interdicere, ac de energumenis, ideo de obsessis corporibus per exorcismos dæmonia arcere. Et his codex ab episcopo traditur, dum ordinantur, ut videlicet monita librorum impleant, quo dæmones ab aliis expellere valeant.

CAP. CLXXVIII. — *De acolythis.*

Qui in lege luminum concinnatores dicebantur, apud nos *acolythi*, id est a cera *cerarii* nuncupantur. Hi lumina in templo accendebant vel exstinguiebant, oleo reficientes, lucernas nutriebant, ex quibus Nadab et Abiu erant (*Exod. xxiv*). In Ecclesia autem habent officium, ut lumine vel thuribulum ante sacerdotem missam vel ad Evangelium deferant, ad ornandum altare vestibus vel palliis inserviant. His ornandis candelabrum et urceus vel ampulla ab episcopo traditur; ut per hoc admoneantur, quatenus

lucernæ honorum operum in manibus eorum luceant, et oleum bonæ conscientiæ in vasis cordis habeant.

CAP. CLXXIX. — *De subdiaconibus.*

Qui apud Hebræos Nachumei, id est in humilitate servientes scribuntur, apud nos *subdiaconi*, id est subministri dicuntur. Horum officium in lege erat, oblata sacrificia a populo accipere, et aquam vel quælibet necessaria in ministeria templi deferre: ex quibus Nathanael dicitur fuisse (*Joan.* 1). In Ecclesia autem hoc habent officium ut *Epistolam* legant, calicem et patenam cum corporali diacono ad altare offerant. Unde et *hypodiacones*, id est diacono ministrantes dicuntur. Cum hi ordinantur, vasa sancta, id est calix et patena eis ab episcopo dantur et manutergium, quatenus se vasa Dei sciant, et se huic ministerio mundos exhibeant.

CAP. CLXXX. — *De diaconibus.*

A Levi filio Jacob levitæ, id est assumpti denominantur, per quos cuncta sacrificia sub sacerdotibus administrabantur. Ex quibus Eleazar et Yttamar prædicantur. Hos Ecclesia *diaconos*, id est ministros nuncupat, quia sacerdotibus ministrant. Horum officium est in Ecclesia *Evangelium* legere, sacrificium in altari componere, sanguinem Domini distribuere, populo licentiam abeundi dare, et si necesse est prædicare et baptizare. His ordinandis episcopus stolum dat, ut se lege Dei constrictos cognoscant, ac se castitati in servitio Dei omnimodis subdant. *Archidiaconus* dicitur summus diaconus, ut fuit Stephanus vel Laurentius.

CAP. CLXXXI. — *De presbyteris.*

Presbyter dicitur senior, non ætate, sed sensu. *Canis enim sunt sensus hominis* (*Sap.* iv). Hi in lege principes populi ut Chore, Dathan, et Abiron, vel magistratus templi ut Nicodemus, et Gamaliel dicebantur, et per eos sacrificia populi offerebantur. *Presbyter* enim dicitur *præbens iter* [*α Πρεσβύτερος senior*] scilicet populo de exilio hujus mundi ad patriam cœlestis regni. Horum officium est missas celebrare, pro populo sacrificare, corpus Domini dispensare, prædicare, baptizare, pœnitentes absolvere, infirmos ungere, mortuos sepelire, populum ad missam, vel nuptias, vel arma, vel peras, vel baculos, vel judicia ferre, et aquas vel candelas, vel palmas, vel cineres, vel quaslibet res ad cibum pertinentes benedicere. His episcopus manus in ordinatione imponit, potestatem ligandi atque solvendi tradit, quatenus ipsi ita vivant, ut alios ligare ac solvere valeant. Jugum Domini suave eis imponit; dum collum illorum stola cingit, quatenus sic legi Dei obediant, ut alios regere queant. Manus eorum chrismate ungit, ut cuncta quæ benedicunt, benedicta sint, quatenus se ab omni immundo opere contineant, ut digne corpus Christi conficere valeant.

CAP. CLXXXII. — *De sacerdotibus iterum.*

Sacerdos dicitur quasi sacrum dans. Dat enim corpus Domini, vel alia sacramenta populo. *Sacerdos* enim dicitur *sacer dux* [vel potius, *sacra dans*],

quia verbo et exemplo ducatum præbet ad vitam populo. Tam episcopus quam presbyter *sacerdos* vocatur, quia per utrumque sacramentum datur. *Archipresbyter* dicitur summus presbyter. *Decanus*, qui decem presbyteris est prælatus. *Præpositus*, qui aliis est prælatus. *Chorepiscopus*, qui de choro sacerdotum vicarius episcopi est prælatus. *Vice-episcopus*, qui vicem episcopi agit. Hos septuaginta viri expresserunt, qui spiritum Moysi accipientes populo prælati sunt (*Num.* xi).

CAP. CLXXXIII. — *De episcopis.*

Episcoporum ordo in tria dividitur: In *episcopos*, in *archiepiscopos* et in *patriarchas*. Episcopi super sepon dicitur [imo ab *ἐπισκοπέω*, speculor] intendens, inde *episcopus* dicitur superintendens, quasi de alto prospiciens mores et vitam subjectorum. Sicut enim custos vineæ in alto residens undique prospicit, sic episcopus Christi vineæ, scilicet Ecclesiæ custos, quasi in alto residens populum sub se positum prospiciens instruit. Unde et *speculator* dicitur quia sicut speculator in alta turri ponitur, ut hostes adventantes speculetur, et cives ad resistendum adhortetur; sic episcopus, quasi in specula collocatur, ut populum contra hostes dæmones et hæreses armare nitatur. Hic quoque præsul nominatur, quia præsidere ad consultum putatur. Hic etiam *antistes*, quasi *antestans* dicitur quia populo præeminere videtur. *Anti* enim dicitur contra. Inde *antistes* quasi contra stans dicitur, quia hæreticis ut lupis pastor contra stare et oves protegere cernitur. Est item *pontifex* dictus, quasi *pons factus*. Vita quippe episcopi debet esse pons populo super mare sæculi ad patriam paradisi. Vel pontifex potius dicitur, *pontem faciens*, quia quasi pontem populo facit, dum eum sana doctrina super paludes hæresum ad atria vitæ ducit.

CAP. CLXXXIV. — *De summo sacerdote.*

Hic Aaron in veteri lege *summus sacerdos* appellabatur, quia cæteris sacerdotibus et levitis principabatur (*Exod.* xxxi). Hic nomen Dei *tetragrammaton* portabat, et semel in anno pro populo offerebat. In lege Aaron primus est in summum sacerdotem oleo unctus. In Evangelio autem *Jacobus* apostolus est primus ab apostolis Hierosolymis episcopus ordinatus. Unde dum ordinatur, a duodecim episcopis consecrari imperatur, et si necessitas cogit, saltem a tribus, ut Paulus a Petro, Jacobo et Joanne est ordinatus. Quod oleo ungitur, hoc a lege accipitur, in qua rex et sacerdos, vel propheta oleo ungebatur.

CAP. CLXXXV. — *De manus impositione.*

Quod autem benedictio per manus impositionem datur. Inde exortum creditur, quod Isaac Jacob manus imposuit, dum eum benedixit (*Gen.* xxvii). Et Moyses Josue manus imposuit, dum eum ducem populo præfecit (*Deut.* xxxi). Et Dominus in Evangelio apostolis manus imposuit, dum eos principes et sacerdotes Ecclesiæ constituit (*Matth.* xix). Sed et ipsi apostoli manus imposuerunt, cum Spiritum

sanctum dederunt. Hujus officium est presbyteros A et reliquos Ecclesiæ ministros ordinare, virgines velare, baptizatos confirmare, chrisma et oleum consecrare, ecclesias dedicare, vasa et vestes ecclesiæ benedictione sanctificare, rebelles excommunicare, pœnitentes reconciliare, in synodo clericorum, vel in conventu populorum ecclesiastica jura reprobare. Huic dum regimen committitur Ecclesiæ, baculus, quasi pastori, et annulus, *apocrisario*, id est secretorum sigillatori traditur; quatenus gregem Christi ad pascua vitæ baculo doctrinæ minet, atque sponsæ Christi secreta Scripturarum annulo fidei consignet.

CAP. CLXXXVI. — *De archiepiscopis.*

Archiepiscopus dicitur summus episcopus, vel princeps episcoporum, archos quippe summus, vel princeps dicitur. Idem etiam *metropolitanus* dicitur. B *Metropolis* autem mater civitatum vocatur, et ideo principalium civitatum episcopi *metropolitani* nominantur; horum officium est episcopos consecrare, concilia congregare, jura dilapsa reparare. Hoc officium Moyses habuit, qui Aaron pontificem oleo consecravit (*Exod. xl*). Ante hos crux portatur, et pallio in modum crucis decorantur, quia si Christum crucifixum imitantur, torque victoriæ remunerantur.

CAP. CLXXXVII. — *De patriarchis.*

Patriarcha dicitur summus patrum, vel princeps patrum. Patriarcha enim pater arcæ dicitur scilicet Ecclesiæ, hi tantum tres scribuntur, quorum figuram Abraham, Isaac et Jacob gessisse leguntur. Horum unus principatum in Asia tenuit; qui præsulatu C in Antiochia præfuit. Alius in Africa primatum habuit, qui in Alexandria pontificatum tenuit. Tertius in Europa principabatur, qui Romani apicis infula decorabatur. Has tres sedes ideo Ecclesia principales constituit, quia eas princeps apostolorum sua sessione consecravit: duabus quippe præsedit. Tertiam Marcus evangelista nomini ejus ascripsit. Postquam vero Nicæna synodus Romano pontifici hæc contulit privilegium, ut sicut Augustus præ regibus, ita ipse præ omnibus episcopis haberetur, et *papa* vocaretur, jus patriarchatus ad Constantinopolitanam urbem, scilicet secundam Romam est translatum. Quod autem aliæ sedes sunt mutatæ hoc causa creditur esse. Cum Christiani, relicta lege Dei, paganos spurcis operibus imitarentur, judicio Dei traditi sunt in manibus eorum qui, deletis Christianis, possiderunt loca eorum. Unde Antiochenus patriarchatus est ad Hierosolyman translatus. Porro Alexandrinus ad Aquilegiam est positus, quia huic civitati primum Marcus evangelista præsedit, qui Alexandria præfuit. Quanquam quidam contendant quod Carthaginiensis episcopus hac translatione polleat. Horum officium est archiepiscopos consecrare, decreta canonum instaurare.

CAP. CLXXXVIII. — *De papa.*

Papa dicitur *Pater patrum*, vel custos patrum. Hic enim universalis nuncupatur, quia universæ Ecclesiæ principatur. Hic quoque *apostolicus* nuncu-

patur, quia principis apostolorum vice fungitur. Hic etiam *summus pontifex* appellatur, quia caput omnium episcoporum esse videtur. Hujus nomen in ordinatione mutatur, quia Petri nomen in prælatione Ecclesiæ a Christo mutabatur. Huic enim claves traduntur, sicut Petro a Domino claves regni cœlorum tradebantur, ut se janitorem cœli esse cognoscat, in quod cœlum Ecclesiam introducere debeat. Hunc Melchisedech in officio prætulit, ejus sacerdotium aliis incomparabile fuit. Papæ autem officium est missas et divina officia ordinare, canones pro tempore ad utilitatem Ecclesiæ immutare, Augustum consecrare et pallia archiepiscopis, privilegia episcopis vel aliis religiosis dare, totam Ecclesiam ut Christus gubernare. Itaque papa in vice Christi Ecclesiam regit, episcopi in loco apostolorum ei præsent. *Presbyteri* septuaginta duos discipulos expriment. Reliqui ministri diaconos ab apostolis constitutos præferunt (*Act. vi*).

CAP. CLXXXIX. — *De consecratione papæ.*

Papa vicarius Christi omnesque episcopi apostolorum vicarii in Dominica die debent ordinari. Hora tertia, qua apostoli Spiritu sancto sunt oleo invisibili consecrati. Oleum lucernis lumen ministrat, et vulnera curat. Ita Spiritus sanctus apostolis lumen scientiæ ministravit, et vulnera peccatorum curavit. Ideo episcopi oleo ununtur, ut se Spiritum sanctum apostolis datum accepisse doceantur, et ut vita et doctrina coram hominibus luceant, et eos a vitiis curare satagant. Ideo autem in Dominica die consecrantur, quia et ea die apostoli a Spiritu sancto ordinabantur, et ut se cum Christo resurrexisse, et in novitate vitæ ambulare admoneantur.

CAP. CXC. — *De ordine ministrorum.*

Ministri Ecclesiæ vel altaris. Ideo in *Sabbato* ordinantur, quod *requies* dicitur, quia ipsis ab omni opere servili requiescere, et in Dei servitio vacare præcipitur.

CAP. CXCI. *De presbyteris.*

Presbyteri vero ad vesperam, quæ magis ad Dominicam pertinet, consecrantur, quia Christo, cujus corpus conficiunt, incorporantur. Ideo autem in quatuor temporibus ordines dantur, quia quatuor gradus Dominum benedicientium, quia *acolyti*, *subdiaconi*, *diaconi*, *presbyteri* intelliguntur, sub custodia quatuor Evangeliorum ad ministeria Ecclesiæ in quatuor partibus mundi diffusæ eliguntur.

CAP. CXCII. — *De virginibus.*

Virgines vero ideo in natalitiis apostolorum velantur, quia per apostolicos viros quasi per paronymphos sponsæ Christo consecrantur. Et quia morem virginitatis primum apostoli Ecclesiæ servandum tradiderunt, quem a perpetua Virgine Maria acceperunt.

CAP. CXCIII. — *De tonsura clericorum.*

Tonsura clericorum initium sumpsit ab usu Nazaræorum. Hi ex jussu legis crines suos radebant, et in sacrificium Domino incendebant. Nazaræi autem dicuntur *sancti*, unde apostoli ad exemplum eo-

rum ministros Ecclesiæ decuerunt, se ob signum A
tondere, quo recordarentur se Domino in sanctitate
servire debere. Christus rex et sacerdos fecit nos
sibi et sacerdotes et reges. Pars capitis rasa est si-
gnum sacerdotale; pars crinibus comata signum
regale. Sacerdotes quippe legis tiaram, id est pileo-
lum ex bisso in modum mediæ sphaeræ rotundum in
capite portabant; reges aureas coronas gestabant.
Ergo rasa pars capitis tiaram, circulus crinium re-
fert coronam.

CAP. CXCIV. — *De Christo rege et sacerdote.*

Sacerdos quoque in lege caput et barbam rasi-
tum, dum sacrificium pro populo obtulit. Rex autem co-
ronam gestabat, dum ad salutandum populum pro-
cedebat. Ita Christus rex noster spineam coronam
portavit, dum humilis et præpotens pro militibus
duellum pugnaturus processit, et regem superbiæ
devicit. Idem ipse summus sacerdos in calvaria cri-
nes deposuit, dum seipsum acceptum sacrificium in
ara crucis obtulit. Per circulum ergo crineum, spi-
neam coronam præferimus; per nuditatem rasuræ
calvitium Christi exprimimus. Mos quippe apud an-
tiquos erat, quod captivos decalvabant, quos cru-
cifigere volebant, unde scriptum est: *De captivitate
nudati inimicorum capitis (Deut. xxxii)*. Ideo locus,
in quo decalvabantur *calvaria* dicebantur, in quo
Dominus decalvatus putatur.

CAP. CXCIV. — *Quod Petrus apostolus tonsuram
invenit clericorum primus.*

Petrus quoque apostolus a gentibus captus, et ad
ludibrium Christianorum traditur, barba rarus et
capite decalvatus. Quod ipse deinceps in mysterio
fieri jussit quod incredulos quamvis inscios, tamen,
Deo permittente, in figura operatos intellexit; sicut
et crux olim fuit subsannatio, nunc est Ecclesiæ
gloriatio (*Galat. v; I Cor. i*). Per caput principale
animæ, scilicet mens denotatur, quæ sicut caput
capillis, ita cogitationibus perornatur. Quæ nova-
cula timoris Dei debet a superfluis cogitationibus
radi, ut nuda facie cordis valeat cœlestia contem-
plari. Rotunditas autem quæ remanet crinium, est
ornatus virtutum. Capilli vero in circulum cœ-
quantur, quia omnes virtutes in concordia charita-
tis consummantur. Quia autem barbam radimus,
imberbes pueros simulamur; quos si humilitate
imitabimur, angelis, qui semper juvenili ætate flo-
rent, æquabimur.

CAP. CXCVI. — *De tonsura magorum.*

Sciendum vero quod Simon Magus et sui sequa-
ces sicut caput radebant, et ab aure usque ad aurem
per medium caput quasi plateam (unde adhuc vulgo
platta dicitur) faciebant et per caput cœlum, per
viam tonsuræ zodiacum intelligi volebant, quia cœ-
lestes se asserebant.

CAP. CXCVII. — *De clericali corona.*

Nostra autem tonsura in lege exprimitur, dum
coronula quatuor digitorum, super mensam coram
altari, et desuper minor coronula aurea fieri præci-
pitur; per mensam, quo propositio panum poneba-

tur (*Exod. xxxix*), nostrum altare accipitur, cui
quotidie panis Christi imponitur. Corona quatuor
digitorum per circulum crinium nostrorum expri-
mitur; superior autem coronula per plattam [ple-
ctam coronulæ jungit] figuratur.

CAP. CXCVIII. — *De sacris vestibus.*

Hæc strictim de ministris Ecclesiæ sint relata,
nunc *de sacris vestibus* sunt pauca subjicienda. Ve-
stes itaque sacræ a veteri lege sunt assumptæ. Ideo
autem ministri Christi vel Ecclesiæ in albis vestibus
ministrant, quia angeli æterni regis ministri in albis
apparebant: per albas itaque vestes admonentur,
ut angelos Dei ministros per castitatis munditiam
in Christi servitio imitentur. Vestes vero, quibus
corpus exterius decoratur, sunt virtutes quibus in-
terior homo perornatur. Septem autem vestes sa-
cerdotibus ascribuntur, qui et septem ordinibus
insigniti noscuntur quatenus per septiformem Spi-
ritum septem virtutibus resplendeant, quibus cum
angelis in ministerium Christi ornati procedant.

CAP. CXCIX. *De præparatione sacerdotis.*

Sacerdos ergo missam celebraturus, id est spiri-
tuale bellum pro Ecclesia pugnaturus, necesse est
ut spiritualibus armis induatur, quibus contra ho-
stes incensores vitiorum undique muniatur. Primo
namque quotidianas vestes exuit, mundas vestes
induit, quia corpus Christi tractaturus vel sumptu-
rus veterem hominem cum actibus suis, quod sunt
vitia seu peccata, debet exuere, *et novum hominem,
qui secundum Deum creatus est*, id est virtutes et
bona opera, *debet induere (Ephes. iv)*. Deinde pectus
crines capitis, quia sacerdos debet componere mo-
res mentis. Aqua abluit manus, quia lacrymis debet
abluere carnales actus. Deinde a sorde eas extergit,
quia transacta carnis opera per pœnitentiam eum
extergere convenit.

CAP. CC. — *De lavandis manibus.*

Sacerdotes quoque legis sacrificaturi in labro de
speculis mulierum facto se lavabant, quæ ad ostium
tabernaculi excubabant. Labrum ex speculis mulie-
rum factum sacra Scriptura intelligitur, quæ de
perspicua sanctarum animarum vita conscribitur.
Hæ ad ostium tabernaculi excubabant, quia jugiter
æternum Dei tabernaculum intendebant. In hoc la-
bro sacerdotes sacrificaturi, debent se lavare, scili-
cet vitam suam diligenter in sacra Scriptura con-
siderare, exemplis sanctorum a maculis purgare,
et sic ad sacrificium Domini intrare.

CAP. CCI. — *De humerali.*

Hinc humerale, quod in lege *Ephod (Exod. xxx)*,
apud nos *amictus* dicitur, sibi imponit; et illo caput
et collum et humeros (unde et *humerale* dicitur) coo-
perit, et in pectore copulatum duabus vittis ad mam-
millas cingit per humerale, quod capiti imponitur,
spes cœlestium intelligitur. Caput amictu cooperi-
mus, dum pro spe cœlestium Deo servimus. Collum,
per quod vox depromitur, eo circumdamus, si pro
spe vitæ custodiam ori nostro ponamus, ut nihil,
nisi quod laudem Dei sonet, de ore nostro profera-

mus. Humeros, quibus onera portantur, eo velamus, A
si leve onus Domini patienter feramus. Hoc facimus,
si pro spe futurorum laborem activæ vitæ subimus,
et proximis in necessitate subvenimus. Per oras
humeralis, fides et operatio intelliguntur, quæ utrin-
que spei adnectuntur. Hæc ante pectus invicem co-
pulantur; et una apparet, et altera occultatur; quia
fides et operatio in unum copulantur; et fides qui-
dem in corde occultatur; operatio autem ad ædi-
ficationem proximorum foris manifestatur. Una
enim ora latet, alia apparet; quia actio nostra proxi-
mis lucet, intentio vero coram Deo intus latet. Id
pectus humerale cingitur, quia spe supernæ patriæ
prava cogitatio a pectore sacerdotis restringitur.
Duæ vittæ, quæ amictum ad mammillas præcingunt,
sunt timor pœnæ et desiderium vitæ, quæ spiritus B
cœlestium pectori nostro imprimuntur. Hæc vestis est
candida, quia hæc omnia coram Domino sunt splen-
dida.

CAP. CCII. — *De alba.*

Leninc *alba* induitur, quæ in lege tunica linea vel
talaris, apud Græcos *podis* dicitur; per hanc casti-
tas designatur, qua tota vita sacerdotis decoratur.
Hæc descendit usque ad talos, quia usque in finem
vitæ debet in castimonia perseverare sacerdos. *Ca-*
putium quo *alba* induitur est professio, qua castitas
servanda promittitur. Lingula, quæ in caputio nunc
innectitur, nunc resolvitur, est potestas linguæ sacer-
dotalis, quæ nunc ligat peccantes, nunc solvit pœni-
tentes. Hæc vestis in medio coangustatur, in extremo C
dilatatur, multis in commissuris multiplicatur; quia
castitas pressuris quidem mundi coarctatur, sed in
charitate dilatatur, multis virtutibus multiplicatur.
Hæc vestis albedine candet, quia sanctitas coram
Deo inter Angelos splendet.

CAP. CCIII. — *De cingulo.*

Ex hinc *cingulo* cingitur, quod in lege balteus, apud
Græcos *zona* dicitur: Per cingulum (quod circa lum-
bos præcingitur, et *alba* ne diffluat et gressum im-
pediat astringitur) mentis custodia vel conscientia
accipitur, qua luxuria restringitur, et castitas cohi-
betur, ne ad carnalia dilabatur, et gressus bonorum
operum impediatur, et ipsa concupiscentia de vita ad
ruinam impellatur.

CAP. CCIV. — *De stola.*

Deinde circumdat collum suum *stola*, quæ et *ora-*
tionum dicitur, per quam obedientia Evangelii intel-
ligitur. Evangelium quippe est suave Domini jugum;
obedientia vero lorum, quasi ergo sacerdos ad jugum
Christi loris ligatur, dum collum ejus *stola* circum-
datur. Hæc primitus sinistro humero imponitur, et
transcor in dextrum latus reflectitur; quia obedientia
Evangelii primum in activa vita suscipitur. Deinde
per dilectionem in dextrum contemplativæ porrigi-
tur, deinde per collum in dextrum humerum gira-
tur, à sinistro non levatur, quia postmodum obedi-
entia per dilectionem Dei in contemplationem attollitur,
et à proximis in activa vita per dilectionem proximi
non avellitur.

CAP. CCV. — *De innocentia.*

Per *stolam* quoque innocentia exprimitur, quæ in
primo homine amissa, per vitulum saginatum occi-
sum recipitur. Beati qui hanc *stolam* à criminum
labe custodiunt, vel maculatam lacrymis lavant;
quia illorum potestas est in ligno vitæ, scilicet in
Christo amissam gloriam possidebunt. Hac enim pa-
triarchæ ante legem utebantur, et primogenita dice-
bantur. Erat autem vestis sacerdotalis, quam majores
nati cum benedictione patris, ut Jacob ab
Isaac, induebant, et victimas Deo ut pontifices offere-
bant, unde dicitur: *Vende mihi primogenita tua*
(Gen. xxv). Et iterum *stola* Esau. *Stola* dicitur missa:
erat enim vestis candida pertingens ad vestigia, sed
postquam cœpit portari *alba*, mutata est, ut hodie
cernitur, *stola*.

CAP. CCVI. — *De subcingulo.*

Ex hinc subcingulum, quod *perizoma* vel subcin-
torium dicitur, circa pudenda duplex suspenditur.
Per hoc eleemosynarum studium accipitur, quo con-
fusio peccatorum contegitur. Hoc duplicatur, quia
primum animæ suæ misereri peccata devitando,
deinde proximo necessaria impendendo cuilibet im-
peratur.

CAP. CCVII. — *De casula.*

Deinde *casula* omnibus indumentis supponitur,
per quam charitas intelligitur, quæ omnibus virtu-
tibus eminentior creditur. *Casula* autem quasi parva
casa dicitur, quia sicut à casa totus homo tegitur,
ita charitas totum corpus virtutum complectitur,
Hæc vestis et *planeta* (quod *error* sonat) vocatur, eo
quod errabundus limbū ejus utrinque in brachia sub-
levatur. Hæc in duobus locis, scilicet in pectore et
inter humeros duplicatur; in duobus locis, videlicet in
utroque brachio triplicatur. In pectore duplicatur, quia
per charitatem sancta cogitatio et bona voluntas ge-
neratur. Inter humeros duplicatur, quia per illam
adversa à proximis et ab adversariis, supportantur.
Vestis ad brachia elevatur, dum charitas bona ope-
ratur. In dextro brachio triplicatur, dum in dile-
ctione Dei monachis, clericis, laicis, Christianis mi-
nistratur. In sinistro triplicatur, dum per dilectionem
proximi malis Catholicis seu Judæis sive paganis ne-
cessaria corporis præbentur. *Casula* in dextrum bra-
chium levatur, ut amici in Deo amentur; super si-
nistrum plicatur, ut inimici propter Dominum
diligantur. Huic in supremo humerale forinsecus
adnectitur, quia spes charitatem semper amplectitur.

CAP. CCVIII. — *De mappula.*

Ad extremum sacerdos *favonem* in sinistram bra-
chium ponit, qui et *mappula* et *sudarium* vocatur,
per quod olim sudor et narium sordes extergeban-
tur. Per hoc pœnitentia intelligitur, quia quotidiani
excessus labe extergitur. Hoc in sinistro brachio
gestatur quia in præsentem tempore tantum vita no-
stra pœnitentia emundatur. His vestibus sacerdos
ornatus procedit, confessionem facit, quia licet his
virtutibus fulgeat, dignum est ut inutilem servum se

dicat, de transactis se accusans, ut reum dijudicet, A et coram Deo gratiam inveniat.

CAP. CCIX. — *De septem vestibus episcopi.*

Episcopus eisdem septem vestibus induitur, insuper et aliis septem redimitur, scilicet *sandaliis, dalmatica, rationali, mitra, chirothecis, annulo, baculo*. *Sandalia* a sandica herba vel a sandaraco dicuntur, quo depingi feruntur. Hæc ab ipso Domino vel ab apostolis accepta creduntur, in quibus prædicasse traduntur. Est autem genus calceamenti incisi, quo partim pes tegitur, partim nudus cernitur. Evangelica vero prædicatio intelligitur, quæ partim auditoribus aperitur, partim clauditur.

CAP. CCX. — *De sandaliis.*

Fiunt autem sandalia ex pellibus mortuorum animalium, quia, apostoli et doctores prædicationem suam munierunt scriptis prophetarum, videlicet Dei animalium. Pes subtus ad terram solea hujus calceamenti est tectus, desuper nudus, quia Evangelii prædicatio debet carnalibus per litteram tegi, spiritualibus autem per allegoriam denudari. Lingua sub calcaneo surgit de albo corio, quia prædicator debet se separare à terreno negotio, et esse innocens, et sine dolo lingua; inde surgens separata à corio est illorum lingua, quia bonum testimonium fertur episcopo. Lingua superior est spiritualium lingua, qui eum eligunt in prædicationis opera. Albo corio intrinsecus sunt circumdata sandalia, quia prædicatoris conscientia coram Deo debet esse puritate candida. Extrinsecus vero nigrum apparet, quia vita ipsius coram hominibus humilitate dejecta esse debet. Superior pars, per quam pes intrat, multis filis est consuta, quia multis sententiis debet prædicationem mentibus infundere supernam. Lingua super pedem est, lingua prædicatoris in plebem. Linea quæ a lingua usque in finem descendit, est evangelica perfectio, quæ in Deum tendit. Lineæ, quæ ex utraque parte procedunt, sunt lex et prophetia, quæ Evangelio testimonium ferunt. Ligatura est mysterium Christi Incarnationis, quæ solvitur manu prædicationis. Tapetia pedibus ejus substrata calcat, ut terrena despiciere, et cœlestia amare discat; legis sacerdotes habebant femoralia, quibus turpitudinem tegebant; Ecclesiæ sacerdotes sandalia portant, quia etiam aliis munditiam prædicant.

CAP. CCXI. — *De dalmatica.*

Dalmatica à Dalmatia provincia est dicta, in qua primum est inventa. Hæc à Domini inconsutili tunica et apostolorum colobio est mutuata. *Colobium* autem erat cucullata vestis sine manicis sicut adhuc videmus in monachorum cucullis, vel nautarum tunicis. Quod *colobium* a sancto Sylvestro in dalmaticam est versum; et additis manicis infra sacrificium portari instituta. Quæ ideo ad missam a pontifice portatur, ubi passio Christi celebratur, quia in modum crucis formatur. Hæc vestis est candida, quia Christi caro de casta virgine est genita; et pontificis vita debet castitate esse nitida. Hæc habet formam crucis, quia Christus pro nobis subiit suppli-

cium crucis, et pontifex debet se crucifigere vitiis et concupiscentiis. Hujus vestis manicæ sunt nostræ gallinæ alæ. Omni quippe sententia primos homines in paradiso velut gallina ova in nido fovebat. Pullos Ecclesiæ sub alas gratiæ et misericordiæ congregabat. Ita debet pontifex fideles sub alas veteris et novæ legis prædicando congregare, et exemplis se super eos expandere, et oratione a cœli volucris, id est a dæmonibus protegere. Hæc debet esse inconsutilis ut Dominica tunica, quia fidei integritas debet esse indiscissa,

CAP. CCXII. — *De dalmatica et quid designet.*

Per dalmaticam quoque religio sancta et immaculata designatur, quia pupillorum et viduarum visitatio, et vitæ immaculatæ custodia mandatur. *Dalmatica* duas coccineas lineas ante et retro habet, quia vetus et nova lex dilectione Dei et proximi refulget, qua pontifex redimitus esse debet. Idem tramites purpurei designant sanguinem Christi, pro duobus populis effusum; immaculatio pertinet ad dilectionem Dei; visitatio fratrum ad dilectionem proximi, per colorem coccineum opus misericordiæ accipitur, quod ob geminam dilectionem viduis et pupillis impenditur. Fimbriæ quæ de dalmatica procedunt, sunt verba et exempla prædicatoris, quæ de religione prodeunt. Fimbriæ ante et retro pendent, quia mandata dilectionis in lege et Evangelio manent. In utrisque lineis sunt quindecim fimbriæ altrinsecus, scilicet ante et retro dispositæ, quia in Veteri Testamento quindecim psalmi quasi quindecim gradus de via charitatis exeunt, et in Novo similiter quindecim rami de arbore dilectionis excresecunt. Sunt autem hi rami: *Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congar-det autem veritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas nunquam excidit.* (I Cor. xiii.) Sinistrum latus habet fimbrias quod significat laboris ærumnas, quia activa vita est sollicita, et turbatur erga plurima. Dextrum latus non habet, quia contemplativa vita quieta manet, et regina à dextris stans nihil in se sinistrum habet; manicarum largitas est datoris hilaritas.

CAP. CCXIII. — *De rationali.*

Rationale à lege est sumptum, quod ex auro, hyacintho, purpura unius palmi mensura erat factum (Exod. xxviii). Huic doctrina et veritas, ac duodecim pretiosi lapides contexti, nominaque filiorum Israel insculpta erant, et hoc pontifex in pectore ob recordationem populi portabat. Hoc in nostris vestibus præfert per ornatum, qui auro et gemmis summis casulis in pectore affigitur. Monet autem pontificem ratione vigere, auro sapientiæ, hyacintho spiritualis intelligentiæ, purpuræ patientiæ in Christum (qui cœlum palmo mensurat) tendere debere, doctrina et veritate radiare, gemmis virtutum coruscare, duodecim apostolos sanctitate imitari, totius populi in sacrificio recordari.

CAP. CCXIV. — *De mitra pontificali.*

Mitra quoque pontificalis est sumpta ex usu legis. Hæc ex bisso conficitur et tiara Ydaros infula pileum dicitur. *Mitra* quæ caput velat, in quo sensus sunt locati, est custodia sensuum ab illecebris mundi in mandatis Domini, pro corona vitæ, quam remisit Deus diligentibus se. *Mitra* etiam est Ecclesia, caput vero Christus, cujus figuram gerit episcopus. *Mitra* ergo ex bysso facta multo labore ad candorem perducta caput pontificis circumdat, dum Ecclesia baptisinate mundata, labore bonorum operum candidata, caput suum, scilicet Christum in gloria videre anhelat, dum variis passionibus eum imitari pro gloriæ corona non dubitat. Caput quoque pontificis *mitra* decoratur, dum Ecclesia ejus doctrina illustrata dignitati ejus congratulatur, dum eum turba cleri et populi comitatur.

CAP. CCXV. — *De chirothecis.*

Chirothecarum usus ab epistolis [forte episcopis] est traditus. Per manus enim operationes, per *chirothecas* designantur earum occultationes. Sicut enim aliquando manus *chirothecis* velantur, aliquando exactis *chirothecis* denudantur, sic opera bona interdum propter arrogantiam declinandam celantur, interdum propter ædificationem proximis manifestantur. *Chirothecæ* indauntur, cum hoc impletur: *Cavete ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis* (Matth. vi). Rursus extrahuntur cum hoc impletur: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est* (Matth. v). *Chirothecæ* sunt inconsutiles, quia actiones pontificis debent rectæ fidei esse concordæ.

CAP. CCXVI. — *De annulo.*

Annuli usus ex Evangelio acceptus creditur, ubi saginati vituli conviva prima stola vestitur, annulo insignitur (Luc. xv). Olim solebant reges litteras cum annulo signare; cum hoc soliti erant et nobiles quique sponsas subarrhære. Fertur quod Prometheus quidam sapiens primus annulum ferreum ob insigne amoris fecerit, et in eo adamantem lapidem posuerit; quia videlicet sicut ferrum domat omnia, ita amor vincit omnia; et sicut adamas est infrangibilis, ita amor est insuperabilis (119). Quem enim in illo digito portari constituit, in quo venam ut cordis deprehendit, unde et *annularis* nomen accepit (120). Postmodum vero aurei sunt pro ferreis instituti, et gemmis pro adamante insigniti; quia, sicut aurum cuncta metalla præcellit, ita dilectio universa bona excellit, et sicut aurum gemma decoratur, ita amor dilectione perornatur. Pontifex ergo annulum portat, ut se sponsum Ecclesiæ agnoscat, ac pro illa animam, si necesse fuerit, sicut Christus, ponat. *Mysteria* Scripturæ a perfidis sigillet, *Secreta* Ecclesiæ resignet.

CAP. CCXVII. — *De baculo episcopali.*

Baculus ex auctoritate legis et Evangelii assumi-

A tur, qui et *virga pastoralis*, et *capuita*, et *serula*, et *pedum* dicitur. Moyses quippe, dum oves pavit, *virgam* manu gestavit. Hanc ex præcepto Domini in Ægyptum pergens secum portavit, hostis signis per eam factis terruit, qui velut lupi oves Domini transgubabant. Gregem Domini de Ægypto per mare Rubrum hac *virga*, eduxit; pastum de cœlo, potum de petra hac produxit, ad terram lac et mel fluentem, velut ad pascua hac *virga* induxit. Nihil autem hæc *virga* fuit, quam baculus pastoralis, cum quo gregem ut puta pastor minavit. Hic baculus apud auctores *pedum* vocatur, eo quod pedes animalium illo retineantur. Est enim lignum recurvum, quo pastores retrahunt pedes gregum.

CAP. CCXVIII. — *Item de virga et baculo episcopi.*

B In Evangelio quoque Dominus apostolis præcepit ut in prædicatione nihil præter *virgam* tollerent (Marc. vi; Luc. ix). Et quia episcopi pastores gregis Domini sunt, ut Moyses et apostoli fuerunt, ideo baculum in custodia præferunt. Per baculum, quo infirmi sustentantur, auctoritas doctrinæ designatur. Per *virgam*, qua improbi emundantur, potestas regiminis figuratur. *Baculum* ergo pontifices portant, ut infirmos in fide per doctrinam erigant; *virgam* bajulant, ut per potestatem inquietos corrigant; quæ *virga* vel baculus est recurvus, ut aberrantes a grege docendo ad poenitentiam trahat; in extremo est acutus, ut rebelles excommunicando retrudat, hæreticos velut lupos ab ovili Christi potestative exterreat.

CAP. CCXIX. — *De genere baculi.*

Hic baculus ex osse et ligno efficitur, crystallina vel deaurata spherula junguntur, in supremo capite insignitur, in extremo ferro acuitur. Per baculum, ut dictum est, auctoritas doctrinæ accipitur, qua grex Dominicus a pastore reficitur, et ad pascua vitæ compellitur. Per durum os, duritia legis; per lignum, mansuetudo Evangelij insinuatur; per gemmam spherulæ, divinitas Christi. Per supremum caput, regnum cœlorum; per extremum ferrum, ultimum iudicium denotatur. Ex osse ergo baculus inciditur, dum ex dura lege duritia peccantium reprimitur. Ex ligno tornatur, dum ex ligno vitæ Christo doctrina formatur, et populus in virtutibus roboratur. Os ligno per gemmam connectitur, quia vetus lex novæ per Christi divinitatem contextitur.

CAP. CCXX. — *De spherula.*

Per spherulam enim dilectio intelligitur, qua severitas vel lenitas pontificis complectitur. Oportet enim ut doctrina episcopi ex utraque lege sic dilectione copuletur, ut Ecclesiam Christo conjungere per charitatem conetur. Hæc autem cuncta sunt rasili arte polita; quia ista sunt omni sanctitate redimita. Os recurvatur, ut populus errans per doctrinam ad Dominum retrahatur. Caput in supremo ponitur, dum conversis vita æterna proponitur. In extremo baculus ferro induratur, dum omnis prædicatione per

(119) PLIN. PROCÆM. lib. xxiii; Cœl. Rodig. l. vi; Antiq. lect., c. 19.

(120) A Gell. l. x; Noct. Attic., c. 10. Vid. Plin. l. xxxiii. Nat. Hist., c. 4.

ultimum iudicium terminatur. In curvatura est scriptum: *Dum iratus fueris, misericordiae recordaberis* (*Habac. iii; Tob. iii*); ne ob culpam gregis superet ita mentem pastoris, sed verbo et exemplo revocet peccantes ad misericordiam Redemptoris. In sphaera est scriptum, *homo quatenus se hominem memoretur*, ut de potestate collata non elevetur. Juxta ferrum est scriptum *Parce*, ut subjectis in disciplina parcat, quatenus ipse a summo pastore gratiam inveniat, unde et ferrum debet esse retusum, quia iudicium sacerdotis per clementiam debet esse delibutum.

CAP. CCXXI. — *De ornatu archiepiscopi.*

His insignibus archiepiscopus fulget, insuper et pallio pollet, ut se Christi passionem populo praeferre demonstret. In duabus quippe lineis pallii ante et retro est purpureum sanctae crucis signaculum, quia pontifex ex utraque lege debet proferre Christi passionis testimonium. Duæ enim lineæ propendentes sunt duæ leges Christi passionem proferentes.

CAP. CCXXII. — *De pallio archiepiscopi.*

Spinulæ, quibus pallium affigitur, sunt clavi, quibus corpus Christi cruci configitur. Circulus, quo pontifex circa collum circumdatur, est torques aureus, qui legitime certantibus in præmio datur. Itaque pallium monet pontificem ferre vitiorum mortificationem, cruces pallii, in mente et corpore Christi imitari passionem; duæ lineæ, ut si duabus legibus per omnia instructus; spinulæ, ut per timorem Dei sit mundo crucifixus; circulus, ut sic præesse studeat, ut torquem coronæ vitæ percipiat. Et quia in pallio tanta latent mysteria, ideo portatur inter Christi sacrificia. Unde etiam crux ante archiepiscopum portatur, quatenus Christum crucifixum sequi admoneatur, ut coronam gloriæ adipiscatur. Pallium vero pro aurea lamina est institutum, in qua summus pontifex in lege Dei nomen tetragrammaton, id est quatuor litteras in fronte sua præferbat inscriptum. Quatuor quippe litteræ illius nominis quatuor cornua crucis præmonstrabant, sicut nunc pallium crucis modum repræsentat. Et quia hæc lamina aurea cum forma crucis in fronte pontificis portabatur, ideo pretiosa crux frontibus Christianorum chrismate impressa portatur. Pallium autem a solo apostolico datur, quia hæc dignitas a Romano pontifice jure accipitur. Quos enim apostoli provinciis præfecerunt, archiepiscopi; quos illi pagani prætulerunt, episcopi dicebantur: et apostolorum successor apostolicus nominabatur (sup. cap. 188). Huic collata est potestas ab Ecclesia archiepiscopos per provincias constituere, quod per pallii largitionem accipitur.

CAP. CCXXIII. — *De vestibus patriarchæ et apostolici.*

Patriarchæ quoque et apostolicus pallio utuntur, qui eodem officio præditi esse noscuntur. Porro apostolico in Pascha procedente, pharus ex stappa super eum suspenditur, quæ igne succensa super eum cædera permittitur; sed a ministris vel a terra excipi-

atur, et per hoc ipsè in cinerem redigi, et gloria ornatus ejus in favillam converti admonetur.

CAP. CCXXIV. — *De corona imperatoris et Augusti.*

Corona imperatoris est circulus orbis. Portat ergo Augustus coronam, quia declarat se regere mundi monarchiam. Corona quoque dicitur victoria, unde et victores coronabantur, et Augusti *victores orbis* dicebantur. Arcus super coronam curvatur, eo quod Oceanus mundum dividere narratur. *Virga sceptri* est potestas regni. Vestes imperiales sunt sibi subditæ potestates. Monent autem imperatorem purpureæ vestes, ut habeat principales virtutes: *sceptrum*, ut iudicium et justitiam diligat, quatenus solium gloriæ cum principibus cœli possideat: *corona*, ut sic vivat, quatenus a Rege regum coronam vitæ accipiat. Dicitur quod Augusto ab apostolico coronato et regalibus indumentis decorato, desuper *pera* imponatur, ut per hoc admoneatur, quia sicut ad fastigium regni ascendit, ita ad mendicitatem peræ descendere possit, sicut Diocletianus, qui prius Augustus fuit, postmodum hortulanus exstitit. *Crux* ante Augustum portatur, ut in omnibus regem Christum sequatur.

CAP. CCXXV. — *De diademate regum.*

Diadema autem regum designat regni ambitum, et omnes qui in agone contendebant diadema accipiebant. Inuit ergo regibus diadema, quod si pro justitia certaverint, cum rege omnium coronati regnabunt. Hæc vero regalia insignia a Nino primo traduntur inventa.

CAP. CCXXVI. — *De vestibus ministrorum inferioris gradus.*

Ministris inferioris ordinis, scilicet ostiariis, lectoribus, exorcistis, acolythis, tres sacræ vestes conceduntur; quia videlicet angelis splendidis ministris associabuntur. Quia hic in ministerio Trinitatis fide, spe, et charitate vestiuntur. Portant namque *superhumeralis*, quo humeri teguntur, quibus onera feruntur, ut discant alterutrorum onera portare, et Christo in membris suis necessaria ministrare. *Tunicam* talarem, id est albam portant, ut humilitatem induant, et in hac usque in finem Christo serviant. *Balteo*, id est zona jubentur renes præcingere, ut sciant carnales concupiscentias per continentiam restringere.

CAP. CCXXVII. — *De cappa.*

Cappa, propria vestis est cantorum, quæ pro tunica hyacinthina legis mutuata videtur: unde sicut illa tintinnabulis, ita ista insignitur fimbriis. Per hanc vestem sancta conversatio præmonstratur. Ideo a singulis ordinibus portatur. Hæc in supremo habet caputium, quod designat supernum gaudium. Si enim Christi ministri conversatio nunc in cœlis stabit, peracto ministerio gaudium Domini intrabit. Hæc usque ad pedes pertingit, quia in sancta conversatione in finem usque perseverare convenit. Per fimbrias labor denotatur, per quem servitium Dei consummatur. Hæc vestis in ante aperta manet, quia Christi ministris sancte conversantibus æterna vita

patet. Porro in tunica sonus tintinnabulorum (*Eccli. A XLV*) est vox Deo canentium cantorum. Quæ septuaginta duæ fuisse scribuntur, quia de septuaginta duabus libris laudes Deo canuntur, quibus totidem *mala punica* interserta referuntur, quia de eisdem libris opera justorum nobis in exemplum proferuntur.

CAP. CCXXXVIII. — *De pileis.*

Cantores enim caput pileis ornant, quia se in tria Domini concupiscere clamant, ut Deum, qui est caput omnium in sæculum sæculi, laudare valeant. Baculos manibus portant, ut quo ipsi properant, alios secum invitare satagant.

CAP. CCXXXIX. — *De subdiaconorum veste.*

Subdiacono supradictæ vestes conceduntur. Insuper duæ aliæ, id est subtile et sudarium adduntur. *Subtile*, quod et stricta tunica dicitur, portat, ut se justitia quasi lorica induat, et in sanctitate et justitia Deo serviat. *Sudarium*, quo sordes a vasis detergantur, portat, ut transacta mala sordium a se per poenitentiam tergat. Notandum vero quod subdiacono sudarium magis aliis formatur; quia ubi nunc favo, olim mappula portabatur.

CAP. CCXXX. — *De veste diaconorum.*

Diacono enim dalmaticæ usus conceditur, quæ in modum crucis formatur, quia per illum sacrificium super altare tanquam corpus Christi in cruce collocatur. Per hoc admonetur, ut crucis mortificationem jugiter in corpore suo, sicut Lucas, circumferat, et in sancta religione viduas et pupillos visitando, ut Stephanus, serviat, et in gradibus supradictis charitatis, ut idem, serviat. Caputium dalmaticæ angustatur, quia imitatio sanctæ crucis ab omnibus negotiis coaretatur. Huic stola in sinistro humero ponitur, et trans scapulas ad dextrum latus reflectitur, quatenus jugo Domini activa vita subdat, et per pii laboris exercitium ad contemplativam proficiat.

CAP. CCXXXI. — *De diaconi casula.*

Cum diaconus casulam portat, tunc prædicatores significat, qui toto desiderio contemplativæ vitæ inhiant, et in dilectione ferventes aliis coelestia prædicant. Qui interdum casulam exuunt, et se illa præcingunt; quia illa, quæ ore prædicant, exemplis honorum operum demonstrant. Unde diaconus de choro exit, casulam exiit, duplicatam humero imponit, in dextro latere eam cingit; quia oportet prædicatores interdum opus prædicationis vel orationis vel lectionis intermittere, et proximis in necessitate succurrere. Quasi duplicatam casulam humeris imponit, dum ob geminam dilectionem laborem pro fratribus subit. In dextro cingit, si per hoc tantum æterna requirit. Latus etiam denudatum designat Christum pro nobis vulneratum. Diaconus in chorum redit, Evangelium legit; quia, postquam prædicator Christo in membris suis ministraverit, ad opus prædicationis redire debet, quod deseruit: peracto ministerio, diaconus casula induitur; quia prædicator, qui prius ministravit cum Martha, debet postmodum audire verbum Dei cum Maria. Subdiaconus etiam casulam portat, quia imitatur diaconum, cui ministrat.

CAP. CCXXXII. — *De indumentis clericorum.*

Clericorum induviæ ab antiquis sunt acceptæ. His nempe cantores in templo usi sunt, sicut David et Salomon instituerunt (*II Paral. xx*). Hujusmodi vestibus etiam senatores usi sunt, ex quibus in ecclesiasticum usum transierunt. Hæ autem albæ vestes munditiam vitæ indicant, quia justum est ut clerici in sanctitate et justitia Deo serviant. Hæc vestis est laxa, quia clericalis vita debet esse in eleemosynis et bonis operibus larga. Est enim talaris, quia docet usque in finem perseverare in bonis. Lingua hujus vestis est lingua clericalis, quæ debet et Dominum laudare, et populum ad laudem Dei instigare.

CAP. CCXXXIII. — *De tunicis clericorum.*

Diebus Quadragesimæ vel alio congruo tempore laicis tunicis utuntur, quia ministri Ecclesiæ regi Christo in humilitate servire præcipiuntur. Si enim Christi mansuetudinem et humilitatem sequuntur, ad Christum in consortium angelorum perducuntur. In veste clericali lingua formatur, quia tunica Domini inconsutilis sic formata traditur, alæ seraphin, in capite fides et spes. In brachiis gemina dilectio, in corpore poenitentia et operatio.

CAP. CCXXXIV. — *De camisiis clericorum.*

Camisia autem sacerdotum duabus linguis formatur, quia eis bina potestas traditur. Una quippe lingua ligant peccantes, alia solvunt poenitentes. *Cappa* videtur a casula tracta. Per hanc admonentur clerici in charitate ambulare: hancque aliis verbo et exemplo demonstrare, quæ solet omnes virtutes decorare.

CAP. CCXXXV. — *Clerici non debent arma deferre.*

Clerici non debent ideo arma portare, quia non contra homines, sed contra dæmones debent virtutibus pugnare, sicut Moyses arma non portavit, sed Jesu cum Amalech pugnante ipse precibus pugnavit (*Exod. xvii; Deut. xxv*). Sic apostoli et eorum sequentes non armis, sed orationibus pugnaverunt, et nos non resistere, sed magis injurias pati docuerunt.

CAP. CCXXXVI. — *Laici possunt portare arma.*

Laici autem debent arma portare, ut Ecclesiam a paganis protegant, et clerici se ad servitium Dei expediant. Unde et illorum vestes sunt strictæ, quatenus expediti reddantur pugnae. Sicut autem non licet laicis clericale officium usurpare, ita non debent clericalem vestem ferre, et sicut clericis non licet nec contra paganos arma ferre, ita non debent laicas vestes portare.

CAP. CCXXXVII. — *Cuculla quid significet.*

Cuculla monachorum sumpta est a colobio apostolorum. Illorum vero tunica formatur, ut dalmatica. Hæ duæ vestes formam crucis præferunt, quia monachi se vitiis et concupiscentiis crucifigunt, per has enim sex alæ Seraphim exprimuntur, quia angeli Deo proximi describuntur. Duæ partes capitis quibus caput velant, sunt duæ alæ quæ fidem et spem insinuant. Duæ autem manicæ sunt duæ alæ quibus

volant, quæ geminam dilectionem prænotant, duæ vero partes cucullæ in ante et retro, duæ alæ sunt quibus corpus protegunt, quæ poenitentiam et operationem expriment. Hos si laudando Deum imitantur, eis in gaudio associabuntur. Nigredo hujus indumenti est contemptus mundi. Longitudo vestis est perseverantia in bonis.

CAP. CCXXXVIII. — *Virga abbati conceditur.*

Abbati conceditur pastoralis virga, quia ei traditur Dominici gregis custodia, quem nimirum debet baculo doctrinæ sustentare, et virga magisterii ad pascua vitæ minare. Per baculum quippe doctrina, per virgam accipitur disciplina. Unde dicitur, *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt* (Psal. xxii). Hujus baculi flexura non ex albo, sed ex nigro debet esse, quia in commissa cura non debet mundi gloriam quærere. Summitas curvaturæ debet esse spherica, quia cuncta ejus disciplina debet esse deifica.

CAP. CCXXXIX. — *Conversationis monialium initium.*

Vestis et conversatio sanctimonialium a sancta Maria sumpsit exordium. Nigredo vestis est contemptus amplexus virilis. Velum est signum pudoris et futuri honoris. In nuptiis quippe caput et fa-

ciem velant, ut ab omnibus viris illicitæ appareant, et pro hoc coronam vitæ sibi repositam sciant.

CAP. CCXL. — *De vestitu monialium.*

Quod quædam virgines candidis vestibus utuntur a sancta Cæcilia sumptum videtur, quæ foris veste splendebat, intus castitate fulgebat, et tamen mundi concupiscentia in corde ejus sordebat. Candida enim vestis præfert votum virginitatis.

CAP. CCXLI. — *De viduis.*

Viduarum prima Dina filia Jacob exstitit ante legem, a qua usus vidualis cœpit; hanc sub lege Judith et aliæ multæ imitatae sunt: sub gratia vero Anna et aliæ plurimæ secutæ sunt, quæ secundas nuptias contempserunt, harum quæque habitus est mundo despectus.

CAP. CCXLII. — *De conversis.*

Conversæ autem, quæ eundem habitum gerunt, a Maria Magdalena formam sumpserunt.

CAP. CCXLIII. — *Baptizati albas portant vestes.*

Baptizati autem ideo vestes albas portant, quia amissam innocentiam se recepisse insinuant. Illorum mitra regni coronam, alba vero sacerdotii præfert stolam. Jam enim facti sunt reges et sacerdotes et Christi regis et sacerdotis cohæredes

LIBER SECUNDUS.

DE HORIS CANONICIS.

In superiore libro de missa et Ecclesia, ejusque ministris, quæ Dominus largiri dignatus est, digessimus; nunc de reliquis horis, quæ rursus Dominus inspiraverit, dicamus, ut promisimus, et a Dominica nocte incipiamus, in qua redempti a servitute ad libertatem, de mortè ad vitam translatus sumus.

CAP. I. — *De nocturnorum officio.*

Nocturnale itaque officium repræsentat nobis excubias supernorum civium: cœlestis namque Hierusalem, quæ ædificatur ut civitas, et conservatur per angelicas vigiliis. Qui vices suas quasi in tres vigiliis distribuunt, ac singulas tribus horis distinguunt, et unamquamque tribus ordinibus custodiunt, dum Trinitati in terrenis agminibus laudes dulcisono concentu jugiter concinunt. Et quia præsens Ecclesia in hanc civitatem, et in contubernium horum civium ventura prædicatur, ideo et ipsa Hierusalem nuncupatur, et idcirco illius civitatis vigiles in suis vigiliis imitatur: quia vero illius membra hic gerit, ideo hoc officium in nocte agit. Ideo autem in nocte Dominica, quia in hac meruit angelorum consortia.

Hæc itaque urbs per basilicam figuratur, in qua clerus et populus quasi exercitus in militiam congregantur. Signa militibus per tubas dantur, Chri-

stianis signa per campanas dantur, qui quasi milites convenientes imperatorum salutant, dum per versum, *Domine, labia mea aperies*, laudes Christi inchoant. Dum enim in nocte dormitum eunt, signaculo crucis quasi sigillo se muniunt, qua nunc aperiant, dum ora in nocte clausa ad laudem Dei solvant. Sed quia frustra vigilant, nisi Dominus custodiat civitatem (Psal. cxxvi) per versum *Deus, in adjutorium meum*, divinum auxilium invocant.

Cantor, qui invitatorium inchoat, est præco, qui tuba vigiles ad excubias convocat. Post psalmum *Venite*, hymnum omnes cantant, velut milites qui in castra conveniunt regem laudibus efferunt. Deinde vigiliis inter se distribuunt, dum tres nocturnos psallunt. Singulæ vigiliæ tribus horis distinguuntur, et singulis nocturnis tres psalmi discernuntur. Angelicæ excubiæ tribus ordinibus servantur, et in nostris vigiliis ordines scilicet psalmodum, lectionum, responsorium denotantur. Quia cœlestes excubiæ per novem ordines angelorum celebrantur. Tres itaque nocturni, totius Ecclesiæ militiam nobis commemorant, qua in castris Domini sub tribus temporibus videlicet *ante legem, sub lege, et sub gratia* militat.

CAP. II. — *De prima vigilia.*

Prima vigilia tempus ante legem intelligitur, qua

quasi tribus horis ascribitur, dum tribus interstitiis A fuit, malum ab eo avertit, unde *exultavit Jacob, et lætatus est Israel.*

Prima vigilia quid significet.

Prima hora hujus vigiliæ ab Adam usque ad Noe erat, in qua excubias hujus civitatis Abel, Enos, Enoch, Lamech servabant, sicut primi Psalmi indicant. *Beatus vir (Psal. i)*. Abel exprimit, qui *tantumquam lignum* interpretatur, quod fructum justitiæ protulit, dum ab hominibus hujus urbis procubuit. *Quare fremuerunt (Psal. ii)*, Enos denuntiat, qui Domino in timore serviebat, quem Scriptura primum nomen Domini invocasse commemorat. (*Gen. iv*). *Domine, quid multiplicati (Psal. iii)*, Enoch innuit, quem Dominus suscepit, dum eum de terrenis transtulit (*Gen. v*). *Domine, ne in furore (Psal. 6)*, Lamech depromit, cujus deprecationem Dominus exaudivit, cum ei talem filium dedit, qui humanum genus a furore Domini in Arca servavit (*Gen. vi, 9*). Hi psalmi ideo sub una *Gloria Patri* canuntur, quia justii illius temporis Trinitatem coluisse creduntur. Ideo autem quatuor psalluntur, quia quatuor virtutibus *prudencia, fortitudine, justitia, temperantia*, fulsisse noscuntur. Antiphona, per quam modulantur, laudatio eorum in Deum notatur.

CAP. III. — *De secunda hora.*

Secunda hora hujus vigiliæ a Noe usque ad Abraham erat. In qua Noe, Sem, Heber, Thare vigilabant, ut sequentes Psalmi insinuant. *Domine Deus meus (Psal. vii)*, Noe exprimit, quem Dominus in sua generatione justum invenit, et ideo a persecutoribus aquis salvum fecit. (*Gen. vi*). *Domine Dominus noster (Psal. viii)*, Sem congruit, quem Dominus gloria et honore coronavit, dum eum benedictione patris super fratres sublimavit. *Confitebor (Psal. ix)*, Heber innuit, qui omnia Dei mirabilia narravit, quando civitatem gigantum dissipavit. *In Domino confido (Psal. x)*, Thare depromit, qui in Domino confidit, quando impia gens ignem adorare coegit, cujus pars calicis, ignis et sulfur fuit. Hi quoque quaterni psalmi sub uno *Gloria Patri* canuntur, quia et illi patres in quatuor virtutibus rutilantes Trinitatem adorasse noscuntur. Antiphona vero modulationis præfert devotionem illorum laudationis.

CAP. IV. — *De tertia hora.*

Tertia hora vigiliæ ab Abraham usque ad Moysen fuerat, in qua Abraham, Isaac, Jacob et Joseph vicees vigilandi custodiebant, qui instantes psalmi proclamant.

Salvum me fac (Psal. xi), Abraham exprimit, quando sanctus defecit, cum videlicet ipse pene solus Deum coluit, et totus mundus idololatriæ deditus fuit.

Usquequo, Domine, oblivisceris (Psal. xii), Isaac innuit, cui Dominus bona tribuit, dum Christi figuram in omnibus prætulit.

Dixit insipiens (Psal. xiii), Jacob ostendit, quem insipiens Laban sicut escam devoravit, dum eum sæpius defraudavit. Scilicet quia Dominus spes ejus

fuit, malum ab eo avertit, unde *exultavit Jacob, et lætatus est Israel.*

Domine, quis habitabit (Psal. xiv), Joseph demonstratur; qui sine macula est ingressus, dum stuprum recusabat, et operatus est justitiam, dum populum a periculo famis liberavit. Hi etiam quaterni sub uno *Gloria Patri* clauduntur, quia hi vigiles quatuor virtutibus splendentes Trinitatem coluisse leguntur. Antiphona melodix est laus ab eis exhibita majestati divinæ. Sunt etiam istæ antiphonæ quædam vigillum cantilenæ.

CAP. V. — *Versiculus.*

Versus qui sequitur, a vertendo dicitur, ideo quia se vertit de psalmis chorus ad Orientem, et quia se vertit de psalmis ad dilectionem; per orationem Dominicam, quæ secreto dicitur, secretum regis consilium intelligitur. Post *pater noster* sacerdos versum aperte dicit, quasi rex mandatum legatis injungit. Vicissitudines lectorum sunt successiones legatorum. Qui *jube, domne, benedicere* dicit, quasi licentiam eundi petit. Benedictio vero sacerdotis est licentia imperatoris. Ipsa autem lectio est injunctæ legationis exsecutio. *Tu autem Domine*, reversionem legati exprimit, dum commissum mandatum redit.

CAP. VI. — *De lectionibus.*

Lectiones quoque prædicationem illorum patrum præferunt, responsoria vitam eorum, per quam prædicationi responderunt. Ideo autem post vigiliam Abrahamæ lectiones leguntur, quia ab eo primitus litteræ post diluvium repertæ traduntur, et ipse primus Chaldaeos astronomiam docuit, et Ægyptios mathematica imbuit. Ideo etiam peracta prima vigilia lectiones leguntur, quia transacto primo tempore libri legis ad doctrinam populi a Moyse eduntur.

CAP. VII. — *De secunda vigilia et secundo nocturno.*

Secunda vigilia tempus legis accipitur, quod iterum quasi horis discernitur, dum tribus interstitiis dividitur, scilicet uno a Moyse usque ad David, secundo a David usque ad Babyloniam, tertio a Babylonia usque ad Christum, sive *sacerdotibus, iudicibus, regibus*, quod declarat psalmorum textus.

CAP. VIII. — *De prima hora.*

Nam *Conserva me, Domine (Psal. xv)*, sacerdotes D exprimit, quorum Dominus pars hæreditatis et calicis fuit, qui prima hora hujus vigiliæ excubias servabant, dum Aaron et alii post eum, legem Dominum populum docebant. *Exaudi, Domine, justitiam meam (Psal. xvi)*, iudices innuit, quorum iudicium de vultu Domini prodiit.

CAP. IX. — *De secunda hora.*

Hi secundæ horæ vigilandi curam susceperunt, dum Gedeon et alii populum secundum legem Dei judicaverunt. *Diligam te, Domine (Psal. xvii)*, reges ostendit, quos Dominus caput gentium constituit, qui tertiæ horæ vigiliæ custodiebant, dum David et alii populum ad justitiam regebant.

CAP. X. — *De Gloria Patri et tertio nocturno.*

Singuli psalmi cum *Gloria Patri* psalluntur, quia

singuli supradicti ordines Trinitatem adorasse scribuntur, ideo etiam et tres psalmi canuntur. Antiphonæ ternæ, quibus psalmi modulantur, sunt laudes quæ ab illis justis Trinitati exhibebantur. Sequentes lectiones sunt illorum vigilum prædicationes. *Responsoria* vero illorum actiones, quibus hic cantabiles erant Dei justificationes. Ideo autem lectiones post ad vigiliam regum leguntur, quia illo tempore libri prophetarum scribebantur, et ipsi tempore legis, quasi secunda vigilia, populum docuerunt, et cantum bonorum operum personuerunt.

CAP. XI. — *De tertia vigilia et tertio nocturno.*

Tertia vigilia *tempus gratiæ* exstat, quæ usque in fine mundi perdurat. Hæc quasi in tres horas dividitur, dum tempore *apostolicæ prædicationis*, tempore *persecutionis*, tempore *pacis* distinguitur. B

De prima hora.

Prima hora hujus vigiliæ apostoli vigilabant, quos demonstrat psalmus (xviii), *Cæli enarrant*, quorum voces omnis loquela et sermo audivit, dum eorum sonus in omnem terram exivit.

De secunda hora.

Secunda hora martyres vigilandi curam subibant, quos psalmus (xix), *Exaudiat te Dominus*, denantiat, quos nomen Dei in tribulationibus protexit, et omnis sacrificii eorum memor fuit.

De tertia hora.

Tertiæ horæ excubias Constantinus dux pacis cum fidelibus suscepit, quem psalmus (xx), *Domine, in virtute tua lætabitur rex*, innuit. Ipse enim rex in virtute Christi est lætatus, dum Taurus in conventu totius orbis in nomine Christi est per Silvestrum resuscitatus. Super salutem Dei vehementer exultavit, dum maximam synodum in Nicæam congregavit, unde Ecclesia coronam super caput ejus posuit gloriæ, et magnum decorem ei tribuit. Hujus vigiliæ custodiam adhuc populus fidelium servat, cujus rex in Domino sperat. Ultimi versus psalmi tangunt tempora antichristi. Quem Dominus *clibanum ignis* ponet, in quo vasa sua examinet. *In tempore vero vultus sui*, id est in die judicii, eum cum omnibus iniquis Dominus in ira sua conturbabit, cum eos ignis devorabit. Ecclesiam vero vigilem in virtute sua Dominus tunc exaltabit, quæ virtutes ejus in æternum cantabit. Hi psalmi singuli cum *Gloria Patri* terminantur, quia Trinitas ab his omnibus veneratur. Tres autem ideo sunt, quia in *fide, spe, et charitate* floruerunt. Antiphonæ melodix sunt gratiarum actiones Ecclesiæ, et quædam vigilum cantilenæ. C

CAP. XII. — *Quod Paulus vigil fuerit.*

Paulus vigil suavem cantilenam in prima hora cantavit, dum pro Gentium vocatione sic exultavit: *Regi sæculorum immortalis, invisibili, soli Deo honor et gloria in sæcula sæculorum, amen* (I Tim. 1).

CAP. XIII. — *Laurentius vigil,*

Laurentius vigil dulcem cantilenam in secunda hora est modulatus, dum in craticula sic est gratulatus:

(121) Ἀπὸ τοῦ Γρηγορίου, quod est vigilo.

A *Gratias tibi ago Domine, quia januas tuas ingredi merui.*

CAP. XIV. — *Gregorius (121) vigil.*

Gregorius vigil delectabilem harmoniam in tertia hora sonuit, dum musica arte divinum officium agidocuit: per lectiones quæ recitantur, doctrinæ fidelium designantur. *Responsoria* quæ cantantur, sunt illorum exempla, quibus alii informantur, unde et responsorii vocabulum his, quia vita doctrinæ respondet per cantum, usus poenitentium conversio intelligitur, cum quis de malo ad bonum convertitur. Sicut enim laborat, qui versum solus cantat, ita poenitens laborem subit, dum pro errato satisfacit. Post versum autem cantus inceptio, est communis omnium pro converso gratulatio. Cui omnes per orationes succurrunt, sicut canenti subveniunt, quia et angeli super uno poenitentiam agente gaudium in cælis ducunt (*Luc. xv*); per hoc autem cantores milites in excubiis imitantur, quia si aliquis ex sociis suis inter hostes aberraverit, contristantur; si vero periculum evadens redierit, ei congratulantur. Tertio responsorio semper *gloria Patri* annectitur, quia Trinitati omne præsens, præteritum et futurum subjicitur. Ad tertiam vigiliam ideo evangelium recitatur, quia in tertio tempore illud modo prædicabatur. Ideo et in tertio nocturno sæpius in antiphonis *alleluia* cantatur, quia in illo tempore laus et lætitia æternæ vitæ prænuntiabatur. Hæc universa ideo in Dominica nocte actitantur, quia hi omnes supradicti per fidem resurrectionis Christi salvantur. Porro *Te Deum laudamus* gaudium et lætitiā nobis repræsentat, quia Ecclesia in die judicii liberata exultat. Forsitan aliquem movebit, cur tres tantum vigiliæ a nobis ponantur, cum quatuor noctis vigiliæ tradantur. Hic sciat cum ad noctem sæculi significatio refertur, tunc tres tantum vigiliæ propter tria tempora ponuntur, pro quibus et tres nocturni psalluntur. Cum vero ad noctem temporis refertur, tunc quatuor vigiliæ scribuntur, et per quatuor laudes canuntur. Et sciendum cum nocturnus dicitur, *cantus* intelligitur. Cum autem nocturna, tunc *hora* accipitur.

CAP. XV. — *De media nocte.*

Nocturnale autem officium ideo media nocte agimus, quia media nocte Dominus dormientes Ægyptios percussisse et vigilantes Hebræos liberasse legitur. Ideo enim in media nocte agitur, quia media nocte in Bethlehem Dominus natus legitur, eique mox ab angelis laus concinitur; qui etiam pastoribus cum lumine apparebant, qui vigilias noctis custodiebant. Ideoque, in media nocte, et in Dominica nocte, quia Dominus media nocte, et in Dominica nocte, infernum devastavit, et populum vigilantem in media nocte liberavit. Ideo nihilominus in media nocte, quia Dominus in media nocte, et in Dominica nocte ad judicium veniet, et dormientes a bonis de civitate sua disperdet; vigilantes vero in bonis in locum exultationis adducet. D

CAP. XVI. — *De auctoritate sanctorum.*

Auctoritatem vero a sanctis habemus, ut in nocte surgentes laudes Creatori nostro cantemus. David namque (*Psal. cxviii*) et prophetae media nocte ad confitendum nomini Domini surgebant, et Dominus in oratione pernoctabat, et Paulus atque Syllas in carcere media nocte psallebant (*Act. xvi*), quando ingens lumen divinitus ibi resplendebat: hos qui imitantur, et præmiis participantur.

CAP. XVII. — *Dispositio Hieronymi.*

Hieronymus primum in Bethlehem, ubi Dominus nasci voluit, nocturnale officium vel reliquas horas, ut hodie canit Ecclesia, disposuit. Secundum Damasus papa per omnes Ecclesias eodem ritu celebrari constituit. *Anti* dicitur contra; *psalmus* vero dicitur sonus, inde *antiphona* nomen habet, quod circa sonum sonet, quia cum videlicet antiphona incipitur, secundum tonum ejus psalmus canitur. Hunc cantum primitus Ignatius Antiochenus episcopus in cælo angelicum chorum alternare audivit, et secundum hanc formam suam Ecclesiam cantare docuit, isque nos ad omnes Ecclesias pertransiit. *Responsorium* a respondendo dicitur, quia choro canente versus ab uno respondetur, et huic iterum a choro per inceptionem respondetur. Hunc cantum in primis Ambrosius Mediolanensis episcopus composuit, et ab eo tota Ecclesia formam accepit. Hic enim hymnos composuit quos adhuc Ecclesia in laude Christi canit.

CAP. XVIII. — *De vinea Domini.*

Nocturnale officium quoque est imitatio in vinea laborantium (*Matth. xx*). Cum in Ecclesia ad servitium Dei noctu canimus, quasi in vinea ad operandum convenimus. Præsens enim vita nocti comparatur, quæ tenebris ignorantiae obscuratur. Cum laudem Dei per *Domine, labia mea aperies* incipimus, quasi opus vineæ inchoamus. Moxque divinum auxilium per *Deus, in adjuterium meum intende* invocamus, quatenus inceptum opus perficiamus, per *Venite* vero alterutrum ad servitium Dei, quasi operantes instigamus. Deinde hymnum Deo canimus, quod nocturnas illusiones superavimus, et illos per hoc imitamur, qui cantant, dum operantur. Deinde dum alternatim psallimus, quasi certatim operi insistimus, dum lectiones legimus, quasi nos ad opus instruimus, dum responsoria canimus, quasi post peractum opus gratias agimus. Est enim lectio mentis refectio; dum ergo lectiones legimus, quasi animas in divino opere lassas velut vineæ operarios reficimus; dum responsoria canimus, quasi post refectionem laudes solvimus. Unde cum iterum psallimus, quasi relecti ad laborandum surgimus, diversæ nocturnæ variæ horæ sunt, quibus operarii vineam Domini introierunt. Ut autem labor hujus vineæ nobis levigetur, priorum primum in hac vinea pondus diei et æstus portantium exemplum per psalmos et lectiones præbetur.

CAP. XIX. — *De sacerdote.*

Sacerdos itaque qui incipit, figuram patrisfamilias

A gerit, qui operarios ad vineæ culturam conducit (*Matth. xx*). Cantor, qui *Venite, exsultemus* cantat, præfert procuratorem, qui ad vineæ culturam invitat. Porro hymnus illum cantum repræsentat, quem post peractum opus alacriter inchoant. Psalmi diversorum sanctorum opera nobis insinuant, qui in hac vita laborabant. Primi namque quaterni psalmi mane, scilicet ab Adam usque ad Noe demonstrant. Secundi quaterni horam tertiam, scilicet a Noe usque ad Abraham indicant. Tertii quaterni sextam horam, scilicet ab Abraham usque ad Moysen denuntiant.

CAP. XX. — *Mane Abel.*

Mane itaque primus *Abel* hujus vineæ laborem subiit, quem primus psalmus, *Beatus vir*, exprimit, qui nos in lege Domini die ac nocte meditari quasi in vinea operari docuit, dum ipse protomartyr tanquam lignum fructiferum fructum martyrii primus obtulit. Post hunc *Enos* hanc vineam excoluit, quem psalmus (ii), *Quare fremuerunt*, innuit, qui nos in hac vinea Domino in timore servire constituit, quando gentes ex Cham in malitia fremuerunt et adversus Dominum inania meditati sunt. Deinde *Enoch* hujus vineæ cultor exstitit, quem, *Domine, quid multiplicati sunt* (*Psal. iii*), depromit, qui nos a somno exsurgere et voce nostra ad Dominum clamare monuit. Quem quia multitudo populi maligni circumdedit, Dominus eum suscepit. *Lamech* quoque ad laborem introivit, quem *Domine, ne in furore* (*Psal. vi*) innotescit, qui nos per singulas noctes lectum nostrum cum lacrymis lavare instruit, ne cum his pereamus quos Dominus in furore suo arguit.

CAP. XXI. — *Tertia hora Noë.*

Domine Deus meus, in te speravi (*Psal. vii*), Noe ostendit, qui quasi tertia hora hanc vineam excoluit, et primus vites plantare nos docuit; qui quia in Domino speravit, eum in undis liberavit. *Domine, Dominus noster* (*Psal. viii*), Sem denuntiat, qui post diluvium in hac vinea nomen Domini mirabile in universa terra nuntiabat, qui omnes se laudantes gloria et honore coronabit, qui ex ore infantium et lactentium laudem perfecit. *Confitebor tibi, Domine* (*Psal. ix*), Heber cultorem hujus vineæ insinuat, qui nos admonet psallere Domino, qui in Sion habitat. *In Domino confido* (*Psal. x*), Thare indicat, qui cultor hujus vineæ in Domino confidebat, et Domino in templo sancto suo nos servire monebat.

CAP. XXII. — *Sexta hora Abraham.*

Sexta hora *Abraham* hanc vineam intrabat, quem pars *Salvum me fac* (*Psal. xi*), declarat, quando mundus idola coluit. *Usquequo, Domine, oblivisceris* (*Psal. xii*), Isaac in hac vinea laborantem exprimit, cujus Dominus oblitus non fuit, dum arietem mactandum pro eo posuit; qui nos cantare Domino et psallere nomini ejus monuit, qui omnia bona nobis tribuit. *Dixit insipiens* (*Psal. xiii*), Jacob innuit, qui apud insipientem Laban pondus diei et æstus portavit, et nos Dominum invocare docuit. *Domine, quis habitabit* (*Psal. xiv*), Joseph depromit, qui in hac vinea

sine macula desudavit, et nos Dominum glorificare A
monuit.

CAP. XXIII. — *De versu.*

Quod intermissa psalmodia *versus* dicitur, designat quod ex intermisso opere multitudo ad refectio-
expeditur. Lectiones quæ leguntur, sunt diversa
fercula quibus operarii ad invicem reficiuntur. *Be-*
nedictiones quæ præcedunt, religiosorum benedi-
ctiones præferunt, quibus cibum benedicit. *Respon-*
soria, quæ post lectionem canuntur, sunt laudes quæ
sumpto cibo solvuntur.

CAP. XXIV. — *Nona hora Moyses.*

Secunda nocturna est hora nona : hæc Moyses et
Aaron aliique legis sacerdotes vineam Domini ex-
celebant, qui in psalmo (xv), *Conserva me, Domine,*
Dominum Patrem suum et calicem dicebant, et nos B
Dominum, qui tribuit intellectum, benedicere doce-
bant. In hac enim iudices laborabant, quos Psalmus
(xvi), *Exaudi, Domine, justitiam meam,* denotat, qui
iudicium suum de vultu Domini prodire rogabant, et
nos in nocte ad Dominum clamare monebant. In hac
reges quoque desudabant, qui se in psalmo (xvii),
Diligam te, Domine, in caput gentium constitutos
proclamant, qui nos laudando Dominum invocare
instruebant. Versus modulatio, est ab opere separa-
tio, lectiones sunt operariorum refectioes. Respon-
soria sunt illorum laudationes.

CAP. XXV. — *Undecima hora apostoli.*

In tertia nocturna repræsentatur hora undecima,
hæc apostoli humeros oneri supponebant, quos canit C
psalmus *Cæli enarrant (Psal. xviii)*, qui nos
justitias Domini edocebant; in hac martyres, ut in
magno æstu grave pondus portabant, quos loquitur
psalmus *Exaudiat te Dominus (Psal. xix)*, qui nos
Dominum in die tribulationis invocare monebant.
In hac confessores operarii sunt, qui in psalmo
Domine, in virtute (Psal. xx) expressi sunt, qui vo-
luntate labiorum suorum fraudati non sunt, et nos
cantare et psallere virtutes Domini persuaserunt;
per versum qui sequitur et Evangelium quod legi-
tur, conversio gentilium intelligitur; qui quasi re-
sponsorium canit, quod per Evangelium in Domini
vineam conducti sunt, qui tota die in foro infidelita-
tis otiosi steterunt; per *Te Deum laudamus* illorum
gaudium accipitur quibus peracto opere denarius in D
sero, id est in vita æterna in consummatione sæculi,
traditur. Hos ideo in nocturnali officio imitamur, ut
cum eis denarium vitæ Christum mereamur. Et quia
hæc cuncta per Christi resurrectionem sperantur,
ideo in nocte Dominicæ resurrectionis talis modo
cantatur.

CAP. XXVI. — *De versibus.*

Antiqui patres in omni opere Deum invocabant,
sed et gentiles Deum in minimis etiam rebus invo-
candum censebant. Ideo nos omnes horas per ver-
sum *Deus in adjutorium* incipimus, ut in omni
actione divinum auxilium invocemus. Versus *Me-*
mor fui in nocte tempus ante legem designat, quo
patriarchæ in nocte ignorantie nominis Domini me-

mores erant. Sed et Dominum exprimit, qui pro
nobis in cruce oravit, ut Ecclesia nominis ejus in
nocte memor sit. Versus *Media nocte surgebam* tem-
pus legis denotat, quo prophetæ de nocte ignorantie
ad lucem scientie surgebant. Sed et Dominum de-
monstrat, qui media nocte de mortuis surgebat, ut
et Ecclesia media nocte ad confitendum nomini ejus
surgat. Per versum *Exaltare, Domine,* tempus gra-
tie designatur, quia Dominus in virtute sua scilicet
in dextra Patris exaltatur. Et si Ecclesia virtutes
ejus in nocte cantabit, eam quoque in gaudio exal-
tabit. *Exaudi, Domine, preces servorum tuorum* ex
libro Paralipomenon assumptum (*II Paral. vi*) patri-
archis convenit, quos primus nocturnus exprimit.
Ostende nobis, Domine, vel quodcunque aliud pro
tempore de psalterio vel alia prophetia sumptum
prophetis congruit, quos secundus nocturnus innuit.
Precibus et meritis beatæ Mariæ omniumque sancto-
rum sanctæ Mariæ et apostolis convenit, quos ter-
tius nocturnus concinit. *Jube, Domine, benedicere*
ad Dominum dicitur, ad quod *Tu autem* continuatur,
quod de psalmo *Beatus qui intelligit* assumitur. Sa-
cerdos autem, qui tenet vicem Domini, dat benedi-
ctionem.

CAP. XXVII. — *De festivitate sanctorum.*

In festis sanctorum ita nocturnale officium ut in
nocte Dominica agimus, quia eos per Christi resur-
rectionem gaudia consecutos credimus. Ideo autem
cum novem psalmis et totidem lectionibus ac re-
sponsoriis celebramus, quia eos in consortio novem
ordinum angelorum esse prædicamus.

CAP. XXVIII. — *De Matutinis monachorum.*

Porro divinum officium a beato Benedicto ordina-
tum pene idem significat, præsertim cum ad idem,
videlicet ad laudem Dei et ad justorum præconia,
tendat. Hoc ideo ab Ecclesia est receptum, quia ab
illo qui omnium justorum spiritu plenus fuit est
prolatum, et ab apostolici pontificis, scilicet Grego-
rii, auctoritate roboratum. Siquidem patet quod
idem vir Deo plenus in vinea laborantes et in vigiliis
excubantes attenderit, dum tali modo psalmos di-
stribuerit, et Dominicam noctem tribus vigiliis per
tres nocturnos distinxerit, licet ipse psalmos sena-
rio, lectiones vero quaternario numero assignaverit,
quia videlicet per senarium activæ vitæ actio desi-
gnatur, propter sex opera Evangelii quibus in istis
sex diebus quasi in vinea laboratur, per quaterna-
rium vero contemplativæ vitæ perfectio propter
quatuor Evangelia figuratur, quibus contra hostes
animarum, scilicet vitia et dæmones, jugiter vigila-
tur; per sex ergo psalmos in vinea Domini laboran-
tes declarantur, per quatuor lectiones in castris Do-
mini vigilantes demonstrantur, per Responsoria ala-
critis laborantium denotatur. Notandum quod hic
divini servitii ordinator a psalmo *Domine in virtute*
tua (Psal. xx), qui de pace Ecclesiæ constat, in-
cepit, et reliquos, qui passionem Christi sonant, in
officio conclusit. Dominus enim in cruce a *Deus*
Deus meus, respice incepit, et ita decem psalmos

cantans in versu. *In manus tuas commendo spiritum meum* (Psal. XXI) finivit. Hoc idcirco in nocte Dominicæ resurrectionis instituit, quia nimirum Christus per passionem ad resurrectionis pacem pervenit, et Ecclesiæ pacem per passionem suam contulit. Et nos in pace degentes si passionem Christi in vigiliis nos cruciando imitabimur, in resurrectione pace per Christum ditabimur.

CAP. XXIX. — *De tertio nocturno.*

Tertium nocturnum idem vir Dei tribus canticis attribuit, quia Trinitatem in *fide, spe et charitate*, laudari voluit. Unde eadem cantica cum *Alleluia* cantari instituit, quia laudatores Trinitatis ad canticum cœlestis lætitiæ vocare docuit. Deinde quatuor lectiones de Evangelio legi præcepit, quia Christi vigiles per doctrinam quatuor Evangeliorum in quatuor virtutibus munitos monuit, ut videlicet in divinis et humanis sint prudentes, in adversis et prosperis fortes, in Dei servitio solvendo et prælatis obediendo jussum omnibus actibus suis temperati, his quatuor etiam subjungunt, si hæc omnia alacriter peragunt. Post hæc constituit Deo dilectus cantari: *Te Deum laudamus*, quatenus nil sibi in his omnibus ascribant, sed cuncta divinæ laudi attribuant, se vero inutiles servos dicant. Per *Te Deum laudamus* etiam ille cantus intelligitur qui peracto opere ab operariis præ gaudio canitur. Deinde Evangelium legi præcipitur; per quod vita æterna promittitur, quod *denarius* intelligitur qui operariis post laborem dabitur; per hymnum *Te decet laus*, qui ad extremum canitur, illa ultima gratulatio accipitur. quando, percepto vitæ denario, in Domino exsultant, quod de labore ad requiem, de vinea ad patriam eis ire licet.

CAP. XXX. — *De inclinationibus.*

Dum ecclesiam ingredientem ad altare inclinamus, quasi regem milites adoramus. Æterni quippe Regis milites sumus, cui semper in procinctu specialis militiæ adsumus. Cum autem *ad Orientem et Occidentem* inclinamus, Deum ubique præsentem nos adorare monstramus. Quem ita rationali motu ab ortu nostræ nativitatis usque ad occasum mortis sequi debemus, sicut cœlum ab Oriente in Occidentem naturali revolutione ferri videmus. Quod monachi expressius designant, qui se toto corpore ab Oriente in Occidentem gyran.

CAP. XXXI. — *Nota dignitatem quæ in matutinis Laudibus est.*

Apud gentiles dii infernales dicebantur Manes, eo quod mane diem terris emitterent, quem tota nocte quasi inclusum retinerent (122). A *Manibus* ergo *mane*, id est bonum, dicitur, eo quod nil melius luce videatur. A *mane* autem dicitur matutina, quasi laus Deo pro luce exhibita.

CAP. XXXII. — *Prima causa.*

Hanc horam ea de causa canimus, quod hac hora mundum creatum credimus; hac hora astra ma-

tutina cum jucunditate luxerunt, et Deum, qui fecit ea, dulci harmonia laudaverunt, scilicet angeli ea hora creati sunt, qui et filii Dei vocati sunt, qui mox pro creatione mundi magna voce suavi concentu conditori jubilaverunt. Quos nos hac hora canentes imitamur, qui *astra vespertina* appellamur, quatenus si solem Christum pro nobis occidentem laudibus sequamur, per eum ad ortum lucis videlicet in resurrectione ad astra matutina perducamur.

CAP. XXXIII. — *Secunda causa.*

Hac hora Dominus populum suum per mare Rubrum transduxit, et hostes illorum submersit, sicut scriptum est: « Factum est in *vigilia matutina* Dominus per nubem respexit, et Ægyptios interfecit (Exod. XIV). » Ea hora qua illi sunt in mari et in nube baptizati, sunt illi in fluctus præcipitati.

CAP. XXXIV. — *Tertia causa.*

Hac hora Christus victor a morte resurrexit, et diem nobis ab inferis revexit, et populum sanguine suo redemptum a regno tyranni reduxit, et hostes eorum barathro immersit.

CAP. XXXV. — *Quarta causa.*

Hac hora in fine mundi justi a somno mortis evigilabunt, dum de nocte hujus mundi ad lucem æternæ claritatis transmigrabunt. Tempus igitur noctis, quod ante nocturnum præcedit, præfert illud tempus mortis quod ante legem præcessit. Nocturnus vero illud tempus exprimit quo populus sub lege Dominum coluit. Matutinalis autem hora, cum lux appropinquat, tempus a Christi resurrectione usque in fine mundi demonstrat, quo Ecclesia dilecto suo canticum cantat. Psalmi nempe qui hic cantantur utrumque exprimere conantur, et tempus legis, quod velut umbra præcessit, et tempus gratiæ, quod ut lux visitanter postea fulsit.

CAP. XXXVI. — « Dominus regnavit. » Psalmus I laudum Dominicæ

Primus itaque psalmus, *Dominus regnavit*, illud tempus legis innuit quo Dominus post liberationem populi sui super eundem populum regnavit, et ei quasi rex legem servandam constituit, decorem induit, dum in mirabili tabernaculo coli voluit. Tempus quoque gratiæ exprimit, quo Dominus post redemptionem populi sui a morte resurgens per mundum regnavit, et decorem immortalitatis induit.

CAP. XXXVII. — *Jubilare.*

Secundus psalmus, *Jubilare*, illud tempus umbræ ostendit quo populus Domini et oves pascuæ ejus portas ejus, id est terram repromissionis, in confessione intravit, et ei omnis illa terra jubilavit, eique in lætitia servivit. Tempus etiam gratiæ depromit, quo Ecclesia fidem Christi recepit, et ad prædicationem apostolorum jubilavit omnis terra, et Domino servivit in lætitia.

(122) Vide M. Varronem, De ling. Lat., et Festum.

CAP. XXXVIII. — *Deus, Deus meus.*

Tertius psalmus, *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo*, illud tempus umbræ indicat quo, devictis hostibus sub Salomone, in pace populus tripudiabat, quando in velamento templi exultabat, et rex omnisque populus in Deo jurans eum laudabat.

CAP. XXXIX. — *Deus misereatur nostri.*

Huic psalmo alius, scilicet, *Deus misereatur nostri*, sub uno *Gloria Patri* copulatur, quia regnum Juda et regnum Israel in una lege sociatur. Tempus etiam gratiæ exprimit, quo, sedata persecutione, Ecclesia pacem recepit. Ideo autem de luce ad Dominum vigilat, et in matutinis in eo meditatur, quia ei adjutor exstiterat. Rex vero *Constantinus* in Deo lætatur, per quem omnis Ecclesia in Christo jurans pace gratulatur, dum os hæreticorum iniqua loquentium obstruitur. Alius psalmus, *Deus misereatur nostri*; huic sub uno *Gloria Patri* adjungitur, quia Judaicus populus Ecclesiæ adhuc in una fide associabitur.

CAP. XL. — *Benedicite omnia opera Domini Domino.*

Canticum *Benedicite*, quod sibi quintus locus ascribit, illud tempus umbræ innuit, quo quinta ætate Nabuchodonosor tres pueros in caminum ignis misit; in quo angelus eos resolvens eundem hymnum cum eis cecinit. Illud quoque tempus exprimitur quo Antichristus tres partes mundi, *Asiam, Africam, Europam*, a tribus filiis Noe genitas in caminum tribulationis missurus dicitur. Unde et sine *Gloria Patri* canitur, quia tunc omnis laus Ecclesiæ clauditur.

CAP. XLI. — « *Laudate Dominum de cælis* » et « *Cantate* » et « *Laudate* » sub uno « *Gloria Patri* ».

Laudate Dominum de cælis illud tempus umbræ denuntiat quo populus a Babylone reversus templum Domino reædificabat, et illud tempus ostendit quo Ecclesia, occiso Antichristo, Dominum laudabit, et per terrorem lapsos in domum Dei poenitentia restaurabit, hi tres Psalmi ideo sub uno *Gloria Patri* psalluntur, quia tunc *Christiani, Judæi et Gentiles*, in una religione Dominum laudare noscuntur.

CAP. XLII. — *De hymno.*

Hymnus illud tempus umbræ exprimit quo Judas Machabæus dedicato templo pro victoria hymnum Domino cum populo cecinit, et illud tempus innuit quo Ecclesia pro victoria de Antichristo hymnum Domino canet.

CAP. XLIII. — *De capitulo.*

Capitulum, quod a sacerdote dicitur, est angeli legatio, qua præcursor Christi Zachariæ repromittitur, et ultimam horam denuntiat, qua novissima tuba angeli mortuos ad vitam excitat. Versus qui sequitur, *Dominus regnavit*, declarat quod sicut Christus post resurrectionem in Ecclesia regnavit, ita post generalem resurrectionem in omnibus electis regnabit. A quibusdam versus in matutinis

A Domino dicitur, et Ecclesiæ resurrectio exprimitur.

CAP. XLIV. — *De cantico « Benedictus Deus. »*

Per canticum autem *Benedictus*, quod illucescente die cantatur, adventus veræ lucis Christi in hunc mundum designatur, quod Zacharias ei obviam cantavit, quando plebem suam in hoc mundo visitavit, et sedentes in tenebris et umbra mortis inferni illuminavit, et illud tempus repræsentat, quo in ultimis Christus splendor æternæ gloriæ et sol justitiæ adventus sui ortu orbem illustrat, et Ecclesia ei obviam rapta lætabunda laudes jubilat; quam sponsus suus visitat, et diu in tenebris hujus mundi sedentem sua claritate illuminat.

CAP. XLV. — *De oratione et suffragiis.*

Oratione quæ sequitur, illa ultima benedictio, *Venite, benedicti Patris mei* (*Matth. xxv*), intelligitur. Suffragia sanctorum, quæ postea canuntur, sunt multæ mansiones in domo Patris, in quas singuli pro meritis introducuntur. Ideo in Dominica die hæc laudes canuntur, quia per fidem resurrectionis Christi hæc gaudia justis in resurrectione dabuntur. Ideo etiam infra Pascha frequentantur, quia resurrectionis Christi et nostræ tempus repræsentatur per eas. Ideo vero hæc in festis sanctorum cantantur, quia sancti nunc in gaudio, quod in resurrectione dupliciter percepturi sunt, gratulantur. Hanc eandem significationem et sanctus Benedictus in ordinatione sui officii expressit, hoc solo mutato, quod *Deus misereatur* in primis ob honorem sanctæ Trinitatis cantari jussit.

CAP. XLVI. — *De privatis noctibus.*

In Dominica nocte celebravimus nostram liberationem, et angelorum coæqualitatem; in privatis noctibus commemoramus nostri exsiliis servitutem. A quo enim quis superatur, illius et servus vocatur. Diabolus autem humanum genus in primo parente devicit, et duræ servituti subjecit. Ut ergo ab hac servitute [liberi] fiamus, divino servitio nocturnis horis insudemus, ut a nocte hujus vitæ ad æternam lucem perveniamus. Veruntamen quia nostram servitutem per sex ætates mundi extendi deploramus, ideo sex noctibus hebdomadæ hoc officium celebramus.

CAP. XLVII. — *De duodecim horis.*

Et quia nocti duodecim horas ascribimus, ideo duodecim psalmos canimus, quatenus qui duodecim mensibus anni servitute detinemur, per doctrinam duodecim apostolorum libertati donemur.

CAP. XLVIII. — *De sex antiphonis super nocturnum.*

Ideo autem sex antiphonas cantamus, ut per sex opera Evangelii de nocte mortis ad lucem Christum transeamus. Quæ sex opera sunt, *esurientem cibare, sitientem potare, nudum vestire, hospitem colligere, infirmum visitare et carceratum redimere.*

CAP. XLIX. — *Viginti quatuor horæ.*

Sol quoque totum mundum superius et inferius inter diem et noctem, hoc est xxiv horis perlustrat, et præsentem quidem stellas sibi in die lumine suo obscurat, absentes vero in nocte illuminat. Qui æ-

lem justitiæ Christum præfiguratur, qui hunc mundum A superius quasi in die illustrabat, dum præsentia sua doctrinis et miraculis illum illuminabat. Inferius vero quasi in nocte eum irradiavit, dum morte sua, sedentes in tenebris et umbra mortis visitavit. Qui stellas præsentis velat in die, dum sanctos in gloria suæ præsentis a mundi tenebris celat. Stellas ergo in nocte absens illuminat, quia justos in nocte hujus vitæ illustrat.

CAP. L. — *De duodecim psalmis.*

In nocte ergo duodecim psalmos, et in die totidem psallimus, quot horis stellas a sole undique versum illuminari diximus, quatenus nos Christiani in baptis-
mate stellæ facti ab æterno sole in omni hora illuminemur, si Dominum in omni tempore benedicentes veneremur. Et quia peccato devicti servituti sumus addicti, et in sudore vultus nostri oportet pane vesci (Gen. iii), ideo solemus in die necessaria operari. In nocte vero, quando nullus potest operari, in vigiliis excubamus, ut eo revertente a nuptiis cum eo ad libertatis jura redeamus. Ideo etiam tres lectiones legimus, quia tres vigilias posuit Dominus: Si, inquit, in prima, si in secunda, si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi (Luc. xii), quæ tres vigilie tres ætates hominis pueritiam, juventutem, senectutem significant, in quibus cuncti Dominum in bonis operibus pervigiles præstolari jubemur. Tres ergo lectiones legimus, cum in fide Trinitatis in tribus ætatibus alterutrum divinum opus instruimus. Tria responsoria cantamus, cum Trinitatem fide, spe, charitate glorificamus. Psalmi quoque pro prima vigilia, lectiones pro secunda, Responsoria pro tertia; matutinæ Laudes pro quarta vigilia noctis, quasi pro debito solvuntur. Sanctus etiam Benedictus in eadem significatione duodecim psalmos et tres lectiones in privatis noctibus instituit; hoc tantum mutato quod lectiones psalmis interposuit, quia hæc videlicet media nocte agi voluit.

CAP. LI. — *De privatis noctibus et de Laudibus cum cantamus « Miserere mei, Deus. »*

Nox quæ præcessit vitam nostram in peccatis expressit; nocturnale autem officium nostri exsili servitium. In matutinis Laudibus jam ad libertatem per pœnitentiam tendimus, dum cantamus: *Miserere mei Deus.* Et quia per pœnitentiam de tenebris mortis ad lucem vitæ transitur, ideo in secundo psalmo per singulas ferias mane concinitur, ut in *Verba mea: Mane astabo, et mane exaudies vocem meam* (Psal. v); in: *Judica me, Deus; Emitte lucem tuam* (Psal. xlii); in: *Te decet hymnus, Deus; Exitus matutini, et vespere delectabis* (Psal. lxiv); in: *Domine, refugium; Mane floreat et Mane repleti sumus misericordia tua* (Psal. lxxxix); in: *Domine, exaudi; Auditam fac mihi mane misericordiam tuam* (Psal. cxlii); in: *Bonum est confiteri, et ad annuntiandum mane misericordiam tuam* (Psal. lxxxxi).

CAP. LII. — *Deus, Deus meus.*

Quia vero per charitatem remissio peccatorum

tribuitur, tertius psalmus de dilectione Dei canitur, in quem sitit anima nostra, cujus nos pœnitentes suscepit dextera.

CAP. LIII. — *Deus misereatur nostri.*

In sequenti psalmo *Deus misereatur nostri*, dilectio proximi subjungitur, in quo vultum Dei super nos illuminari, et salutare Dei in omnibus gentibus cognosci poscitur. Hi duo psalmi ideo sub uno *Gloria Patri* psalluntur, quia præcepta geminæ dilectionis in una Christiana professione peraguntur. In psalmo quoque, *Deus; Deus meus*, exprimitur Christi divinitas, cujus misericordia melior est super vitas. In *Deus misereatur* ejus humanitas, per quam illuminatur nostra fragilitas. Et quia hæc duæ substantiæ in una persona Christi venerantur, ideo hi duo psalmi sub uno *Gloria Patri* cantantur; et quia in fide hujus nominis pœnitentes salvantur, per hos etiam duos psalmos fides et operatio intelliguntur, per quam conversi libertatem veniæ consequuntur. Et quia per sex opera misericordiæ servi libertatem spiritus adipiscuntur, ideo sex cantica victoriæ per sex dies canuntur.

Confitebor.

In primo cantico: *Confitebor*, cum Isaia exultamus (Isa. xii); quia, sicut ille infidelem populum, ita nos peccata superavimus, et Dominus, qui propter peccata nobis erat iratus, propter pœnitentiam est nobis conciliatus.

Ego dixi in dimidio dierum.

In secundo, *Ego dixi*, cum Ezechia gaudemus (Ezech. xxxviii); quia, sicut ille mortem corporis, ita nos mortem animæ evasimus; ideo gratulando canimus, *Vivens, confitebitur tibi, sicut et ego hodie.*

Exsultavit.

In tertio: *Exsultavit cor*, cum Anna tripudiamus (I Reg. ii); quia, sicut illa æmulam suam, ita nos carnem nobis adversantem devicimus: unde gaudendo dicimus: *Exsultavit cor meum in Domino*, qui carnem in vitiis mortificat, et animam in virtutibus vivificat.

Cantemus.

In quarto: *Cantemus Domino*, cum populo Israel lætamur (Exod. xv); quia, sicut ille Pharaonem et Ægyptios per Moysen, ita nos diabolum et dæmones per Christum subterfugimus: unde lætabundi resultamus: *Cantemus Domino gloriose.*

Domine, audivi.

In quinto: *Domine, audivi*, cum Habacuc gratulamur (Habac. iii); quia, sicut ille cum populo Babylonem, ita nos peccatorum confusionem evasimus, et diabolum per cornua crucis superatum exultamus, qui ante pedes Domini est egressus.

Audite, cæli.

In sexto: *Audite, cæli*, cum Moyse hilarescimus (Deut. xxxii); quia, sicut ille devictis hostibus terram repromissionis, ita nos devictis vitiis et peccatis promissam indulgentiam recepimus; et Domino carmen canimus, qui vindictam in hostes retribuit, et propitius erit terræ populi sui.

Benedicite.

Porro in septimo: *Benedicite, omnia*, cum tribus pueris triumphamus (*Dan. III*); quia, sicut illi Nabuchodonosor et caminum ignis, ita nos diabolum et inferni incendium evasimus. Ideo cum omni creatura Domini benedicimus, quia in resurrectione æternas flammis superabimus.

Laudate Dominum de cœlis.

Deinde: *Laudate Dominum* canimus (*Psal. CXLVIII*), quia triumphum de vitis meruimus; quem triumphum per hymnum exprimimus.

Capitulum.

Capitulum vero nos consolatur, dum sacerdos in persona Domini nos vigilare, et stare in fide hortatur.

De versu.

De qua nos consolatione plaudimus, dum versum nos repleti sumus mane-misericordia tua (*Psal. LXXXIX*) dicimus. Hinc jam libertate recepta in gaudium prorumpimus, quia Liberatori nostro grates referimus ita dicentes.

Benedictus.

Benedictus Dominus Deus Israel (*Luc. I*), quia nos in peccatis visitavit, redemptionem per poenitentiam fecit, de manu inimicorum liberavit, scientiam salutis in remissionem peccatorum per viscera misericordiae dedit, de morte illuminatos in viam pacis direxit.

De oratione.

Oratio, quam sacerdos dicit, est indulgentia quam Dominus ad se reversis tribuit.

De sancto Benedicto.

Sanctus quoque Benedictus servos peccatorum per poenitentiam, libertatem, et victoriae lætitiæ adipisci docuit, qui pene eosdem, tamen totidem psalmos et eadem cantica per easdem ferias in eadem significatione instituit.

De septem canticis.

Septem cantica in hebdomada canuntur, quia per septem dona Spiritus sancti mundus salvatur.

Dominica die.

Dominica die canitur *Benedicite omnia opera* (*Dan. III*); quia prima ætate creavit Deus omnia, et eadem die per resurrectionem Christi innovata sunt omnia.

Feria prima.

Prima die, creavit Deus lucem, et hac die omnia ad laudem Dei admonentur, quia omnia illustrata sunt a luce.

Feria secunda.

Secunda ætate contigit diluvium, quod significat baptismum. Secunda die canitur canticum de baptismo, ut ibi: *Haurietis aquas* (*Isa. XII*), et feria secunda Christus baptizatus traditur. Secunda die, creavit Deus cœlum, et separavit aquas ab aquis, ita per baptismum incredulos a fidelibus.

Feria tertia.

Tertia ætate liberatus est Isaac a morte, quia verus Isaac, id est Christus, liberavit populum suum a

A morte per fidem sanctæ Trinitatis. Tertia die, segregavit Deus terram a mari, hoc est Ecclesiam a Synagoga.

Feria quarta.

Quarta ætate est Anna amara, æmula ejus repudiata. Ideo quarta feria psallitur ejus canticum, quia per quatuor Evangelia est electa Ecclesia, Synagoga abjecta. Quarta die, factus est sol et luna et sidera. Christus est sol, Ecclesia luna, sancti sunt stellæ.

Feria quinta.

Quinta ætate, liberavit Dominus populum suum a Babylone. Ideo quinta feria recitatur canticum quod cecinerunt filii Israel, cum liberati sunt a Pharaone in mari Rubro post paschalem agnum. Feria quinta, tradidit Dominus corpus suum, quo liberavit populum suum a diabolo. Quinta die, fecit Deus de aquis volucres et pisces; volucres in aera sustulit, pisces in aquis reliquit, quia per quinque vulnera sua justos ad alta levat, impios ad ima damnat.

Sexta feria.

Sexta die, creavit Deus hominem; sexta ætate crucifixus est Christus. Ideo sexta feria cantatur canticum de passione, ubi dicitur: *Cornua in manibus ejus* (*Habac. III*), id est brachia crucis, quia eadem die passus est Dominus.

Sabbato.

Sabbato, requievit Deus ab omnibus operibus suis. Ideo Sabbato canitur canticum: *Audite cœli* (*Deut. XXXII*), quod datum est filiis Israel post laborem itineris, cum jam intrarent terram repromissionis. Ita in septima ætate post laborem hujus mundi dabit Dominus requiem sanctis.

De Benedictus.

Appropinquante luce, *Benedictus* ad laudes cantatur (*Luc. I*), quia per illud canticum nostra nobis lux annuntiatur.

De Magnificat.

Ad Vesperas *Magnificat* scilicet in fine diei cantatur, quia in fine mundi Deus superbos disperdet, et humiles exaltabit.

De « Nunc dimittis » cantico Simeonis.

Ad Completorium *Nunc dimittis* (*Luc. II*) cantatur, quia post iudicium sancti in pace introducentur.

De horis et temporibus.

Septem horas canonicas in die quasi ex debito canimus pro septem gradibus quos a septiformi Spiritu suscepimus. Formam autem habemus ab apostolis et aliis sanctis, ut septies in die Creatorem nostrum laudemus, quatenus in domo ejus cum angelis eum in sæculum sæculi laudare valeamus. Quilibet autem dies repræsentat nobis totum hujus sæculi tempus, in quo diversis horis in vinea Domini laboramus.

De Matutino tempore.

Matutina illud tempus nobis memorat quo primi parentes Deum in paradiso laudabant.

De Prima.

Prima illud tempus indicat quo Abel, Enoch et alii justī, Deo laudes solvebant.

De Tertia.

Tertia illud tempus insinuat quo Noe et alii de arca egressi Deum benedicebant.

De Sexta.

Sexta illud tempus denuntiat quo Abraham et alii patriarchæ Deum glorificabant.

De Nona.

Nona illud tempus demonstrat quo prophetæ sub lege Deum magnificabant.

De Vesperis.

Vespera illud tempus revocat quo apostoli et illorum sequaces Deo hymnizabant.

De Completorio.

Completorium illud tempus monet quo in novissimo sub Antichristo justī Deo gratias referent.

CAP. LIV. — *De horis et ætatibus.*

Dies etiam repræsentat nobis vitam uniuscujusque, quo diversis ætatibus, quasi diversis horis, docetur ex lege Domini quasi in vinea laborare (*Matth. xx*). Ergo per *Matutinam* commemoramus infantiam, in qua quasi de nocte ad diem orti sumus, dum de matribus in hunc mundum nati sumus. Juste itaque in hac hora Deum laudamus, qua de nocte erroris ad lucem veritatis in baptismo nos renatos exsultamus. Per *Primam* pueritiam recolimus, qua ætate libros discere coepimus. Merito ergo in hac hora laudes Deo solvimus, qua ejus servitio imbuti sumus. Per *Tertiam* adolescentiam recolligimus, qua ordines suscepimus. Juste in hac hora Deum glorificamus, qua ejus ministris associati sumus. Per *Sextam* juventutem inuimus, qua ad diaconatus vel presbyteratus gradum promoti sumus. Et in hac ergo hora non incongrue Deum benedicimus, qua duces et magistri populorum electi sumus. Per *Nonam* senectutem notamus, qua plerique ex clero ecclesiasticas dignitates quasi graviora vineæ pondera subimus. Convenit itaque nos in hac hora Deum magnificare, qua nos voluit super plebem suam exaltare. In *Vespera* decrepitam ducimus ad memoriam, qua plurimi ex nobis ad melioris vitæ conversationem in primis venimus, qui quasi tota die in foro otiosi stetimus (*Matth. xx*), dum tota vita in vanitate viximus. In hac hora decet nos Deum laudibus extollere, qua nos dignatus est suis laudatoribus adjungere. Per *Completorium* finem vitæ nostræ retractamus, quo per confessionem et penitentiam salvari speramus.

CAP. LV. — *Idem de horis diei.*

Per diurna quoque et nocturna officia celebrat Ecclesia Christi mysteria. In nocte est Christus pro nobis comprehensus, ideo in nocte nocturnum psallimus. Mane est illusus, ideo *Matutinam* canimus. Prima hora est gentibus traditus, ideo *Primam* cantamus. Tertia hora est flagellatus, ideo *Tertiam* psallimus. Sexta hora est crucifixus, propterea *Sextam* canimus. Nona hora mortuus est,

A ideo *Nonam* cantamus. In vespere est de cruce depositus, ideo *Vesperam* psallimus. In fine diei est sepultus, ideo *completorium* canimus.

CAP. LVI. — *De nocturnalibus horis.*

Nocturna enim hora Dominus infernum spoliavit, matutina victor de morte remeavit. *Prima* Mariæ apparuit. *Tertia* duabus a monumento euntibus obviavit. *Sexta* Jacobo, *Nona* Petro, *Vespera* duobus ambulanti in Emmaus se manifestavit; *Completorio* cum apostolis manducavit.

CAP. LVII. — *De horis diei et noctis.*

In nocte nihilominus Petrus negatione ploravit, qui postea tota nocte in piscando laboravit. In mane Christus in littore stetit, rete piscibus implevit. *Prima* hora cum septem comedit, Petro oves suas commisit. *Tertia* hora Spiritus sanctus super credentes descendit. *Sexta* cum undecim Dominus recubuit. *Nona* eis videntibus cœlos ascendit. In *Vespera* vero ante passionem cum eis cœnavit, corpus suum tradidit. *Completorio* pro eis Patrem oravit.

CAP. LVIII. — *De prima Dominicis diebus.*

In Dominica die novem psalmos ad *Primam* psallimus, quatenus cum novem ordinibus angelorum in gaudio resurrectionis Trinitatem laudare possimus. In primis quinque psalmis de passione Christi cantamus, quia Christum per quinque partitam passionem ad resurrectionis gloriam pervenisse significamus. Quem si nunc imitari volumus, in resurrectione ei conregnabimus. Deinde quatuor subjungimus, quia Ecclesiam in quatuor partes mundi per quatuor Evangelia Deum laudare prædicamus. Per *Deus, in nomine tuo* erroris desertionem, per *Confitemini* laudis confessionem, per *Beati immaculatæ* legis Dei operationem, per *Retribue* animæ vivificationem exprimimus, per *Quicumque vult* fidem nostram depromimus, in qua reliqua omnia concludimus, et per quam angelis associari credimus.

CAP. LIX. — *De fide quatuor temporibus edita.*

Fidem catholicam quatuor temporibus editam imo roboratam Ecclesia catholica recipit, et in quatuor mundi climatibus inviolabiliter custodit. Primo Symbolum apostolorum, scilicet *Credo in Deum*, fundamentum sibi ponit, dum hoc quotidie in principio diei, et in principio horarum, scilicet ad *Primam* canit; per hæc opera sua consummat, dum hoc ad *Completorium* recitat. Deinde fidem *Credo in Deum Patrem*, quæ in synodis legitur, quamque Nicæna synodus edidit. Tertio fidem *Credo in unum* in conventu populi ad missam modulatur, quæ per Constantinopolitanum concilium propalatur. Quarto fidem *Quicumque vult* quotidie ad *primam* iterat, quam Athanasius Alexandriaus episcopus rogatu Theodosii imperatoris edidit; per reliquas horas collitur sancta Trinitas.

CAP. LX. — *De Prima in privatis diebus.*

In privatis diebus imitamur in diurno officio operarios in vinea laborantes, et diversis horis ad excolendam vineam intrantes (*Matth. xx*). Porro

sacerdos qui incipit imitatur opilionem, oves tota die inclusas mane in pascua ejicientem. Grex ovium est plebs Christiana, pascua Domini mandata. Itinera vero obsident bestiae gregi Dei inimicae. In una namque parte leo rugiens circuit quærens quem devoret (I Petr. v); in altera draco insidians deviantes veneno interimit, aberrantes avide deglutit. Hinc lupus irruens rapit, et oves dispergit. Inde ursus invadens lacerat gregem et dissipat. Unde pastor Deus, in adjutorium meum clamat, quatenus ovile hæc pericula evadat. Oves autem pascuæ Domini in hymno summum pastorem invocant, uti eas in diurnis, actibus a nocentibus custodiat.

CAP. LXI. — Deus, in nomine tuo.

Deinde per psalmum Deus in nomine tuo iter arripiunt, et Dominum in virtute sua se a periculo liberare petunt, quoniam alieni eis insurrexerunt, et fortes animas eorum quæsierunt, ut Deus in virtute sua illos dispergat, et eas ex omnium tribulatione eripiat.

Beati immaculati in via.

Per Beati immaculati (Psal. cxviii) vineam, quæ est Christiana religio, ingrediuntur, et in pascua vite, scilicet in lege Domini pascuntur. In qua impigre operantur, dum testimonia Dei scrutantur.

Retribue.

In hac fortiter laborant, dum in Retribue mirabilia de lege Dei considerant. Hanc summopere excolunt, dum fidem suam in Quicumque vult exponunt. Per legem Domini, id est dilectionem, ad patriam revertimur; per psalmum Deus, in nomine tuo ad iter præcingimur; per psalmum Beati immaculati dilectio Dei, per Retribue dilectio proximi accipitur.

De « Quicumque vult salvus esse. »

Quicumque item fides cursum nostrum exprimit; per fidem enim ambulamus ut ad speciem perveniamus.

De capitulo.

In capitulo paterfamilias operarios consolatur, quia omnis qui nomen Domini invocaverit salvatur. Unde alacres in responsorio fidem iterant, et cum Petro Christum filium Dei vivi invocant. Quem in versu, Exsurge, Domine (Matth. xvi), se adjuvare in inecepto opere postulant.

De « Kyrie eleison. »

Kyrie eleison et Christe eleison, quod sequitur, ob tres causas dicitur: Primo, ut superflua cogitatio, quæ psallentibus obrepserit, dimittatur; secundo, ut sequens oratio sacerdotis exaudiatur; tertio, ut Dominica oratio, quasi quadam præfatiuncula ornata, intentius dicatur. Quæ ideo silenter dicitur, quia Deo in ea loquimur, qui non verba sed cor intuetur. Cujus ultima pars ideo aperte dicitur, ut ab omnibus confirmetur. Per duos versus, scilicet Vivet anima, et Erravi sicut ovis, poenitentes intelliguntur, qui per pastorem velut oves errantes ad gregem reducuntur. Qui mox Symbolum recitant,

quia fide corda sua purificant, quæ prava opera maculaverant.

De « Credo in Deum. »

Ideo autem Credo in Deum occulte dicitur, quia occulta poenitentia occulte peccantibus injungitur.

De precibus et confessione.

Idcirco etiam preces, et confessio, et oratio, sequuntur, quia per tales fructus poenitentes in communionem recipiuntur. Ob hanc etiam causam septem poenitentiales psalmi ac litanie canuntur.

De capitulo « Pretiosa in conspectu, »

Solent pastores loca mutare, et greges ad alia pascua minare. Hoc religiosi imitantur, dum prælatum de ecclesia sequentes in capitulum congregantur; ibi Dei animalibus sal ad lambendum datur, dum eis in Martyrologio passio vel vita sanctorum pronuntiatur. Opilio vero eis quasi pabulum ponit, dum per versum Pretiosa patientiam sanctorum proponit. Deinde divinum auxilium ter per Deus, in adjutorium invocatur, ut grex Dei periculum animarum evadat. Deinde quasi ovile benedicit, dum eos dirigi et sanctificari in lege Dei poscit. Post hæc lectione reficiuntur, et tunc singuli in opera quasi vineæ cultores diriguntur.

De Tertia.

Dum Tertia cantatur, quasi a novis operariis in vinea laboratur.

De Sexta.

Dum Sexta canitur quasi ab aliis labor suscipitur.

De Nona.

Dum nona canitur et psallitur, quasi iterum ab aliis onus suscipitur. In Vespera denarius recipitur. Tertia, Sexta, et Nona, ideo ternis psalmis celebrantur, quia in his tribus horis Trinitas veneratur. Sed quæritur, cum Prima dicatur, cur Tertia et non potius secunda sequatur. Item cum Tertia ponatur, cur deinde Sexta et non quarta vel quinta dicatur. Itemque cur Sextam Nona, et non magis septima vel octava prosequatur. Sciendum est quod dies in duodecim horas dividitur, et pro unaquaque hora unum capitulum de psalmo Beati immaculati, concinitur. Pro Prima hora Beati immaculati, pro secunda, Retribue; pro Tertia, Legem pone; pro quarta, Memor esto; pro quinta Bonitatem; pro Sexta, Defecit; pro septima, Quomodo dilexi; pro octava, Iniquos odio; pro Nona, Mirabilia; pro decima, Clamavi; pro undecima, Principes; per hunc psalmum lex Dei, id est charitas nobis pronuntiatur, in qua operarii pro æterna vita quotidie operantur. Unde et in singulis capitulis aliquid de lege memoratur, quia per hanc solam quasi per regiam viam superna patria intratur.

De « Beati immaculati. »

In Beati immaculati dicitur, « qui ambulat in lege; » in Retribue, « Consideravi mirabilia de lege tua, » et « De lege tua miserere mei. » In Legem

pone, « Scrutabor legem tuam. » In *Memor esto*, « A lege tua non declinavi, » et « Dixi custodire legem tuam. » In *Bonitatem*, « Bonum mihi lex oris tui. » In *Defecit*, « Non ut lex tua. » In *Quomodo*, « Dilexi legem tuam. » In *Iniquos*, « Legem tuam dilexi. » In *Mirabilia*; « Non custodierunt legem tuam. » In *Clamavi*, « Legem tuam non sum oblitus. » In *Principes*, « Legem autem tuam dilexi, » et « Lex tua meditatio mea est. » Semper in *Tertia* hora officium solvitur, quia Trinitas in omnibus colitur.

CAP. LXII. — De Vespera.

Vesperam ideo Ecclesia solemniter celebrat, quia Abraham et alii patriarchæ ante legem, sacerdotes et prophetæ sub lege, sacrificia ad vesperam offerebant; et dominus in vespera cenans corpus suum discipulis tradebat. Quinque autem psalmi hujus horæ quinque vulnera Christi significant, qui se vespera mundi pro nobis sacrificabat. Hoc et versus insinuat. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum (Psal. cxi).* Duodecima hora dies clauditur, et operariis jam peracto opere denarius dabitur (*Matth. xx*). Finis autem uniuscujusque intelligitur, cum pro transacta vita merces cuique redditur.

De quinque psalmis ad Vesperas.

Ideo quinque Psalmi canuntur, quia pro labore quinque sensuum remunerabuntur. Hymnus qui subjungitur, laus victoriæ accipitur; quia sicut illi post laborem adepta mercede gratulantur, ita isti post devictum mundum pro æterna gloria jucundantur. Hos capitulum excitat, ut surgentes venienti Domino occurrant; per versus, qui sequitur, quasi ostium pulsant, et sibi aperiri postulant. Accensis autem honorum operum lampadibus gaudium Domini sui intrant cum quinque virginibus (*Matth. xxv*).

De cantico « Magnificat. »

Unde cum cantico sanctæ Mariæ anima illorum Dominum magnificat, et spiritus illorum in Domino exultat, qui fecit eis magna, cujus misericordia est in sæcula.

De oratione.

Oratio quæ sequitur est benedictio qua quisque a Domino benedicatur. Cum vespera de præcedenti die cantatur, tunc præsentis vitæ tempus denotatur; quia ab initio mundi dies præcessit, nox sequebatur, significans quod gaudium paradisi præcessit: mors hominem, heu! sequebatur. Cum vero de sequenti die celebratur, tunc futuræ vitæ lætitia designatur, quia a Christi resurrectione nox præcedit, dies sequitur, designans quod post mortem carnis dies vitæ dabitur credentibus.

CAP. LXIII. — De cursu sanctæ Mariæ.

Cursum de sancta Maria vel de omnibus sanctis nulla lege constricti, sed ob devotionem canimus, ut, quia servi inutiles debitum servitium negligenter persolvimus; munera amicis Domini nostri offerimus, ut per eos obsequium nostrum acce-

ptabile faciamus, et gratiam Domini nostri obtineamus.

De benedictione cibi, et lectione.

Consuetudo cibum benedicendi, vel post cibum gratias agendi ab ipso Domino coepit, qui quinque panes benedixit, et post cœnam hymnum dixit. Legere autem ad mensam sanctus Augustinus instituit, qui mentes cum corporibus refici voluit, quia non in solo pane, sed in verbo Dei homo vivit (*Matth. iv*).

De collatione.

Quod religiosi ad collationem conveniunt, hoc a sanctis patribus acceperunt, qui in vesperis solebant in unum convenire, et de Scripturis insimul conferre, et quæ ipsi tunc invicem contulerunt, *collationes* dicebantur, et hæc his similia ad collationem leguntur.

CAP. LXIV. — De Completorio et de confessione sero et mane.

Ad completorium ideo confessionem agimus, ut quidquid in die commisimus, diluamus. Ad primam vero ideo agimus, ut quidquid in nocte peccavimus, puniamus. *Completorium* inde dicitur, quod diurna servitus nostra per hoc completur. Et quia corpus nostrum in nocte ab humanis sensibus destituitur, ideo per hanc horam intentius Deo committitur. Ideo autem quatuor psalmos, quia ex quatuor elementis subsistimus.

De hymno « Te lucis. »

Per hymnum victoriam de nocturnis illusionibus rogamus: per versus nos signaculo divinæ custodiæ quasi pupillam oculi sigillamus.

De « Nunc dimittis. »

Per *Nunc dimittis* pacem et lucem Dei optamus.

De « Pater noster. »

Per Dominicam orationem et symbolum fidei nos ab hostibus firmamus.

De « Credo. »

Ad Primam ideo *Pater noster*, et *Credo in Deum* dicimus, quia cuncta opera per Christum incipimus, in quem credimus. Ad Completorium eadem dicimus, quia diurnas operationes in eo concludimus. Per completorium enim, quod tunc canitur cum dies a nocte excipitur, illud tempus nobis ad memoriam reducitur cum vita nostra a morte præcipitur. Ideo per *Converte nos* inchoamus, ut a malis convertamur, et ira Dei a nobis avertatur. Et quia de meritis desperamus, Deum per versus *Deus, in adjutorium meum intende* invocamus.

De Completorio, « Cum invocarem. »

Tunc psalmum *Cum invocarem (Psal. iv)*, qui de morte Domini in Sabbato sancto psallitur, cantamus, quatenus in morte dormientes in pace, quæ est Christus, quiescamus. Deinde *In te, Domine (Psal. xxx)* scilicet canimus, quem Dominus in cruce cantavit, cum jam exspirans spiritum in manus patris commendavit, ut tunc spiritum nostrum suscipere velit. Hinc *Qui habitat (Psal. xc)* subjungimus, quem de tentatione vel passione Domini canimus, quate-

aus tempore nocturno ab aspidis et basilisci tentatione Dominus nos eruat, et a leonis et draconis incursione eripiat. Deinde *Ecce nunc* (*Psal. cxxxiii*) psallimus, quatenus in domo Domini benedici possimus. In hymno, capitulo et versu victoriam poscimus, ut in Christo, qui vicit mundum, triumphemus. In canticō Simeonis pacem rogamus, ut, sicut Simeon (*Luc. ii*), postquam lumen Christum vidit, pacem vitæ intravit, ita nos post lumen fidei intremus pacem requiei.

CAP. LXV. — *De cursu monachorum.*

Quæritur cur sanctus Benedictus aliter monachis horas ordinaverit quam mos Ecclesiæ habuerit, vel cur præcipuus apostolicorum Gregorius hoc sua auctoritate probaverit. Sed sciendum est hoc sapientissima dispositione prævisum, ut puto, a viro pleno spiritu omnium justorum, scilicet ut contemplativa vita, sicut habitu, ita etiam officio ab activa discerneretur, et monasticæ disciplinæ religio hoc privilegio commendaretur. Unde beatus Gregorius omni sapientia præditus, perpendens virum Deo plenum cuncta sub prædicta significatione ordinasse, jure legitur ea sua auctoritate roborasse. Licet enim psalmos permutaverit, cuncta tamen sub eadem significatione posuit. Nempe quia sex diebus in hac vita, quasi sex ætatibus in vinea laboratur, ut sicut in Dominica requies, ita in septima ætate denarius vitæ recipiatur. Ideo sex diebus psalmos de illis justis ad primam instituisse consideratur, qui sex ætatibus quasi diversis horis in vinea Domini laborasse memorantur (*Matth. xx*).

CAP. LXVI. — *Prima Dominica.*

Prima quippe die *Beatus vir* (*Psal. i*) cum reliquis instituit, quia Abel et alios justos designant, qui prima ætate quasi mane vineam Domini intrabant.

Feria secunda.

Secunda die *Domine, Deus meus* (*Psal. vii*) cum aliis censuit cantari, qui Noe et illos sanctos præferunt, qui secunda ætate quasi tertia hora in vinea Domini laboraverunt.

Feria tertia.

Tertia die *Exsurge, Domine, non confortetur homo* (*Psal. ix*) canitur, in quo Nemrod, qui primus idololatriam instituit, intelligitur: per quem Antichristus exprimitur, qui supra omne, quod dicitur Deus, extollitur. Canitur etiam *In Domino confido* (*Psal. x*), qui Thare, et *Salvum me fac* (*Psal. xi*), qui Abraham demonstrat, quia tertia ætate in hac vinea desudabant.

Feria quarta.

Quarta die, *Usquequo, Domine* (*Psal. xii*), cum reliquis instituit, qui Joseph et filios Israel in Ægypto peregrinantes insinuat, qui quarta ætate velut sexta hora pondus dici et æstus portabant.

Feria quinta.

Quinta die *Conserve me, Domine* (*Psal. xv*), cum aliis decantari voluit, qui sacerdotes, judices, reges

exprimunt, qui quinta ætate, quasi nona hora, sub lege hujus vineæ operari instituerunt.

Feria sexta.

Sexto die, *Cum sancto sanctus eris* (*Psal. xvii*), canitur, in quo Joannes Baptista intelligitur, et *Cæli enarrant* (*Psal. xviii*), qui apostolos, atque *Exaudiat* (*Psal. xix*), qui martyres designant, qui sexta ætate quasi hora nona hanc vineam excolebant.

De horis.

Ad tres horas, scilicet *Tertia, Sexta, Nona*, psalmos de quindecim gradibus cantari statuit [S. Benedictus], quia per quindecim gradus charitatis Trinitatem adiri docuit. Vesperas quaternis psalmis celebrari decrevit, quia per quatuor Evangelia denarium adipisci monuit. Completorium tribus psalmis terminari censuit, quia cuncta in *fide, spe, charitate* compleri voluit. Hunc autem ordinem psalmorum traditur a beato Ambrosio accepisse. Porro in Dominica die de illo psalmo horas instituit, qui legem Dei, scilicet charitatem innuit, quia in resurrectione Deus, qui est charitas, omnibus hic pie in lege per charitatem laborantibus præmium et requies erit. Ad *Primam* autem quaterna, ad reliquas vero horas novena capitula psalluntur, quia per quatuor virtutes ad novena angelorum agmina hic in Christo laborantes perducuntur.

CAP. LXVII. — *De nocturnis.*

Sicut olim dies a paganis erant idolis dedicati, ita sunt nunc singuli a Christianis Christo Deo dicati. Dominica quippe ipse conceptus est. Ideo illa die nocturnam *Beatus vir* (*Psal. i*) psallimus, quia ipse in consilio Patris in uterum Virginis abiit, et tanquam sponsus de thalamo suo processit. In nocturna cantatur: *Filius meus es tu, ego hodie genui te* (*Psal. ii*). In Vespera autem: *Ante luciferum genui te* (*Psal. cix*). Secunda die est baptizatus, ideo ea die nocturnum, *Dominus illuminatio mea* (*Psal. xxvi*) cantamus. In qua dicitur, *Vox Domini super aquas* (*Psal. xxviii*), dum Pater voce, Filius tactu, Spiritus sanctus specie, sanctificabat illas. In Vespera autem: *Placebo Domino* (*Psal. cxiv*) Filius dicit; et Pater: *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui* (*Matth. iii*), sonuit. Tertia die est natus, ideo tertia feria nocturnum: *Dixi custodiam vias meas* (*Psal. xxxviii*) cantamus, in qua dicitur *holocaustum pro peccato non postulasti. Ideo ecce venio* (*Psal. xxxix*); et Pater: *Eructavit cor meum verbum bonum* (*Psal. xlv*). In Vespera autem: *Fiat pax in virtute tua* (*Psal. cxxi*), quia pax magna in mundo fuit dum Christus pax nostra venit, qui nobis veram pacem fecit. Quarta die a Juda proditus. Ideo feria quarta nocturnum, *Dixit insipiens* (*Psal. xiii*) canimus, quia insipiens Judas dixit: *Non est Deus* (*ibid.*), sed magnus. De quo ipse in eadem nocturna: *Tu vero homo unanimes, dux meus, et notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos* (*Psal. liiv*). De Judæis quoque: *Excucierunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram, ut sa-*

gissent in occultis immaculatum (Psal. LXIII); in Vespera autem: *Sæpe expugnaverunt. Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores* (Psal. CXXVIII). Quinta die novam legem inchoavit, tradidit corpus suum; ideo feria quinta psallimus nocturnum: *Salvum me fac* (Psal. XI), in qua canimus, *Panem angelorum manducavit homo* (Psal. LXXVII). Ea nocte etiam est comprehensus; ideo canimus. *Deus dereliquit eum, persequimini, et comprehendite eum* (Psal. LXX). In Vespera autem oculis suis somnum non dedit, donec tabernaculum Deo scilicet Ecclesiam per crucem invenit. Sexta die est crucifixus, ideo feria sexta nocturnum: *Exsultate Deo* (Psal. LXXX), canimus; in qua dicitur quod inimici ejus sonuerunt (Psal. LXXXII), qui eum in lacu inferiori posuerunt (Psal. LXXXVII), quando est traditus, et sicut homo sine adiutorio, inter mortuos aestimatus (ibid.). In Vespera autem: *Linguas suas sicut serpentes acuebant* (Psal. CXXXIX), tota die prælia in die belli constituebant (ibid.). Septima die jacuit sepultus, ideo Sabbato nocturnum: *Cantate Domino* (Psal. XCVII) psallimus, in qua dicitur quod percussus sicut fenum aruit (Psal. CI), et sicut pelicanus a parente occisus emarcuerit. In Vespera autem: *Homo vanitati similis factus est, dies ejus sicut umbra prætereunt* (Psal. CXLIII). In octava die resurrexit, ideo Dominica canimus: *Ego dormivi, et resurrexi, et Dominus suscepit me* (Psal. III), et animam meam in inferno non dereliquit (Psal. XV), et in caput gentium me constituit (Psal. XVII). In Vespera autem: *De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput* (Psal. CIX), quia Dominus de pulvere inopem suscitavit.

CAP. LXVIII. — Dominica.

Eadem in officio sancti Benedicti notantur. In Dominica Conceptio, ut ibi: *Tollite portas, principes, et introibit rex gloriæ* (Psal. XXIII). In Vespera: *Habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem* (Psal. CXII).

Feria secunda.

In feria secunda baptismus, ut ibi: *Verbo Domini*

caeli firmati (Psal. XXXII), et sicut in utre aqua maris (ibid.). In Vesperis, ut ibi: *Jordanis conversus est retrorsum* (Psal. CXIII).

Feria tertia.

In feria tertia Nativitas, ut ibi: *Dominus virtutum nobiscum* (Psal. XLV); et ibi: *Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini* (Psal. XLVII). Et iterum: *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam* (ibid.). In Vespera, ut ibi: *De fructu ventris tui* (Psal. CXXXI).

Feria quarta.

In feria quarta traditio ibi: *Pretium meum cogitaverunt repellere* (Psal. LXI). Et ibi: *Adversum me loquebantur qui sedebant in porta* (Psal. LXVIII). In Vespera, ut ibi: *Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet* (Psal. CXXXVI); et ibi: *Dominus retribuet pro me* (Psal. CXXXVII).

Feria quinta.

In feria quinta, corporis ejus comestio, ut ibi: *Panem caeli dedit eis* (Psal. LXXVII). In Vespera, ut ibi: *Dirigatur oratio mea sicut incensum* (Psal. CXL).

Feria sexta.

In feria sexta Passio, ut ibi: *Deus iniqui insurrexerunt super me, et non proposuerunt te in conspectu suo* (Psal. LXXXV); et ibi: *Non ei auxiliatus es in bello* (Psal. LXXXVIII). In Vespera, ut ibi: *Considerabam ad dexteram, et videbam, et non erat qui cognosceret me* (Psal. CXLI).

Sabbato.

In Sabbato sepultura, ut ibi: *Sol cognovit occasum suum* (Psal. CIII). In Vespera, ut ibi: *Exibit spiritus ejus* (Psal. CXLV).

Dominica.

In Dominica resurrectio, ut ibi: *Anima mea illi vivet* (Psal. XXI). In Vespera, ut ibi: *Exortum est lumen* (Psal. CXI). Quod quibusdam psalmis Gloria Patri interposuit, hoc secundum Hebræos fecit, qui quibusdam Psalmis diapsalma interponunt, ubi altiore sensum intelligunt.

LIBER TERTIUS.

DE SOLEMNITATIBUS TOTIUS ANNI.

CAP. I. — De Adventu Domini.

Hæc utcumque de horis diximus, nunc restat de solemnitatibus pauca perstringamus.

Adventum itaque Domini ob tres causas celebramus: Primo, quia illud tempus recolimus, quo eum ab antiquis sanctis prænuntiatum cognovimus. Secundo, faciem ejus laudibus præoccupamus, quo eum unicuique nostrum in fine vitæ adventurum non ignoramus. Tertio, illud commemoramus quo eum adhuc adfuturum judicem speramus. In Lectionario et in Evangeliiario quinque hebdomadæ Adventui

Domini adnotantur; quia per quinque ætates sæculi Adventus ejus a sæculis prænuntiabatur. In Antiphonario et in Graduali libro, quatuor septimanæ ei attitulantur; quia per legem, prophetas, psalmos et gentilium libros Christi Adventus præconabatur. In hoc tempore, *Gloria in excelsis*, et: *Te Deum laudamus* non cantantur, quia justi ante Christi Adventum in tristitia inferni tenebantur. In hoc etiam dalmatica et subtile non portantur, quia vestes innocentiae et immortalitatis nobis per Christum reddebantur. Hæc cuncta ideo etiam intermittuntur, ut

in Nativitate Domini festivius amplectantur, et ut gratia Novi Testamenti præstantior Veteri cognoscatur.

De Responsorio Aspiciens.

Responsorium, *Aspiciens a longe*, in persona Joannis Baptistæ cantatur, qui aspiciens a longe, scilicet a terra ad cælum, potentiam Dei, id est divinitatem in carne venientem præconatur, et nebulam totam terram tegentem, scilicet infidelitatem totam Judæam operientem: *Ite obviam ei dixit*, quando viam Domini præparavit. Tres versus ideo ad hoc responsum canuntur, quia per legem, et prophetiam, et psalmodiam hoc totum prænuntiabatur. Tria enim tempora, scilicet *ante legem, sub lege, sub gratia* intelliguntur, in quibus singulis hoc futurum prædicabatur. Unde et in tertio versu, *Tollite portas principes vestras, et introibit qui regnaturus est*, cantatur. Tres enim versus ideo cantantur, quia Trinitas in hoc etiam adoratur. Ideo et *Gloria Patri* adjungitur. Responsorium denuo repetitur, quia adventus Christi denuo a fidelibus expectatur. Sicut autem in *aspiciens* Christi divinitas, ita in *aspiciebam* honoratur ejus humanitas. Unde cantatur: *Ecce in nubibus cæli Filius hominis venit*. Qualiiter divinitas incarnata sit, tertium responsum ostendit, *Missus est Gabriel angelus* qui ad virginem dixit, *Ave, Maria, gratia plena*, hoc per Apostolum confirmatum, *Salvatorem expectamus*, per prophetam quoque roboratur qui dixit: *Audite verbum Domini. Ecce virgo accipiet* [in Vulgata *concipiet*] (*Isa. VII*): per legem nihilominus comprobatur, ut Moyses ait: *Obsecro, Domine*, et quia jam venit, ideo lætentur cæli, et exsultet terra.

De laudibus.

Matulinæ Laudes utrumque Christi adventum sonant, primum in illa die quando montes apostoli dulcedinem prædicabant, et colles doctores lac et mel doctrinæ fluebant. Tunc jucundata est filia Sion, id est Ecclesia de Judæis, tunc exsultavit filia Hierusalem, id est Ecclesia de gentibus. Secundum ejus adventum antiphona: *Ecce Dominus veniet*. Primum antiphona: *Omnes sitientes*, quando fideles ad aquam baptismatis veniebant. Secundum *Ecce veniet propheta magnus*, quando Hierusalem renovabitur. Primum adventum ejus antiphonæ sonant *Spiritus sanctus. Ne timeas, Maria*. FERIALES antiphonæ sunt diversæ prophetiæ.

CAP. II. — *De secunda Dominica in Adventu.*

Secunda Dominica prædicatio prophetarum de Christi adventu ad Hierusalem denotatur, ubi cantatur, *Hierusalem cito veniet*, et *Civitas Hierusalem et Hierusalem, surge*.

CAP. III. — *De tertia Dominica.*

In Dominica tertia secundus Christi adventus prænuntiatur, ubi cantatur, *Ecce apparebit Dominus*, et cum eo sanctorum millia.

CAP. IV. — *De quarta Dominica.*

In quarta Dominica vocatio gentium per Christi adventum declaratur; ubi in persona apostolorum

A cantatur, *Canite tuba in Sion, vocate gentes*, et invitentur quantus sit qui ingreditur ad salvandas gentes. Et *radix Jesse qui exsurget regere: in eum gentes sperabunt*.

De hebdomada ante nativitatem Domini.

Hebdomada proxima, qui ante Nativitatem Domini *præparatio* nominatur, et in ea historia, *Clama in fortitudine*, cum sex matutinalibus. Laudibus cantatur, quia per sex ætates mundi populus ad adventum præparabatur, et nos in adventu ejus per sex opera misericordiæ præparamur.

CAP. V. — *De antiphonis O.*

Septem O admirando potius quam vocando cantantur, in quibus septem dona Spiritus sancti notantur, per quæ hæc administratur incarnatio, et per quæ Christus ab Ecclesia invitatur. Ipse quippe est *sapientia*, in qua Pater fecit omnia, qui venit in spiritum sapientiæ, docere nos viam prudentiæ. Ipse *Adonai* quod nomen Moysi indicavit, cui legem in Sina dedit, qui venit per spiritum intelligentiæ, nos redimere. Ipse *radix Jesse*, qui in signum populorum stetit, dum per signum crucis ubique adorari voluit: qui in spiritu consilii nos liberare venit. Ipse *clavis David*, qui cælum justis aperuit, infernum clausit, et per spiritum fortitudinis victos de domo carceris educere venit. Ipse *Oriens et Sol* justitiæ, qui venit nos illuminare spiritu scientiæ. Ipse *Rex gentium* et lapis angularis, qui venit salvare hominem per spiritum pietatis. Ipse est *Emmanuel* veniens ad nos per Israel, qui venit ad salvandum nos per spiritum timoris, dans cunctis charismata amoris. Si duodecim O cantantur, tunc duodecim prophetæ exprimuntur, qui Christi adventum prædicasse leguntur.

CAP. VI. — *De vigiliis sanctorum.*

Vigiliæ a pastoribus coeperunt, qui vigilias supra greges suos nascente Christo custodierunt (*Luc. II*). More antiquo duo nocturnalibus officia in præcipuis festivitibus agebantur: unum in initio noctis a pontifice cum suis capellanis absque *Venite*; aliud in media nocte in clero; sicut adhuc solemniter celebratur. Et populus, qui ad festum confluerat, tota nocte in laudibus vigilare solebat. Postquam vero illusores bonum in ludibrium permutaverunt, et turpibus cantilenis ac saltationibus, potationibus et fornicationibus operam dederunt, Vigiliæ interdictæ et dies jejunii dedicati sunt, et vigiliarum nomen retinuerunt. Secundum antiquum ergo morem duo officia nocti Natalis Domini ascribuntur. Unum in qua antiphona *Dominus dixit ad me. In sole posuit, Elevamini* et responsum, *Ecce Agnus Dei*, cum reliquis canuntur. Aliud in quo antiphona *Dominus dixit, Tanquam sponsus, Diffusa est gratia*, et responsum *Hodie nobis* cum aliis concinuntur.

CAP. VII. — *De Nativitate Domini.*

Festivitas, quasi fasti divinitas, id est, annua vel jus divinitatis dicitur, quia illa die annuatim jus divinitati persolvitur. *Celebritas* quasi celibum, id est, castorum ritus dicitur, quia in illa ritus cæle-

stium a castis agitur: *Socan* dicitur frequens, inde *A* *solemnitas* appellatur, quia in ea a conventu populi Ecclesia frequentatur. *Natalis* itaque *Domini* inde dicitur, quia in eo Christus natus in carne creditur, quem Natalem Ecclesia ideo celebrat, quia olim non solum reges, sed et quique natalem suum celebrabant. Ideo et nos celebramus ejus temporalem natalem, quia per eum renascimur ad æternitatem. Ideo Christus in fine anni nasci voluit, quia in finem sæculi in mundum venit. Ideo in nocte nasci ei placuit, quia clam scilicet sub carne latens venit. Post ejus natalem dierum lux prolongatur, quia in eum credentes ad æternitatis lucem vocantur. Invitatorium *Christus natus est nobis*, sub persona angelorum cantatur, a quibus pastores, vel potius omnis populus ad orandum Christum invitatur. Cui in tribus *B* psalmis gaudentes psallimus, in lectionibus per oracula prophetarum plaudimus. In responsoriis cum angelis canimus. Quæ responsoria repræsentant cuncta in cœlis et in terris per hanc nativitatem instaurata, et infernaliam damnata. In primo responsorio in quo *Gaudet exercitus angelorum*, cantatur restauratio cœlestium. In secundo in quo *Pax vera descendit*, cantatur reparatio terrestrium. In tertio in quo *Introivit in regionem nostram*, cantatur, liberatio recolitur, in regione umbræ mortis habitantium. Et quia hæc cuncta Trinitas operata non dubitatur, ideo etiam ad singula responsoria *Gloria Patri* cantatur.

CAP. VIII. — *De neuma fabricæ mundi. Et cur potius in a, quam in alia vocali cantetur.*

Neumaram autem jubilatio est harum rerum significatio, quia ineffabiliter fabrica mundi per verbum Dei creatur. Ideo in fabrica mundi neuma jubilat. Idcirco vero per *a* cantatur, quia prima vox nascentis hominis *a* prædicatur; et in prima creatione mundi, astra matutina Dominum laudaverunt, et omnes filii Dei, scilicet angeli, magna voce jubilaverunt: quorum primum jubulum nos per *a* imitamur. Et quia ineffabiliter de Virgine tanquam sponsus de thalamo processisse cantatur, ideo neuma in *a* tanquam modulatur: Quia vero ineffabiliter in Patre et Spiritu sancto coequalis prædicatur, ideo neuma in *Gloria Patri* jubilat. Et quia ipse *a* et ω scilicet principium et finis commemoratur, ideo *D* neuma in *a* et ω modulatur.

CAP. IX. — *De secundo et tertio Nocturno.*

In secundo Nocturno pastorum devotionem recolimus, quos ad Bethlehem festinasse, et Christum in præsepio invenisse legimus, hoc maxime per responsorium, *Quem vidistis*, et *O magnum mysterium*, exprimimus. In tertio tempore gaudium et lætitia mundo advenit, Ideo in tertio Nocturno Ecclesia frequentius *alleluia* in antiphonis canit. Per Evangelia pastorum narratio declaratur, per quos nativitas Christi manifestatur. Solent mulieres parturientem visitare, et ei xenia deferre; has in responsoriis

(125) De quo adolescente Baron. cardin. Tom. I *Annal. eccles.*, anno Christi 98, ex Eusebio lib. III,

imitatur, dum nunc Christum, nunc sanctam Mariam salutamus, quasi congrua Filio, convenientia quoque matri munuscula offerimus.

CAP. X. — *De neuma et veritate, et cur in e.*

Neumam in veritate ideo jubilamus, quia Verbum ineffabiliter carnem factum collaudamus. Prima enim vox nascentis femine dicitur *e* esse, et Verbum natum est caro, quæ profertur genere feminino. Deinde *Te Deum laudamus* repræsentat nobis horam qua natus est Christus, quem cum angelis laudamus. Ideo mox missam subjungimus, in qua *Gloria in excelsis* cum angelis canimus, et natum pro nobis sacrificium offerimus. Post missam Evangelium *Liber generationis* legitur, in quo velut linea ad hamum contextitur, quo Leviathan de humano genere extrahitur. Hic quidam *Te Deum laudamus* canunt, quia se de faucibus Leviathan extractos plaudunt.

CAP. XI. — *De matutinis laudibus.*

Deinde Ecclesia quasi choream ducit, dum Sponso suo ac Liberatori suo cantica in matutinis laudibus concinit. In missa quæ sequitur, laus pastorum celebratur, qua inventus Dominus ab eis laudatur. In tertia missa, quæ tertia hora cantatur, ejus nativitas a patre solemnizatur. Unde et evangelium *In principio* ad hanc recitatur.

CAP. XII. — *De sancto Stephano.*

In nocturnali officio de sancto Stephano palæstra imitatur, in qua pro corona certatur. In officio de die quasi pro victoria hic agonotheta coronatur. Unde et *Stephanus*, id est *corona*, congrue nominatur. Hujus diem ideo Levitarum ordo celebrem ducit, quia Stephanus primus diaconus fuit.

CAP. XIII. — *De sancto Joanne.*

Dormitio sancti Joannis evangelistæ est in nativitate sancti Joannis Baptistæ: sed quia ob celebre officium illic agi non potuit, hic Ecclesia ejus festum coli instituit, quando ab exilio rediit, vel ipsius ecclesia dedicata existit. In cantu de sancto Joanne imitamur amantes, qui amicos suos cantibus efferre conantur. Quidam neumam super *intellectus* jublant, quia sanctus Joannes per spiritum intellectus de ineffabili verbo Dei scripserat. Hunc diem sacerdotalis ordo ideo festivum agit, quia ipse præcipue verbo et exemplo sacerdotium extulit, dum latronem quemdam (125) etiam sacerdotio præfecit.

CAP. XIV. — *De Innocentibus.*

Quod *Te Deum laudamus*, et *Gloria in excelsis*, et *Alleluia* de Innocentibus non cantamus, matres illorum imitamur, quas in tristitia fuisse non dubitamus. Ideo etiam cantus lætitiæ non cantantur, et dalmatica vel subtile non portatur, quia idem chorus infantum ad inferna descendisse memoratur. Si illorum festivitas in Dominica evenierit, omnia de illis, ut de aliis sanctis agimus, quia in resurrectione Domini eos sanctis associatos credimus. In cap. 17, Clemente Alexand. et Chrysost. ad Theodorum lapsum.

octava quoque illorum *Alleluia* et alia canimus, quia facta Christi resurrectione eos in gaudio receptos scimus. Horum festum ideo infantes solemnizant, quia eos primum ad Christum præmio præbent. *Gloria Patri* secundum ordinem de Innocentibus canitur, quod nunquam nisi in passione Domini intermittitur.

CAP. XV. — *De octava Domini.*

In octava Domini totum officium de sancta Maria agimus, quia in die partus sui propter filii sui celebritatem ea facere non potuimus. Hoc autem significat si Christo in hac vita devote serviamus, in octava scilicet futura vita de Ecclesiæ glorificatione, quam Maria præfiguravit, gaudeamus. Ideo autem Christus de Maria, non ab alia, nasci voluit, quia ipsa prima in mundo virginitatem novit.

CAP. XVI. — *De Dominica, Dum medium silentium.*

Dominica, quæ inter Nativitatem Domini et Epiphaniæ occurrit, significat tempus illud quo Dominus in Ægypto fuit, unde et in communione, *Tolle puerum et matrem ejus* (Matth. II), canitur.

CAP. XVII. — *De sanctis et octavis eorum.*

Natalia sanctorum ideo celebrantur, quia de hoc mundo in æternam vitam per mortem nascebantur. Octavæ vero illorum ideo coluntur, quia in octava, id est in resurrectione, gloriæ eorum per Christum duplicabuntur.

CAP. XVIII. — *De Epiphania.*

Octava Idus Januarii olim habebatur celebris ob triplicem triumphum Augusti Cæsaris. Hanc eadem diem, quam *Epiphaniam Domini* vocamus, ob tres causas celebramus, quia Dominus stella duce illa die gentibus est revelatus; et post triginta annos eadem die in Jordane baptizatus, et revoluti anno ipsa die per aquæ in vinum conversionem ad nuptias Deus est manifestatus. Ideo Epiphania vel Theophania appellatur, quod *apparitio* vel *manifestatio* aut *ostentio* interpretatur. Traditur enim quod hac die quinque millia hominum de quinque panibus Domini satiaverit. Itaque in primo nocturno stellæ apparitio. In secundo nocturno Magorum visitatio. In tertio Domini baptizatio. In sacramentis missæ agitur aquæ in vinum conversio, vel populi de panibus saturatio.

CAP. XIX. — *De Magis.*

Primus Zoroaster rex magicam invenit, de cujus semine Balaam exstitit, qui de Christo hoc prædixit: *Orietur stella ex Jacob, et consurget homo de Israel* (Num. xxiv). Ex cujus progenie hi Magi fuerunt, qui ad Dominum cum muneribus venerunt. Magi autem sunt dicti, quasi mathematici, scilicet in stellis periti. Ideo autem Dominus ab his quæri voluit, quia testimonium a sapientibus mundi habere voluit, quibus et populus gentium credidit. Ideo vero a tribus inveniri voluit, quia a tribus partibus mundi scilicet *Asia, Africa, Europa*, coli voluit. Ideo hoc per stellam fieri voluit, quia per sacram Scripturam populum converti voluit, ideo in duodecimo die a

nativitate sua hoc fieri voluit, quia per duodecim apostolos mundum attrahere voluit. Propter tres autem causas Dominus baptizari voluit: primo, ut omnem justitiam impleret: secundo, ut Joannis baptismum comprobaret: tertio, ut aquas nobis sanctificaret. Idcirco autem post triginta annos baptizari, et tunc prædicare voluit, quia nos adepta scientia in perfecta ætate populum docere voluit. Ideo vero a Joanne, non ab alio, baptizari voluit, quia ab illo testimonium ad populum habere voluit, quia videlicet populus Judæorum illi, ut prophetæ, credidit.

CAP. XX. — *De Matutinis.*

In hac nocte invitatorium non cantamus, quia subdolam Herodis invitationem cum Magis declinamus; in sexto tamen loco psalmum, *Venite exsultemus* (Psal. xciv), canimus, quia sexta ætate mundi gentes ad fidem venisse plaudimus. In tertio nocturno antiphonam *fluminis impetus* (Psal. xlv), et psalmum *Deus noster refugium* (ibid.), psallimus, quia tertio tempore flumine baptismatis civitatem Dei, scilicet Ecclesiam, lætificasse cognovimus. Ideo in tertio nocturno *Alleluia* frequentamus, quia in tertio tempore per baptismum lætitiæ advenisse annuntiamus.

CAP. XXI. — *De octava Epiphaniæ.*

In octava Epiphaniæ baptismus Ecclesiæ celebratur, sicut in antiphonis, *Veterem hominem, et te qui in spiritu*. Ideo autem in aqua baptizatur, quia hoc alimentum igni contrarium comprobatur. Fomite vero peccati ignis pœnarum accenditur, sed per aquam baptismatis exstinguitur. Ideo hanc Spiritus sanctus in principio fovisse legitur. Aqua enim sordes abluit, sitim exstinguit, imaginem reddit, ita nos baptizate a sordibus peccatorum nostrorum lavamur, a fonte vitæ potamur, imagine Dei renovamur.

CAP. XXII. — *Dominica post Epiphaniæ festum.*

Dominica post Epiphaniæ festum, sive post duodecim dies legitur evangelium, *Cum factus esset Jesus annorum duodecim* (Luc. II): quia sicut post duodecim dies, ita nunc post duodecim annos factum commemoramus. Dominica quæ octavam sequitur, ideo evangelium *Nuptiæ factæ sunt* (Joan. II) legitur, quia sicut post septimanam, ita tunc post annum hoc traditur factum. De tribus nuptiis legitur in Evangelio. De primis scribitur, *Rex quidam fecit nuptias filio suo* (Matth. xxii), has nuptias celebramus in Nativitate Domini, in quibus Deus conjunctus est humanæ naturæ, cui thalamus fuit uterus, de quo *speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. xliv) processit, *tanquam sponsus de thalamo suo* (Psal. xviii). De secundis dicitur: *Vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis* (Luc. xii). Has celebramus in ascensione Domini, quando victor cælos ascendit et novus homo angelicam naturam sibi copulavit. De tertiis legitur: *Decem virgines exierunt obviam sponso et sponsæ; et post pauca: Quæ parate erant, intra-*

verunt cum eo ad nuptias (*Matth.* xxv). Has celebramus in resurrectione Domini, quando sponsus resurrexit, quia hæ nuptiæ in resurrectione futuræ; quando Christus sponsam suam Ecclesiam de Babylonia hujus mundi in cœlestem Hierusalem introducet. De his scribitur: *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt (Apoc.* xix). In Pentecosten celebramus, quod sponsa est dotata per varia Spiritus sancti charismata, quando alii datus est *sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ (I Cor.* xii).

CAP. XXIII. — *De octava sanctæ Agnetis.*

In octava sanctæ Agnetis scribitur de nativitate, quia illa die nata dicitur.

CAP. XXIV. — *De Purificatione sanctæ Mariæ.*

Ypapante dicitur *obviatio*, quia hac die Simeon et Anna Christo obviaverunt, dum eum Maria et parentes ad templum detulerunt (*Luc.* i). Ideo autem octava circumcisis post quadraginta dies in templo est repræsentatus, quia nos corpus ejus, si in hac vita a vitiis circumcidamur, post completionem decalogi legis per quatuor Evangelia in cœleste templum introducemur. Cum hac die processionem agimus, quasi Domino cum Simeone et Anna occurrimus. Quod hodie *processionem* cum luminibus facimus, hoc ex more gentilium suscepimus quos in hoc mense civitatem cum luminibus lustrasse cognovimus. Per ceram quippe candelæ Christi humanitas, per lychnus ejus mortalitas, per lumen exprimitur ipsa Divinitas. Christus enim est lumen sanctorum, ignis urens impiorum; ideo candelas in figura Christi manibus tenentes clamamus: *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui.* Hoc ideo in festo sanctæ Mariæ agimus, ut cum quinque prudentibus virginibus accensis honorum operum lampadibus sponso Christo obviamus (*Matth.* xxv) et per sanctam Mariam ad nuptias cœlestem urbem intremus. Mulieres in hoc sanctam Mariam imitantur, quod post partum transactis quadraginta diebus ecclesiam ingrediuntur, quia cœleste templum intrare non merentur, quæ in præsentī vitæ, quæ per quadraginta dies accipitur, beatam Virginem non imitantur.

CAP. XXV. — *De sancto Blasio.*

Quod fidelis populus in festo (124) sancti Blasii lumina pro domibus vel animalibus accendit, vel eleemosynas tribuit, ipso martyre instituente initium sumpsit. Qui beatus pontifex, dum omnibus pœnis pro Christo affectus in carcere jaceret, et quædam mulier ei escas cum lumine deferret, docuit eam ut, eo occiso, lumen in memoriam ipsius faceret, eleemosynam erogaret, et nunquam ei necessaria desitura essent. Postquam ille per passionem ad Christum migravit, mulier, ut ab eo didicerat, fecit, et in omnibus bonis citius crevit, et ab ea is mos per omnes Ecclesias inolevit.

CAP. XXVI. — *De cathedra sancti Petri apostoli.*

Cathedra sancti Petri ideo (125) celebratur, quia in (124) 3 die Februarii. Februarius hinc dictus a *Februando*. Adi Baronium card. in *Martyrologium*

A illa die in Antiochia pontifex Ecclesiæ levatur, hujus sedem ideo annuatim festivè recolimus, ut per eum sedes nobis in cœlo præparetur.

CAP. XXVII. — *De consecratione salis et aquæ.*

Salis et aquæ aspersio cœpit à propheta Eliseo, hic sal aquæ commiscuit et sterilitatem expulit (*I V Règ.* ii). Unde Alexander papa et martyr constituit, ut sal et aqua benedicantur, populus aspergatur, quatenus omne phantasma dæmonum ab eo per verbum Dei abigatur. Similiter et habitacula eorum aspergantur, et dæmones ab eis arceantur. Hoc ideo in Dominicis diebus secundum canones agimus, quia Christi sanguine aspersi sumus, sicut Judaicum populum secundum legem sanguine agni aspergi legimus.

CAP. XXVIII. — *Quare in adventu Isaias, et post Nativitatem Domini Paulus legatur.*

Infra adventum Domini Isaias et alii prophetæ leguntur, quia prophetæ et præcipue Isaias Christum nasciturum prænuntiaverunt. Post Nativitatem autem Domini Epistolæ Pauli ideo leguntur, quia apostoli et maxime Paulus Christum jam natum prædicaverunt.

CAP. XXIX. — *De historia « Domine, ne in furore. »*

In Nativitate Domini cum angelis lætari debemus quod Christum in carne suscipere meruimus. Sed quia ad sæculare gaudium prolapsi sumus, conviviis et luxuriis indulsumus. Ideo historiam *Domine, ne in furore (Psal.* xxxvii) pro pœnitentia canimus, et epistolam Pauli, quæ ad pœnitentiam instruit, legimus.

CAP. XXX. — *De spatio a Nativitate Domini usque ad Septuagesimam.*

Duas Ecclesiæ vitas esse constat: unam, quæ hic in exilio laborat, alteram quæ in cœlesti patria exultat. Spatium ergo a Nativitate Domini usque ad Septuagesimam illud tempus significat quo quisque fidelis post regenerationem in præsentī vitæ pro Christo desudat. Unde et illo tempore *alleluia* cantatur, quia in hac vitæ pro spe æternæ lætitiæ certatur.

CAP. XXXI. — *De Sabbato in quo alleluia deponitur.*

Sabbatum, in quo alleluia dimittitur, illud tempus designat, quo quisque beatus de hac vitæ ad requiem et lætitiā supernæ lætitiæ deducitur, *Sabbatum* enim requies dicitur. Ideo autem ad vesperam, hoc est in fine diei, *alleluia* deponitur, quia in fine vitæ post laborem unusquisque ad requiem cum cantu angelorum fertur. Si vero in nocturnali officio deponitur, tunc illud innuit quod Ecclesia in quolibet fideli de nocte hujus laboriosæ vitæ cum cantu lætitiæ educitur, et ad illam vitam, ubi est splendor et lux perpetua, et sine fine lætitiā perducitur. Quod ideo in Dominica nocte agitur, quia per resurrectionem Christi gaudium nunc animabus datur, quod in futura resurrectione perficietur; hoc totum in respon-

Rom. comm.

(125) 22 Februarii.

sorio representatur, dum sic cantatur: *Dum præsens est*, scilicet Ecclesia in activa vita imitatur, illam videlicet in contemplativa vita, quam desiderant, dum toto annisu ad eam anhelant. *Dum se subduxerit*, scilicet ab hac vita, in perpetuum coronata triumphat ante Dominum in beata vita. Et in illo responsorio, *Angelus Domini comitetur tecum, revertere in thesauros tuos*, quia sicut Tobias per angelum deducitur, et cum gaudio reducitur (*Tob. v-xii*), sic fidelis anima de carne assumpta per angelos in cœlestes thesauros cum gaudio perducitur. Per hoc autem quod sequitur, *Revertaris ad nos cum gaudio*, paschale quidem tempus exprimitur, quo resurrectio intelligitur, cum gaudium et lætitia ad Ecclesiam convertitur, et ipsa gaudentibus angelis associabitur. Hoc et in cæteris responsoriis etiam notatur. Quod autem in *Laudate Dominum de cœlis* (*Psal. cxlvi*) frequentius *alleluia* concinitur, hoc designat, quod fideli animæ hinc migranti a choro angelorum et sanctorum cum cantu lætitiæ occurritur. Significat etiam quod in die iudicii sancti et angeli omnes in unum conveniunt, et in sæculum sæculi Deo jubilabunt.

CAP. XXXII. — *De Septuagesima, Pascha et Pentecoste.*

Per tempus a Septuagesima usque ad Pascha *alleluia* intermittitur; nos exprimit, qui hic in labore et tristitia relinquitur. Pascha autem, quando *alleluia* canitur, illud tempus innuit quo quisque de hoc labore migrans gaudentibus associatur. Tempus vero a Pascha usque Pentecosten, in quo Domino *alleluia* canuntur, significat quod post resurrectionem omnes electi corpore et anima in æternum gloriantur.

CAP. XXXIII. — *De Pascha, quare Judæorum more secundum lunæ cursum celebretur.*

Quæritur cur Pascha non annuatim, quemadmodum Natalis Domini, vel festivitas sanctorum celebretur, sed more Judaico secundum lunæ cursum observetur, præsertim cum legale Pascha veri fuerit umbra, in quo verus Agnus Christus nostrum immolatus est Pascha, et Ecclesia agnita veritate tendens ad spiritualia cuncta respuat legalia. Sed sciendum est quod sicut Hebraicus populus præfiguravit festivitatem Christiani populi, ita Ecclesia per sua festa præsignat solemnitates futuri sæculi. Ideo celebrat eas secundum sidera, quæ sunt corpora cœlestia.

CAP. XXXIV. — *De sole, quod typum Christi gerat.*

Sol quippe, qui ad visum nostrum est immutabilis, gerit typum Christi, qui est sol justitiæ, splendor divinitatis immutabilis. Et quia secundum hujus cursum Nativitas Domini celebratur, idcirco annuatim non mutatur.

CAP. XXXV. — *De stellis, quod designent sanctos.*

Stellæ quoque, quæ videntur immutabiles, sanctos designant, qui nunc cum Christo immutabiliter regnant, et ideo annuatim illorum natalitia celebrantur. Et quia stellæ præ aliis sunt clariores, ideo

A quasdam festivitates præ aliis agimus celebriores. Et quia a diversis horis stellæ in nocte oriuntur, ideo diversis temporibus sanctorum solemnia in anno aguntur.

CAP. XXXVI. — *De luna, quod Ecclesiam designet.*

Luna, quæ jugiter crescere vel decrescere cernitur, præsentem Ecclesiam figurat, quæ adhuc in defectu hujus vitæ exsulat. Hæc Ecclesia tres festivitates secundum lunæ cursum figuraliter celebrat, quibus se ad futura festa instigat, videlicet Septuagesimam, in qua recollit suam in hoc mundo peregrinationem; Quadragesimam, in qua commemorat suam reversionem; Pascha seu quinquagesimam, in qua ad memoriam revocat patriæ receptionem.

CAP. XXXVII. — *De Septuagesima.*

Septuagesima itaque a septuaginta denominatur, quia ab hac Dominica usque in Sabbatum paschalis hebdomadæ septuaginta dies numerantur. Per hos autem septuaginta dies septuaginta annos exprimus, quibus populum Dei in Babylone captivum cognovimus, per quas septuagies centenos annos, id est septem millium annos commemoramus, quibus nos in hujus mundi exilio captivos deploramus.

CAP. XXXVIII. — *De historia Nabuchodonosor.*

Nabuchodonosor est diabolus; Babylon hic mundus vel infernus, Jerusalem paradus. Qui Nabuchodonosor populum ab Jerusalem captivum in Babylonem duxit, dum diabolus humanum genus de paradiso in hunc mundum seduxit. Populus, LXX annis in Babylonia dura servitute opprimebatur, et humanum genus septuagies centum annis in mundo vel in inferno affligebatur. Populus musicas artes vel cantum lætitiæ intermiserat, mœrore et jejuniis se afficiebat; et genus humanum gaudium et lætitiā amiserat, in tristitiam et miseriam inciderat. Et quia hoc nunc recolimus, ideo *Gloria in excelsis*, et *alleluia*, qui est cantus lætitiæ, intermittimus. Et quia ipsi lugubri veste utebantur, ideo nos dalmaticis et subdiaconalibus, quæ sunt solennes vestes, non utimur. Per cantum *Tractus* gemitum duræ servitutis exprimimus. Et notandum quod duo *Tractus* tristitiam, tertius vero sonat lætitiā, quia nimirum sub duobus temporibus ante legem et sub lege in tristitia fuimus, in tertio tempore, Christo adveniente in lætitiā. *De profundis* et *Commovisti tribulationem*. *Jubilate* vero sonat gaudii jubilatiōnem. Item *Qui habitat*, et *Ad te levavi*, mœrorem, *Qui confidunt* præfert lætitiæ canorem. Similiter *Sæpe expugnaverunt*, et *Deus, Deus meus*, tristitiam, *Laudate* vero hymnizat lætitiā, quia, si hic os confessione et pœnitentiā affligimus, in resurrectione gaudium cum sanctis habebimus. Post sexaginta annos Cyrus, qui rex regnavit Babyloniæ, regnum sibi subjugavit, populum a captivitate laxavit; et Christus sexta ætate in mundo regnavit, infernum superavit, mundum sibi subjugavit, captivos de inferno laxavit. Pars cum Zorobabel, seu cum Jesu

sacerdote ad patriam rediit, parsque in captivitate remansit, quia pars fidelium cum rege et sacerdote vero Jesu ad cœlestem patriam rediit, pars hic in labore remansit. Populus ad Jerusalem reversus lætitiā habuit, sed tamen pro uxoribus et filiis, et sociis, sollicitudine non caruit. Hoc nos exprimimus dum in paschali hebdomada unum *alleluia* canimus, et adhuc Graduale non omittimus. Expleto autem septuagesimo anno, Darius vel Assuerus perfecte captivitatem laxavit, omnisque populus cum mulieribus et pueris, Esdra duce, quod nomen *adjutor* dicitur, vel Nehemia, quod *consolator* dicitur, repatriat, et tum duplex gaudium habebat. Quod nos designamus dum duo *alleluia*, scilicet *Hæc est dies* et *Laudate*, cantamus. Ita quoque fidelis anima cum de hoc exsilio migrat, in anima tamen cum Christo exsultat, quod unum *alleluia* in Pascha insinuat, quasi vero fidelis anima adhuc Graduale non omittit, dum sollicitudinem pro corpore et operibus gerit. *Alleluia* autem in uno Sabbato incheatur, et in alio Sabbato geminatur, et *Sabbatum* requies appellatur, quia nunc animæ tantum in requie gloriantur, in resurrectione vero illarum gloria duplicatur. Finitis namque septem millibus annorum captivitas humani generis perfecte absolvetur, et totus fidelium populus cum Christo vero protectore et vero consolatore, id est Spiritu sancto, ad patriam revertetur, et corpora atque opera velut uxores et filii ad animas redibunt, et tunc duplici gaudio in æternum exultabunt. Hoc nos ad memoriam revocamus, dum relicto graduali in quinquagesima *alleluia* frequentamus. Notandum autem quod Septuagesima a Dominica incipit, et in Sabbato finitur, quia nostra captivitas a mansionē paradisi inchoavit, et ita ad futuram requiem perdurabit. Hæc enim per decem hebdomadas extenditur, quia per decalogum legis ad sempiternam lætitiā pertingitur. Igitur quia in Septuagesima nostram captivitatem recolimus, ideo Genesim tunc legimus, in qua humani generis expulsio a paradiso legitur, et in responsoriis canitur, sicut ibi, *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*. Ad Laudes, ideo, *Miserere mei, Deus*, et *Confitemini* canimus, quorum alter de pœnitentia, alter de laude scribitur, quia per pœnitentiā ad lætitiā pervenitur. In antiphona *Miserere mei, Deus*, et in missa *Circumdederunt me gemitus mortis*, humanum genus ingemiscit, quod gaudium et lætitiā amisit, tribulationem et dolorem invenit.

CAP. XXXIX. — *De Sexagesimâ.*

Sexagesima intra Septuagesimam currere et a Sexagesima denominari cognoscitur, et designat tempus viduitatis Ecclesiæ, quò a sponso suo hic in mundo peregrinatur. Hæc et in feria quarta paschalis hebdomadæ terminatur. Sexagesima per sexies decem extenditur, et sex opera Evangelii decemque legis præcepta exprimuntur. Sunt hæc opera Evangelii: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; Sitivi, et dedistis mihi bibere; Nudus, et operuistis me; Hospes, et collegistis me; Infirmus, et in carcere, et visitastis*

me. Præcepta autem legis sunt hæc. *Non adorabis deos alienos; non perjurabis; sanctifica diem Sabbati, quod nos facimus die Dominica; Honora patrem et matrem; Non occides; Non mæchaberis; Non furtum facies; Non falsum testimonium dices; Non concupisces rem proximi tui; Non uxorem et omnia quæ illius sunt*. Quia hæc servus auditurus erit: *Venite, benedicti mei*. Ideo in feria quarta, quæ est finis Sexagesimæ, hoc officium cantatur *Venite, benedicti*. In nocturnali officio, et in missa, *Exsurge, quare obdormis*; Ecclesia suum exsiliū deplorat et pro liberatione sua Dominum exorat.

CAP. XL. — *De Quinquagesimâ.*

Quinquagesima quoque Septuagesimæ inseritur, quæ in Paschali die finitur; per hanc pœnitentiā exprimitur. Unde et quinquagesimus psalmus in pœnitentiā ponitur. Ideo et hac die de diluvio legitur, et canitur, quod per ter quinquaginta dies extenditur, quia per fidem Trinitatis pœnitentiā, pro verbis, pro factis, pro cogitationibus accipitur. Et notandum quod in primis de diluvio, deinde de Abrahamæ obedientia canitur; et sic de cæco illuminato subjungitur, quia qui se pœnitentiā a sordibus peccatorum abluerit, ac deinde mandatis Dei obedierit, et Christo illuminari gaudebit. Quinquies autem decem quinquaginta fiunt, quia opera quinque sensuum per decalogum legis pœnitendō diluunt, ad resurrectionem Christi pertingunt, qua die læti canunt: *Resurrexi, et adhuc tecum sum*. In hac die antiphona, *Secundum multitudinem*, et, in missa, *Esto mihi in Deum*, Ecclesia divinum auxilium invocat, et ab exsilio liberari postulat. In Septuagesima, in Evangelio vineam excolimus. In Sexagesima, terram. In Tractu *Commovisti*, scindimus. In Evangelio, semen verbi spargimus. In Quinquagesima fructum lucis, cæco illuminato, colligimus.

CAP. XLI. — *De capite jejuniū.*

Qui a captivitate reversi sunt templum Domino construxerunt. Et nos, qui a diabolica captivitate liberati sumus, nosmetipsos templum Dei istis diebus ædificare debemus. Hujus fundamentum ideo quarta feria facimus, quia Salomon quarta ætate templum Deo ædificasse legitur. Templum autem corporis Christi quadraginta et sex annis ædificatur, per quem numerum Ecclesia Christo incorporatur. Maria quippe duodecim annorum existit, dum Christum genuit; Christus vero triginta et quatuor annorum fuit, dum morte solutus corruit. Qui anni simul juncti quadraginta et sex fiunt, totque dies a capite jejuniū usque in Pascha existunt, qua die Christus corporis sui templum restituit, quod prius impulsio Judæorum solvit. Ut ergo Ecclesia in templum corporis ejus coædificetur, quadraginta et sex diebus jejuniis et orationibus vacare cognoscitur, quot diebus infans in utero formari dicitur.

CAP. XLII. — *De nomine Adam.*

Nomen quoque *Adam* ex quatuor litteris conjungitur, ex quibus idem numerus conficitur. Quæ lit-

Teræ ex quatuor climatibus colliguntur, quæ Græce **A** *Anatole, Dysis, Arctos, Mesembria* dicuntur. In numero autem Græcorum *a*, unum, *d*, quatuor; iterum *a*, unum, *m* vero quadraginta significat, quæ simul juncta quadraginta sex fiunt. Adam ergo per genus suum dividitur, et in quatuor partes mandi quasi semen spargitur; sed per Christum in unum colligitur, dum in corpore Christi ab Adam sumpto Ecclesia coadunatur. Igitur quia Ecclesia a quatuor Evangeliiis in Christum congregatur, ideo hos quatuor dies ante Quadragesimam jejunare comprobatur. Ideo se etiam quatuor diebus affligit, quia evangelium quod in initio Quadragesimæ legitur quatuor ordines in iudicio futuros prædicat: scilicet unum judicantium, ut sunt perfecti; alium per iudicium salvandorum, ut conjugati; tertium damnandorum, **B** ut infideles bonis operibus vacui; quartum sine iudicio pereuntium, ut sunt increduli. Ideo etiam quatuor dies abstinet, quia quatuor causas luget, videlicet quod propter escam se de paradiso ejectam mæret, et quod in hoc exsilio se cibo bestiali indigere dolet, et quod post hanc vitam se ad tartara duci timet, vel quod in regno cœlesti cum electis non gaudet. Ideo nihilominus quatuor diebus se macerat, ut per quatuor, scilicet *prudenciam, fortitudinem, justitiam, temperantiam*, quasi quatuor columnis sequens jejunium fulciat, quatenus anima quatuor mortibus, scilicet cogitationis, locutionis, operationis, impœnitentis, se addixerat, per custodiam quatuor Evangeliorum resurgat.

CAP. XLIII. — De feria quarta in capite jejunii.

Per diem quo cinerem capiti imponimus, diem expulsionis nostræ de paradiso ad memoriam reducimus, quo dictum est: *Pulvis es, et in pulverem reverteris*. Ut ergo redire possimus, pœnitentiam in cinere et cilicio agimus. Et quia repatriare contendimus, et hostes nobis in itinere obsistere novimus, ideo arma nostra, quod est *humiliatio, oratio, afflictio*, sustollimus, ut contra spiritualia nequitie pugnare possimus. Cum ergo hac die processionem facimus, quasi hostibus armati ad pugnam obviamus. Ideo autem jejunium feria quarta inchoamus.

CAP. XLIV. — De Quadragesima.

Quadragesima a quadraginta denominatur, quia illa Dominica usque in Cœnam Domini quadraginta dies computantur. Per hos quadraginta dies quadraginta annos exprimimus, quibus populum Dei ab Ægypto ad patriam rediisse cognovimus; sed nostram reversionem recolimus, qua de hoc mundo ad supernam patriam tendimus. Filii quippe Israel longo tempore in Ægypto sub Pharaone servierunt, sed per Moysen liberati quadraginta annis eremum transierunt, pastum de cœlo, potum de terra habuerunt, et sic ad terram lacte et melle manantem pervenerunt. Ita et nos longo tempore sub diabolo in hoc mundo servivimus, sed per Christum liberati sumus, et ideo per decem præcepta legis et quatuor Evangelia, quæ multiplicata quadragenarium numerum conficiunt ad paradysum reverti debemus, ut

corpore Christi pasti, et sanguine ejus potati, ad terram lac et mel fluentem, scilicet regionem vivorum, perveniamus. Ipsi post quadraginta duas mansiones terram repromissam intraverunt, et mox Pascha celebraverunt, et nos post quadraginta duos dies Pascha celebrabimus, et de nostra ereptione exsultabimus, ut autem omnes Christiani Quadragesimam jejunemus, auctoritatem ex Evangelio et ex lege habemus (*Matth. IV; Exod. XXXIV*), ut mox dicam.

CAP. XLV. — De jejuniis Domini et cur nos non jejunamus eo tempore quo Dominus jejunavit.

Ex Evangelio, quia ipse Dominus quadraginta diebus absque omni cibo jejunavit; ex lege, quia Moyses bis quadraginta diebus ab omni cibo abstinuit. Similiter Elias quadraginta diebus jejunus permansit (*III Reg. XIX*). Daniel quoque tres septimanas absque cibo fuit (*Dan. I*). Sed quæritur, cum Dominus post Epiphaniam, ut patet mox baptizatus, jejunavit, cur Ecclesia ante Pascha instituerit jejunium. Sed hoc ob tres causas fecit. Primo, quia ante Pascha Christi passio celebratur, ut ei per afflictionem carnis compatiatur, quatenus ei conregnare mereatur; secundo, ut quia cuncta verno tempore naturali motu in libidinem concitantur; per jejunia ab impetu luxuriæ reprimantur; tertio, quia illo tempore filii Israel terram repromissionis intraverunt, vel illi de Babylonia reversi sunt, cum uterque mox Pascha celebraverunt, ut nos quoque peracto labore Pascha celebrantes cum Christo resurgamus, et post hanc vitam in æternum cum eo regnemus. Igitur per Tractus cantationem, significamus itineris fatigationem. Ut autem nos sub potenti manu Domini humiliemus, ideo *Flectamus genua* dicimus. Et quia præceptum habemus ut pro regibus et pro omnibus qui in sublimitate sunt, et pro omnibus qui in pressura sunt, oremus, ideo his diebus *Preces* dicimus. Quia vero linguas angelorum et hominum legimus, per Hebræam angelorum linguam exprimimus, per Latinam hominum linguam innotescimus. Ergo quia inter angelos Dominum non laudamus, ideo Hebræam *Alleluia* quasi vocem angelorum non cantamus. Quia vero cum hominibus laboramus in terra, ideo Latinum *Laus tibi, Domine, rex æternæ gloriæ*, quasi vocem hominum resonamus. Istis diebus diaconus casulam super scapulas plicatam portat, quia in præsentis tempore quisque prædicator proximorum onera gestat. His diebus etiam oratio super populum dicitur, quia quisquis hic bonis actibus benedicitur, post hæc æternæ benedictioni ascribetur. His diebus, *Ite, missa est* non dicitur, quia, licet omni tempore, tamen maxime hoc tempore, quemquam Christianum in Dei servitio occupari debere innuitur.

CAP. XLVI. — De velo quod suspenditur Quadragesima.

Quod his diebus velum suspendimus, a lege accepimus, cujus præcepto velum miro opere et pulchra varietate contextum inter sanctum et sancta sanctorum tabernaculi suspendebatur, quo arca a po-

pulo velabatur : hoc velum est cœlum mira varietate depictum rutilantibus gemmis distinctum ; hoc nobis pro velo inter corporea et spiritualia suspenditur, quo Christus et illa superna patria nunc a nobis celatur. Postea cœlum, ut liber complicabitur, et ut tentorium colligetur, et tunc facies Domini nobis revelabitur, et cœlestis gloria denudabitur. Ex colloquutione etiam divina facies Moysi erat ut sol splendida. Qui velamen ante se suspendit, ut populus in eum intendere posset (*Exod. xxxiv*). Facies glorificata est sacra Scriptura. Velamen, quod faciem operuit, est carnalis observantia, quæ intelligentiam legis velavit. Hoc velamen est adhuc super corda Judæorum positum, et ideo non valent videre splendidum legis sensum. Et quia mysterium Scripturæ in hoc tempore a nobis velatur, ideo velum ante oculos nostros in his diebus extenditur. Sacerdos et pauci post velum ingrediuntur, quia paucis doctoribus tantum mysteria Scripturæ aperiuntur. In Pascha velum aufertur, et altaris ornatus ab omni populo conspicitur, quia in resurrectione omnia nuda et aperta erunt, ubi beati Regem gloriæ in decore suo videbunt. Ideo et in passione Christi velum templi scinditur, quia per ejus mortem in nobis cœlum et liber septem signaculis clausus aperitur (*Apoc. ii*). Resurgens quippe velamen abstulit, dum eis sensum, ut intelligerent Scripturas aperuit, et credentibus cœlum patefecit.

CAP. XLVII. — *De septem hebdomadis.*

Septem hebdomadæ scilicet a Quinquagesima usque ad Pascha abstinentiæ ideo ascribuntur, quia C septem modis peccata remittuntur. Primo per baptismum, secundo per martyrium, tertio per elemosynam, quarto per debiti indulgentiam, quinto per prædicationem, sexto per charitatem, septimo per poenitentiam.

CAP. XLVIII. — *De sex hebdomadis.*

Sex autem septimanas ideo jejunamus, quia in sex ætatibus peccamus, et ideo per sex opera Evangelii nunc satisfacere festinamus. Et quia Christi membra sumus, a nobis ipsis incipere debemus, scilicet nos panem vitæ esurientes cibo charitatis reficere; justitiam sitientes Scripturæ fluentis potare; sanctitate nudos virtutibus vestire : in vitiis et errore vagos in hospitium sanctæ conversationis suscipere; morbo iniquitatis infirmos confessione D visitare; carcere malæ consuetudinis inclusos poenitentia redimere : deinde hæc etiam corporaliter primis impendere.

CAP. XLIX. — *De Quadragesima.*

Annus quatuor temporibus, scilicet *vere, æstate, autumnus, hieme* volvitur, et per trecentos quinquaginta sex dies completur. Sicut ergo ab aliis rebus, ita a diebus decimas damus, dum quadragesima dies jejunamus, ut quidquid quatuor temporibus contra decem præcepta Dei egimus, his quatuor denis diebus corrigamus. Est et aliud : homo subsistit ex quatuor elementis. Lex autem in decem præceptis,

(126) Estque ita in conciliis definitum.

A quia ergo quatuor qualitatibus Dei præcepta præterivimus, per quater denos dies abstinendo Dominum placamus.

Quatuor dies ante Quadragesimam videntur præ Dominicis diebus instituti, sed non est ita. Per quatuor enim dies, quatuor Evangelia, per quadraginta sequentes, decem præcepta intelliguntur, quia ex Evangelio et ex lege est assumpta auctoritas Quadragesimæ; ideo quatuor et quadraginta dies dicati sunt abstinentiæ. Sed quæritur cui Dominicæ dies ad Quadragesimam pertineant, et cur non jejunentur, quod non sine magna ratione fieri a nullo sapientium (126) dubitatur.

CAP. L. — *De sex Dominicis Quadragesimæ.*

Totum tempus hujus vitæ ab initio usque in finem per Quadragesimam intelligitur, quia est tempus afflictionis, sicut Paschæ tempus significat futurum tempus gratulationis. Sed hebdomadæ sunt sex ætates mundi.

De prima Dominica « Invocavit me. »

Prima Dominica est tempus primæ ætatis, quando homines erant in paradiso in gaudio.

De secunda Dominica Quadrages. « Reminiscere. »

Secunda Dominica tempus secundæ ætatis, quando erant in arca gaudentes de sua liberatione.

De tertia Dominica Quadrages. « Oculi. »

Tertia Dominica tempus secundæ ætatis, quando sub Joseph exultabant de sua salvatione, aliis percutibus fame.

De quarta Dominica Quadrages. « Lætare, Jerusalem. »

Quarta Dominica est tempus quartæ ætatis, quando sub Salomone maxima pace fruebantur.

De quinta Dominica, Passionis, « Judica me. »

Quinta Dominica est tempus quintæ ætatis, quando de Babylonia liberati reversi sunt Hierusalem.

De sexta Dominica, Palmarum.

Sexta Dominica fuit tempus sextæ ætatis a resurrectione Domini usque ad ascensionem ejus, quando de præsentia sponsi gaudebant. Est et aliud Quadragesimale tempus, id est vita cujusque hominis, quæ hic afficitur mœrore tribulationis. Sex hebdomadæ sunt ætates hominis, id est *infantia, pueritia, adolescentia, juvenus, senectus decrepita*. Quadragesimus dies est Vetus et Novum Testamentum. Per quatuor enim accipiuntur quatuor Evangelia, per decem vero, decem præcepta intelliguntur; quater autem decem sunt quadraginta. Sex Dominicæ sunt, sex præcipua opera Evangelii, id est (*Matth. xxv*), *Esurivi et cibastis me. Sitivi, et dedistis mihi potum : Nudus et vestistis me : Infirmus, et visitastis. In carcere, et redemistis.*

CAP. LI. — *Dominica quinta a Septuagesima.*

Dominica quinta a Septuagesima quintam ætatem insinuat, qua populus de captivitate remeabat. Ideo hac Dominica responsorium : *Pater, peccavi (Luc. xv)*, cantatur, et Evangelium in Sabbato de prodigo filio recitatur, quia sicut ipse ad patrem, ita popu-

lus ad patriam tunc revertebatur. Hæc etiam Dominica secunda Quadragesimæ dicitur, quia gentilis populus per doctrinam legis, et Evangelii, et Christianus populus pœnitens per fidem, et operationem vel per duo præcepta charitatis ad Dominum Patrem, ut prodigus revertitur.

CAP. LII. — *De media Quadragesima, Dominica « Lætare. »*

Media Quadragesima illud tempus innuit, quo Cyrus populum abire permisit. Hæc enim septima Dominica a Septuagesima cognoscitur, quia post septuaginta annos populus a captivitate ad Hierusalem revertitur. Unde et congrue officium de Hierusalem illa die cantatur. Nocturnale vero officium de liberatione ejusdem populi de Ægypto agit, et nostram liberationem designat, qua septima ætate de hoc mundo liberabimur. Sex quoque sunt mundi ætates, quibus hic homines vivunt, septima qua mortui in sepulcris requiescent.

CAP. LIII. — *De scrutinio.*

Quod hac septimana scrutinium agitur, hæc causa videtur. In captivitate positi semen suum gentibus miscuerunt, reversi vero injustos sacerdotes habuerunt. Unde Esdras et prophetæ diligenter genealogias scrutati sunt, et Judæos a gentilibus, sacerdotes a Judæis segregaverunt. Ita et nos hac hebdomada credentes ab incredulis segregamus, et eos nostræ religioni assignamus. *Scrutinium* a scrutando, id est ab inquirendo, vel discutiendo dicitur, quia fides baptizandorum inquiritur, vel discutitur. *Catechumenus*, audiens vel instructus dicitur, qui ante baptismum fidem et Christianam religionem audit, qua eum sacerdos instruit, qualiter post baptismum vivere possit. *Competentes* dicuntur baptismi petentes parvuli, vel muti, vel surdi, vel fatui per petitionem fidelium catechizantur, baptizantur, et per fidem illorum salvantur. Catechizatio dicitur instructio, exorcizatio vero adjuratio.

CAP. LIV. — *De quarta feria.*

Propter tres causas fit scrutinium in quarta feria: primo, quia quarta feria cum sole et luna stellæ creatæ in cœlo ponuntur, ita et hac feria quarta fideles Christo soli et Ecclesiæ lunæ additi, et stellæ cœlo ascribuntur; secundo, quia quarta ætate templum Domini ædificatur, ita et nunc quarta feria in baptizandis templum Deo præparatur; tertio, quia quarta feria Christus pro Ecclesia a Juda Judæis est proditus, ita ipsi quarta feria assignantur surgere in Christi corpus.

CAP. LV. — *De infantibus.*

Primo infantes ad januam ecclesiæ deferuntur, et masculis a dextris, feminis a sinistris statutis. Ab acolytho nomina scribuntur eorum, quia per fidem, quæ est janua qua in Ecclesiam intratur, et cujusque fidelis nomen in cœlo nominatur. Et viriliter agentes a dextris Dei in judicio stantur, effeminate autem viventes a sinistris ponentur.

CAP. LVI. — *De renuntiatione.*

Deinde exorcista, cujus illud proprie officium est,

A interrogat si diabolo renuntiant, ut per hanc abrenuntiationem dominium Christi subeant. Omnis quippe homo, quia in originali peccato nascitur, diaboli dominio jure ascribitur. Cujus jus fideles effugiunt, dum Christi jugo se subdunt.

CAP. LVII. — *De operibus.*

Operibus quoque diaboli renuntiant, quæ quædam spiritus, quædam caro ejus instinctu perpetrant. *Spiritus*, ut est superbia, inanis gloria, ira, et talia, *caro*, ut est fornicatio, ebrietas, et his similia.

CAP. LVIII. — *De pompis.*

Pompis etiam diaboli renuntiant, quæ sunt spectacula, ludi, choreæ, ornatus vestium, vel aliarum rerum, et quæque superflua.

CAP. LIX. — *De fide.*

Deinde de fide Patris et Filii et Spiritus sancti interrogantur, sine qua nemo Deo placere legitur, post hanc confessionem diabolus exsuffiatur, ut Spiritu sancto habitaculum in eis condatur.

CAP. LX. — *De cruce.*

Tunc frontibus eorum cruce impressa quasi sigillo dæmonibus obsignatur, et domus Dei contra hostes munitur. Ideo autem non alio signo, quam signo crucis contra diabolum utimur, quia per hoc signum se victum contremiscens mox effugatur. Crux autem ideo fronti, ubi sedes est verecundiæ, imprimitur, quia Christum crucifixum se non erubescere confitentur.

CAP. LXI. — *De sale.*

C Tunc per orationes in unitatem Ecclesiæ recipiuntur. Per salis gustum doctrinæ, et sapientiæ condiuntur. Deinde exorcizatur diabolus, ut recedat a sibi contradicentibus. Seorsum autem masculi, seorsum feminae, exorcizantur, quia convenit, ut minus intelligentes historia, magis intelligentes seorsum allegoria imbuantur. Unde et *Ergo maledictæ*, ter reperitur, quia per fidem Trinitatis diabolo resisti innotescitur.

CAP. LXII. — *De symbolo.*

Cum vero symbolum et Dominicam orationem super capita eorum dicit, quasi templum Dei contra dæmones munit.

CAP. LXIII. — *De saliva.*

D Quod cum saliva aures et naves tangunt, hoc significat, ut doctrina, quæ de ore ejus fluens per aures ejus intraverat, suaviter etiam redeat, quam diu spiritum naribus trahat.

CAP. LXIV. — *De lumine.*

Post hæc ab acolytho, qui est accensor luminum catechumeni illuminantur, ut tenebræ peccatorum et cæcitas erroris expulsæ lumine intelligentiæ illustrantur. Deinde Evangelium a diacono super eos legitur, quia Evangelica doctrina eis proponitur.

CAP. LXV. — *De introductione.*

Post hoc ab ostiario ordinatim introducuntur, quia completo Evangelio ab ostiario Spiritu sancto per ostium Christum in aulam cœli introducuntur. Hoc scrutinium septies ante Pascha agitur, quia

hoc rite per septem dona Spiritus sancti perficitur. A

CAP. LXVI. — *De statione.*

Postquam introducti fuerint catechumeni, sunt masculi in Austro, feminæ in Aquilone statuendi, quia videlicet fortiores contra æstum tempestatum sunt ponendi, infirmiores sub magisterio erudiendi, deinde quatuor lectiones leguntur, quibus ad quatuor Evangeliorum præcepta imbuuntur. Unde mox quatuor initia Evangelii recitantur, quibus a quatuor partibus mundi ad cœli palatia evocantur. Tunc duo infantes, unus e masculis, alter e feminis, ab acolythis in sanctuarium deferuntur, quia de utroque sexu, vel de utroque populo ad fidem evangelicam convertuntur.

CAP. LXVII. — *De « Credo in unum Deum. »*

Credo in unum Deum super masculos Græce, super feminas Latine decantatur, quia per duas has omnis lingua denotatur. Græci quippe omnes gentes philosophia præcellabant; Romani autem omnibus gentibus imperabant. Per Græcam ergo linguam sapientes, per Latinam accipiuntur principes. Græce itaque et Latine fides canitur, quia omnis lingua Domino confitebitur. His rite peractis de Ecclesia exeunt, quia mysteriis Christi interesse, nec inter filios Dei computari poterunt, qui adhuc in Christo regnante non sunt.

CAP. LXVIII. — *De duabus lectionibus.*

Duæ lectiones ad missam leguntur, quibus catechumeni ad doctrinam utriusque Testamenti, vel ad operationem geminæ dilectionis instruuntur. Duæ enim lectiones conveniunt baptizandis, et jam baptizatis, ut videlicet baptizandi ad vineæ Domini culturam quanto citius currant. Baptizati autem incœptum opus expleant, quatenus cum cæco nato æternum lumen recipiant. Semel tamen *Flectamus genua* dicitur, ut in unitatem fidei congregentur.

CAP. LXIX. — *De Sabbato.*

In Sabbato duæ nihilominus lectiones propter eandem causam leguntur, et ut in requiem, quod sabbatum dicitur, festinare conentur, quia et in hoc Sabbato scrutinium agitur.

CAP. LXX. — *De Passione Domini.*

A Dominica Passionis Domini usque in Pascha *Gloria Patri* in cantu intermittitur, quia Filius, qui est tertia persona, passionibus dehonestatus pro nobis commemoratur. In Pascha autem cantatur, cum Christus per resurrectionem glorificatur. In hoc tempore Jeremias propheta legitur, qui maxime Christi passionem et prædixisse, et in seipso expressisse cognoscitur. Ideo autem per duas hebdomadas passionem Christi celebramus, quia pro duobus et a duobus populis passum prædicamus. Per duas enim septimanas Vetus et Novum Testamentum significamus, quia vetus eum passurum, novum eum iam passum nuntiare non ignoramus. Duo quoque tempora, unum ante legem, aliud sub lege denotantur, quibus Christus a patriarchis figuris, a prophetis Scripturis passurus prænuntiabatur. Ideo vero hoc tempore cum jejuniorum afflictione passio-

nem Christi agimus, quia hoc tempore populum Dei ab Ægyptiis afflictum agnum in significatione Christi pro eis immolatum et Pharaonem in plagis contritum novimus.

CAP. LXXI. — *De Sabbato ante diem Palmarum.*

Sabbatum hujus septimanæ ab officio vacat, quia apostolicus hac die mandatum celebrat, cum in cœna Domini ob magnitudinem officii hoc agere nequeat. Hæc vero dies ideo non officiatur, ut Ecclesia caput suum in hoc ministerio imitetur. Hac quippe die Jesus in Bethaniam venit, in domo Simonis recubuit, et Martha ministravit. Maria unguento domum replevit. Simon dicitur *obediens*. In domo Simonis Jesus recubuit, dum in Ecclesia sibi obediens requiescit. Huic cum Martha ministramus, dum exemplo summi pontificis membris ejus, scilicet pauperibus vel fratribus, servimus. Cum Maria domum odore unguenti replemus, quando studio virtutum Ecclesiam replere studemus.

CAP. LXXII. — *Dominica in die Palmarum.*

Dominica palmarum ideo dicitur, quia hac die turbæ Domino cum palmis obviaverunt, et eum triumphantem laudibus exceperunt. Significat autem quod nos per abstinentiam vitia jam vicimus, et nunc cum palma victoriæ Christum ad nos venientem excipimus. Cum processionem hac die facimus, quasi Christo cum pueris obviam imus. Passio vero ideo hac die legitur quia agnus paschalis pro nobis immolandus hac die includebatur. Hac die filii Israel Jordanem siccis pedibus transierunt, et cum triumpho terram repromissionis intraverunt. Hæc septimana ideo *major* appellatur, quia ob maxima officia insignis habetur. Hæc etiam hebdomada *indulgentiæ* dicitur, quia in ea poenitentes absolvuntur.

CAP. LXXIII. — *De feria secunda et tertia.*

Feria secunda et tertia, duæ lectiones leguntur, ut in Nativitate Domini ad missam, quia passio Christi a lege et prophetis prænuntiatur.

CAP. LXXIV. — *De feria quarta.*

Feria quarta Christus pro duobus populis traditur. Ideo hac die duæ lectiones leguntur; ad utramque *flectamus genua* dicitur, quia ab utroque populo Christus adoratur, in cujus nomine cœlestia et terrestria genua flectere dicuntur. Tractus ideo habet quinque versus, quia quinque vulnere habuit Christus. Hac die velum deponitur, quia in passione Christi velum scinditur, et inimicitia inter Deum et homines solvitur.

CAP. LXXV. — *De feria quinta.*

Feria quinta ex quatuor causis celebris habetur. Hac die criminosi ab Ecclesia ejeti recipiuntur; hac die chrisma et oleum conficiuntur; hac die Dominus mandatum fecit; hac die, cum discipulis cœnans, corpus suum tradidit. Hæc dies indulgentiæ appellatur, quia hodie poenitentibus a pastoribus Ecclesiæ indulgentia datur, et criminosi, peracta poenitentia, hodie in Ecclesiam introducuntur.

CAP. LXXVI et LXXVII. — *De pœnitentibus.*

Quod autem Ecclesia criminosos de Ecclesia secludit, formam a Domino accepit, qui Adam peccantem mox de paradiso ejecit, pœnitentiæ subegit, unde et adhuc pœnitentibus septem anni pro satisfactione dantur, quia humanum genus septem millibus annorum in hoc exsilio damnatur. Adam longo tempore pœnitentiam in exsilio egit, deinde ad infernalem carcerem descendit, usque dum Christus verus Pontifex eum sua passione absolvit, et eum paradiso restituit. Quod pœnitentes per ecclesias vagantur, per hoc Cain imitantur, qui, postquam fratrem occidit, vagus et profugus in terra fuit (*Gen. iii*). Quod in laneis vestibus vel cilicio pœnitentia agitur, de Job accipitur, qui pœnitentiam in favilla et cinere egit, et se sacco operuit (*Job, xvi, xxx, xlii*). Similiter Ninivitæ se in cinere prostraverunt, et se ciliciis operuerunt (*Joan. iii*). Quod comam et barbam nutriunt, de Joseph vel David acceperunt. Quod terræ prosternuntur, designat quod peccatores cum hædis a sinistris in iudicio in infernum traduntur. Baculus peregrinationem designat, quia se a regno Dei alienant. Designat etiam correptionem, per quam reditur ad Ecclesiæ communionem. Hodie per episcopum in ecclesia introducuntur, quia latro pœnitens per Christum in paradysum introducitur. Quod recepti crines tondunt, vestibus mundis se induunt, designat quod multitudinem peccatorum deposuerunt, et vestes virtutum jam induerunt. De Joseph autem est hoc acceptum, quod de carcere sublatus tonsus est, et balneatus et vestibus jucunditatis decoratus.

CAP. LXXVIII. — *De excommunicatis.*

Quod Ecclesia peccantes de Ecclesia ejicit, pœnitentes recipit, superbos autem et rebelles excommunicat, et non pœnitentes indignos sepultura indicat, iterum a Domino formam accepit, qui peccantem hominem de paradiso expulit, sed pœnitenti cœlum aperuit, diabolum vero superbientem et rebellem excommunicavit, et de cœlo, atque cœlesti Ecclesia segregavit, et quia pœnitentia non flectitur, nunquam recipitur. Igitur pœnitentes per gratiam salvantur, excommunicati superbientes diabolo incorporantur.

CAP. LXXIX. — *De pœnitentibus.*

Quod pœnitentes feria quinta recipiuntur, hæc causa videtur. Feria quinta Deus pisces et aves de mari creavit, et pisces in fluctibus, reliquas aves in aera sustulit; per pisces avari, curiosi, amatores mundi intelliguntur; per volucres cœlestia desiderantes accipiuntur. Illi ergo ut pisces in imis relinquuntur, isti ut volucres ad cœlestia sumuntur. In fine quintæ ætatis Joannes quoque Baptista venit, pœnitentiam docuit, peccatores regnum cœlorum per vim rapere docuit. Ideo Feria quinta hæc Ecclesia agit.

CAP. LXXX. — *De chrismate.*

Hodie etiam chrisma, quod unctio dicitur, consecratur, per quod fideles a Christo Christiani, id est,

A uncti denominantur, et cohæredes regni ejus assignantur. Hoc ex lege exordium sumpsit, qua Dominus Moysi hoc ex purissimo oleo et balsamo componere præcepit. Hoc quoque arca testamenti et tabernaculum dedicabantur, et Aaron summus sacerdos vel rex consecrabantur.

CAP. LXXXI. — *De oleo sancto.*

Aliud unguentum secundum legem fiebat, quod sanctum dicebatur, quo reges tantum et sacerdotes ungebantur, pro quo hodie oleum sanctum consecratur. Et quia Christus rex et sacerdos in mundum venit, et fideles sua membra esse voluit, ideo hoc oleo tantum reges et sacerdotes unguimur, chrismate in templo Deo dedicamur, et hoc in frontibus, regno ejus assignamur. Balsamum bene redolet, oleum vero lucet. His nos uncti debemus fide redolere, bonis actibus lucere. Et quia membra regis et sacerdotis Christi sumus, debemus mores nostros regere, et nos ipsos Deo sacrificare.

CAP. LXXXII. — *De oleo infirmorum.*

Oleum infirmorum hodie etiam benedicitur quod ex Evangelio accipitur, Dominus quippe apostolos oleo infirmos ungere docuit, et Jacobus apostolus hoc fieri scripto præcepit (*Jac. v*). Ideo autem non ex alio liquore nisi ex oleo istæ unctiones conficiuntur, quia oleum misericordia dicitur, et Christus exprimitur, cujus misericordia nos salvavit, qui infirmitates nostras ipse portavit. Ideo chrisma in loco, ubi pax datur, conficitur, quia per christum cuncta in cœlis et in terris pacificantur.

CAP. LXXXIII. — *De ampulla.*

Dum ampulla cum oleo chrismali ad altare defertur, syndone alba cooperitur, lumen ante portatur, duo presbyteri, unus cum incenso, alter cum cruce diacono in medio cum libro Evangelii deambulante præeunt, super quos alii pallium ferunt, duo eos cum cantu deducunt: per hoc progressionem populi Dei imitantur, qui in figura Christi et Ecclesiæ per desertum gradiebantur. Qui lumen portat exprimit angelum qui columnam ignis ante populum ferebat. Presbyter cum incenso est Aaron cum sacerdotali thuribulo. Diaconus cum Evangelio est Moyses cum legis libro. Presbyter cum cruce est Jesus, qui et Josue cum scripto. Sindon munda est arca. Chrismatis ampulla est urna cum manna.

Quod super eos portatur pallium est tabernaculum vel nubis obumbraculum. Hoc totum umbra fuit, et veritatem prænotuit. Qui lumen ante portat, Joannes Baptista, qui lucernam lucens et ardens ante Christum erat. Diaconus, qui inter duos incedit, est Christus, qui in medio Moysis et Eliæ apparuit. Pallium, quod eos operit, est nubes lucida, quæ illos obumbravit. Oleum chrismatis in ampulla est divinitas in carne humana. Sindon munda conversatio sancta. Ampulla cooperta est antequam ad altare feratur, oblata ad aram discooperitur, quia Christus ante passionem suam in carne latuit; in ara crucis infirmitas carnis ejus quasi nuda patuit, post mortem ejus divinitas manifesta claruit. Deinde

ampulla partim cooperitur, partim denudatur, et salutatur, quia nudum Christi latus a Thoma palpatur, majestas latens adoratur. Deinde ampulla tota cooperitur, ne amplius videatur, et tamen cooperta salutatur, quia Christus in gloria assumitur, et tamen non visus ab omni populo veneratur.

CAP. LXXXIV. — *De Cœna Christi.*

Hæc dies et *Cœna Domini* vocatur, quia hodie Dominus cum discipulis suis cœnasse traditur, quando legalem agnum ipse verus Dei Agnus comedit, et sic finem legi imposuit. Corpus suum tradidit, et sic novam legem inchoavit, nosque per hoc sibi incorporavit. Hoc autem ideo fecisse creditur, quia hodie agnus a filiis Israel in Ægypto ad vespere immolatus legitur. Hodie quoque pedes discipulorum lavit, designans quod nos, qui ultima membra sua sumus, a sordibus peccatorum abluit. Quod autem nos exemplo ejus mandatum hodie facimus, nos membra ipsius esse, et in charitate debere vivere, ad memoriam reducimus.

CAP. LXXXV. — *Quod « Gloria in excelsis » cantatur ad chrisma.*

Hodie *Gloria in excelsis* ad chrisma cantatur, quia angelicus chorus de reconciliatione pœnitentium et unctione credentium lætatur. Ad tertium *Agnus Dei non Dona nobis pacem, sed Miserere nobis,* cantatur, et pax non datur, quia Judas osculo pacis illum tradidit qui vera pax nostra fuit. Vestes solennes, id est, dalmatica et subtile hodie portantur, quia pœnitentes ad missas sanctitatis vestes reparantur, et chrisma atque oleum baptizandis, quasi cœlestes vestes hodie præparantur.

CAP. LXXXVI. — *De nudatione altarium.*

Hodie altare denudatur, et in die tertia velatur. Altare est Christus, vestimenta sunt apostoli. Et quia illi hodie, relicto Christo, fugerunt, quasi altare nudum reliquerunt.

CAP. LXXXVII. *De luminum extinctione et numero eorum.*

His tribus diebus sepulturam Domini celebramus. Tres autem dies et noctes septuaginta duabus horis computamus. Et ideo totidem lumina extinguimus, quia lumen verum his diebus extinctum lugemus; et septuaginta duorum discipulorum tristitiam exprimimus, quam de æterni diei, et Solis justitiæ occasu habuerunt, cujus horæ fuerunt: tribus horis, scilicet ab hora sexta usque ad nonam, fuerunt tenebræ, quando Christus pependit in cruce. Has tres horas tribus noctibus repræsentamus; quas luminum extinctione obscuramus. Per diem, quia sole illustratur, Christus; per noctem, quæ a luna illuminatur, præsens Ecclesia; per duodecim horas diei vel noctis, duodecim apostoli accipiuntur, qui et Christo diei, et nocti Ecclesiæ obsequuntur. Quia ergo diei et noctis viginti quatuor horæ computantur, et quia in festivis noctibus viginti quatuor, *Gloria Patri* cantantur, ideo viginti quatuor lumina in his noctibus illuminantur, quæ per singula cantica extinguimus, quia, more apostolorum, pro occasu veri Solis mœ-

stitia decidimus. Quia enim cecidit corona capitis nostri, vertitur in luctum chorus nostri: primo quippe canitur, *Gloria Patri*, ad versum *Deus, in adjutorium*: secundo ad psalmum *Venite*: Tertio ad hymnum: nonies ad psalmum: ter ad responsoria et gloria sonat in *Te Deum laudamus*. Et iterum in versu, *Deus, in adjutorium*. Deinde quinquies in psalmis: et iterum in hymno, et ad *Benedictus*, quæ consideratae fiunt viginti quatuor horæ, pro hoc cantu lætitiæ dessemus extinctum Solem justitiæ. CAP. LXXXVIII. — *Quare invitatorium non cantetur.*

Invitatorium non cantatur, ut conventus malignantium devitandus admoneatur, quia Judæi adversus Christum in unum convenerunt, et consilium super Dominum gloriæ fecerunt. *Jube, Domne, benedicere*, et *Tu autem, Domine*, ideo non dicitur, et benedictio non datur, quia pastor noster recessit, qui benedictionem dedit. Arietes quoque gregis Dei a lupis dispersi sunt, qui pastores Ecclesiæ futuri fuerant. Per *Jube, Domne* enim intelliguntur ad prædicationem euntes; per *Tu autem, Domine*, de prædicatione redeuntes. Et quia his diebus nec a Christo ad prædicationem mittebantur, nec ad eum revertentur, ideo neutrum dicitur: lectiones vero non legendo sed lamentando recitantur, quia sicut rex Josias et Jeremia, sic Christus rex noster occisus ab Ecclesia deploratur. Campanæ non sonant, per quas prædicatores designantur, quia his diebus non solum tacuerunt, sed et veritatem negaverunt. Signum per sonum tabulæ datur, per quod terror accipitur, quia magnus timor discipulis a Judæis incutebatur. Sonitus ad *Benedictus* est signum Judæ, quo Dominum tradidit, dicens: *Ave, Rabbi* (Matth. xxvi). Clangor *Kyrie eleyson* canentium est tumultus Jesum comprehendentium. Quod sequitur sub silentio in tenebris, designat, quod discipuli trepidaverunt in occultis.

CAP. LXXXIX. — *De Parasceve.*

Parasceve Græce, *præparatio* Latine dicitur. Judæi quippe, qui inter Græcos dispersi erant, hac die præparabant, quæ in Sabbato necessaria fuerant, ideo omnem feriam sextam Græci *parasceve* nominabant. In hac ergo die occurrit sollemnis dies Paschæ Judæorum quo solebant immolare agnum. Hac eadem die Christum Dei Patris agnum occiderunt, et hac hostia Paschale festum celebraverunt. Hac etiam die de Ægypto educti sunt, et hac eadem die de inferno redempti sunt. Sexta namque die Deus hominem condidit, sexta ætate, sexta feria, sexta hora eum redemit. Ideo hac die missa more solito non celebratur, quia Christus verus sacerdos hostia hodie pro Ecclesia immolatur. Officium hodie a lectione inchoatur, quia olim omnis missa a lectione incipiebatur. Hoc autem ideo hodie observatur, quia passio Christi, quam missa designat, hodie commemoratur. Titulus, qui est lectionis caput, ideo non pronuntiatur, quia caput Ecclesiæ hodie amputatur. Duæ lectiones leguntur, quia Christus pro duobus populis moritur. Quod a lege et prophetis præ-

dicitur, unde et una lectio a lege, alia a prophetia A legitur.

CAP. XC. — *De tractu « Domine, audivi, » et quare quatuor tantum versus habeat.*

Tractus, *Domine, audivi*, quatuor versibus insignitur, quia quatuor elementa Christi passione purgantur, et quatuor cornibus crucis quatuor partes mundi salvantur. Qui ideo inter cœlum et terram suspenditur, quia per ejus passionem cœlum et terra conjungitur, et totus mundus ejus sanguine templum Deo dedicatur.

CAP. XCI. — *De Tractu « Eripe me, Domine. »*

Tractus *Eripe me* proprie Christi passionis certamen exprimit, ubi *Obumbra caput meum in die belli* dicit, pro quo olim: *Qui habitat*, cantabatur propter versum. *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (Psal. xc). Quia diabolus, qui eum post jejūnium ut draco tentavit, hodie eum ut leo manifeste invasit.

CAP. XCII. — *De passione Domini.*

Post passionem Christi crucifixus oculis nostris repræsentatur, quem Ecclesia imitari adhortatur. Infra passionem pannus discinditur, quia a militibus vestimenta Christi dividebantur.

CAP. XCIII. — *De veste Domini.*

Vestis autem inconsutilis non scinditur, sed sors super eam mittitur. Hoc significabat, quod hæretici et schismatici Ecclesiam hæresibus scindere nitentur, sed unitas catholicæ fidei scissuram non patiebatur.

CAP. XCIV. — *De igne.*

In Romana Ecclesia hora sexta ignis exstinguitur, et nona reaccenditur: quia sol hora sexta lumen suum mundo abscondit, quod hora nona reddidit.

CAP. XCV. — *De orationibus pro omnibus ordinibus.*

Perlecta passione orationes pro omnibus ordinibus dicuntur, quia Christus pro omnibus gradibus et populis crucifigitur. *Dominus vobiscum*, quod est officium sacerdotis, reticetur, quia sacerdos noster hodie occiditur. Ad singulas orationes genua flectimus, quia omnes nationes Christo genua curvare demonstramus. Pro Judæis ideo non flectimus, quia eos irrisorie genua hodie Domino flexisse significamus, quod fidelibus devitandum insinuamus. Deinde crux ad salutandum producit et tribus modis canitur, quia, dum Christus crucifigitur, titulus tribus linguis Hebraica, Græca et Latina scribitur; *Popule* namque *meus* pro Hebræa; *agios*, Græca; *sanctus* Latina cantatur; quia Hebræa mater omnium linguarum, Græca doctrix omnium linguarum, Latina imperatrix omnium linguarum prædicatur, et ab his omnibus Christi passio collaudatur.

CAP. XCVI. — *De cruce Domini.*

Deinde crux denudatur, et salutatur, quia sicut Christus tunc in cruce ab incredulis deludebatur, ita nunc a fidelibus humiliter adoratur. Et nullus sapiens crucem, sed Christum crucifixum adoratur, crucem tamen venerando salutatur. Super corpus Domini tres articuli, scilicet *Oremus, præceptis salu-*

taribus. Pater noster. Libera nos, quæsumus, Domine, dicuntur, quia Christus tribus diebus sepultus occultatur, et tali modo olim missa ab apostolis celebrabatur.

CAP. XCVII. — *De duabus noctibus.*

Duas noctes et unum diem fuit Christus sepultus. *Dux noctes* significant nostras duas mortes, scilicet animæ et corporis. *Dies* vero significat suam mortem, quæ fuit lux nostrarum mortium, hæc se nostris mortibus ut dies noctibus interposuit, et ambas expugnans repulit.

CAP. XCVIII. — *De quadraginta horis.*

Quadraginta horas fuit mortuus, ut quatuor partes mundi in Decalogo legis mortuas vivificaret. Ideo his noctibus tres nocturni cum novem Lectionibus, et responsoriis canuntur, quia tria genera hominum *ante legem et sub lege*, sub ejus tempore morientium, ab ipso redempta novem ordinibus angelorum conjunguntur.

CAP. XCIX. — *De Sabbato sancto.*

Sabbatum dicitur *requies*, ideo istud Sabbatum sanctum dicitur, quia sicut Deus septima die ab omni tempore, ita Christus Sabbato post laborem passionis in sepulcro requievisse legitur.

CAP. C. — *De novo igne.*

Hodie totus ignis exstinguitur, et novus de crystallo vel silice reaccenditur, quia in morte Christi tota legis observantia sopitur, et lux novæ legis in resurrectione Christi aperitur. Novus ignis est nova Christi doctrina. Crystallus perspicua, est Christi caro in resurrectione perlucida. Ignis de crystallo vel silice excussus, est spiritus de Christo fidelibus fusus.

CAP. CI. — *De cereo.*

Hodie cereus benedicatur, et de novo ac benedicto igne ab initio consecrationis accenditur. Cereus ab initio accensus, est Christus ab initio conceptionis Deo plenus. Duo cerei infra consecrationem, ab igne benedicti cerei illuminantur, designans quod prophetæ et apostoli a spiritu Christi illuminantur. Ideo duo, quia doctores Christi gemina dilectione ardent, verbo et exemplo lucent.

CAP. CII. — *De annis incarnationis Domini qui scribuntur in cereo.*

In cereo scribitur annus Domini, quia Christus est annus acceptabilis Domini: cujus menses duodecim apostoli, dies omnes electi, horæ baptizati pueri. Cereus etiam columnam ignis exprimit, quæ populum Dei de Ægypto exeunte præcessit. Diaconus, qui eam consecrat, est angelus, qui eam portabat. Cereus ante neophytos portatur ad baptismum, quia columna ignis ferebatur ante populum ad mare Rubrum, quod præfigurabat baptismum, sicut scriptum est, *Omnes baptizati sunt in nube et mari* (I Cor. x). Cereum benedici Sozimus papa constituit, sed Ambrosius episcopus benedictionem composuit. [Item Prudentius et Ennodius Ticinensis episc.] Cereus in octava Paschæ populo distribuitur, quia Christus in resurrectione ultima fidelibus in præmio tribuetur.

CAP. CIII. — *De Lectionibus.*

In Ecclesia sunt duo ordines, *sapientes* scilicet, et *insipientes*. Per Lectiones, quæ ad Missam in die leguntur, sapientes instruuntur. Quæ in nocte ad matutinas leguntur, insipientes imbuuntur, unde et exponuntur. Ideo hodie Lectiones tono nocturnali leguntur, quia convenit insipientibus, videlicet catechumenis adhuc in ignorantia positis. Titulum ad Lectiones non pronuntiamus, quia neophytos adhuc in frontibus eorum ad regnum Dei non signatos signamus. Tituli ideo in lectionibus recitantur, ut auctores cœlestis doctrinæ, et cives supernæ Hierusalem cognoscantur. Sed quia neophyti illius civitatis cives adhuc ignorant, ideo lectores titulum minime pronuntiant.

CAP. CIV. — *De quatuor Lectionibus.*

Quatuor autem lectiones per quatuor hujus diei sacramenta leguntur: et quia quatuor genera fidelium, scilicet *simplices*, *intelligentes*, *profecti*, *sapientes*, quatuor nominibus erudiuntur, videlicet per *historiam*, per *allegoriam*, per *tropologiam*, per *anagogen* erudiuntur.

CAP. CV. — *De prima Lectione.*

Prima lectio *requiem* Christi in sepulcro exprimit, et nobis æternam requiem per baptismum reddidit, et sicut Noe primæ ætati per diluvium requiem hominibus tribuit. Sicut enim Deus die septima ab omni opere requievit, et Christus Sabbato in sepulcro quievit, ita Ecclesia in septima ætate ab omni labore ut Christus cessabit.

De secunda Lectione.

Secunda lectio *regenerationem* Ecclesiæ insinuat: quæ transitum populi per mare Rubrum narrat.

De tertia Lectione.

Tertia Christi et Ecclesiæ *conjunctionem* innuit, quæ septem mulieres virum unum apprehendisse dicit. Ecclesia namque septem donis Spiritus sancti repleta est, uni viro Christo copulata.

De quarta lectione.

Quarta *cœlestis regnum* denuntiat, quod Ecclesia sibi dari a Christo sperat. Dicit enim: *Hæc est hæreditas servorum Domini.*

CAP. CVI. — *De mensa tabernaculi.*

Mensa in tabernaculo Dei erat quatuor pedibus fulta, per quam designatur sacra Scriptura, quatuor supradictis nominibus (cap. 104) instructa. Quæ mensa hodie neophytis proponitur, dum quatuor lectiones instruuntur: primus pes est *historia*; secundus *allegoria*; tertius *tropologia*; quartus *anagoge*. Historia est, quæ res gestas narrat; allegoria, quæ per rem gestam aliud indicat; tropologia, quæ mores instruit; anagoge, quæ sensum ad superiora ducit.

CAP. CVII. — *De prima lectione.*

Prima lectio, *In principio creavit Deus cœlum* (Gen. i), per historiam simplices erudit, quæ primam hominis creationem dicit, unde sacerdos in oratione postulat ut in catechumenis Deus imaginem suam, quam primis hominibus creavit, restituat.

De secunda lectione.

Secunda lectio, *Factum est in vigilia matutina* (Exod. xiv), intelligentes per allegoriam imbuunt, quæ Ægyptios in mari submersos et Hebræos salvatos dicit, designans peccata et dæmones submersos, fideles vero in baptismo salvatos, unde et cantus victoriæ, *Cantemus Domino*, mox sequitur, quia hoste devicto populus ereptus lætatur. Sacerdos in oratione precatur ut sicut illi ab Ægyptiis, ita isti a dæmonibus liberentur.

De tertia lectione.

Tertia lectio, *Apprehendent septem mulieres* (Isa. iv), profectos per tropologiam mores instruit, qui per Christum eos sapientes intelligentes, consultos fore scientes, pios Deum timentes monet. *Sordēs filiarum Sion lavabit Dominus spiritu judicii, et sanguinem Jerusalem spiritu combustionis* (Isa. iv), quia quod leve est lacrymis lavatur, quod grave igne duræ poenitentiae exurit. Hanc etiam Canticum sequitur, quia bonos mores æterna lætitia sequitur. Sacerdos orat ut post præsentia æterna bona percipiant.

De quarta lectione.

Quarta lectio, *Hæc est hæreditas servorum Dei* (Isa. liv), sapientes per anagogen ad cœlestia contemplanda ducit, quod cœlum servorum Dei hæreditatem dicit. Hanc duo cantica sequuntur, quia in illa hæreditate cum corpore et anima gratulabitur.

Iterum de prima lectione.

In prima lectione audiunt catechumeni quod ad gaudia paradisi sunt conditi, sed sponte sub peccato venundati. Ideo cantus hanc lectionem non sequitur, quia homo de gaudio in luctum traditur.

De secunda lectione.

In secunda lectione docentur quod sicut Deus populum olim de servitio Pharaonis per mare Rubrum eripuit, ita eos de dominio diaboli per baptismum eripit. Ideo cantus sequitur, quia gaudium eis redditur.

De tertia lectione.

In tertia lectione sacramenta Christi et Ecclesiæ imbuuntur, quia in baptismo per septiformem Spiritum et sordēs abluuntur, et sanguinis peccata purgantur.

De quarta lectione.

In quarta lectione hæreditas cœlestis eis re-promittitur, quæ per canticum, *Attende cœlum* (Deut. xxxii), roboratur. Sacerdos vero orat ut hæc promissio firma fiat. Catechumeni autem præ gaudio cantant. *Sicut cervus* (Psal. xli) resonant, et sacerdos postulat ut fontem vitæ sitiant.

De cantico.

Cantica ideo cantantur, quia ipsi futuri sunt in baptismo de coetu centum quadraginta quatuor milium, qui cantant canticum novum, quod nemo potest dicere, nisi illi qui fontem vitæ desiderant (Apo. vii, xiv, xxi).

CAP. CVIII. — *De duodecim lectionibus secundum Romanos.*

Secundum Romanam auctoritatem hodie duodecim lectiones leguntur, quia baptizandi doctrina duodecim apostolorum instruuntur, quia nova gratia Spiritus Christi sunt illuminati, sicut cerei a novo igne et benedicto cereo accensi. Quæ lectiones ad sacramenta Christi et Ecclesiæ respiciunt, et mysteria hujus festi sancti evidenter pandunt.

Prima lectio.

Prima quippe, *In principio* (Gen. 1), hominem ad imaginem Dei creatum dicit, quam amissam hodie in baptismo recipit, et requiem Dei post opera sex dierum narrat, quam Ecclesia post sex ætates sperat.

Secunda lectio.

Secunda, *Noe cum justus esset* (Gen. vi; Eccli. xlv), peccatores in diluvio periisse, et justos in arca salvatos narrat, peccata in baptismo perire, et animas salvari insinuat.

Tertia lectio.

Tertia, *Tentavit Deus Abraham* (Gen. xx), Isaac a patre oblatum, sed arietem pro eo mactatum indicat, Christum a Patre nobis datum, et corpus suum pro mundo immolatum denuntiat. Ideoque omnes gentes per eum benedictionem accipiant.

Quarta lectio.

Quarta, *Factum est in vigilia matutina* (Exod. xiv), Ægyptios mari Rubro submersos, Hebræos liberatos dicit. Post peccatores in baptismo submergi, filios Dei emergi innuit. Per sacerdotem namque Moysen, per baptismum mare Rubrum, per cereum columnam ignis, per catechumenos Ægyptios, per jam baptizatos Hebræos significamus, unde et illorum voce mox canticum victoriæ cantamus.

Quinta lectio.

Quinta, *Hæc est hæreditas* (Isai. lrv), baptismum pronuntiat, ubi *Omnes sitientes, venite ad aquas* (Isai. lv), clamat.

Sexta lectio.

Sexta, *Audi, Israel* (Baruch. iii), Christi resurrectionem depromit, ubi dicit: *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.*

Septima lectio.

Septima, *Facta est super me manus Domini* (Ezech. xxxvii), nostram resurrectionem insinuat, ubi *ossa arida* revixisse narrat.

Octava lectio.

Octava, *Apprehendent septem mulieres* (Isai. iv), Christi et Ecclesiæ copulam et baptismum exprimit, ubi Dominum *sordes filiarum Sion abluere* dicit. Unde Ecclesia dilecto suo canticum cantat, quam ipse vineam Sorech fecerat.

Nona lectio.

Nona, *Dixit Dominus ad Moysen* (Exod. xii), Christum pro liberatione Ecclesiæ occisum prædicat, ubi immolationem paschalis agni commemorat.

Decima lectio.

Decima, *Factum est verbum Domini ad Jonam* (Jon.

1), Christi passionis et triduanæ sepulturæ ac resurrectionis mentionem facit, quæ Jonam in mare præcipitavit, et a ceto devoratum post triduum evomitum dicit.

Undecima lectio.

Undecima, *Scriptis Moyses*, legem Dei renatis proponit, et in cantico, *Attende cælum* (Sup. cap. 107, lect. 4), supernam vitam promittit.

Duodecima lectio.

Duodecima, *Nabuchodonosor rex* (Dan. iii), baptismum exprimit, in quo Spiritus sanctus sic peccatum exstinguit, sicut angelus flammam fornacis exstinxit. Unde catechumeni cantant: *Sicut cervus*, (Psal. xli) cum gaudio resonant, quia fontem vitæ desiderant.

B CAP. CIX. — *Item alius ordo lectionum secundum Romanos.*

Romani hodie viginti quatuor lectiones hæc de causa legunt, duas translationes habent: unam septuaginta Interpretum, alteram Hieronymi. De veteri ergo hodie duodecim lectiones Græce, easdem de nova translatione Latine legunt, significantes quod duodecim prophetæ in veteri testamento, duodecim apostoli in novo Ecclesiam fide et operatione instruunt.

CAP. CX. — *De litanis ante et post baptismum.*

Litanie ante baptismum cantantur, quia sancti pro baptizandis orare insinuantur. Post baptismum cantantur, quia sanctis baptizati juncti declarantur. Iris quippe erat in circuitu sedis et maris vitrei. Sedes est Ecclesia, mare vitreum baptismum, Iris propitiatio vel intercessio sanctorum. Iris enim post diluvium hominibus datur, et propitiatio post baptismum renatis dabitur.

CAP. CXI. — *De baptismo.*

Baptismus dicitur *inctio*: hoc Noe in diluvio, Moyses in mari Rubro præfiguravit. Hoc Joannes Baptista primus demonstravit, hoc ipse Dominus suo ingressu consecravit. Per orationem sacerdos Deum invocat, per tactum manus aquam a ligno per Moysen dulcoratam (Exod. xv; Judith. v; Eccli. xxxviii), sed aquam baptismatis per lignum crucis purgatam demonstrat. Per insufflationem Spiritus sancti immissionem, immundi spiritus expulsionem, denuntiat. Per cerei immersionem sancti Spiritus adventum, per chrismatis commistionem Christi et Ecclesiæ conjunctionem demonstrat. Sicut in baptismo Domini, ita in nostro adest Trinitas, *Pater*, ubi dicitur, *per Deum verum; Filius*, ubi dicitur, *per Jesum Christum; Spiritus sanctus*, ubi dicitur *virtus Spiritus tui*. Vocis mutatio, et Spiritus sancti adventatio [*f. advocatio*], et vitiorum discessio. Tunc sacerdos catechumenos de abrenuntiatione et fide ut prius interrogat, quatenus oris confessio eis ad salutem fiat. Deinde in pectore et inter scapulas urguntur oleo sancto, ut ad fidem et operationem roborentur. Per pectus enim cordis fides, per scapulas onus operationis notatur, quia per hæc duo homo salvatur. Deinde in nomine Trinitatis baptizantur,

ut imago Dei in eis renovetur. Deus enim in Trinitate, quod est *Pater et Filius et Spiritus sanctus*, consistit, et anima tribus viribus, *memoria, intelligentia, et voluntate* vivit, per hoc quod in modum crucis mergitur, cum Christo huic mundo crucifigitur. Quod sub undis tegitur, quasi sub terra sepelitur. Ter mergitur, quia anima tribus modis, scilicet cogitatione, locutione et opere moritur, et his tribus moribus per fidem Trinitatis eripitur. Ter etiam ideo mergitur, quia omne peccatum tribus modis, scilicet *suggestione, delectatione, consensu* committitur. Ter quoque ideo mergitur, ut homo a naturalis, et a scriptæ legis et Evangelii prævaricatione solvatur. Quod tertia vice de fonte extrahitur, quasi tertia die cum Christo resurgere cernitur. Quod in capite cum chrismate linitur, per hoc Christo anima ei desponsata communicatur. Deinde mitra capiti ejus imponitur, veste alba induitur, quia in regnum et in sacerdotium assumitur. Per mitram corona regni, per albam, sacerdotalis dignitas exprimitur, quia videlicet Christi regis et sacerdotis membrum efficitur. Per albam quoque vestem innocentia designatur, quia hanc nunc per Christum in baptismo recipit, quam in primo parente amisit.

CAP. CXII. — *De septem gradibus in baptismo.*

Septem gradus sunt in baptismo, tres in descensu ob tres renuntiationes, tres in ascensu ob fidem quam profiteamur Trinitatis. Septimus, qui regno Dei assignatur, et Filius ejus cohæres ascribitur. Cerei neophytorum non prius illuminantur quam agnus Dei in litania cantatur, ut sciant quod Agnus Dei illorum peccata tulit, et ipse eos sancto Spiritu illuminavit. Quamvis quidam mox de fonte elevatis lumen dare soleant, quatenus splendidis operibus lampadibus sponso venienti occurrant. Ad ultimum corpore Christi confirmantur, et sic Christo incorporantur. Ideo ad nonam baptismus agitur, quia hora nona Christus exspirasse commemoratur, cujus mortem baptisma imitatur. Ideo in die sepulture Christi celebratur, quia ei credentes in baptismo consepeliuntur. Ideo semel agitur baptismus, quia Christus semel est mortuus.

CAP. CXIII. — *De confirmatione.*

In octava die baptizati mitras deponunt, et ab episcopo in fronte per chrisma signantur, et per hoc per septiformem spiritum ad regnum Dei confirmantur. Unctio confirmationis est nuptialis vestis. Quam unctionem iterum per octo dies in albis servant, in octava die lavant. Quod quidam in tertia die agendum putant. Albas deponunt, quia in futura vita umbram exuunt, veram gloriam induunt.

CAP. CXIV. — *De bina unctione.*

Bis baptizati chrismate liniuntur; semel a presbytero in baptismo et in capite; secundo ab episcopo in confirmatione et in fronte. Hoc ideo, quia bis Spiritus sanctus datur Ecclesiæ, semel in terra, secundo in cælo. Per presbyteri unctionem animæ Christo desponsantur, per episcopi confirmationem regno Christi dotantur. Ideo autem cum oleo Christia-

ni signantur, quia per oleum Spiritus sanctus designatur. Oleum namque ardens illuminat, medicans, sanat, aquis infusum eas perspicuas reddit, et superenatat. Ita Spiritus sanctus flamma charitatis et splendore sapientiæ animas illustrat, medicamine clementiæ per veniam peccatorum vulnera sanat, admistione suæ virtutis aquas baptismatis effugatis peccatorum tenebris clarificat. Hanc confirmationem fecerunt olim apostoli, per manus tantum impositionem; illorum posterius, eis tamen tradentibus, per chrismatis consecrationem.

CAP. CXV. — *De patrinis.*

Sacerdos omnes infantes de baptismo levat, et ideo omnium pater et debitor fideique jussor manet. Sed quia debitum jus singulis persolvere minime prævalet, ideo eos patrinis commendat, ut ipsi eos fidem catholicam et orationem Dominicam instruunt. Quæ duo omnes patrini, imo Christiani scire debent, aut patria aut Latina lingua. Quia qui hoc ignorat, adhuc Christianus non esse convincitur, et ideo ad suscipiendum baptizatum nullo modo admittitur. Nullus nisi unus vel una ad levandum infantem accedat, iisque se fidejussorem illius sciat, ut ita eum, sicut suscepit, restituat. Quod si eum Christianitatem docere neglexerit, pro eo supplicium subibit. Qui infantem de baptismo suscepit, idem etiam ad confirmationem tenere poterit.

CAP. CXVI. — *Quod tantum bis in anno canonice baptismus celebretur.*

Bis in anno canonice baptizatur in Pascha et Pentecoste, quia in Pascha Christus moritur, in cujus morte baptizatur. In Pentecostè Spiritus sanctus datur, per quem remissio peccatorum donatur. Ideo autem in Sabbato, quod *requies* dicitur, quia æterna requies per baptismum tribuitur. Quia vero parvuli, si non regenerantur, a regno Dei alienantur, in necessitate ægritudinis, vel persecutionis, vel obsidionis, vel naufragii, omni tempore baptizantur, et si presbyter, vel quilibet de clero non adest, a fidei laico in nomine Trinitatis in simplici aqua baptizetur. Si supervixerit a sacerdote catechizetur, oleo ungetur, chrismetur, non denuo baptizetur, sed ab episcopo confirmetur. Sciendum est quod apostoli et eorum discipuli in fluviiis, vel in stagnis, vel in fontibus baptizabant. Sed Clemens, docente Petro, chrisma vel oleum addebat. Leo, Damasus, Ambrosius exorcismos et benedictiones adjiciebant.

CAP. CXVII. — *De die Christi sepulture.*

Dies inter mortem Christi et resurrectionem mediis significat requiem animarum ab omni labore post mortem, per quam transitur ad carnis resurrectionem.

CAP. CXVIII. — *De officio missæ.*

Officium per *Kyrie eleison*, quod lætitiæ signat, inchoatur, quia magna lætitiæ renatorum declaratur. *Gloria in excelsis* ideo cantatur, quia pax, in Christi nativitate ab angelis nuntiata, hodie baptizatis donatur. Ministri solemnnes vestes gerunt, quia renati stolam primam jam balneati receperunt. In Epistola

eorum lætitia augetur, quæ eos cum Christo in gloria futuros pollicetur. Quod prius *Alleluia* canitur, et tractus subsequitur, significat quod homo primitus in gaudiis fuit paradisi; deinde tristitiam hujus mundi subiit; ita baptizati nunc in baptismo lætitiæ remissionis perceperunt, sed iterum tristitiam laboris subeunt. Ad Evangelium lumen non portatur, quia Christus lumen verum adhuc apud inferos abscondebatur. Incensum thymiamatis portatur, quia per hoc a mulieribus visitabatur. Ad Offertorium cantores silent, quia mulieres secundum mandatum Sabbato, siluerunt. *Sanctus, sanctus*, quod est angelorum cantus cantatur, quia angeli de ejus laude non tacuerunt, sed ejus resurrectionem mulieribus nuntiaverunt. *Agnus Dei* non cantatur, quia mulieres perterritæ tacuerunt, et in conclavi apostoli abscondit eum peccata tollere, et resurrectionem ejus non credebant. Vespera solito more non cantatur, sed *Laudate Dominum, omnes gentes* tantum, et *Magnificat* cum *Alleluia* jubilat, quia illa dies nullo modo vespere terminatur, ubi sine fine Deus laudatur.

CAP. CXIX. — *De magno mysterio, de prima die sæculi, et de die Palmarum.*

Nota mysteria Dei ineffabilia. Quinto decimo Kalendas apostolis scribitur sol in Arietem, et primus dies sæculi. Aries est signum primum anni. Cursu hunc sol intrat, tellus floribus, silvæ frondibus verant, quia hac die Deus mundum creaverat quæ dies tunc Dominica exstiterat, hac eadem die et eisdem Kalendis populus Dei in Ægypto agnum includebant, quem quarta decima luna immolaturus erat. Hac eadem die postmodum terram repromissionis intrabat. Hac eadem die et eisdem Kalendis et eadem luna, scilicet decima Dominus, verus Agnus, Hierusalem intrabat, ibique quasi inclusus usque ad immolationem sui manebat.

CAP. CXX. — *De æquinoctio et sole et luna, et feria quarta.*

Duodecimo Kalendas apostolis est æquinoctium, quia, illa die quæ tunc feria quarta fuerat, Deus solem et lunam et stellas fecerat. Hac eadem die eisdemque Kalendis populus in Ramasse civitatem Ægypti convenerat, et de immolatione agni tractabat. Hac enim die hisque Kalendis Judæi in Hierusalem convenerant, et de nece Christi, veri Agni, tractabant, et per illorum consilium æternus sol pro luna Ecclesia et stellis, id est sanctis occubuerat.

CAP. CXXI. — *De undecimo Kalendas Aprilis, et feria quinta.*

Undecimo Kalendas Aprilis Deus pisces et volucres de mari produxit, quæ tunc feria quinta fuit. Hac eadem die eisdemque Kalendis, videlicet decima quarta luna, populus agnum in Ægypto immolavit, per quem de Ægypto quasi de fluctibus maris transivit. Hac ipsa die, ipsisque Kalendis ipsaque luna

A Dominus corpus suum tradidit, per quod fideles de gurgite mortis eduxit.

CAP. CXXII. — *De decimo Kalendas Aprilis, et de feria sexta.*

Decimo Kalendas Aprilis Deus hominem condidit, quæ tunc feria sexta exstitit. Hac eadem die, eisdemque Kalendis populus Dei primum Pascha habuit, ipseque de Ægypto exiit. Hac ipsa die, ipsisque Kalendis, ipsaque decima quinta luna, ut Theophilus scribit (127), Christus sua passione hominem de morte redemit, ipsaque die Pascha Judæorum fuit, Sabbato Deus ab operibus mundi requievit; hac eadem die Christus in sepulcro quievit.

CAP. CXXIII. — *De octavo Kalendas Aprilis, et de die Dominica.*

B Octava Kalendas Aprilis, ut Augustinus scribit, Deus hunc visibilem mundum creavit, ut scribitur: *Hic est liber generationis cæli et terræ in die, quando creavit Deus cælum, et terram et omne virgultum.* Hac eadem die, quæ tunc Dominica exstitit, populus mare Rubrum transivit; hac ipsa die, ipsis Kalendis Virgo Christum concepit, qui hac eadem die populum suum de inferno eripuit, et hac ipsa die victor a morte resurrexit, hac eadem die, et eisdem Kalendis erit Ecclesia resurrectura, et gaudium Domini sponsi sui intratura. Dionysius abbas, et quidam alii affirmant Christum octava Kalendas Aprilis passum, et sexto Kalendas Aprilis a mortuis rediisse. Sed aliter videtur lex sonare, et Evangelium, quæ memorant eum decima quinta luna, quæ tunc decima Kalendas Aprilis exstitit, pro nobis immolatum. In hac septimana cappis et aliis solemnibus vestibus vestimur, quia in futura resurrectione omni gloria induemur, cum corpora vestimento salutis, et animæ indumento justitiæ induuntur. Hoc etiam baptizati innuunt, quia in baptismo albas vestes induunt. Ideo enim albas portamus, quia angelos in albis resurrectionem annuntiasse signamus.

CAP. CXXIV. — *De Pascha.*

D Phase Hebraice, pascha Græce, transitus dicitur Latine, eo quod illa nocte angelus percussit Ægyptum transivit (*Exod. xiv*), et populus Dei illa die de Ægypto transiit, et die tertia mare Rubrum transiit, ac populus fidelis de inferni claustris illa nocte ad gaudia paradisi transivit, et exercitus baptizandorum de infidelitate ad lucem fidei transit. Hoc ideo in primo mense novi anni celebramus, quia in hoc mense in Christo innovati sumus, et in hoc mense, scilicet apostoli [*fort. Aprili*], qui est primus apud Hebræos, totius Christianæ religionis exordium sumpsisse scimus. Sunt autem duo anni, communis, et embolismalis. Communis qui habet duodecim lunationes; embolismalis, qui habet tredecim. Per hos duos annos ideo Pascha distinguitur, quia per duas vitas, scilicet contemplativam et activam ad futurum festum transitur. Post duodecim itaque lunationes ideo Pascha celebratur, quia contemplativi per de-

cem præcepta legis et duo præcepta charitatis ad futuram resurrectionem pertingunt. Post tredecim lunationes ideo agitur, quia activi per impletionem Decalogi et operationem Trinitatis fidei ad idem festum perveniunt. Ideo autem in primo mense celebratur, quia in Christo, qui est principium, totum consummatur; ideo post æquinoctium cum lux dierum prolongatur, quia populus in hoc festo Ecclesia cœli alta petere coepit. Ideo in tertia hebdomada novæ lunæ celebratur, quia in tertio tempore Christus nostrum Pascha immolatur. Ideo non in alia, nisi in Dominica, quia sicut Dominica omnes dies septimanæ præcellit, ita hæc festivitas omnes festivitates præcellit. Unde et Solemnitas solemnitatum dicitur, et ideo per omnes Dominicas recipitur.

CAP. CXXV. — *De umbra Paschæ.*

Quod Passio Domini vel Resurrectio non in Kalendaria die agitur, hæc causa est, quod per Christi passionem Ecclesiæ passio sub Antichristo futura, ac per resurrectionem ejus futuram nostra resurrectio nobis in memoriam revocatur. Et ideo sicut Pascha Judæorum in figura nostri, ita nostrum in significatione futuri celebratur. Ideo *Alleluia*, quod lætitiæ significat, in hoc festo cantatur, quia in hac solemnitate æterna lætitia, Christiano populo reddita, rememoratur.

CAP. CXXVI. — *De processione in die Paschæ.*

Processio, quæ in Paschali die agitur, illam processionem exprimit, qua Rex gloriæ cum exercitu redemptorum de inferis ad cœlestia processit. In missa concentus angelorum repræsentatur, cum eis genus humanum associatur. Vesperæ per *Kyrie eleison* inchoantur, quia illa festivitas sine vespere celebratur.

CAP. CXXVII. — *De tribus psalmis in Matutinis per hebdomadam Paschalem.*

Ad nocturnale officium tres psalmi psalluntur, quia tria tempora hujus mundi Christi resurrectione insigniuntur. Tres antiphonæ cantantur, quia patriarchæ ante legem, prophetæ sub lege, apostoli sub gratia Christi resurrectione glorificantur. Tres lectiones leguntur, quia Christi resurrectio a lege, a psalmis et prophetis pronuntiatur. Tria Responsoria canuntur, quia tres ordines Ecclesiæ, scilicet conjugati, continentes, doctores per Christi resurrectionem salvabuntur. Singulis Responsoriis *Gloria Patri* subjungitur, quia in omnibus Trinitas collaudatur. Per *Te Deum laudamus* exprimitur hora qua resurrexit Dominus. Psalmi, qui ad matutinales Laudes canuntur, proprie tempus Dominicæ resurrectionis expriment, sicut superius expositum est. Nocturna autem *Beatus vir* ideo per totam septimanam partitur, quia hæc hebdomada pro una die computatur. Unde quotidie ad Primam psalmus *Confitemini Domino* repetitur, propter Versum, *Hæc est dies, quam fecit Dominus.*

CAP. CXXVIII. — *Nota quare non cantetur, « Quicumque » per hanc hebdomadam.*

Quicumque vult ideo non cantatur, quia in futura

vita, quam hæc hebdomada designat, totum jure habetur quod nunc creditur, et speratur. Ad omnes horas Graduale: *Hæc dies et Alleluia* frequentatur, quia in illa vita cuncti jugiter gratulantur. Versum *Deus, in adjutorium* non adeo frequentamus, quia in illa vita non, ut hic, adjutorio indigemus.

CAP. CXXIX. — *De Vesperis.*

Tres psalmi ad Vesperas cum *Hæc dies et Alleluia* cantantur, quia per fidem Trinitatis ad æternam lætitiæ pervenitur. Qui tres psalmi etiam resurrectioni Christi congruunt, quæ tertia die contigit, in illo loco; *Tecum principium in die virtutis tuæ* (Psal. cix); et ibi: *Redemptionem misit Dominus populo suo* (Psal. cx); et ibi: *Exortum in tenebris lumen rectis* (Psal. cx). Duo ad fontem canuntur quia per geminam dilectionem ad fontem vitæ pertingitur. Qui psalmi etiam baptizatis et baptismati conveniunt, Baptizatis ut ibi: *Laudate, pueri* (Psal. cxii); Baptismati ut ibi: *Quid est tibi, mare, quod fugisti, et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum?* (Psal. cxiii.) Quod cum processione ad fontem imus, populum Dei per mare Rubrum, vel per Jordanem ordinatim transisse significamus. Idem psalmi ideo quotidie repetuntur, quia hæc hebdomada pro una die computatur.

CAP. CXXX. — *De prima hebdomada sæculi.*

Hæc enim septimana illam hebdomadam ducit nobis in memoriam, qua Deus ineffabiliter creavit hujus mundi materiam, et quia in hac omnes filii Dei noviter creati, magna voce jubilaverunt, ideo noviter renati in hac *Alleluia* gratulando concinunt.

CAP. CXXXI. — *De baptizatis.*

De neophytis octo officia cantantur, quia per baptismum ad octo beatitudines præparantur, quæ in octava hujus vitæ dantur.

CAP. CXXXII. — *De Sabbato.*

In primo Sabbato duas Laudes, scilicet *Alleluia, Confitemini*, et Tractum *Laudate* decantat. In octavo vero, quod est aliud Sabbatum, *Alleluia* scilicet, *Laudate, pueri*, et *Hæc est dies* jubilabunt. In priori Sabbato cantatur unum *Alleluia*, quia prima vita non sempiterna. Ideo Tractus sequitur, quia adhuc hic peregrinatur. Ideo baptizati *Alleluia* concinunt, quia stolam suam in sanguine Agni laverunt. Ideo cantant Tractum laudationis, quia eis cantabiles sunt Domini justificationes in loco peregrinationis (Psal. cxviii).

CAP. CXXXIII. — *De mediis sex diebus.*

Mediis sex diebus Graduale et *Alleluia* cantatur, quia in hoc tempore quod inter baptismum et ultimam resurrectionem in activa et contemplativa vita sex ætatibus hominis laboratur. Sed quia hic labor in gaudium convertitur, ideo Graduale *Alleluia* sequitur, quia hic psalmus de æterna lætitia canitur. In alio Sabbato, quod est prioris octava duo *Alleluia* canuntur, quia in futura vita binas stolas habebunt, quando corpore et anima in æter-

num gaudebunt. Sequens septimana vocatur In Albis, quia olim confirmati solebant candidis vestibus, scilicet in baptismo acceptis, uti his diebus.

CAP. CXXXIV. — *De magno mysterio diei Palmarum, et totius hebdomadæ.*

Hæc cuncta, quæ in capite Christo præcesserunt, in corpore quoque ejus, scilicet Ecclesia, futura erunt. Dies utique Palmarum, quando Dominus ad Hierosolimam venit, et ei turba cum palmis occurrit, est illud tempus cujus ultimus Romanorum imperator Hierosolimam ibit, regnum Deo et Patri dabit, ut Sibylla scribit. Tres dies ante Pascha sunt tres anni quibus Antichristus regnabit. Per omnia regua his diebus pœnitentes ab episcopis in ecclesiam introjucuntur. Chrisma conficitur, per quod Christiani consignantur, et tunc Judæi regno Dei assignantur. Pedes, qui sunt ultima membra, lavantur, et ultimo tempore maxima perfectio in Ecclesia concitatur, lumina conteguntur, et tunc omnia signa ab ecclesia tollantur. Campanæ non sonant, et doctores tunc non prædicant. Tabula percutitur, et magnus terror fidelibus incutitur. Lectiones lamentantur, quia tunc omne gaudium Ecclesiæ in luctum convertitur, altaria denudantur, et tunc omnia sancta proculcantur. Altus ligni sonitus, qui fit ad *Benedictus*, est maximus terror, qui invadet adversarios, quando interficietur Antichristus. His diebus novus ignis benedicitur, et illo tempore ignis Spiritus sancti in ecclesia reaccenditur, catechumeni baptizantur, et tunc post interfectionem Antichristi maxima multitudo baptizabitur. Cereus reaccensus, est Christi adventus. Deinde agitur Christi resurrectio, quia tunc sequitur Ecclesiæ resurrectio. Hoc tempus Pascha, quod est *transitus*, jure appellatur, quia tunc Ecclesia de peregrinatione ad patriam transire prædicatur, et Christus de judicio transibit, et suis ministrabit. Hoc ideo in plenilunio agitur, quia eadem die fit resurrectio, cum Ecclesiæ numerus, quam luna, significat, completur. Paschalis septimanæ officia repræsentant nobis ultimi festi gaudia.

CAP. CXXXV. — *De officio diei Resurrectionis.*

Dominica namque die resurgens Ecclesia dicit sponso suo gratulabunda: *Resurrexi et adhuc tecum sum* (*Psal.* cxxxviii, 18). Deinde omnis electorum turba clamet: *Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus et lætemur* (*Psal.* cxvii, 24). Per *Alleluia* laudes Paschali victimæ jubillant, quia tunc verum Pascha celebrant. Offertorium *Terra tremuit* (*Psal.* lxxv, 9), terrorem judicii in reprobos exprimit. In officio secundi diei blanditur Spiritus sancti electis, dicens: *Introduxit nos Dominus.* Similiter in alio officio: *Aqua sapientiæ potavit eos.* In quarto officio eadem verba cantantur, quæ in judicio pronuntiantur. *Venite, benedicti Patris* (*Matth.* xxv, 34). Deinde laus illorum subjungitur. *Victricem manum tuam laudaverunt pariter* (*Sap.* x, 20), quia sicut illi post transitum maris Rubri Deum laudaverunt, ita isti post

A transitum ignei fluvii Deum in sæculum sæculi laudabunt. Sextum officium indicat illorum evasionem, et inimicorum damnationem, quia sicut illos mare operuit, ita istos infernus devoravit. Septimum officium illorum gaudium denuntiat, in quo sic exsultant: *Eduxit Dominus populum suum in exultatione, et electos suos in lætitiâ* (*Psal.* civ, 43). Per Graduale, quod sex diebus canitur, sanctorum opus in cœlis exprimitur, per senarium quippe operatio intelligitur. Illorum autem opus est exsultare, et Deum laudare. Unde et Graduale, *Hæc dies*, lætitiâ sonat, quia æternam lætitiâ repræsentat. Hac die et deinceps vero *Alleluia* cantantur, quia tunc in corpore et anima in æternum gratulantur. Duo enim *Alleluia* sunt angelorum et hominum gaudia. Quod B in priori Sabbato unum tantum *Alleluia* cantatur, designat quod anima a corpore soluta cum sanctis sola lætatur. Quod per septimanam adhuc Graduale cantatur, significat quod anima pro corpore quodammodo sollicitatur. Scilicet quia illa sollicitudo timore vacat, ideo Graduale lætitiâ sonat. In sequenti Sabbato Graduale deponitur, et duo *Alleluia* canuntur, quia in ultima resurrectione corpora et animæ in gaudio conjunguntur.

CAP. CXXXVI. — *De Quinquagesima Paschæ.*

C Tempus inter Pascha et Pentecosten Quinquagesima nominatur, quia a Sabbato, quo duo *Alleluia* inchoantur, usque ad secundum Sabbatum Pentecosten quinquaginta dies computantur, quibus *Alleluia* in cantu frequentatur. Hoc illam vitam repræsentat, quæ post resurrectionem futura speratur, quando per omnes vices Hierusalem ab universis *Alleluia* frequentatur. Ideo autem *Alleluia*, quod est Hebræum nunc cantatur, quia in illa lingua primitus erat concordia omnium gentium, et in illa vita erit concordia omnium mentium, nullâ dissonantia linguarum. Hoc per quinquagesimum annum designabatur, qui Jubilæus, id est jubilatione plenus, dicebatur. Hunc Judæi in lætitiâ ducebant, et ab omni opere vacabant. Ad hunc septies septem anni computabantur, et in istis diebus septies septem dies numerantur, et per hoc plenum gaudium corporis et animæ declaratur, quia corpus quatuor elementis, anima tribus viribus constat, quæ tunc in visione Trinitatis perenniter exsultat. In hoc tempore non genua flectimus, sed stantes oramus, quia tunc in æternum in gaudio cum Christo stabimus.

CAP. CXXXVII. — *De Pascha annotino.*

Pascha annotinum dicitur, quasi Pascha anniversarium. Olim namque qui in priori Pascha erant baptizati, in sequenti anno diem regenerationis suæ solemnizabant.

CAP. CXXXVIII. — *De Litania majore.*

Litania dicitur *rogatio* vel *supplicatio*. Major autem Litania inde dicitur, quod ab apostolico instituta legitur. Hæc enim Romanorum dicitur, quia a Romanis observatur. Hanc Gregorius pro pestilentia

instituit, quæ tunc populum crudeliter vastavit. Hoc apud Romanos septeno ordine agitur. In primo clerici, in secundo monachi, in tertio moniales, in quarto pueri, in quinto laici, in sexto viduæ, in septimo conjugatæ. Hanc Ecclesia ideo annuatim celebrat ut Deus a populo et ab animalibus pestilentiam avertat.

CAP. CXXXIX. — *De triduanâ Litanîa ante Ascensionem Domini.*

Triduanas Litanias Claudianus Mamertus, Viennensis episcopus, instituit pro clade quæ tunc populum consumpsit. Nam crebro motu terræ et tempestate subruebantur, et vario bestiarum incursu deselabantur. Hoc jejunium rememorat nobis triduanum Ninivitarum jejunium (*Jonas* III). Hoc Ecclesia ideo ante Ascensionem Domini celebrat, ut sicut Deus Ninivitas a periculo mortis liberabat, ita nos a clade et a bellis et ab hostibus eripiat, fructus terræ, et aquarum, et animalium nobis custodiat, et nos cælum conscendere tribuat. Hoc in Evangelio (*Luc.* XI) notatur, ubi tria, scilicet panis, piscis et ovum ponuntur. Per panem fructus terræ, qui tunc vel in herba, vel in spica est; per piscem fructus aquarum, per ovum fetus animalium notatur.

CAP. CXL. — *De festo apostolorum Philippi et Jacobi.*

In Kalendis Maii scribitur festum Philippi et Jacobi et omnium apostolorum. Olim namque infra Pascha de nullo singulariter, sed communiter de omnibus officium agebatur, quia in cœlesti patria quam illud tempus significat gaudium omnium est gaudium singulorum, et singulorum est omnium. Porro hunc Jacobum, cognomento Justum, apostoli constituerunt in loco Christi super multitudinem credentium. Et ipse exstitit episcopus, et pater Hierosolymis triginta annis, hic incepit vitam monachorum, imo communem vitam religiosorum, ut nihil proprium haberent, sed communiter omnia possiderent.

CAP. CXLI. — *Quare ante Christi Resurrectionem lex et prophetæ legantur, et post Resurrectionem apostolorum scripta.*

Ante Christi Resurrectionem lex et prophetæ leguntur, post Resurrectionem scripta apostolorum recitantur, quia lex et prophetæ Christi passionem et resurrectionem prædixerunt, apostoli vero jam factam nuntiaverunt.

CAP. CXLII. — *Apocalypsis per tres hebdomadas legitur.*

Per tres septimanas infra Pascha Apocalypsis legitur, in qua visio Christi et angelorum collocutio memoratur, quia in illa vita, quam Paschale tempus designat animæ de visione Trinitatis et angelorum consortio gratulantur. Unde et Responsoria in historia, *Dignus es, Domine* (*Apoc.* v, 9), plena gaudio cantantur.

CAP. CXLIII. — *De canonicis apostolorum Epistolis per duas hebdomadas.*

Deinde per duas septimanas Epistolæ apostolorum leguntur, et Responsorium, *Si oblitus* (*Psal.* cxxxvi

5), de scriptis prophetarum, scilicet de psalmis legitur, quia per prophetas et apostolos concorditer æterna vita annuntiat, in qua post resurrectionem anima et corpus simul in æternum gloriantur. Responsorium: *Dignus es, Domine*, significat introitum apostolorum ad Ecclesiam, quæ ex Judæis collecta est ad fidem Novi Testamenti. Responsorium, *Ego sicut vitis fructificavi* (*Eccli.* xxiv, 23), est pars Judæicæ plebis ad unitatem fidei conversa. In primis Responsoriis narratur adunatio ad unam fidem auditorum ac propositorum. In sequentibus monstratur Ecclesiæ, quæ nunc collecta est, mysterium sponsi et sponsæ, de quibus ipsa procreata; ipsa sponsa est Jerusalem. Unde Responsorium: *Vidi Jerusalem descendentem* (*Apoc.* xxi, 2). In cæteris narratur pulchritudo structuræ Jerusalem, ut est Responsorium, *Hæc est Jerusalem*, et: *Plateæ tuæ, Jerusalem*, quæ omnia oportet intelligi mystice de spiritualibus ædificiis et cœlesti Jerusalem.

CAP. CXLIV. — *De officio missæ.*

Juxta tenorem officiorum, quæ continent in se personam primitivæ Ecclesiæ, ut est *Quasi modo geniti* (*Petr.* II, 2), et *Misericordia Domini* (*Psal.* xxxii, 5), et *Jubilate* (*Psal.* xcix, 2), hæc Responsoria per tres hebdomadas decantari. Responsorium, *Si oblitus fuero est de psalmo Super flumina Babylonis* (*Psal.* cxxxvi), significat gentilem populum qui olim habitavit in Babylone, id est in confusione hujus mundi, et desiderat revocari per prædicationem et doctrinam ad Jerusalem, id est ad Ecclesiam. Reliqua omnia Responsoria de liberatione de Babylone infidelitatis, et perventione in Jerusalem, et de laude exhibitâ in Jerusalem, ut est Responsorium, *Deus canticum novum* (*Psal.* cxlvi, 9), et: *Dicant nunc* (*Psal.* cxvi, 2), et: *In Ecclesiis benedicite* (*Psal.* lxxvii, 27), hæc Responsoria sumpta sunt de Psalterio, quod est decem chordarum, in quibus est dilectio proximi propter Deum. Ex Responsoriis Psalterii insinuat proles se diligere Sponsam matris suæ, et matrem suam liquido respondere civitati Jerusalem, qui in cœlo habitat. Tria officia, *Cantate Deo* (*Psal.* v), et *Vocem jucunditatis* (*Psal.* lxxv, 8), et *Exaudi, Domine* (*Psal.* cxxxix, 7), recolunt eadem tempora, quæ et Responsorium. Unde non delinquant, qui per tres hebdomadas usque ad Pentecosten ea cantant. Responsoria de Ascensione Domini, nunc sponsam consolantur ex persona Sponsi, ut est Responsorium; *Non turbetur* (*Joan.* xiv, 1); et: *Tempus est* (*Joan.* xvi, 7), nunc ipsa loquitur ad sponsum, ut est illud Responsorium, *Exaltate Deo* (*Psal.* lxxxii, 2), nunc optat recipi ad eum super sidera. In Pentecosten cantant Romani novem Lectiones, ut in aliis Dominicis. Nos vero propter baptismalia in tribus personis baptizati tribus psalmis laudamus Trinitatem usque ad octavam. Responsoria sonant Spiritum sanctum paraclitum, id est consolatorem, a Sponso promissum, advenisse sponsæ, et dona ei per ipsum allata, id est fidem, opera, miracula, et cætera charismata.

CAP. CXLV. — *De Ascensione Domini.*

Ascensionem Domini ideo non in Kalendaria die celebramus, quia per hanc Ecclesiae de hoc mundo ad caelestem patriam exaltationem commemoramus. Per processionem, quam in Ascensione Domini agimus, Dominum cum discipulis de Jerusalem in montem Oliveti, processisse exprimimus.

CAP. CXLVI. — *De Vigilia Pentecostes.*

In Vigilia Pentecostes leguntur quatuor Lectiones, propter quatuor causas, quas in Vigilia Paschae diximus. In illa Vigilia legebatur: *In principio creavit Deus caelum et terram (Gen. I, 1)*. In ista legitur: *Tentavit Deus Abraham (Gen. xxii, 1)*. Hae duae Lectiones reducunt nobis in memoriam duos patres, unum carnalem, et alium spiritualem. Ab Adam ^B sumpsimus omnis carnalis generationis initium, ab Abraham vero spiritualis generationis exordium. Ille inobediendo nos omnes perdidit, iste Deo obediendo audivit: *In semine tuo benedicentur omnes gentes (Gen. xxii, 18)*. Illam Lectionem Canticum non sequitur, quia per Adam omnes ad luctum nascimur; istam Canticum sequitur, quia cuncti per fidem Abraham in Christo ad gaudium renascimur. Unde et Oratio consonat: *Deus, qui in Abraham obedientia. Lectio Tentavit Deus (Gen. xxii) historiam sonat. Alia, Scripsit Moyses canticum (Deut. xxxii), novam legem declarat, quam Spiritus sanctus in cordibus fidelium in die poenitentiae scripserat, sicut Moyses illam legem in die poenitentiae perceperat. Unde allegoricum canticum sequitur, in quo nobis laetitia aeterna promittitur. Tertia Lectio, septem dona Spiritus sancti pronuntiat propter septem mulieres, quas unum virum, id est Christum, apprehendere clamat (Isa. iv, 1), per hanc tropologia notatur, quia per septem dona Spiritus sancti mores fidelibus dantur. Hanc Canticum sequitur, quia bonos mores gaudia sequuntur. Quarta Lectio: *Audi, Israel (Baruch. iii, 9)*, anagogen sonat, ubi dicitur: *Disce, ubi sit sapientia, ubi virtus, ubi prudentia, ubi lumen, et pax (Isai. xiv)*. Quam Canticum sequitur, quia in illa vita canticum laetitiae sine fine cantabitur. Tituli ideo non pronuntiantur, quia auctores Scripturae a cathecumenis adhuc ignorantur. Aliqui in hac Vigilia tres Lectiones legunt, et quatuor Cantica cantant, quia fidem Trinitatis, lex, psalmodia et prophetia instruunt, et quatuor Evangelia ad laetitiam aeternae vitae deducunt. Romani legunt novem Lectiones in Pentecoste, ut in aliis Dominicis. In hac die baptisma, vel in omnibus summis festivitatibus ad vesperam, *Laudate*, cantatur, hoc ideo fit, quod in his psalmis magis laudes Dei sonare probantur*

CAP. CXLVII. — *De Pentecoste.*

Pentecosten idcirco antiquus populus celebrabat, quia in illa die legem per Moysen acceperat. Hanc festivitatem ideo Ecclesia celebrat, quia hac die novam legem per Spiritum sanctum accepit. Pentecoste autem Graece dicitur quinquagesimus dies

^A quia a die resurrectionis usque in hanc diem quinquaginta dies computantur. Hebraeus populus a die immolationis agni Pentecosten numerabat, Ecclesia autem a Dominica Resurrectionis computat, qua die concordiam linguarum per Spiritum sanctum acceperat. Septem hebdomadae a Pascha usque ad hoc festum numerantur, quia in hoc festo septem dona Spiritus sancti dantur. Hoc septimus annus olim praefigurabat, quem lex annum remissionum appellabat (*Deut. xv, 1*), quem populus cum laetitia ducebat; a servili opere vacabat. Hebraeos ob indigentiam venditos a servitio laxabat. Ita expletis septem millibus annorum fidelis populus per septiformem Spiritum plenam remissionem consequetur, a servitute eruetur, et libertate induetur. Unde et per septem dies hoc festum celebratur, quia per septem dona Spiritus sancti plena gaudia animabus et corporibus in futura vita tribuuntur. Ideo et septem ultimi psalmi per *Alleluia* intitulantur, per quos sempiterna gaudia per gratiam septiformis Spiritus danda praedicantur. Hoc festum ideo non in Kalendaria die, sed in quinquagesima post resurrectionem Christi, et in Dominica celebramus, quia per illud illam requiem, qua in Spiritu sancto requiescimus, in perenni gaudio commemoramus. Nota: aliud est Pentecoste, aliud Quinquagesima. Pentecoste a die resurrectionis Christi usque ad Adventum Spiritus sancti; Quinquagesima incipit a Sabbato, quo duo *Alleluia* cantantur, et finitur in Dominica *Benedicta*, sed utrumque corporis et animae laetitia exprimit.

CAP. CXLVIII. — *De Paschali quinquagesima.*

Paschale tempus per quinquaginta dies extenditur, quia, sicut in quinquagesimo anno vel in jubileo populo Dei reddita est libertas, et amissa haereditas, ita nobis in futuro per Jesum in Spiritu sancto redditur amissa libertas, et paradisi haereditas. Quinquies enim decem sunt quinquaginta, hoc est pro labore quinque sensuum denarius, his in futuro dabitur, qui hic in vinea Domini in Quadragesima, hoc est in hac vita decem praecipis laboraverunt. Sunt enim septem hebdomadae, et una dies. Septies autem septem cum una die sunt quinquaginta, hoc est qui in septem diebus hujus vitae per septem dona Spiritus sancti quinque sensibus suis decem praecipia impleverit, in futuro illum in praemio recipiet, in quo solo, et qui solus est gaudium omnium.

CAP. CXLIX. — *De septem diebus Pentecostes.*

Per septem dies Pentecoste colitur propter septem dona Spiritus sancti, in quibus et jejunium celebratur, quia mox ut Spiritum sanctum acceperunt, confestim ab illecebris hujus mundi se fideles abstinerunt.

CAP. CL. — *De jejunio Quatuor Temporum.*

De jejunio Quatuor Temporum de lege est acceptum. Ideo autem quatuor temporibus observatur, quia quatuor tempora anni, scilicet ver, aestas, autumnus, hiems numerantur. Ideo autem in uno-

quoque tres dies, qui conjuncti duodecim fiunt, quia A duodecim menses in uno anno sunt. Ut ergo homo, qui ex quatuor elementis constat, Deo reconcilietur, qui in tribus personis colitur, ideo quatuor temporibus ternos dies abstinere præcipitur.

CAP. CLI. — *De Quadragesima.*

Quadragesimam ideo jejunamus, quia decimam Creatori nostro de diebus nostris reddimus. Sed quia hoc cum corpore agimus, ideo pro satisfactione duodecim dies pro duodecim mensibus abstinence nos affligimus, quos dies ideo quatuor temporibus ternis diebus jejunamus, quia eadem Quatuor Tempora ternis mensibus ascribimus. Quatuor quoque temporibus qualitates elementorum, scilicet calidum, frigidum, siccum, humidum inesse scimus, ex quibus delectamenta mundi contrahimus. Et ut hoc B superemus quatuor temporibus Deo sacrificium afflictionis exhibemus. Est et alia causa: In vere semina mittimus, in æstate semina metimus, in autumno vinum et oleum colligimus, itemque semina spargimus, in hieme hortis et ædificiis insistimus. Et ut hæc nostris conserventur usibus, ideo iisdem temporibus nos Deo jejuniis subdimus. Hæc Quatuor Tempora Christi et sancti Joannis Baptistæ conceptione et nativitate insigniuntur, quia Christus in vere, et Joannes in autumno conceptus, Christus in hieme, Joannes in æstate natus scribitur. Ubi autem nos tres dies observamus, ibi religiosos Quadragesimam agere non ignoramus. Sicut enim tota Ecclesia in vere ante Pascha Quadragesimam jejuna- C nat, ita pleraque multitudo in æstate ante festum sancti Joannis Baptistæ, similiter in autumno ante memoriam sancti Michaelis, itemque in hieme ante Nativitatem Domini Quadragesimam observat.

CAP. CLII. — *De feria quarta.*

Feria quarta duæ Lectiones leguntur, quia hæc jejunia a Veteri et a Novo Testamento instituuntur. Antiquus namque populus in vere Pascha celebrabat, et tunc se affligens azyma edebat, in æstate Pentecosten solemnizabat, tuncque se affligendo primitias offerebat, in autumno Scenopogia, id est tabernaculorum festa agebat; in hieme Encænia, id est templi dedicationem recolēbat; et in utroque festo se jejuniis affligebat. Ideo enim duæ Lectiones feria quarta leguntur, quia quarta ætate mundi lex D et prophetia servanda traduntur, et ordinandi utraque lege instructi esse præcipiuntur. Semel *flectamus genua* ad priorem Collectam sine salutatione prolatam dicimus, quia in una Christiana religione unum Deum colimus.

CAP. CLIII. — *De feria sexta.*

Feria sexta una Lectio recitatur, quia in sexta ætate mundi lex et prophetia in uno Evangelio recapitulantur, ad quam *Flectamus genua* dicitur, quia Christus legislator adoratur.

CAP. CLIV. — *De Sabbato in duodecim Lectionibus.*

Sabbatum duodecim Lectionibus intitulatur, non propter duodecim Lectiones, scilicet propter duodecim lectores, quia olim Romæ sex Lectiones quæ

Latine, eadem et Græce legebantur, et duæ causæ exprimebantur. Una quia Græci aderant, qui Latinam linguam nesciebant, et Latini affuerant, qui Græcam ignorabant. Altera quod per doctrinam duodecim apostolorum uterque populus in fide concordatur. Quatuor Lectionibus, quatuor ordines Deum benedicientium exprimuntur, qui per Spiritum sanctum describuntur: *Domus Israel, benedicite Domino; domus Aaron, benedicite Domino; domus Levi, benedicite Domino; qui timetis Dominum, benedicite Domino* (Psal. cxxxiv, 19, 20). Per domum Israel populi, per domum Aaron prælati, per domum Levi ministri, per timentes Dominum quoque religiosi accipiuntur, sic et ministri altaris in acolythos, in subdiaconos, in diaconos, in presbyteros distribuuntur. Quasi quatuor virtutibus prudentia, fortitudine, justitia, et temperantia pollent, Dominum cum supradictis Patrum ordinibus benedicere valent. Quinquies *Flectamus genua* dicitur, quia pro his quatuor ordinibus et pro populo oratur. Quatuor Lectiones et tempori et ordinandis congruunt; Gradualia vero Lectionibus conveniunt. Quinta Lectio ideo legitur, quia sicut pueri illi in fornace ignis, ita ordinandi in camino tribulationis probantur. Unde et illorum voce benedictiones cantantur, quia post probationem coronantur. Ad hanc Lectionem *Flectamus genua* non dicimus, quia statum Nabuchodonosor non cum infidelibus, sed Dominum cum pueris nos adorare innuimus. Tractus, *Laudate Dominum* (Psal. cxxxiv, 5), laudem regis exprimit, quam Domino post liberationem puerorum solvit.

CAP. CLV. — *Quare in Quatuor Temporibus ordines fiant.*

Ministri Ecclesiæ ideo in Quatuor Temporibus ordinantur, quatenus sub quatuor Evangeliiis Christo et Ecclesiæ servire admoneantur. In Quadragesima ideo ordinantur, ut vitiis marceant; in vere ideo, ut virtutibus floreat; in septimana Spiritus sancti, et in æstate ideo ut sint *spiritu ferventes, Domino servientes* (Rom. xii, 11); in Autumno et in festo tabernaculorum, ideo ut fructus bonorum operum colligant, et ipsi tabernaculum Dei fiant; in hieme et ante Nativitatem, ideo ut mundo moriantur, et cum Christo in virtutibus renascantur. Ideo in Sabbato ordines fiunt, quia Deus Sabbatum sanctificavit, in quo et requievit, et ipsi debent esse sancti et vacare servitio Dei. Sabbatum quoque est septimus dies, et ipsi per septiformem Spiritum septem gradibus distribuuntur.

CAP. CLVI. — *De Dominica post octavam Pentecostis.*

Dominica, quæ sequitur, ideo ab officio vacat, quia olim Romani ordinationes in Dominica faciebant, sed in vespera Sabbati incipiebant. Et ideo in Quadragesima Oratio super populum non dicebatur, ad quam non capita, sed genua flectebant, quod in Dominica minime licebat. Sacerdotes namque jure in Dominica ordinantur, per quos Dominica sacramenta consecrantur.

CAP. CLVII. — *Quid significet tempus inter Pascha et Pentecosten.*

Tempus a Pascha usque post Pentecosten illud tempus nobis commemorat, quo diu fidelis populus post baptismam innocentiam servat. Tempus a Pentecoste usque ad Quadragesimam illud tempus insinuat, quo pro erroribus se occulta poenitentia macerat. Tempus vero Quadragesimæ illud tempus indicat, quo ab Ecclesia ejecti publica poenitentia se satisfaciendo castigant.

CAP. CLVIII. — *De Januario.*

Per mensem Januarium, in quo annus innovatur, tempus ante diluvium nobis representatur, in quo mundus novus inchoatur.

De Februario.

Per Februarium, in quo *Alleluia* deponitur, illud tempus post diluvium innuitur, quo universitas linguarum confunditur.

De Martio.

Per Martium, in quo Quadragesima agitur, illud tempus ostenditur, quo populus Dei in Ægypto affligitur.

De Aprili.

Per Aprilem, in quo Pascha celebratur, illud tempus, quo idem populus a Pharaone liberatur, et in patriam cum gaudio graditur.

De Maio.

Per Maium, in quo sæpius Pentecoste solemnizatur, illud tempus, quo populus in terra repromissionis florens gratulabatur.

De Junio et Julio.

Per Junium et Julium, in quibus historia Regum recitatur, regnum Saul et David insinuatur.

De Augusto.

Per Augustum, in quo historia de libris Sapientiæ cantatur, pontificium Salomonis, vel totum Judaici populi regnum commemoratur.

De quatuor reliquis mensibus.

Per quatuor reliquos menses quatuor principaliter regna denotantur, quæ in modum crucis formantur, dum Babylonicum in oriente, Persarum in meridie, Græcorum in aquilone, Romanorum in occidente principabatur.

CAP. CLIX. — *De historia Job.*

Historia Job, quæ hoc mense legitur, regnum orientis exprimit, ubi dicit: *Eratque vir ille magnus inter omnes orientales* (Job 1, 3). Unde et hæc historia per duas septimanas legitur, quia regnum Babylonicum duas septimanas durasse dicitur. In una autem septimana septingenti anni numerantur, et in duabus mille et quadringenti computantur. Tot quippe inveniuntur a tempore Nini, quo regnum Orientis cœpit, usque ad Cyrum regem Persarum, quo defecit. Reliqua pars mensis regnum Meridiei innuit, quod in Persida, vel Media, unam septimanam, scilicet septingentos annos viguit. Unde diver-

sæ historiæ tunc leguntur, quia nunc de Persis, nunc de Medis reges assumuntur.

De Octobri.

Sequens mensis, videlicet October, regnum Græcorum exprimit, quod etiam una septimana scilicet septingentis annis in Aquilone floruit. Unde et historia Machabæorum in hoc mense legitur, quia ipsi Machabæi sub eisdem regibus affligebantur.

De Novembri.

November Romanum regnum denotat, quod per duas septimanas, id est per bis septingentos annos in Occidente nobiliter durabat. Hoc a Gothis destructum nunquam priorem meruit statum. Unde et in hoc regno Christus, Rex regum, nascitur.

De Decembri.

December, in qua Adventus vel Nativitas Christi celebratur, regno Christianorum attitulatur. Et sicut Christi nativitas est in fine anni, ita regnum Christianorum venit in fine mundi, quod Rex regum adveniens innovabit, et in æternum in suis regnabit.

CAP. CLX. — *De festo Joannis ante portam Latinam, sexta die Maii.*

Missa, quæ scribitur Joannis Ante portam Latinam, est illa dies, qua Joannes apostolus a Domitiano Cæsare ante eandem portam in dolium ferventis olei est missus, sed divinitus liberatus.

CAP. CLXI. — *De festo Mariæ Ad martyres.*

Missa quæ scribitur Mariæ ad martyres, est illa dies qua templum Romæ Pantheon in honore Dei genitricis Mariæ et Omnium martyrum consecratur (128) quia adhuc solemnitas Confessorum minime celebris habebatur. Ad hanc missam Terribilis proprie scribitur (Gen. xxviii, 17)

CAP. CLXII. — *De festo Petri et Pauli apostolorum, 29 die Junii.*

Cum corpora apostolorum Petri et Pauli diu simul tumultata jacerent, et post plurimos annos in singulas Ecclesias poni deberent, ignotum erat cujus illa et illa ossa essent. Jejunantibus autem et orantibus est revelatum minora quidem esse Piscatoris, majora autem Doctoris, et sic divisa sunt.

CAP. CLXIII. — *De sancto Jacobo, 25 Julii.*

Jacobus apostolus in Pascha est decollatus, sed hic translatus.

CAP. CLXIV. — *De Kalendis Augusti, et de Ad vincula sancti Petri.*

Dies Kalendarum Augusti olim celebris habebatur, ob victoriam Augusti hac die, postea vincula sancti Petri collocata sunt Romæ in ecclesia constructa in ejus honorem. Et ipsa dies instituta celebris in honore apostolorum principis, sicut prius in veneratione mundi principis, et hæc missa vel potius ecclesia Ad vincula sancti Petri vocatur, quia ecclesia ab Eudoxia regina constructa in honorem principis apostolorum, ipsa die dedicatur, et catenæ ipsius apostoli ibidem collocantur.

(128) Primum a Bonifacio pont. max. Inf. c. 168.

CAP. CLXV. — *De decollatione Joannis Baptistæ, A ferens Ecclesiæ, statuta est ejus Nativitas solemniter celebrari.*
29 Augusti.

Joannes Baptista in Annuntiatione (129) sanctæ Mariæ est decollatus, sed hodie caput ejus inventum glorificatur divinitus.

CAP. CLXVI. — *De nativitate sanctæ Mariæ Virginis, 8 Septemb.*

Dies Nativitatis sanctæ Mariæ hoc modo sollemnis institutus. Quidam solitarius vitam ducens sanctissimam audivit annis singulis die Nativitatis sanctæ Mariæ genitricis Dei harmoniam, concentus angelorum in cælo. Qui cum miraretur, quid hoc esset, et orasset intente, ut hoc sibi pietas divina revelare dignaretur, dictum est illi per angelum, quod ea die nata sit sancta Maria. Cujus natiuitas cum ignoretur ab hominibus in terra, venerabiliter eam excolunt in cælis angeli. Quod ille re-

(129) Id est, 25, Martii.

CAP. CLXVII. — *De festo sancti Michaelis, 8 die Maii. Ejus apparitio.*

Missa sancti Michaelis est illa dies, qua populus Christianus cum paganis pugnavit, et victoriam per sanctum Michaelem archangelum obtinuit.

CAP. CLXVIII. — *De festo Omnium Sanctorum, Kalendis Novemb.*

Festivitatem Omnium Sanctorum Gregorius papa junior instituit, quam prius Bonifacius papa in honorem sanctæ Mariæ et Omnium Martyrum servandam censuit.

CAP. CLXIX. — *De Dedicatione ecclesiæ.*

Ecclesiæ Dedicatio est sumpta a tabernaculo vel a templo, instituta ex Domini imperio.

LIBER QUARTUS

DE CONCORDIA OFFICIORUM.

CAPUT PRIMUM. — *De concordia officiorum.*

His succincte expeditis de Solemnitatibus, nunc manum ad concordiam officiorum vertimus. Olim divinum officium in ecclesia agebatur, prout cuique bonum videbatur. Sed postquam unitas Ecclesiæ multiformiter cœpit ab hæreticis scindi, et a schismatibus multipliciter in diversa conventicula findi, beatæ memoriæ Theodosius imperator synodum Constantinopolitanam congregavit; omnes hæreses damnavit, divinum officium a synodo ordinari postulavit. Quod negotium Damasus papa Hieronymo, tunc in divinis Scripturis eruditissimo, injungere optimum judicavit. Hieronymus itaque in Bethlehem, ubi Dominus nasci voluit, psalmos ad Nocturnos, et ad reliquas horas distribuit, ut hodie Ecclesia psallit. Ad missæ vero officium Lectiones, et Evangelia ex Veteri et Novo Testamento collegit, prout tempori et stationi congruere vidit. Romana quippe Ecclesia implorando sanctorum suffragia Stationes facit per diversa sanctorum loca. Postquam ergo papa dispositionem divini officii a Hieronymo editam accepit, concilium collegit, ac ubique sic cantari præcepit. Postea Gelasius papa et Gregorius orationes et cantum Lectionibus et Evangeliiis congruentes addiderunt, et sic hodie cantatur, celebrationemque divini officii instituerunt.

CAP. II. — *De Septuagesima.*

Igitur quia in Septuagesima mundi exordium commemoramus, a Septuagesima et nos incipiamus. Una peregrinatio legitur populi Dei in Ægypto

C et una captivitas ejusdem populi de Jerusalem in Babylonem, per utramque significat nostra peregrinatio, et nostra captivitas de paradiso in hunc mundum. Duæ vero reversiones populi Dei leguntur: una de Pharaone per mare Rubrum et desertum ad terram promissionis, altera de Babylone ad Jerusalem, per quas significantur nostræ reversiones. Una qua de Pharaone, id est de diabolo per mare Rubrum, id est per baptismum, vel per desertum, id est per penitentiam ad terram reversionis, id est ad Ecclesiam redimus. Alia qua de Babylone ad Jerusalem, id est de hoc mundo ad cælum revertimur. Peregrinatio quidem per septem millia annorum extenditur, captivitas vero per septuaginta annos differtur. Hæc omnia per septem officia septem hebdomadarum, scilicet a Septuagesima usque ad Passionem Domini designantur. In nocturnali officio peregrinatio exprimitur; in matutinali captivitas innotescit, in missali autem reversiones recensentur.

CAP. III. — *De Dominica Septuagesimæ, et Circumdederunt.*

In prima Dominica Genesis legitur, in qua peregrinatio generis humani de paradiso in mundum memoratur. Ad Laudes antiphona, *Miserere mei, Deus (Psal. L)*, cantatur, per quam vox in captivitate dolentium exprimitur. Ad missam vox in peregrinatione, vel captivitate gementium: *Circumdederunt me gemitus mortis (Psal. xvii, 5)*. In Epistola de Babylone ad Jerusalem, id est de mundo

ad cœlum reversio, ubi dicitur: *Sic currite ut comprehendatis* (I Cor. ix, 24). In Graduale vox redeuntium. *Adjutor in opportunitatibus* (Psal. ix, 10). In Evangelio reversio ad Ecclesiam ubi dicitur: *Ite in vineam meam* (Matth. xx, 4), id est in Ecclesiam, et hoc fit per confessionem, unde in officio, *Bonum est confiteri* (Psal. xci, 1).

CAP. IV. — *De Dominica « Exsurge » in Sexagesima.*

In secunda Dominica nocturnale et matutinale officium iteratur, quia prima ætas per duo millia annorum terminatur. In missa vox redeuntium, *Exsurge quare obdormis* (Psal. xliii, 23). In Epistola labores revertentium ad Ecclesiam, ubi dicitur *periculis fluminum, periculis latronum* (II Cor. xi, 23). Flumina sunt tentationes, latrones sunt dæmones. In Evangelio reversio ad cœlum, *Exiit qui seminat* (Luc. viii, 5), quia qui hæc bona opera seminant in lacrymis, in gaudio metent vitam æternam, ut in Offertorio, *Perfice gressus meos in semitis tuis* (Psal. xvi, 5).

CAP. V. — *De Dominica « Esto mihi, » in Quinquagesima.*

In Dominica tertia, quod malum homini in peregrinatione contigerit, in nocturnali officio memoratur, dum diluvio submersi leguntur. In Matutinis per antiphonam, *Secundum multitudinem miserationum* (Psal. l, 3), vox captivorum insinuatur. Ad missam vox redeuntium: *Esto mihi in Deum protectorem* (Psal. xxx, 3). In Epistola modus reversionis ad ecclesiam, ubi dicitur *charitas patiens est, benigna est* (I Cor. xiii, 4). In Evangelio reversio ad cœlum, ubi dicitur, quod Jesus ascendit Jerusalem (Luc. xviii), et in versibus Offertorii utraque reversio: *Beati immaculati in via* (Psal. cxviii); alius: *in Via testimoniorum* (Ibid.), et ibi: *Viam mandatorum tuorum cucurri* (Ibid.).

CAP. VI. — *De Dominica prima Quadragesimæ, « Invocabit. »*

In quarta Dominica in nocturnali officio pene ad singula Responsoria afflictio nostræ servitutis exprimitur, quia per Quatuor Tempora anni in quatuor partibus mundi humanum genus affligitur. Ad Laudes per antiphonam, *Cor mundum crea* (Psal. l, 12), vox captivorum insinuatur. Ad missam reversio ad Ecclesiam, ubi dicitur in Epistola *in vigiliis, in jejuniis multis* (II Cor. vi, 5). Unde custodia angelorum in Graduale promittitur, *Angelis suis mandavit* (Psal. xc, 11). Reversio ad cœlum in Evangelio, ubi Christus tentatus a diabolo describitur (Matth. iv, 1). Quæ unicuique in fine suo futura non dubitatur.

CAP. VII. — *De Dominica II Quadragesimæ « Reminiscere. »*

In quinta Dominica nostra peregrinatio in nocturnali officio memoratur, ubi Jacob in exsilium ivisse refertur. Ad Laudes vox captivorum. In antiphona, *Domine, labia mea* (Psal. l, 17). In missa vox redeuntium *Reminiscere miserationum tuarum* (Psal.

A xxiv, 6). Reversio in Epistola ad Ecclesiam, ubi dicitur: *Vocavit nos Deus in sanctificationem* (I Thess. iv, 7). Reversio ad cœlum in Evangelio, ubi mulier Chananaea venit ad Christum (Matth. xviii) hoc est Ecclesia ad Deum in cœlum.

CAP. VIII. — *De Dominica III Quadragesimæ, « Oculi. »*

In sexta Dominica in nocturnali officio nostra peregrinatio recensetur, cum Joseph in Ægyptum venditus legitur, ad Laudes captivitas et reedificatio templi, exprimitur, per antiphonam, *Fac benigne, ubi dicitur, « Edificentur muri Jerusalem »* (Psal. l). In missa revertentes, *Oculi mei semper ad Dominum* (Psal. xxiv, 15). Reversio ad Ecclesiam in Epistola, ubi dicitur, *Avaritia et omnis immunditia nec nominetur in vobis* (Ephes. v, 3). In graduale *Exsurge, Domine, non prævaleat* (Psal. ix, 20), et in Tractu *Ad te levavi* (Psal. xxiv, 1). In Evangelio reversio ad cœlum ubi dicitur *Beati qui audiunt verbum Dei* (Luc. xi, 28). In communionem *Passer invenit sibi domum* (Psal. lxxxiii, 4), et in fine *Beati qui habitant in domo tua* (Psal.

CAP. IX. — *De Dominica IV Quadragesimæ, « Lætare. »*

In septima Dominica plenitudo nostræ peregrinationis in nocturnali officio exprimitur, ubi afflictio populi Dei in Ægypto et ejusdem liberatio refertur. In matutinis Laudibus liberator a captivitate sacrificium declaratur, ubi dicitur in antiphona, *Tunc acceptabis sacrificium* (Psal. l, 20). Ad missam plena reversio ad cœlum ubi cantatur, *Lætare, Jerusalem* (Zach. ii, 18), et in Epistola, *Quæ sursum est Jerusalem, est mater nostra* (Gal. iv, 28). In Graduali, *In domum Domini ibimus* (Psal. cxxi, 1). In Evangelio quinque millia saturata referuntur (Joan. vi, 10), qui quinque genera hominum, id est contemplativi et activi quod sunt conjugati, viduæ, virgines, ibi satiabuntur. Unde in Communionem, *Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas* (Psal. cxxi, 3).

CAP. X. — *De duabus Dominicis sequentibus.*

Propter quod hæc reversio fiat in sequentibus duabus Dominicis exprimitur, scilicet per passionem Christi. Quæ ideo sunt duæ, quia sunt duæ reversiones, ut dictum est, sive duæ passionem Christi, una qua in se ipso, altera qua patitur in corpore suo, hoc est Ecclesia.

CAP. XI. — *De Dominica Paschæ, « Resurrexi. »*

Mox sequitur Dominica *Resurrexi*, quia in resurrectione ista reversio perficietur, et *Alleluia* cantatur, quia plenum gaudium a revertentibus percipietur.

CAP. XII. — *De duobus diebus.*

Duo sunt dies: dies temporalitatis, et dies æternitatis. Dies temporalitatis, quandiu vivit homo, ut dicitur, *Hodie, si vocem ejus audieritis* (Psal. xciv, 8), hoc est, hoc tempore, quo vivitis. Dies æternitatis non horum vesperum, ut dicitur: *Melior est dies una in atris tuis super millia* (Psal. lxxxiii, 11). Hunc diem attulit Christus. Illic dies coepit ele-

ciis a resurrectione Christi, et in futura resurrectione perfecte dabitur. Unde nunc quibusdam in anima, tunc omnibus in corpore et anima dabitur. Propterea dicitur, *Hodie resurrexit Dominus*, quando Pascha inter Kalendaria Maii evenerit; cum ipse in Martio resurrexerit, imo ante annos plurimos, scilicet dicitur, *Hodie natus est, vel hodie apparuit*. hoc est in die gratiæ.

CAP. XIII. — *Quare dicuntur « dies mali » ab Apostolo?*

Cur Apostolos vocat dies malos dicens, *redimentes tempus, quoniam dies mali sunt* (Ephes. v, 16), cum omnia bona sint. Respondeo: Quantum ad tempus spectat, omnes dies æqualiter bonos esse constat. Sed ideo quidam dies mali dicuntur, quia in eis plus homines solito affliguntur. Contingit enim aliquando, ut una eademque die, unus suspendatur, alter regni sceptro potiatur, et illa dies, quæ illi mala, isti bona appellatur. Sic solemus dies tempestuosos, vel dies bellorum, aut in quibus aliquid infortunii occurrit, malos appellare; dies vero serenos, vel dies conviviorum, aut festos, vel in quibus aliquid læti contigerit, bonos nominare. Porro quod horas dierum quasdam malas dicimus, secundum lunæ cursum, hoc non secundum tempus, sed secundum augmentationem vel diminutionem naturalem nostri sanguinis dicimus.

Interrogatio.

Cum omnes dies Domini sunt, cur dies iudicii proprie dies Domini dicitur.

Responsio.

Isti dies, in quibus vivimus, non Domini, sed nostri vocantur, quia in eis facimus, quod volumus. Dies autem iudicii non nostra, sed Domini appellatur, quia tunc omnia iuste iudicat, quæ nunc patienter tolerat, et unumquemque secundum quod gessit remunerat.

CAP. XIV. — *De officio Quadragesimæ.*

In Quadragesima sunt quædam officia de poenitentia instituta, ut, *Misereris omnium, Domine, dissimulans peccata hominum* (Sap. xi, 24), et illud, *Reminiscere miserationum* (Psal. xxiv, 6); quædam de jejuniis, ut illud: *Cum jejunatis* (Matth. vi, 16); quædam de orante, ut illud: *Cum oratis* (ibid. 5); quædam de eleemosynis, ut illud: *Cum facis eleemosynam* (ibid. 2), et illud: *Frange esurienti panem* (Isai. lviii, 7), et item: *Quod uni ex minimis meis* (Matth. xxv, 40); quædam de operatione, ut illud, de agricolis vineæ (Matth. 20); quædam de statione, ut illud in Sabbato, ante mediam Quadragesimam, ubi lectio de Susanna legitur, quia tunc statio ad sanctam Susannam virginem et martyrem agitur. Scilicet in Sexagesima Lectio de laboribus sancti Pauli apostoli legitur (II Cor. xi), et in Oratione, *Contra omnia adversa Doctoris gentium protectione muniamur*, dicitur, quia illa die ad Sanctum Paulum statio agitur. Sic considerata sunt cætera, quæ a doctis viris Spiritu sancto inspirante in divinis offi-

ciis sunt edita. Quidquid enim ante Christi Adventum, vel postea in Ecclesia illo vel illo tempore anni contigit, secundum hoc Hieronymus divinum officium instituit, vel quod stationi congruere vidit. Feria quarta primæ hebdomadæ Quadragesimæ, ideo duo versus ad Graduale de necessitatibus cantantur, quia geminum jejunium celebratur. Feriæ quintæ in Quadragesima proprio officio privantur, sed de Dominicis æstivalibus inofficiantur. Unde et earum Evangelia, scilicet de divite et Lazaro (Luc. xvi), et viduæ filio resuscitato (Luc. vii) in his recitantur. Olim quippe has ferias non jejunabant, sed, Silvestro papa insituente, eas ob multa mysteria, ut Dominicas feriabant. Postmodum sunt Quadragesimæ conjunctæ, et a Gregorio papa juniore inofficiatæ.

CAP. XV. — *De officio Paschatis « Resurrexi ».*

In Paschali die Introitus in persona Christi cantatur, qui resurgens in Ecclesia Patri se repræsentans sic eum affatur, *Resurrexi, et adhuc tecum sum*. Oratio in persona Ecclesiæ recitatur, quæ æternitatis aditum per Christum sibi reseratum gratulatur. Epistola vero in persona angelorum eam ad lætitiâ hortatur. Quam lætitiâ in Graduali, *Hæc dies*, et *Alleluia* resonamus, quia *Pascha nostrum immolatus est Christus* (I Cor. v, 7). Evangelium secundum Marcum, qui in forma leonis scribitur, deo hac die legitur, quia Leo natus triduo, quasi mortuus, dormire traditur, sed in die tertia voce Patris excitatur. Sic Christus Leo de tribu Juda triduo dormivit conturbatus, sed in die tertia a Patre est suscitatus. Officium, *Introduxit nos Dominus*, est sumptum de legali Pascha, quod præcessit in figura. In nocte quippe agnum ederunt, et in crastino, scilicet in Paschali die, de Ægypto educti sunt, eosque Moyses his verbis alloquitur: *Introduxit nos Dominus* (Exod. xiii, v). Offertorium quoque in die solemnitatis, *Et erit nobis* hic de eadem die sunt sumpta, cætera omnia sunt ad neophytos respicientia.

CAP. XVI. — *Notanda sunt et hæc.*

In Pascha sunt quatuor notanda: Ut tertia hebdomada lunæ aprilis, qui primus est apud Hebræos, celebretur, et post æquinoctium, cum dies prolongatur, et post quarto-decimam lunam, cum luna cœperit altiora cœli petere, et in Dominico die. Tres hebdomadæ signant tria tempora mundi, ante legem, sub lege, sub gratia. Pascha cœpit primo tempore celebrari ante legem, quando agnus in Ægypto immolatus est per cujus sanguinem liberati sunt. Secundo tempore sub lege cœpit Pascha agi, cum annuatim ex præcepto legis recoleretur. Tertio tempore sub gratia verum Pascha Christus pro nobis immolatus est, ideo tertia hebdomada agitur. Quod post æquinoctium, cum dies prolongantur, hoc significat quod, post Christi resurrectionem, tenebræ infidelitatis et mortis cœperunt minui, et lux fidelitatis et vitæ cœpit augeri. Quod post decimam quartam lunam, cum luna alta petit, quia tunc Ecclesia alta virtutum petere et cœlestia quærere cœpit.

Quod in Dominico die, hoc ideo, quia illa die mundus creatus. Illa enim die pluit Dominus manna; illa die etiam resurrexit. Officium *Resurrexi* Christi resurrectionem designat, quia resurgens a morte sponsæ suæ Ecclesiæ se repræsentat: *Resurrexi in-quiens, et adhuc tecum sum* (*Psal.* cxxxviii, 18). At illa applaudens lætabunda resultat: *Posuisti super me manum tuam* (*Psal.* lxxii, 24). In Graduali vero, *Hæc dies*, et in alia, et in reliquis concentus angelorum, et gaudium hominum exprimentur, qui de Christi resurrectione gloriabantur. Ab Adam usque ad Christum quasi nox erat, dum totus populus in tenebris peccatorum errabat, Christo vero ab inferis resurgente serena dies illuxit, quæ credentes ad æternam lucem perduxit. Unde et totum hoc tempus pro una die ponitur. Et ideo vespera non per *Deus in adjutorium* inchoatur, sed per *Kyrie eleison* celebritati missæ continuatur, quia illa dies vespere carere prædicatur.

CAP. XVII. — *Iterum de Paschali die.*

Septem etiam officia hujus hebdomadæ baptizatis congruunt, qui septiformem Spiritum acceperunt, qui per fidem mundo mortui in baptismo Christo consepulti, jam de vitiis ad virtutes, de morte ad vitam resurrexerunt. Humanum itaque genus, quod in Adam cecidit, per Christum resurgens dicit: *Resurrexi, et adhuc tecum sum*. Quod spiritu sapientiæ affatum in Oratione precatur, ut *aditum æternitatis per Christum* reseratum, per pia vota mereatur. In Epistola vero per spiritum admonetur, ut Christum pro se immolatum meditetur, sine malitia, et nequitia, in sinceritate et veritate vivat (*I Cor.* v), et sic æternitatem adire licet. De qua promissione exultans dicit: *Hæc dies, quam fecit Dominus exultemus, et lætemur in ea* (*Psal.* cxvii). Deinde omnes fideles ad laudem Christi hortans subinfert: *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus* (*ibid.*). De promissione vero angelicæ æqualitatis in *Alleluia* jubilat. *Pascha nostrum immolatus est Christus, epulemur in azymis sinceritatis et veritatis* (*I Cor.* v, 7, 8). In Sequentia autem, jubilatio angelorum denotatur, qui de salvatione hominum lætabantur, undè et in fine cantatur: *Astra, solum, mare jocundentur et cuncti gratulentur in caelis spirituales chori Trinitati*. In Evangelio vero Christi resurrectio denuntiatur, per quam humanum genus ad vitam redisse declaratur (*Marc.* xvi). In quem se omnes credere clamant; dum *Credo in unum* consonant. Offertorium, *Terra tremuit* (*Psal.* lxxv, 9), terræmotum in Christi resurrectione factum nobis ad memoriam reducit, sicut scriptum est: *Et ecce terræmotus factus est magnus* (*Matth.* xxviii, 2). Illum autem terræmotum præfiguratur, quem in nostra resurrectione Scriptura futurum prædicat: *Adhuc, inquit, semel et ego movebo non solum terram, sed etiam cælum* (*Agge.* ii, 7; *Hebr.* xii, 26). Porro in Præfatione ille Paschalis Agnus cum angelis collaudatur, per cujus immolationem fidelis populus Ægyptiaca servitute liberatur, ut ad

A patriam paradisi liber revertatur. In communione gratias agit de sua salvatione.

CAP. XVIII. — *De officio, « Introduxit nos Dominus. »*

Feria secunda baptizati admonentur per spiritum intellectus, quanta dona contulerit eis Christus. *Introduxit, inquit, nos Dominus in terram fluentem lacte et mel, hoc est in Ecclesiam nunc fluentem lacte doctrinæ, in futuro melle æternæ gloriæ*. Qui in Oratione precantur, ut libertatem et vitam æternam consequantur. Quos mox Lectio instruit quod per resurgentis Christi nomen remissionem peccatorum et vitam assequi possint. De qua spe exsultent, et Graduale, *Hæc dies*, et *Alleluia* in Christi laude jubilent. Quibus protinus in Evangelio Christi resurrectio narratur (*Luc.* xxiv), ut se ejus resurrectione salvatos non obliviscantur. Similiter in Offertorio et in Communiene, ut grates solvant de sua liberatione.

CAP. XIX. — *De officio, « Aqua sapientiæ. »*

Feria tertia spiritus consilii baptizatos instruit quantam gratiam eis Christus contulerit. *Aqua, inquit, sapientiæ potavit eos* (*Eccli.* xv, 3), hoc est aqua baptismatis eos mundavit, evangelica doctrina sanavit, et ad cœlestia exaltavit. Qui in Oratione hoc postulant, quatenus hæc vivendo obtineant. Lectio autem eos docet Christum pro eis mortem subisse, et resurgendo mortem fudisse; quem si imitari volunt, ei conregnabunt. Unde gaudentes, Graduale, *Hæc dies* personant, et Christum per *Alleluia* exaltant. In Evangelio eis Christi resurrectio recitatur (*Luc.* xxiv), per quam pax reconciliationis eis datur. In Offertorio vero fontes aquarum apparuisse, scilicet baptismatis et Pœnitentiæ, memorantur. In Communiene autem, quæ sursum sunt quærere adhortantur, ut sic illuc, ubi Christus est in dextera Dei sedens, pervenire mereantur.

CAP. XX. — *De officio, « Venite, benedicti Patris mei, » Feria IV.*

Feria quarta spiritus fortitudinis in Christo renatos docet, quam dulci voce eos Christus ad regnum amissum in ultimis vocet. *Venite, inquit, benedicti Patris mei* (*Matth.*, xxv, 34). Qui in Oratione exorant, ut æterna gaudia percipiant. Quibus in Lectio passio et resurrectio Christi recitatur, per quem pœnitentibus peccata delentur, et vita æterna datur. Qui per Graduale *Hæc dies* tripudiant, et Christo *Alleluia* jubilent. Mox eis in Evangelio Christus post resurrectionem cum septem discipulis convivasse narratur (*Joan.* xxi), per quod septiformi spiritu pleni post ultimam resurrectionem cum Christo convivaturi præfigurantur. Unde et in Offertorio panem angelorum homo manducasse prohibetur. In Communiene vero hunc panem digne manducantes ultra non mori, sed cum Christo victuri docentur.

CAP. XXI. — *De officio, « Victricem manum, » Feria V post Pascha.*

Feria quinta spiritus scientiæ monet baptizatos Christum laudare, sicut liber ab Ægypto post Ru-

brum mare: *Victricem*, inquit, *manum tuam, Domine*, id est Christum *laudaverunt pariter* (*Sap. x, 20*). Qui in oratione flagitant, ut fidem actibus impleant. in lectione Epistolæ docentur sicut Æthiops ad Jerusalem veniens baptizatur (*Act. viii*), ita de nigredine peccatorum ad Ecclesiam venientes per Christi passionem salvantur. At in Graduali *Hæc dies gaudium conversorum* exprimitur, in *Alleluia* laus Christi depromitur. In Evangelio resurrectio Christi eis commemoratur, in qua fratres Christi vocantur (*Joan. xx, 17*). In Offertorio autem dies æternæ solemnitatis eis prædicatur, in qua terram lac et mel fluentem, id est paradisum introduci eis promittitur. Ideo in Communionem vero ad laudem Dei hortantur, per quem *de tenebris in admirabile lumen* vocantur (*I Petr. xi, 9*).

CAP. XXII. — *De officio, « Eduxit eos Dominus. »*

Feria sexta spiritus pietatis intimat in Christo renatis, quod sic per Christum liberati sunt a diaboli oppressione, sicut filii Israel olim a Pharaone. Qui in Oratione precantur, quatenus Christianam professionem operibus imitentur, ut per resurrectionem ejus in dexteram Dei veniant. Qui per Graduale *Hæc dies lætitiæ suam* depromunt, et per Versum, *Lapidem quem reprobaverunt* (*Psal. cxvii, 22*), Christi passionem concinunt, per *Alleluia* vero resurrectionem ejus extollunt. In Evangelio eis Christi visio post resurrectionem suam legitur (*Matth. xxviii*). In cujus nomine baptizati quique docentur, cum eis usque ad consummationem sæculi promittitur. Unde in Offertorio *Hæc dies*, id est feria sexta, memorialis eis præcipitur, in qua ab hoste Christi morte erepti noscuntur. In Communionem in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizati docentur, cujus præcepta servare admonentur, ut eum post resurrectionem videre mereantur.

CAP. XXIII. — *De officio, « Eduxit Dominus populum suum, » Sabbato in Albis.*

Sabbato spiritus Domini timoris recollit baptizatis gratiam Christi Redemptoris, qui eos de morte redemit, et in paradisum reducet. *Eduxit*, inquit, *Dominus populum suum in exultatione, et electos suos in lætitiis* (*Psal. civ, 43*). Qui in Oratione deprecantur, ut æterna gaudia mereantur. Quos Lectio instruit Christum lapidem angularem eos vivos lapides sibi in cœlesti edificio conjunxisse, imo in reges et sacerdotes elegisse (*I Petr. ii*). Unde immenso gaudio exsultant, et bina *Alleluia* in Christi laude personant. In Evangelio eis resurrectio Christi prædicatur (*Joan. xxi*), per quam gentilis et Judaicus populus salvatus per Joannem et Petrum præfiguratur. Quorum etiam vox in Offertorio resonat, qua Christum pro redemptione sui venisse salutant: *Benedictus qui venit* (*Matth. xxi, 9*). In Communionem Christo per baptismum conjuncti ad ejus regnum docentur per virtutes debere niti.

CAP. XXIV. — *Dominica in Albis, « Quasimodo geniti infantes. »*

In officio octavæ Paschæ baptizati admonentur,

A ut Quasimodo genitos se infantes in Christo memorentur, lac sacræ Scripturæ concupiscant, ut in ejus corpore in salutem crescant. Qui in Oratione postulant, ut Paschale sacramentum moribus et vita teneant. Quos Lectio ex Deo natos, et mundum ab eis per fidem vincendum perhibet, ipsosque cum Christo triumphaturos in resurrectione docet (*I Joan. v*). Unde quia tunc gaudium et lætitiæ in corpore et anima simul obtinebunt, ideo duo *Alleluia* concinunt. Mox in Evangelio Christi resurrectionem audiunt, per quem Spiritum sanctum et remissionem peccatorum acceperunt (*Joan. xx*). Quæ resurrectio in Offertorio et in Communionem confirmatur, ut illorum resurrectio futura credatur. Notandum quod per singula officia hujus septimanæ ad Introitum quater, ad alium ter *Alleluia* cantatur, quia videlicet sancta Trinitas a quatuor partibus mundi ob resurrectionem Christi, et ob salvationem hominis collaudatur.

CAP. XXV. — *Dominica II post Pascha, « Misericordia Domini. »*

In secunda Dominica baptizati gratiam Christi mundo intonant, et gaudentes conclamant, *Misericordia Domini plena est terra* (*Psal. xxxii, 5*). Hic Trinitatem prædicant, nam in *misericordia* Domini Spiritum sanctum, in *verbo* Filium, in *Dei* Patrem pronuntiant. Ideo autem personam Spiritus sancti primitus canunt, quia in eo sanctificati sunt. Secundo personam Filii ponunt, per quem redempti sunt. Tertio personam Patris depromunt, cui reconciliati sunt. Et quia Trinitatem laudant, ideo ter *Alleluia* jubilant. In Oratione perpetuam lætitiæ fidelibus optant, et sempiterna gaudia postulant. In Epistola vox prædicatorum intelligitur, per quos Christus populis in exemplum proponitur (*I Petr. ii*). Per unum *Alleluia* gaudium conversorum, per aliud lætitiæ prædicantium accipitur. In Evangelio duo greges, unus ex Judæis, alter ex gentibus, ad unum et verum pastorem conversi demonstrantur, qui unum ovile facti [sunt] (*Joan. x*). In Offertorio, *Deus, Deus meus*, unum pastorem invocare declarantur. Quibus ipse in Communionem respondet se pastorem [esse], et eos agnoscere; et se ab eis agnoscere dicit.

CAP. XXVI. — *Dominica III post Pascha, « Jubilate Deo, omnis terra. »*

In tertia Dominica in Christo renati totum mundum in laudem Christi convocant, et gratulando persultant. *Jubilate Deo, omnis terra* (*Psal. lxxvii, 4*). Hic Trinitatem personant, dum in Deo Patrem, in nomine ejus Filium, in laude ejus Spiritum sanctum denotant. Et quia per duo præcepta charitatis in fide Trinitatis se salvandos tripudiant, ideo post bis, deinde tertio *Alleluia* consonant. In Oratione postulant, ut ab errore conversi Christianitatem impleant. In Epistola ad contemplativam vitam informantur, dum a carnalibus desideriis abstinere adhortantur (*I Petr. ii*). Ad activam quoque docentur, dum omni humanæ creaturæ subjecti

esse jubentur (*I Petr. II.*) In uno *Alleluia* contemplativi in dilectione Dei ferventes jubilant, in alio activi in amore proximi servientes exsultant. Quibus in Evangelio visio Dei promittitur, et gaudium, quod nunquam ab eis tollatur (*Joan. XVI.*) Unde magno gaudio perfusi prorumpunt in laudem Christi in Offertorio, *Lauda, anima mea, Dominum* (*Psal. CXLV, 2.*) Quibus ipse iterum in Communione suam pollicetur visionem, et ad Patrem cum toto corpore suo, scilicet Ecclesia, ascensionem.

CAP. XXVII. — *Dominica IV post Pascha, « Cantate Domino. »*

In quarta Dominica baptizari per se conversos ad laudem Christi adhortantur, et ipsi præcinendo jucundantur, *Cantate Domino canticum novum* (*Psal. XCVII.*) Hic Trinitatem commemorant, dum, in *Domino* Patrem, qui mirabilia fecit, Dominus (*ibid.*), Filium, in gentibus revelavit justitiam suam (*ibid. 2.*), Spiritum sanctum insinuant. Et quia fidem sanctæ Trinitatis in quatuor partibus mundi susceperunt, ideo Trinitatem per quatuor *Alleluia* concinunt, in Oratione orant, ut ad vera gaudia perveniant. Epistola conversos instruit, ut per verbum Dei genitos se initium novæ Dei creaturæ memorentur (*Jac. I.*) Et si verbum Dei audiendo vitia abominentur, animæ eorum salventur. Qui *Alleluia* congeminant, quia et quod mortem evaserunt, et quod vitam in spe habere meruerunt exsultant. Quibus in Evangelio Spiritus sanctus promittitur, qui eos omnem veritatem docturus perhibetur (*Joan. XVI.*) Unde in Offertorio totam mundum ad laudem Dei invitant, et lætantes concrepant, *Jubilate Deo, universa terra* (*Psal. XCVII, 4.*) In Communione tripartitum judicium Spiritus Sancti denuntiatur, quo mundus de reproborum infidelitate, de sanctorum æquitate, de occulto et tamen justo Dei judicio redarguatur.

CAP. XXVIII. — *De Dominica V. « Vocem jucunditatis. »*

In quinta Dominica baptizati, quasi in quinta ætate, a Babylone liberati, liberatorem suum omnibus gentibus prædicant, dum in officio, *Vocem jucunditatis* populum suum eum liberasse gaudentes clamant, et ideo Trinitatem per tria *Alleluia* commemorant. In Oratione postulant, ut recta cogitent et faciant. In epistola docentur pupillos et viduas visitare, immaculatos se a sæculo servare, ut sic possint cum Deo regnare (*Jac. I.*) Per duo *Alleluia* duæ resurrectiones intimantur, una nunc animarum, alia post corporum. In Evangelio ad plenum gaudium exhortantur, quod in futura resurrectione dabitur (*Joan. XVI.*) Unde in Offertorio omnes fideles Deum laudare monentur, per quem tale gaudium percipient, *Benedicite, inquit, gentes, Deum nostrum* (*Psal. LXV, 8.*) In Communione iterum omnes Christi præconia resonare hortantur, per quem tanta hominibus dantur, *Cantate Domino* (*Psal. XCV.*)

CAP. XXIX. — *De Rogationibus, et officio « Exaudivit. »*

Sicut per officium *Vocem jucunditatis* instantia

A prædicantium accipitur, ita per officium, *Exaudiunt* sollicitudo se ab errore convertentium exprimitur. Qui in Oratione precantur, ut ab omni adversitate muniantur. In Epistola ad confessionem, in Evangelio admonentur ad orationem (*Luc. V.*) In Offertorio, *Confitebor*, illorum confessio. In Communione, *Petite et accipietis* (*Luc. XI.*), eorum intelligitur oratio.

CAP. XXX. — *De vigilia Ascensionis et officio « Omnes gentes. »*

In officio *Omnes gentes* plaudunt, quod errorem deseruerunt. In Oratione petunt se illuc transferri, quo caput suum pervenisse credunt. In Lectione illorum conversio insinuat, dum multitudo unum cor, et unam animam habuisse memoratur. In *Alleluia* Deo jubilant, qui eis tantam gratiam contulerat. In Evangelio pro membris Patrem precatur (*Joan. XVII.*), ut unum cum eo efficiantur. In Offertorio capitis ascensio exprimitur, et membris eum sequi promittitur. In Communione unum cum eo effecti jam caput orant, ut eos Pater a malo custodiat.

CAP. XXXI. — *De Ascensione et officio, « Viri Galilæi. »*

In officio, *Viri Galilæi* (*Act. I.*), Christi ascensus, et ad judicium ejus reditum angeli fidelibus nuntiant, quo eum læti præstolantes se ad Deum ascensuros non diffidant. Qui in oratione postulant quatenus in coelestibus habitare valeant; Lectio et Evangelium eis recitat, qualiter Christus coelestia scanderit (*Act. I; Marc. XVI.*) In uno *Alleluia* Christi ascensio collaudatur. In alio, Ecclesia de sua ascensione jucundatur. In unoquoque *Alleluia* laus angelorum, in altero gaudium exprimitur hominum de Christi ascensione jubilantium. Sequentia concentum angelorum repræsentat, qua Christi triumphum jubilat. In Offertorio et Communione nihilominus fideles caput suum laudibus prosequuntur, quo eum realiter sequi mereantur.

Ideo autem tribus diebus Ninivitarum Rogationes aguntur, quia tres partes mundi, Asia, Africa, et Europa, vel tres ordines Ecclesiæ conjugati, continentes, doctores in pœnitentia affliguntur. Ideo enim tribus diebus aguntur, quia Ecclesiæ tres partes mundi, vel iidem tres ordines sub Antichristo tribus annis graviter constringentur. Per diem Ascensionis dies judicii repræsentatur, quo die Ecclesia cœlum ascensura prædicatur. Ideo enim cantatur: *Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cœlum, ita veniet* (*Act. I, 11.*)

CAP. XXXII. — *Dominica intra octavas Ascensionis, « Exaudi, Domine. »*

Dominica, quæ post tertium diem sequitur, æternam requiem demonstrat, quæ post tria mundi tempora, scilicet ante legem, sub lege, sub gratia, supradictis tribus ordinibus tribuitur. Unde Ecclesia jubilat, *Quæsi vultum tuum, vultum tuum, Domine, requiram.* In Oratione postulat, ut majestati ejus sincero corde serviat. In Epistola bona numerantur,

pro quibus tunc justis remunerantur (*I Petr. iv*). In Evangelio dicitur quia nunc extra Synagogam fiunt, ideo tunc aulam Dei intrabunt (*Joan. xv*), de qua consolatione gentes solvuntur in *Alleluia*, et in Offertorio et in Communione. Abhinc post sex dies Pentecostes agitur, quo Spiritus credentibus distribuebatur, quia post sex ætates mundi fideles per gratiam S. Spiritus in diversis mansionibus disponentur. Ideo post sex dies celebratur, quia pro sex Evangelicis operibus, quæ in sex diebus hebdomadæ operabantur, tunc in gaudio remunerabuntur. Quod autem post decem dies Ascensionis agitur, ideo fit, quia pro decem præceptis legis denario vitæ ditabuntur.

CAP. XXXIII. — *De Vigilia Pentecostes.*

In officio vigiliæ Pentecostes baptizandi imbuuntur, qualiter fide et operatione cœlestia mereantur, de quorum salvatione mater Ecclesia exsultat, dum *Kyrie eleison* et *Gloria in excelsis Deo* resonat. In Oratione pro eis precatur, ut acceptum Spiritus sancti donum in eis confirmetur. In Lectione duodecim apostoli Spiritum sanctum accepisse memorantur (*Act. xix, 1*), per quos universitas fidelium in quatuor mundi partibus designatur. In *Alleluia* et in Tractu, *Laudate Dominum*, Deum laudant quod errorem infidelitatis evaserant. In Evangelio promittitur eis Spiritus sancti consolatio, et ipsius divinitatis manifestatio (*Joan. xiv, 18*). Qui in Offertorio rogant ut eis Spiritum sanctum mittat. In Communione effusio S. Spiritus decantatur, de qua fidelium universitas fecundatur.

CAP. XXXIV. — *De sancto die Pentecostes, et officio Spiritus Domini.*

Septem officia hujus hebdomadæ septem donis Spiritus sancti congruunt, quem baptizati acceperunt. In officio *Spiritus Domini* (*Sap. 1*), spiritus sapientiæ glorificatur, per quem scientia vocis credentibus datur; et quia hoc donum quatuor mundi partibus infunditur, ideo quater *Alleluia* concinitur. In oratione postulant quatenus de Spiritus sancti consolatione gaudeant. Lectio baptizatis insinuat qualiter primitiva Ecclesia genera linguarum per Spiritum sanctum acceperat (*Act. ii*), cujus ipsi filii esse meruerunt, et eundem Spiritum sanctum acceperunt. Qui præ gaudio duo *Alleluia* concinunt, quia bis Spiritum sanctum acceperunt; semel cum baptizantur, secundo eum confirmantur, sicut et Spiritus semel datus est in terra, secundo de cœlo. Porro *Sequentia* genera linguarum representat, qua Ecclesia omnibus linguis laudes Christo resonat. In Evangelio Christi dilectoribus Patris dilectio et Filii, priusquam promittitur mansio, et ut Spiritus sanctus adveniat, qui eos omnia doceat (*Joan. xiv*). Qui in Offertorio precantur, ut hoc in eis confirmetur; in Præfatione Spiritum sanctum cum angelis collaudant, in quem angeli prospicere desiderant (*I Petr. 1, 3*). Cujus effusio in Communione decantatur, cum in se optantes jam descendere credatur.

CAP. XXXV. — *De officio Cibavit eos Dominus Feriæ secundæ.*

In officio, *Cibavit eos* (*Psal. lxxx, 17*), spiritus intellectus denotatur, qui adeps frumenti, et mel petræ, id est Christus nominatur, Christus enim granum frumenti et petra vocatur. Hujus adipe sunt fideles cibati, et melle ejus saturati, dum dulcedine Spiritus sancti sunt repleti. Et quia in quator plagis mundi hæc gratia diffunditur, ideo quater *Alleluia* canitur. Qui in Oratione postulant, ut eis pacem cum fide tribuat. Lectio eos instruit qualiter gratia Spiritus sancti gentibus data sit (*Act. x*). Unde lætantes *Alleluia* congeminant, quia Judæi et gentiles Spiritum sanctum acceperant. Evangelium dicit quod Deus Filium suum pro eis tradiderit, in quem si credatur, vitam æternam habeant (*Joan. iii*). In Offertorio audiunt quod Spiritus sanctus de cœlo intonuit, et fontem baptismatis humano generi aperuit. In Communione cantatur quod a Spiritu sancto omnia doceantur.

CAP. XXXVI. — *De officio Feriæ tertiæ, et Accipite jucunditatem.*

In officio *Accipite jucunditatem* (*II Esdr. iv*), Ecclesia spiritum consilii honorat, qui ei jucunditatem æternæ gloriæ donat, et ad cœlestia regna vocat. Et quia per geminam dilectionem in fide Trinitatis hanc gratiam adepturi sunt. Ideo quinquies *Alleluia* canunt. In Oratione petunt se per Spiritum purgari, et ab omni adversitate tueri, qui in Lectione docentur quod dona Spiritus sancti per orationem dentur (*Act. viii*). Unde bis *Alleluia* concinunt, quia spiritu et mente psallunt, spiritu et mente erabunt. Evangelium eis intimat, quod eos ostiarius Spiritus sanctus per ostium Christum, ad vitam Patrem, introducat. In Offertorio eis commemoratur, quod pane angelorum reficiantur. In Communione unum cum Christo effecti a Spiritu sancto sunt clarificandi.

CAP. XXXVII. — *De officio Feriæ quartæ, et Deus, dum egredereris.*

In officio, *Deus dum egrederetur* (*Psal. lxxvii*), spiritus fortitudinis magnificatur, qui sicut filios Israel de Ægypto liberans coram eis in igne gradiebatur, ita fideles de hoc mundo eruens coram eis in igne amoris graditur, iter per præcepta faciens eis, per gratias habitans in illis. Et quia de quatuor partibus mundi ad supernam patriam evocantur, ideo quater *Alleluia* cantatur. In Oratione precantur, ut per Spiritum sanctum ad veritatem Christi perducantur. Duæ lectiones leguntur, quia duo populi scilicet Judæi et gentiles, Spiritu sancto ad fidem colliguntur. In una Spiritus sancti effusio recitatur, in alia miracula per eum gesta commemorantur. In uno *Alleluia* de Judæis conversorum lætitia exprimitur, in alio de gentibus baptizatorum exsultatio accipitur. Duæ quoque Lectiones leguntur, quia ordinandi Veteri et Novo Testamento docti præcipiuntur. Utrisque autem, scilicet baptizatis et ordinandis, panis vivus in Evange-

lio prædicatur (*Joan. vi*), quo refecti nunquam moriantur. In Offertorio Spiritum sanctum sibi mitti poseunt. In Communionem pacem sibi dari audiunt.

CAP. XXXVIII. — *De Feria quinta.*

In officio ferie quintæ *Spiritus Domini* (*Sap. i*), spiritus scientiæ exaltatur, per quem scientia spiritualium fidelibus datur. In Lectione et Evangelio in peccatis lapsi consolantur, dum signa per Spiritum sanctum patrata memorantur.

CAP. XXXIX. — *De officio « Repletur » Feriæ VI.*

In officio *Repletur os meum laude* (*Psal. LXX*), spiritus pietatis glorificatur, per quem Trinitas collaudatur. Et quia in quatuor mundi plagis laudibus extollitur, ideo quater *Alleluia* concinitur. In oratione Ecclesia precatur, ne ab hostibus perturbetur. In Lectione jucunditas faciei Dei ei promittitur (*Joel. ii*). In Evangelio remissio peccatorum et sanitas animæ prædicatur (*Luc. v*). Unde in Offertorio Deum laudat et in Communionem gratuita Spiritus sancti dona pronuntiat.

CAP. XL. — *De officio, « Charitas Dei » in Sabbato*

In officio *Charitas Dei* (*Rom. v*), spiritui timoris laus canitur, per quem charitas in animam introducitur. Et quia tres partes mundi, Asia, Africa, Europa, in fide Trinitatis Spiritum sanctum accipiunt, ideo ter *Alleluia*, concinunt. Qui in Oratione Dominum orant, ut eis Spiritum sanctum infundat. Sex lectiones et Evangelium (*Luc. iv*) septimum leguntur, quia septem dona Spiritus sancti ad memoriam reducuntur. Ideo enim septem leguntur, quia ministeria Ecclesiæ in septem gradibus per septem dona Spiritus sancti hac die provehuntur. Per primam enim lectionem ostiarii, per secundam exorcistæ, per tertiam lectores, per quartam acolythi, per quintam subdiaconi, per sextam diaconi, per Evangelium presbyteri instruuntur, per singula *Alleluia* singulorum graduum laudes exprimuntur. In Offertorio autem presbyterorum preces et oblationes pro Ecclesia intelliguntur. In Communionem Christi adventus, et æternum gaudium suis ministris promittitur.

CAP. XLI. — *Dominica SS. Trinitatis, « Benedicta. »*

Dominica quæ sequitur de Sancta Trinitate agitur, quia plus acceptum baptismum plus datum Spiritum oportet, ut fidem Trinitatis bonis operibus exercent. Jam de reliquis videamus.

CAP. XLII. — *De capite a Septuagesima usque post Pentecosten.*

Igitur per Septuagesimam illud tempus accipitur, quo populus Dei a Pharaone in Ægypto affligebatur, et significat illud tempus quo genus humanum ante Christi adventum a diabolo in hoc mundo premebatur. Per Pascha autem illud tempus intelligitur quo filii Israel a Pharaone per agnum liberati sunt, et significat illud tempus quo fideles a diabolo per Christum redempti sunt; per quadraginta dies a Pascha usque ad Ascensionem Domini accipiuntur

A quadraginta anni, quibus filii Israel cum gaudio et lætitia ad patriam redierunt, et significat illud tempus quo fideles de Christi resurrectione læti fuerunt. Per Rogationes, cum cruces per diversa loca portantur, illud tempus intelligitur, quando filii Israel terram repromissionis ingressi arcam Domini per diversa loca portaverunt, et multas urbes subverterunt; significat illud tempus quo fideles ad ascendentem Dominum confluebant, et Jerosolymam ascendebant. Per Pentecosten, cum dona Spiritus sancti celebrantur, illud tempus accipitur, quando filii Israel, devictis hostibus, terram inter se diviserunt, et significat illud tempus, quo fideles varia dona Spiritus sancti acceperunt: Per septimanam, quæ sequitur, illud tempus innuitur, quando B judices populo Dei præfuerunt, et significat illud tempus quando apostoli judices orbis populum Dei sua præsentia rexerunt. Porro Dominica, *Domine, in tua misericordia*, cum historia Deus omnium canitur, illud tempus ostendit, quo reges Israel multis præliis ab hostibus vexabantur, et significat illud tempus, quando martyres a persecutoribus diversis suppliciis afficiebantur.

CAP. XLIII. — *Dominica prima a Pentecoste usque ad Adventum Domini.*

David itaque rex, qui a Saul et suis servis affligitur, de patria expulsus ad gentes ire cogitur, de suis viribus diffidens, de Dei adjutorio præsumens dicit: *Domine, in tua misericordia speravi* (*Psal. xii*). Cui Oratio, *Deus, in te sperantium fortitudo* convenit, qui Deum fortitudinem dicit, cujus auxilium poscit. In Epistola, quæ Deum Filium suum ad salvandum mundum misisse testatur consolatio prophetarum demonstratur, qui David de hostibus suis salvandum prædixerunt, et ei regnum Israel promiserunt. In Graduali, *Ego dixi: Domine* (*Psal. xl, 5*), David peccatis suis persecutionem imputat. In *Alleluia, Domine Deus meus, in te speravi* (*Psal. vii, 2*), se ab inimicis liberari postulat. In Evangelio utriusque persona exprimitur (*Luc. xvi*), dum in divite Saul, in Lazaro David accipitur. Saul superbius, ut dives, purpura induebatur, splendide quotidie epulabatur: David, ut Lazarus ulcerosus, sic ab hominibus ejectus, ut leprosus, per silvas egens vagabatur. Canes Lazari ulcera lingeant, et gentiles David suscipientes confoveant. Saul mortuus tanquam dives in inferno demergitur, David sceptro regni potitur, post mortem Lazarus Abrahamæ in requie conjungitur. In Offertorio, *Intende voci orationis* (*Psal. v, 5*), David pro liberatione sua poscit. In Communionem, *Narrabo omnia mirabilia tua* (*Psal. ix, 2*), pro collatis beneficiis grates solvit.

CAP. XLIV. — *Sub gratia.*

Sic Christianus populus dum ab infidelibus vel hæreticis vel a male Catholicis opprimitur, et de civitate in civitatem pellitur, ad Dominum clamare cognoscitur, *Domine, in tua misericordia* (*Psal. xii*). In Oratione divinum auxilium invocatur, ut ei et voluntate et actione placeat. In Epistola consolatur,

cum Deus Filium suum pro salvatione illius misisse confirmatur. In Oratione misericordiam Dei implorat. In Alleluia a persequentibus liberari postulat. Evangelium per divitem infidelem populum exprimit, per pauperem Lazarum Christianum populum innotescit. Infidelis quippe Judaicus purpura induebatur, cum de carnis nobilitate gloriabatur. Splendide epulabatur, cum in cæremoniis per sacras Scripturas instruebatur. Gentilis autem populus purpura vestiebatur, cum de regni monarchia super cæteras gentes extollebatur. Splendide epulabatur, cum philosophicis et poeticis scriptis magnificabatur. Hæreticorum vero grex, quasi purpura induebatur, cum de mundanis pompis superbiens humiles aspernabatur. Splendide epulabatur, dum continuis sermonibus sæcularis eloquentiæ pascebatur. Mali autem Catholici quasi purpura se vestiunt, cum de ornatu pretiosarum vestium superbiunt. Splendide epulantur dum deliciis, et carnis desideriis tantum operam dare conantur. Porro Christianus populus humilis, peccata sua confitens, terrena despiciens, sola cœlestia appetens, ut Lazarus ulcerosus abjicitur, dum a Judæis, a gentilibus, ab hæreticis, a malis Catholicis despicitur. Sed cum dives moritur, in inferno traditur, quia increduli et perversi, qui hic in bonis dies ducunt, in puncto ad inferna descendunt; Lazarus autem moriens in sinum Abrahamæ ducitur, quia Christianus populus, qui hic affligitur, post gaudio et requie perfructur. Unde in Offertorio Deum regem invocat; in Communione ejus magna

CAP. XLV. — *Dominica secunda post Pentecosten:*
« *Factus est,* » *sub lege.*

Dominica quæ sequitur Davidicum regnum representare videtur. Occiso namque Saul David a gentibus evocatur, et in regni solio sublimatur. Qui exultans dicit *Factus est Dominus protector* (*Psal. xvii*). Cui Oratio *Sancti nominis* congruit, quæ Dei gubernatione nunquam destitui suos dilectores dicit. Epistola etiam convenit, quæ eum de morte ad vitam translatus dicit (*I Joan. iii*). De mortis namque periculo liberatus, in regnum est translatus. Unde et in Graduali, *Ad Dominum, cum tribularer* (*Psal. cxix, 1*) se exauditum exultat, in Alleluia, *Deus iudex* (*Psal. vii, 12*) justum Dei iudicium laudans exultat, qui superbum Saul dejecit, et se humilem populo præfecit. Hinc Evangelium consonat, quod quemdam magnam cœnam fecisse, et multos vocasse, et plurimos non venisse commemorat (*Luc. xiv*). Non enim dubium est, David adepto regno magnum populo instruxisse convivium. Qui venire volebant de genere Saul erant. In Offertorio, *Domine, convertere* (*Psal. lxxxix, 15*) precatur, ut ab hostibus undique eruatur. In communionem, *Cantabo Domino* (*Psal. ciii, 55*) gratias agit, qui ei tot bona tribuit.

CAP. XLVI. — *Sub gratia.*

Hoc totum de Christiano populo accipitur, qui a persecutoribus in martyribus oppressus ad regnum

A supernum evocatur. Qui de sua creptione gratulabundus dicit, *Factus est protector Dominus*. In Oratione innotescit, quod per timorem ad amorem pervenerit. Lectio dicit quod eos mundus odio habuerit, sed nunc de morte ad vitam translati sint (*I Joan. iii*). In Offertorio pro animalibus suis orant, quas corporibus adhuc sociari non dubitant. In Communionem Domino laudes solvunt, a quo bona acceperunt. Hoc officium convenienter circa festum S. Joannis cantatur, qui hora cœnæ a Domino mistus, et populos Dei ad convivium invitasse prædicatur. Aliquando etiam circa festum Apostolorum Petri et Pauli canitur, qui de vicis et seipibus errorum gentilem populum ad convivium Dei convocasse leguntur. Porro in cantu vox prædicantium Deum et laudantium exprimitur, qui eis protector fuit, de tribulatione eripuit, omnia bona tribuit. Vox quoque conversorum de errore intelligitur, quos Dominus in latitudine charitatis eduxit, animas eorum eripuit, bona cœlestia tribuit.

CAP. XLVII. — *De sancto Joanne Baptista.*

De sancto Joanne Baptista Responsoria sumpta sunt de prophetis, et de Evangelio, quia ipse erat finis prophetiæ, et initium Evangelii. In festo Apostolorum in tertio nocturno, et ad Laudes antiphonæ cum Alleluia canuntur, in ista autem festivitate non cantantur, quia major est gloria Novi Testamenti quam legis. Joannis enim Nativitas existit ante resurrectionem Domini: Apostolorum vero Nativitas in cœlo post clarificationem Ecclesiæ a Spiritu sancto. Ideo istæ antiphonæ decorantur, illæ non.

CAP. XLVIII. — *De Vigilia S. Joannis Baptistæ et officio ejus.*

In festo sancti Joannis Baptistæ, vel in præcipuis festivitatibus aguntur duo officia, in nocte unum, in initio noctis sine gloria peragitur, et vocatur vigiliæ. Unde et præcedens dies vigilia nominatur. Aliud vero circa mediam noctem, et finitur in die, et hoc habet in tertio nocturno in antiphonis Alleluia, per unum officium recolitur legalis mos et Sabbata quæ in figura futurorum celebrabantur; per aliud resurrectio Domini et nostra futura festivitas, ideo cum Alleluia peragitur, quia transit ad consortium Angelorum. Ideo autem in vigilia sanctorum flectamus genua non dicitur, quia missa ad noctem sequentis diei pertinere videtur, alleluia vero propter jejunium dimittitur.

CAP. XLIX. — *Dominica tertia post Pentecosten:*
« *Respice in me;* » *sub lege.*

Sequens Dominica de David pœnitentia videtur instituta. Qui post adulterium cum Bethsabee, et occisionem Uriæ, propheta eum increpante pœnitentiam egit ex corde. Qui gemebundus dicit, *Respice in me, et miserere mei* (*Psal. xxiv, 16*). Oratio deprecationem nostram pro Dominica non dicitur, quæ octavæ Pentecostes ascribitur. Oratio autem Gregoriana, *Protector in te sperantium*, pœnitenti David concordat, qui misericordiam Dei super se multiplicari flagitat, ut bona æterna non amittat.

Epistola quoque *Humiliamini sub potenti manu Dei* (I Petr. v), admonitionem prophetæ declarat, qua regem ad poenitentiam provocat. In Graduali autem *Jacta cogitatum tuum in Domino* (Psal. LIV, 25) consolatio ejusdem Prophetæ notatur, qua jam poenitentem regem consolatur. In Alleluia, *Diligam te, Domine* (Psal. XVII, 2) David Deum laudat, quem refugium miserorum clamat. Hinc Evangelium consensat, quod gaudium angelis super uno peccatore poenitente prædicat (Luc. I, 5). In Offertorio, *Sperant in te omnes* (Psal. IX, 11), et de spe veniæ David Deo plaudit, qui se quærentes non dereliquit. In Communione, *Ego clamavi* (Psal. XVI, 6), grates solvit, quod remisso peccato communionem fidelium promeruit.

CAP. L. — *Sub gratia.*

Per David poenitentem populus fidelium accipitur, qui post idololatriam, quasi post Bethsabee adulterium, et justorum occisionem, quasi post Uriæ interfectionem, ad poenitentiam convertitur. Qui in Oratione non cessat deprecari misericordiam Dei super se multiplicari. Quem Epistola admonet, ut se sub manu Dei per poenitentiam humiliet, diabolo resistat, qui eum devorare tanquam leo inhiat. Hunc populum jam sollicitum monet Graduale, ut jactet in Domino cogitatum; in Alleluia laudes Deo dicit, qui refugium tribulatis existit. Hunc Evangelium ad veniam roborat, dum angelorum super uno peccatore gaudium commemorat. In Offertorio Largitorem veniæ laudat, qui in se sperantes salvat. In Communione gratias agit, quia communionem corporis Christi percepit; Hoc etiam officium circa festum S. Joannis Baptistæ, vel apostolorum canitur, qui populum ad poenitentiam provocasse leguntur.

CAP. LI. — *Dominica quarta post Pentecosten: « Dominus illuminatio mea, » sub lege.*

Dominica huic proxima afflictionem David nobis insinuat, qua eum filius suus Absalon judicio Dei, post peccatum Uriæ affligebat. Qui expulsus de regno confidit in Domino, sic dicens: *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* (Psal. XXVI, 1.) De victoria autem, *Qui tribulant me inimici ipsi infirmati sunt, et ceciderunt. Si consistent adversum me castra, non timebit cor meum* (ibid. 2, 3). Cui Oratio, *Da, quæsumus, Domine*, congruit, qui mundi cursum sibi pacifice dirigi poscit; huic rei bene Epistola concordat, quæ passionem hujus temporis ad futuram gloriam non condignam pronuntiat (Rom. VIII). Porro in Graduali, *Propitius esto, Domine* (Deut. XXI, 8), et in versu, *Adjuva nos, Deus salutaris noster* (Psal. LXXVIII, 9), vox contra Absalon præliantium accipitur. In Alleluia, *Domine, in virtute tua lætabitur rex* (Psal. XX, 2), vox eorundem de victoria exsultantium intelligitur. Ab hoc Evangelium non discrepat, quod eadem mensura reme-

tiendum indicat. Nam David luit quod male commisit, et Absalon juste recepit quod impie promeruit. In Offertorio, *Illumina oculos meos* (Psal. XII, 4). Oratio David exprimit, interim dum bellum geritur; qui orat ne in morte obdormiat, ne inimicus ei prævalens gaudeat. In Communione *Dominus firmamentum* (Psal. XVII, 5), Deum pro victoria laudat, quem firmamentum, et adiutorem suum vocat.

CAP. LII. — *Sub gratia.*

David post peccatum afflicus est, Christianus populus post idololatriam ab infidelibus oppressus. Qui mundi adversa calcet, de spe promissa cœlestium exsultat dicens; *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo?* (Psal. XXVI.) In Oratione postulat, ut ei Dominus cursum mundi pacifice dirigat. Qui ordo prædicatorum in Epistola poenas temporales alleviat, dum non condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam intimat (Rom. VIII). Porro oppressi auxilium Dei in Graduali invocant, in Alleluia pro victoria de malis tripudiant. Per regem enim Christianus rex existit, qui mores et actus per virtutum sceptrum regit. Evangelium mensuram bonam his promittit, quos mundus adversis pro Deo afficit. In Offertorio Christianus populus orat, ne inimicus, scilicet diabolus de ejus morte gaudeat. In Communione Deo plaudit qui ei adiutor exstitit.

CAP. LIII. — *Dominica quinta post Pentecosten: « Exaudi, Domine, » sub lege.*

Post flagella populus ad David confluit, eumque cum magno tripudio regno restituit. Insuper filio ejus regnum a Domino pollicetur, de quibus officium hujus Dominicæ institutum videtur. David namque pro statu regni sic orat, *Exaudi, Domine, vocem meam* (Psal. XXVI, 4). Oratio, *Deus, qui diligentibus te bona invisibilia præparasti*, ei convenit, qui promissiones Dei consequi petit, quas filio suo de regno promisit. Epistola quoque ei congruit, quia malum pro malo non reddidit, ideo benedictionem hæreditate possedit. Graduale, *Protector noster*, Oratio est David pro populo, *Alleluia vero, In te, Domine speravi*, repræsentat preces laudum pro semetipso. Evangelium huic rei consonat, quod turbas ad Jesum irruisse, et discipulos multitudinem piscium cepisse narrat (150), quia turbæ ad David confluerunt, et amici ejus plurimos undique ad eum traxerunt. Qui in Offertorio, *Benedicam Domino*, gratias pro exhibitis bene agit, qui ei intellectum tribuit. In Communione, *Unam petii a Domino* (Psal. XXVI), pro ædificatione templi petit, quam postmodum Salomon complevit (III Reg. v, VII, 8).

CAP. LIV. — *Sub gratia.*

Populus quoque Christianus quondam post afflictionem persecutorum tranquillitati redditur, et ei pax æternæ vitæ pro solatio promittitur. Qui in Introitu: *Exaudi, Domine, vocem meam* (Psal. XXVI, 7), pro præsentis Ecclesiæ statu orat. In Oratione autem pro futura promissione, quæ omne deside-

(150) Sed jam est Evangelium Dominicæ IV non V.

rium superat, rogat. Epistola omnes unanimes in orationes hortatur, ut benedictionem hæreditate mereantur, dicens, oculos Domini esse super justos, et aures ejus in preces eorum (*I. Petr. III*). Evangelium quod turbas ad Dominum cucurrisset, et discipulos multos pisces cepisse commemorat (*Luc. VII*), turbas gentilium ad Ecclesiam confluisse, et prædicatores de gurgite erroris plurimos rete fidei extraxisse insinuat. In Offertorio Deum benedicit, qui ei intellectum de æternis tribuit. In Communionem unam rem postulat, ut in domo Domini in æternum maneat. Hæc Dominica aliquando infra octavam sancti Petri evenit, unde et ejus mentio in Evangelio fit. Sæpius tamen circa festum sancti Jacobi occurrit, cujus etiam Evangelium in piscatione meminit, quia nimirum hi piscatores homines errore fluctivagos sagena prædicationis extraxerunt, et ad portum æternæ vitæ perduxerunt.

CAP. LV. — *Dominica sexta post Pentecosten:*
« *Dominus fortitudo,* » sub lege.

Præsens Dominica inde instituitur, quod Salomon a Davide præcepto Domini rex constituitur. David namque morti appropinquans, devictis hostibus, Deo gratias agit, dum Dominum fortitudinem plebis suæ dicit. De filio quoque grates solvit, dum eum protectorem salutis Christi sui, id est Salomonis nuntiavit. Deinde subjectum populum Deo commendat: *Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hæreditati tuæ* (*Psal. XXVII, 9*). Huic rei Oratio *Deus virtutum* concordat, in qua Deum posecit ut in filio suo bona ac nutrita custodiat; per Epistolam Nathan prophetæ et Sadoc pontificis admonitio denotatur, qua Salomonem per unctionem renovatum in novitate vitæ ambulare exhortantur (*Rom. VI*). In Graduale, *Convertere, Domine* (*Psal. VI, 5*), illorum benedictio super regem, atque oratio super populum intelligitur. In Alleluia vero: *Omnes gentes* (*Psal. XLVI, 2*), plausus populi de unctione regis accipitur. Per Evangelium nobis admonitio David innuitur, qua filium suum moriens alloquitur, per quam eum ab homicidio et ira vetat, et ante oblatum sacrificium in se peccantibus dimittat. Porro Salomon in Offertorio Deum rogat, ut gressus suos in semitis suis perficiat. In Communionem: *Circuibo et immolabo Deo* (*Psal. XXVIII, 6*) vovet, quod domum nomini ejus ædificet.

CAP. LVI. — *Sub gratia.*

Sicut Salomon a patre rex constituitur, ita Constantinus a papa princeps pacis Christiano populo præficatur, unde Ecclesia exsultans canit: *Dominus fortitudo plebis suæ* (*Psal. XXVII, 8*). In Oratione Domino supplicat, ut ei religionis augmentum tribuat, et bona in eo nutriat. Epistola prædicationem Silvester papa nobis declarat, quæ imperatorem Christo consecutum in baptisate nuntiat, et ut per chrismatis unctionem renatus in novitate vitæ ambulet, postulat (*Rom. VI*). In Graduali ejus oratio super populum exprimitur; per Alleluia plausus Christiani populi de conversione regis intelligitur;

A per Evangelium, doctrina sacerdotum innuitur. Constantinus in Christiana religione instruitur, quem docet homicidium et iram declinare, et sacrificium offerentem proximis commissa relaxare. In offertorio ipse rex orat, ut Deus gressus suos in semitis suis perficiat. In Communionem Deo vovet quod postmodum devotus complet, scilicet ut domum nomini Domini construat, quia Ecclesiam Dei domum per eum erectam et ornatam constat.

CAP. LVII. — *Dominica septima post Pentecosten:*
« *Omnes gentes,* » sub lege.

In mense Augusti dum historia: *In principio Deus creavit* (*Gen. I, 1*), pacificum Salomonis regnum nobis repræsentatur, decus regno præsens Dominica inofficiatur. Populus namque, qui sub David bellis sudavit, sub Salomone bellis undique sopitis in laudes Dei his verbis exsultans, prorumpit: *Omnes gentes, plaudite manibus; subjecit populos nobis* (*Psal. XLVI, 2, 4*). Quibus Oratio: *Deus, cujus providentia congruit, a quibus Deus cuncta noxia submovit, et omnia profutura concessit.* Epistola doctrinam prophetarum insinuat, qui populum Deo in justitia servire suadebant. Graduale autem: *Venite, filii* (*Psal. XXXIII, 12*), Salomonis nobis monita innuit, qui subjectos ad observantiam legis instruit. Quibus præmium a Deo spondet dicens: *Accedite ad eum et illuminamini* (*Ibid., VI*). In Alleluia: *Magnus Dominus* (*Psal. XLVII, 2*), Deo laudes dicit, qui eum laudabilem in Jerusalem fecit. Aliqui cantant Alleluia: *Eripe me de inimicis meis* (*Psal. LVIII, 2*), quod ei bene convenit, quia eum Deus ab omnibus inimicis eripuit. Evangelium ab hac re non discrepat, quod septem panibus quatuor millia hominum per Dominum satiata narrat (*Matth. XIV*), quia videlicet Salomon, qui typum Domini gessit, septem donis Spiritus sancti repletus quatuor partes mundi verbo Dei satiavit. Offertorium: *Sicut in holocaustis arietum* (*Dan. III, 40*) sacrificium Salomonis demonstrat, quod Domino in Gabaon offerebat. Communionem: *Inclina aurem tuam* (*Psal. LXXXVII, 3*) orationem regis exprimit, qua sapientiam a Deo petiit et continuo accepit.

CAP. LVIII. — *Sub gratia.*

Salomon insignitur sceptro, et Constantinus corona regni redimitur. Populus sub Salomone pacem habuit, et Ecclesia sub Constantino pace floruit. Unde lætabunda canit: *Omnes gentes, plaudite manibus, Subjecit populos nobis.* In Oratione postulat, ut Deus noxia cuncta submoveat. Per Epistolam instantia prædicatorum eam incitat, ut sic Domino in virtutibus servire studeat, quemadmodum prius dæmonibus in immunditia servierat (*Rom. VI*). Graduale: *Venite, filii*, verba Constantini nobis indicat, quibus populos orbis ad Christianam religionem invitat. In Alleluia: *Magnus Dominus* Deum laudat, quem in civitate Ecclesiæ laudabilem fecerat, vel Alleluia: *Eripe me, Domine, de inimicis meis*, ei bene convenit, quia eum Deus ab hostibus in bello per vexillum sanctæ crucis ubique protexit.

Evangelium quatuor millia hominum septem panibus satiata memorat, quia quatuor partes mundi donis Spiritus sancti illo tempore abunde Christus repleverat. Offertorium sacrificium Constantini exprimit, quo seipsum Deo obtulit, et Christi cultum instituit, vel sacrificium laudis Ecclesiae innuit, quod pro religioso principe Deo obtulit. Verba enim ejusdem Azarias cum sociis suis in fornace recitavit, et angelus Domini de incendio eos liberavit. Ita Ecclesiam, quam nuper persecutio afflixerat, Constantinus de angustia liberabat. Communio orationem Constantini nobis innotescit, qua pro statu Ecclesiae poscit.

CAP. LIX. — *Dominica octava post Pentecosten* :
« *Suscepimus,* » *sub lege.*

Præsens Dominica de famoso templo inofficiatur, quod a Salomone Jerosolymis tertio ordine ædificatur. Hoc auro et gemmis ornavit et cultum Dei per ministeria sacerdotum celebrem in eo ordinavit. Quorum laus hic repræsentatur, dum sic Domino cantatur : *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam* (*Psal. XLVII, 10*). Quibus Oratio : *Largire, quæsumus, Domine,* consonat, in qua, ut recta cogitent et agant orant. Epistola eis convenit, in qua filii Dei et hæredes regni ejus dicuntur, qui spiritu Dei aguntur (*Rom. VIII*). Graduale : *Esto mihi in Deum* (*Psal. XXX, 5*) quod locum illum domum refugii vocat. Alleluia autem : *Te decet hymnus, Deus* (*Psal. LXIV, 2*), hoc nominatim et manifeste clamat quod hymnum in Sion, et votum in Jerusalem reddi Deo pronuntiat. Et in Versu *Replebimur* (*Ibid., 5*), templum Dei sanctum nominat. Notandum autem quod pene ubicunque Jerusalem scribitur, longa neuma ponitur, quia per hoc jubilatio in coelesti Jerusalem exprimitur; ubi vero Alleluia Versu insignitur, ibi gemina lætitia notatur. Evangelium quoque congruit, quod non omnes regnum cælorum intrare, qui Deum in templo nomine tenus tantum invocant, dicit. Offertorium autem *Populum humilem* salvandum promittit (*Psal. XVII, 28*), Communio, *Gustate* (*Psal. XXXIII, 9*) communionem sacerdotum indicat, quam sub lege de panibus propositionis sumebant.

CAP. LX. — *Sub gratia.*

Salomon primus Domino templum Jerosolymis fecit, et Constantinus primus imperatorum Ecclesiam Romæ in honorem Apostolorum Petri et Pauli construxit atque Helena mater ejus templum Domino Jerosolymis instituit. Idemque princeps plurimas Ecclesias ædificavit, quas magna dote magnisque muneribus dotavit, ministerio clericorum decoravit : a Constantino quoque domus Domino fundatur, dum ejus jussu celebris Nicæna synodus congregatur, in qua ecclesia domus Dei magnifice ædificatur, dum destructis hæresibus fides roboratur. Domus tripartitur, quia Ecclesia in fide Trinitatis, in doctores, in continentes, in conjugatos dividitur, auro et gemmis ornatur, dum sacra Scriptura et sanctis viris illustratur. Postquam ergo Constantinus Ecclesiam in hac synodo pacificavit, sancta synodus lætabunda

A exclamat : *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam* (*Psal. XLVII, 10*). In oratione hunc spiritum petunt, quo recta cogitare et agere possint. In Epistola hæc synodus docet, quod qui spiritu Dei aguntur, filii Dei et regni ejus hæredes noscuntur (*Rom. VIII*). In Graduali Deum protectorem invocat. In Alleluia, Deo hymnum pro pace Ecclesiae jubilat. Evangelium maxime huic rei concordat, quod hæreticos falsos, prophetas et lupos rapaces nominat (*Matth. VII*), quos hæc synodus ab ovibus Christi segregat. In Offertorio populum humilem salvandum pronuntiat. In communionem fideles ad communionem corporis Christi instigat. Hoc officium frequenter circa festum sanctæ Mariæ occurrit, quæ templum Dei fuit, in quo templo Ecclesia misericordiam Dei suscepit.

B CAP. LXI. — *Dominica nona post Pentecosten* : « *Ecce Deus,* » *sub lege.*

Post septimum annum templum Salomonis dedicatur, ideo post septimum diem hæc Dominica de eadem re inofficiari notatur. In hac dedicatione rex cum populo munera Deo obtulit, et arcam testamenti hymnis et laudibus templo consecrato intulit. Qui Deum suis votis favisse exultans dicit : *Ecce Deus adjuvat me* (*Psal. LIII, 6*), cui Oratio, *Pateant aures,* bene convenit, qui Deum in templo pœnitentibus desiderata concedi petiit. Epistola exhortationem regis nobis insinuare videtur, qua populum monuit ne partes illorum imitarentur, qui idololatræ, fornicatores, murmuratores exstiterunt, et idcirco multa millia ex eis reproba morte perierunt. Salomone orante majestas Domini in templo apparuit, quam populus adorans laudavit. Hanc laudem, Graduale : *Domine, Dominus noster* exprimit (*Psal. VIII, 2*); Alleluia, *Attendite, popule meus, legem* (*Psal. LXXV, 1*), ipsius Dei allocutionem ad populum depromit. Evangelium bene concordat, quod singulos debitores ad villicum venisse, et debita domini sui scripsisse narrat (*Luc. XVI*) quia singuli votorum professores ad Salomonem convenerunt, et vota sua Deo obtulerunt. In Offertorio : *Justitiæ Domini* (*Psal. XVIII, 9*) Salomon populum ad justitiam legis cohortatur. In Communionem : *Primum quærite* eis bona a Deo pollicentur.

CAP. LXII. — *Sub gratia.*

D Per septiformem Spiritum fide corroborata in Nicæna Synodo tota Ecclesia repletur gaudio; rex ovans cum populo mundus induitur novo tripudio. Unde Ecclesia lætabunda canit : *Ecce Deus adjuvat me* (*Psal. LIII, 6*). In Oratione postulat, ut ea Deum roget, quæ ei placeant. In Epistola sollicitudo doctorum nobis insinuat, qui populum ab idololatria a fornicatione, a murmuratione dehortantur (*I Cor. X*). In Graduale laudatio populorum, In Alleluia hilaris prædicatio doctorum demonstrantur. In Evangelio debita Domini per villicum descripta referuntur (*Luc. XVI*), et per Constantinum jura ecclesiastica statuta traduntur. In offertorio populum humilem ad justitiam Dei provocat in Communionem re-

gnum Dei eos querere rogat, et sic eis omnia a Deo dari confirmat.

CAP. LXIII. — *Dominica decima post Pentecosten: « Dum clamarem, » sub lege.*

Dominica, quæ sequitur, de oratione Salomonis et apparitione Domini instituitur. Dedicato namque templo Dominus Salomoni apparuit, se templum consecrasset et ejus preces pro omnibus, quæ oravit, exaudisse innotuit, et si legem ejus cum populo custodiat, ipse quoque templum cum populo ab hostibus muniat. Si autem legem ejus abiciant, ipse etiam templum hoc cum populo destruat. Unde Salomon se exauditum exultans dicit: *Cum clamarem ad Dominum (Psal. LIV), Cui Oratio Deus, qui omnipotentiam tuam* convenit, quæ ad divina promissa currentes celestium honorum consortes fieri dicit. In templo Salomonis ministeria divina per Levitas distribuit, sicut ei Deus per prophetam præcepit. Hac Epistola divisiones ministrarum innotescit, dum alii sapientiam, alii scientiam, alii genera linguarum, alii interpretationem sermonum datam describit (*I Cor. XII*). Graduale, *Custodi me, Domine (Psal. XVI, 8)*, orationem Salomonis insinuat, qua pro custodia templi orat. Alleluia vero: *Exsultate Deo (Psal. LXXX, 2)* indicat quo modo populum vel sacerdotes jubulare Deo instigat. In Evangelio expresse promissio Dei ad Salomonem notatur, ut ingressus in templo dixisse legitur: *Domus mea domus orationis (Matth. XXI)*. Comminatio autem ejus in eo loco ubi dicit: *Inimici tui ad terram prosternent te, et non relinquent in te lapidem super lapidem (Luc. XIX, 42)*. In Offertorio: *Ad te, Domine (Psal. XXIV, 1)* se totum Salomonem Deo commendat. In Communione: *Acceptabis sacrificium (Psal. I, 21)* vota iterat.

CAP. LXIV. — *Sub gratia.*

Sic fide in Nicæna synodo roborata gloria Domini in Ecclesia apparuit, dum multa signa per suos exercuit. Unde Ecclesia pro sui glorificatione, et pro hæreticorum ejectione exultans canit: *Cum clamarem ad Dominum (Psal. LIV, 17)*. In Oratione, exorat, ut celestium honorum consors fiat. In Epistola autem distinguuntur, per quos mira gesta leguntur (*I Cor. XII*). Alii quippe sermone sapientiæ præditi fuerunt, sicut Flavianus Antiochenus episcopus, et Diodorus episcopus, qui primitus choros alternatim psallere instituerunt, et alii quamplures qui multis libris hæreticis restiterunt. Alii sermone inelyti exstiterunt, sicut Athanasius Alexandrinus episcopus, qui fidem catholicam in *Quicumque vult* exposuit, et Eusebius Cæsariensis episcopus, qui historiam Ecclesiasticam, et Basilius Cappadocensis episcopus, et Gregorius Nazianzenus, et Joannes Chrysostomus Constantinopolitanus episcopus, et alii plurimi, qui eloquentia illo tempore Ecclesiam illustraverunt. Alii fide splendebant, sicut Constantinus imperator, qui tunc fidem percepit, et alii multi, qui tunc fi-

(151) Hodie Evangel. est Pharisei et Publicani in templum intrantium.

dem scriptis et dictis defendebant. Alii gratia sanitatum fulserunt, sicut Antonius, et alii Ægyptii patres, qui multas sanitates in populo fecerunt. Alii operatione virtutum resplenduerunt, sicut Martinus Turonensis episcopus, et Nicolaus Myrensis episcopus, et Epiphanius Cyprensis episcopus, et alii plerique, qui nullis virtutibus mundum decoraverunt. Alii prophetiam, ut Joannes eremita habebant. Alii discretionem spirituum, ut Macarius, radiabant. Alii genera linguarum acceperant, sicut Effrem, et Hieronymus, et alii plurimi, qui Hebræa, Græca et Latina lingua multa disserebant. Alii interpretatione sermonum rutilabant, sicut idem Hieronymus presbyter, et Ambrosius Mediolanensis episcopus, et Augustinus Hipponensis episcopus, qui sacras Scripturas interpretantes exponebant. Quæ dona in se custodiri Ecclesia in Graduali postulat, in Alleluia pro donis Deo jubilat. In Evangelio (151) Dominus templum Ecclesiæ ingredi, et ementes et vendentes spiritualia ejicere dicitur, et domum suam domum orationis vocasse (*Matth. XXI*), eamque destruendam cum fletu prædixisse fertur (*Luc. XIX, 42*). Quod partim sub Juliano contigit, partim sub Antichristo futurum erit. Sub Juliano (152) namque est ad terram prostrata, qui a gentibus est conculcata. Sub Antichristo lapis super lapidem non relinquetur, cum electi ab invicem dispergentur. In Offertorio Ecclesia se totam Deo commendat. In Communione sacrificium laudis Deo immolat. Notandum quod et Evangelium hic legitur, in quo destructio Hierosolymorum prædicitur, quia in hoc mense et prius a Nabuchodonosor et postmodum a Romanis in eodem mense facta legitur.

CAP. LXV. — *Dominica undecima post Pentecosten: « Deus in loco, » sub lege.*

Regina Saba Hierosolymam properat, Salomonem et templum ejus videre desiderat, aurum et gemmas obtulit, unde hæc Dominica inofficiari promeruit. Viso autem templo ejus in laudem Dei erupit. Unde Ecclesia sub figura ejus sic canit, *Deus, in loco sancto suo (Psal. LXVII, 6)*. Cui Oratio, *Deus, qui abundantia pietatis tuæ*, convenit, in qua petit ut Deus det quod oratio petere non præsumit. Epistola ei congruit, quia audita sapientia Salomonis seipsam despicit; dicit, *gratia Dei sum id quod sum (I Cor. XV)*. Graduale laudem ejus exprimit in quo dicit quod cor ejus in Domino speravit, et ex voluntate ei confiteri velit. In Alleluia, *Domine, Deus salutis mee (Psal. XXXVII, 23)*, mente Deo jubilat, quem salutem nominat. Duo homines, qui templum intrabant (*Luc. XVIII*), Salomon et regina erant. Ille de operibus suis gloriabatur; illa humiliter, ut Publicanus Deum deprecabatur. In Offertorio, *Exaltabo te, Domine (Psal. XXIX, 2)*, laus ejus denotatur, qua se a Domino susceptam gratulantur. Communio, *Honora Dominum de tua substantia (Prov. III, 9)*, munera (152) Imo sub Tito Vespasiano, teste Josepho et Egesippo.

reginae innuit, quæ Domino obtulit, et justificata in A domum suam descendit.

CAP. LXVI. — *Sub gratia.*

Salomon Jerusalem templo inaurato innovat, quam regina de ultimis finibus videre venerat, et Constantinus Christianam religionem per egregiam Constantinopolitanam civitatem auxerat, quam Ecclesia undique confluens visitare desiderat. Regina aurum et gemmas attulit, et Ecclesia sapientia ut auro fulgidos, et virtutibus ut gemmis splendidos, protulit. Unde vero Salomoni, id est Christo de ejus templo lætabunda psallit, *Deus, in loco sancto suo* (Psal. LXVII, 6). Oratio evangelico Publicano bene convenit, qui petit ut Deus dimittat, quæ conscientia metuit, et adjiciat quod oratio non præsumit. Cui Epistola concordat, in qua se minimam clamat. In B Graduali non coacte, sed ex voluntate ei confiteri prænuntiat (I Cor. xv). In Alleluia Deum salutis suæ laudat. In Pharisæo Evangelii (Luc. xviii) superbus grex hæreticorum; in Publicano accipitur humilis populus Catholicorum. In Offertorio laudes Ecclesia Deo solvit, qui eam ad se venientem suscepit. Communio eam hortatur, ut bona sua cum membris Christi partiatur, et sic justificata ad patriam paradisi revertatur. In hac enim Communione gratia Deo agitur, quia tunc frumentum et vinum colligitur.

CAP. LXVII. — *Dominica duodecima « Deus, in adjutorium, » sub lege.*

Salomone mortuo regnum dividitur, ideo et mensis September in historiis partitur. Prior pars ejus in una historia solidatur, sequens in diversas mutatur, quia et regnum Juda in una familia David stabilitur, regnum autem Israel a pluribus invaditur. Unde et historia de his qui gentibus intermisti erant, ut Job, Tobias, Judith, Esther legitur, quia post mortem Salomonis reges cum populo, derelicto cultu Dei, cultui gentium admiscebantur. Quod Elias propheta prohibuit, cujus vita huic Dominicæ officium indidit. Dum enim animam ejus auferre quærent, in solitudinem fugit, et sic preces ad Dominum fudit, *Deus, in adjutorium meum* (Psal. LXIX, 2). Cui Oratio, *Omnipotens et misericors Deus* competit, quæ Deo digne et laudabiliter a suis serviri astruit, dum rebellibus cælum tribus annis et sex mensibus precibus clausit (III Reg. viii). Epistola ei congruit, quæ dicit, *Littera occidit, spiritus autem vivificat* (II Cor. iii), quia Judæi quærebant eum occidere. Deus, qui spiritus est vivificans. In Graduali, *Benedicam Dominum in omni tempore* benedicit (Psal. xxxiii, 2). In Alleluia, *Domine, refugium* (Psal. lxxxix, 1) ad Deum laudans confugit. Evangelium ei consonat, quod mutum et surdum a Domino curatum narrat (Marc. vii), quia Elias Judaicum populum in lege Dei surdum, et a laude Dei mutum in cultum Dei revocat. Offertorium, *Precaus est Moyses* (Num. xxi, 17), orationem Eliæ exprimit, qua

iram Dei a populo, sicut Moyses amovit. Communio *De fructu operum tuorum*, laudem populi innuit, quia data pluvia de fructibus terræ laudes Deo solvit.

CAP. LXVIII. — *Sub gratia.*

Constantino quoque mortuo Ecclesia ab hæreticis sciunditur, et in partes dividitur. Una pars in catholica fide roboratur, altera in multa schismata permutatur. Quia ergo turba hæreticorum verum Dei cultum deserens populum catholicum veræ religionis cultorem, velut Jesabel Eliam impugnat, ideo sic ad Dominum clamat, *Deus in adjutorium meum intende* (Psal. lxxix, 2). Qui in Oratione supplicat, ut ad promissiones Dei sine offensione, sicut hæres currat. Epistola persecutionem ejus depromit, ubi dicit, *littera occidit, spiritus autem vivificat* (II Cor. iii); hæretici enim Catholicos occidebant, quorum Deus animas vivificabat. Et quia catholicus populus in omnibus vicit, ideo in Graduali, Dominum in omni tempore benedicit. In Alleluia, Deum refugium suum dicit. In Evangelio (Marc. vii) surdus et mutus hæreticorum grex accipitur, qui veram fidem audire et catholicam religionem confiteri per Catholicos cogitur, pro quo Ecclesia in Offertorio precatur, ne ei irascatur. In Communione Catholici Deo grades solvunt pro bonis quæ de conversis abunde fluunt.

CAP. LXIX. — *Item de eadem Dominica.*

Hoc officium ideo nunc agitur, quia in hac septimana obitus Moysi legitur. Ideo etiam historia Job nunc legitur, quia Job et Moyses (155) contemporanei inveniuntur. Et quia populus inter hostes constitutus auxilio Moysi destimatur, sic ad Dominum clamare intelligitur, *Deus, in adjutorium meum*. Qui in Oratione postulat, ut ad promissa Dei, scilicet ad terram repromissionis, sine offensione hostium currat. Epistola specialiter ad Moysen spectat in eo loco, *ita ut non possent filii Israel intendere in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus* (II Cor. iii). Populus pro Moyse, Josue ducem recepit (Deut. xxxi), ideo in Graduali, Dominum benedicit. In Alleluia, Deum refugium sibi factum astruit. In Evangelio (Marc. vii), idem populus describitur, qui in lege Domini surdus et mutus dicitur, pro quo Moyses in officio precatur, ut ab eo furor Dei avertatur. Communio, *De fructu operum tuorum* (Psal. ciii, 15), laudem populi innotescit, quam in terra possessa de fructibus solvit, ubi abundantiam panis, vini et olei habuit. In hac etiam Communione laus ab Ecclesia Deo solvitur, qui hoc tempore fructus panis, vini et olei colligitur.

CAP. LXX. — *Dominica tredecima « Respice, Domine, » sub lege.*

Hæc Dominica incitavit officium ab Elisæo propheta. Samaria namque ab hostibus obsessa fame, et angustia erat oppressa. Sed meritis Elisæi multitudo hostium fugatur, civitas a periculo liberatur

(155) Imo Moyses putatur libri Job scripsisse.

(IV Reg. II, III, IV, etc.). Qui in obsidione Deum sic invocatur, *Respice, Domine, in testamentum tuum* (Psal. LXXII, 20). In Oratione postulat, ut populus præcepta Dei diligat, quomodo eum a periculo eripiat. Per Epistolam insinuat, quid hæc propter transgressionem legis patiat, dicit enim, *Lex propter transgressionem posita est* (Gal. III). In Graduali *Respice, Domine* (Psal. XII, 4), Deum invocatur, cum eum rex decollari jussisset, quia mulier filium suum ob famem comederat. In Alleluia, *Venite, exultemus Domino* (Psal. xciv, 1), Deum laudare monet, qui eis in Christiano omnem abundantiam daturus foret, hujus faciem in confessione prævenirent qui eos ab hostibus eriperet. In Evangelio homo in latrones incidisse, et a Samaritano legitur curatus fuisse (Luc. x), quia videlicet populus Israel in latrones incidit, dum eum populus gentilis (154) obsedit, de quibus alios spoliaverunt, alios vulneratos semivivos reliquerunt. Quem Samaritanus scilicet Elisæus curavit, dum eum a periculo precibus liberavit. In Offertorio, *In te speravi, Domine* (Psal. xxx, 2), Deum pro liberatione populi glorificat. In Communionem, *Panem de cælo* (Joan. vi, 51), pro abundantia collata ei gratificat.

CAP. LXXI. — *Sub gratia.*

Sic Ecclesia a Juliano impugnatur, fame et flagris anxietur. Quæ ad Deum sic clamat: *Respice, Domine, in testamentum tuum* (Psal. LXXIII, 20). In Oratione fidei, spei et charitatis augmentum poscit, quo promissa Dei consequi possit. Quam promissionem Epistola indicat, quæ Abraham Christum promissum nuntiat (Gal. III). In Graduali iterum Ecclesia Dei auxilium invocatur, quia persecutionem se ei Julianus, post bellum illaturus prædicat. In Alleluia populum convocat, Deo laudes jubilat, qui eam perempto tyranno a periculis eripuit. Evangelium bene consonat, quod hominem latrones, vulnerarint et a Samaritano curatum narrat (Luc. x), quia Christianus populus in latrones incidit, dum a persecutoribus multa crudelia pertulit, scilicet despoliatur, vulneratur, variis modis cruciatur. Quem verus Samaritanus ad stabulum duxit, dum eum Christus ad gaudia paradisi perduxit. In Offertorio, pro tyranni occisione, et sui ereptione gratias agit. In Communionem pro collatis beneficiis laudes concinit.

CAP. LXXII. — *Dominica decima quarta post Pentecosten « Protector noster, » sub lege.*

Sequens Dominica instituitur a rege Ezechia qui dum usque ad mortem ægrotavit, sic ad Dominum oravit, *Protector noster, aspice, Deus.* Unde In Oratione, *Custodi, Domine,* dicitur, *quia sine te labitur humana mortalitas* (Psal. LXXXIII, 10). Cui Isaias propheta prædixit mortis evasione Christi incarnationem, omnia Ecclesie mysteria et futura sanctorum præmia; quæ prophetia notatur in Epistola, sicut est ibi, *Fructus autem spiritus est charitas,*

A gaudium, pax (Gal. v), etc. Recepta sanitate, rex ad templum ascendit, Deo gratias retulit, quas laudes, Graduale, *Bonum est confiteri Domino* (Luc. xvii), et Alleluia, *Quoniam Deus magnus* (Psal. xciv, 3), exprimit. Evangelium ei consonat, quod decem leprosis mundatis unum rediisse, et gratias retulisse commemorat (Psal. xci, 2), quia Dominus cum multa beneficia regibus Israel, et Juda contulerit, solus Ezechias pro acceptis beneficiis, debitas grates retulit. Offertorium, bene convenit, ubi Dominus angelum suum misit (Psal. xxxiii, 8), qui plusquam octoginta millia de hostibus occidit, et regem populumque Deum timentes a periculis eripuit, Communionem, *Panem, quem ego dabo* (Joan. vi, 52), oraculum Isaie innuit, quo Christum pro humana salutatione venturum præcinit.

CAP. LXXIII. — *Sub gratia.*

Hoc Ecclesia sub typo Theodosii Majoris canit, qui defensor Ecclesie exstitit, per quem Dominus Ecclesiam ab hæreticis protexit, sicut per Ezechiam Jerusalem ab hostibus munivit. Oratio vero repræsentat ejus verba; *Custodi, Domine, Ecclesiam tuam propitiatione perpetua.* Epistola, quæ vitia et virtutes replicat (Gal. v), synodum ejus tempore collectam insinuat, in qua vitia reprobantur, virtutes sequendæ affirmantur. Graduale et Alleluia laudem regis depromit, quam pro concordia Ecclesia solvit. Evangelium bene concordat, quod unum de leprosis gratias egisse narrat (Luc. xvii), quia solum eum de hæreticis regibus in catholica fide Deum laudasse constat. Unde sicut in Offertorio dicitur, *Angelus Domini* (Psal. xxxiii, 8), se immisit, et eum de omnibus malis eripuit. Communionem innuit quia post pœnitentiam ab Ambrosio ei indictam, panem Christi et communionem Ecclesie meruit.

CAP. LXXIV. — *Item de eadem Dominica.*

Ideo hæc Dominica nunc cantatur, cum historia Tobie recitatur, quia Dominus angelum suum misit, qui Tobiam a cæcitate, filium a pisce, Saram a dæmonio eripuit. Offertorium quoque, *Immittet angelus Domini* (Psal. xxxiii, 8), ad festum S. Michaelis respicit, quod tunc temporis sæpius occurrit. Idecirco in hæc septimana clerici ordinantur, quia ab Isaia septem dona Spiritus sancti præenominantur, a cujus prophetia hæc Dominica inofficiatur. Ideo autem in Septembri fit ordinatio, quia secundum legem in hoc mense fiebat Tabernaculorum celebratio. Ordinati enim sunt Ecclesie ministri Dei scilicet tabernaculi. Ideo vero fit in tertia hebdomada, quia in tertio tempore ab apostolis est instituta.

CAP. LXXV. — *De Quatuor Temporibus*

Quarta ætate levitæ a David et Salomone in ministeria templi Dei, scilicet Ecclesie eliguntur. Illis ex lege præcipitur; istis a Spiritu sancto dicitur, *Exultate Dei, adjutori nostro* (Psal. LXXX, 2). Duæ lectiones leguntur, quia ordinandi in ministros et

(154) Titus Ves. imp. Rom. de quo sup. cap. 64.

sacerdotes distinguuntur, et hi duas leges scire, et duo præcepta charitatis implere præcipiuntur. Una Lectio Septembri convenit, quæ comprehendere oratorem, messorem, et calcatorem uvæ mittentem semen dicit. Alia ordinandis congruit, quæ Esdram populum docuisse astruit, qui Dominum sic laudat, *Quis sicut Dominus?* (Psal. cxii; Marc. ix, 29). Evangelium jejuniis consonat: Quod genus dæmoniorum in nullo nisi in oratione, et jejuniis exire prædicat. In Offertorio electus clerus dicit, *Meditabor in mandatis tuis* (Psal. cxviii). In Communione, *Comedite pingua* (II Esdr. viii), populum hortantur ad gaudia.

CAP. LXXVI. — *De Feria sexta.*

Feria sexta pœnitentiam ordinandorum representat, quibus Spiritus sanctus clamat: *Lætetur cor quærentium Dominum.* (Psal. civ). Qui in Oratione orant, ut Deo corpore et mente placeant. Lectio ad conversationem eos instruit, et veniam promittit (Osee. xiv). Qui in Graduali Deum sic invocant: *Convertere, Domine, aliquantulum* (Psal. lxxxix). In Evangelio consolantur, ubi pœnitenti mulieri peccata dimissa narrantur (Luc. vii). Qui repleti gaudio clamant in Offertorio, *Benedic, anima mea, Domino* (Psal. cxii). In Communione rogant, ut Deus opprobrium peccatorum ab eis auferat.

CAP. LXXVII. — *De Sabbato.*

In Sabbato ordinandi ad gratiam vocantur, quibus sic clamatur: *Venite, adoremus Deum* (Psal. xciv), Quatuor Lectiones leguntur quia ordinandi in quatuor scilicet, in acolythos, in subdiaconos, in diaconos, in presbyteros distinguuntur per Lectionem illorum doctrina, per Graduale significatur eorum vita. Deinde Lectio Danielis de tribus pueris legitur, qui in fornace probabantur (Dan. iii); quia ministri Ecclesiæ in camino tribulationis examinantur; Hymnus *Benedictus es, Domine* (ibid.), sequitur, quia eis Deum in omni tempore benedicere præcipitur. Deinde Epistola de primo et secundo tabernaculo recitatur (Hebr. ix), quia si nunc in tabernaculo Ecclesiæ digne serviunt, in cœlesti tabernaculo sacerdotes Agni erunt, de qua promissione Tractum jubiliant: *Laudate Dominum* (Psal. cxxxiv). Evangelium eos monet, ne doctrina illorum sit sterilis, ut arbor infructuosa, nec vita eorum terrenis dedita, ut mulier incurvata (Luc. xiii); qui auxilium Dei in Offertorio implorant, *Domine Deus salutis meæ* (Psal. xxxvii). In Communione, mense septimo, per septiformem Spiritum in tabernaculum Dei, scilicet Ecclesiam Dei, septem gradibus introducti admonentur; cujus festa ut celebrent docentur.

CAP. LXXVIII. — *Dominica decima quinta, « Inclina: » sub lege.*

Hæc Dominica accipit officium de rege Josia, cui Jeremias propheta prædixit Hierosolymæ destructionem, populi in Babylonem captivitatem. Qui pertinuit, et populum congregans legem Dei

neglectam custodiri instituit. Cujus invocationem Introitus missæ innuit: *Inclina, Domine, aurem tuam ad me, lætifica animam servi tui* (Psal. lxxxv): cui Oratio, *Ecclesiam tuam, Domine,* concordat, quam ut Deus mundet, muniat, rogat: Epistola nobis insinuat qualiter legem Dei observari præceperat. *Bonum, inquit, facientes non deficiamus, ergo operemur bonum* (Gal. v). Item exercitatio ejus in Graduali, *Bonum est confidere in Domino* (Psal. cxvii). Alleluia, *Domine, exaudi* (Psal. xvi) orationem ejus exprimit. Alii cantant Alleluia, *Confitemini Domino, et invocate nomen* (Psal. civ), quod iterum ei convenit, ubi populum ad laudem Dei invitavit. Alii cantant Alleluia, *Paratum cor meum* (Psal. lvi): quod ei bene congruit, qui cor suum ad præcepta Dei præparavit. Evangelium ejus pactum innuit, quod cum populo de observatione legis pepigit. *Non potestis, inquit, Deo servire et mammonæ, Quærite regnum Dei* (Matth. vi). In Offertorio, *Expectans expectavi Dominum* (Psal. xxxix, 1), Deum laudavit, quando ingens Pascha cum populo celebravit. In Communione, *Qui manducat carnem meam* (Joan. vi), consolatio Dei notatur, qua eum per prophetas consolabatur.

CAP. LXXIX. — *Sub gratia.*

Hæc Ecclesia sub typo Theodosii Junioris celebrat, qui cum pace et concordia confœderaverat. Josias namque observantiam legis ab antecessoribus suis neglectam imo abjectam restaurat, et Theodosius Ecclesiam a tyrannis et hæreticis graviter vexatam pace et Christi laude glorificat. Qui sic pro se Deum invocat: *Inclina, Domine, aurem tuam ad me* (Psal. lxxxv, 1). In Oratione vero supplicat, ut Deus *Ecclesiam mundet, et muniat.* Per Epistolam ejus exhortatio indicatur, qua sacerdotes ad concordiam adhortatur. *Non simus, inquit, concupiscentes malorum, invicem provocantes, invidentes* (Gal. v). In Graduali monet eos in Domino sperare. In Alleluia, *Confitemini,* veluti paratum Deum laudare, Evangelium bene convenit, quod duobus dominis serviri non posse dicit (Matth. vi), quia Theodosius cunctos a servitio diaboli prohibuit, regnum Dei et justitiam quærere instituit. In Offertorio pro concordia Ecclesiæ Deo plaudit, qui canticum novum in os suum misit. In Communione ab Ecclesia lætificatur, dum in Deo manere, et Deus in eo nuntiatur.

CAP. LXXX. — *Dominica decima sexta, « Miserere mei, » sub lege.*

Post Josiam Jerusalem destruitur, populus captivus ducitur, ideo in hoc mense historia Machabæorum, qui ab adversariis premebantur legitur. Populum captivum Ezechiel propheta consolatur, de quo præsens Dominica inofficiatur, qui sic pro se clamat: *Miserere mei, Domine* (Psal. lxxxv, 3). Pro populo autem suo sic orat; *Absolve, Domine, tuorum vincula populorum,* vel in Oratione, *Tua nos, Domine,* precatur ut eos miseri-

cordia Domini præveniat, et sequatur. Epistola ejus affectum exprimit, quem pro populo habuit; *Obsecro*, inquit, *vos, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis* (*Ephes. iii*). In Graduali, *Timebunt gentes* (*Psal. ci, 16*) reædificationem Jerusalem prophetat, ubi dicit: *Quoniam ædificavit Dominus Sion* (*ibid., 17*). In Alleluia vero, *In exitu Israel de Ægypto* (*Psal. cxiii*) reversionem populi prænunciat, ut sicut olim de Ægypto exierant, ita nunc de Babylone exire debeant. Evangelium consonat, quod mortuum civitate elatum, sed a Domino resuscitatum memorat (*Luc. vii*). Nam Judaicus populus quasi mortuus ad sepulcrum efferebatur, dum de Jerusalem in Babylonem captivus ducebatur. Qui a Domino suscitatur, dum ad patriam revocatur. In Offertorio propheta vel populus divinum auxilium invocat, ut se sub hostibus eripiat. *Domine, in auxilium meum* (*Psal. lxx*). In Communione, *Domine, memorabor* (*ibid.*) justitiam Dei laudat.

CAP. LXXXI. — *Sub gratia.*

Sic post Theodosium Roma a gentibus vastatur, Christianus populus captivatur. Quem ordo doctorum, quam multipliciter consolatur, significat præcipue Augustinus in libro, qui *De civitate Dei* intitulatur (135). Ordo ergo doctorum pro se sic Deum invocat, *Miserere mei, Domine* (*Psal. lxxxv, 5*) pro populo autem sic orat: *Absolve, Domine, tuorum vincula populorum*. In Epistola constantiam et patientiam populo prædicat, quem monet ne in tribulationibus deficiat (*Ephes. v*). In Graduali dicit quod gentes Deum dicuntur timere, et omnes reges gloriam Deo debeant. In Alleluia Deum in tribulatione laudent, qui eam de populo barbaro eruat, sanctificationem suam in eis faciat. In Evangelio (*filius viduæ*) mortuus suscitatus memoratur (*Luc. vii*), et in ipsis resurrectio ad vitam prædicatur. Qui populus divinum auxilium in Offertorio implorat, ut eum a malo eripiat. In Communione justitiam Dei magnificat.

CAP. LXXXII. — *Dominica decima septima, « Justus es, Domine, » sub lege.*

Dominica quæ sequitur a Daniele propheta instituitur. Hic in captivitate positus regi somnia exposuit, Susannam de morte eripuit (*Dan. xiii*); ipsum vero Deus de lacu leonum liberavit, quem sic laudans exaltavit, *Justus es, Domine* (*Psal. cxviii*), in Oratione, *Omnipotens sempiternus Deus*, Deo supplicat, ut populus, qui pro meritis judicium in Dei incidit, indulgentiam sentiat, vel in Oratione, *Da, quæsumus, Domine, populo tuo* precatur, ut populus solum Deum sequatur. In Epistola se vinctum clamat, populum captivum ad patientiam roberat (*Ephes. iv*). In Graduali. Beatam gentem cantat (*Psal. xxxii*), quam Deus flagellando visitat. In Alleluia, *Dilexi, quoniam* (*Psal. cxiv*), Deo plaudit, qui vocem ejus exaudivit. Qui-

dam cantant Alleluia, *Qui timent Dominum* (*Psal. cxiii*), quod bene Danieli, vel tribus pueris sociis ejus, sive Susannæ convenit, qui in Domino speraverunt, et de periculis eos eripuit. Evangelium (*Luc. xiv*) quoque congruit, quia Daniel Susannam salvavit, ac dimisit. Ipse in novissimo loco recubuit, dum se inter captivos esse doluit, sed rex eum superius ascendere jussit, dum eum regni principem post se constituit (*Dan. iii*). Offertorium, *Oravi Deum meum ego Daniel*. (*Dan. ix*), specialiter orationem ejus exprimit, quam pro populo oppresso habuit, In Communione, *Vovete et reddite* (*Psal. lxxv*), populum monet, ut vota sua Deo reddere festinet, qui spiritum principum abstulit, dum Nabuchodonosor inter bestias esse censuit, Balthasar hostibus occidendum tradidit.

CAP. LXXXIII. — *Sub gratia.*

Per hoc officium clerus nunc recolit, quod olim in Ecclesia sub Juliano contigit. Hic imperator populum a Gothis captum vel occisum doluit, et Dei judicium his verbis extulit: *Justus es, Domine, et rectum* (*Psal. cxviii*). In Oratione, *Da, quæsumus, Domine, populo tuo*, pro populo flagitat, ut qui Dei judicio pro meritis gentibus traditus erat, indulgentiam sentiat. In Epistola (*Ephes. iv*) admonitio doctorum insinuat, qua populus ad patientiam corroboratur. In Graduali beatam gentem prædicat (*Psal. xxxii*), quam Dominus hic flagellat. In Alleluia, *Qui timent Dominum* (*Psal. cxiii*), Deum laudandum denuntiat, qui in se sperantibus adjutor existat. In Alleluia vero, *Dilexi, quoniam* (*Psal. cxiv*), Deo plaudit, qui exaudivit. Evangelium ei convenit, ubi dicit, quod cum Dominus superius ascendere fecerit, et ei gloriam coram cunctis tribuerit (*Luc. xiv*). Offertorium preces ejus exprimit, quas pro populi liberatione fudit. In Communione sacerdotes populum moment, ut vota terribili Deo reddere non tardent, qui spiritum principum abstulit, dum Alaricum, Theodericum, Totilam, tyrannos regno privans tartaris tradidit. Notandum quod in versu Offertorii cantatur, *Michael venit in adjutorium meum*, quia hæc Dominica aliquando circa festum sancti Michaelis occurrit; vel quia memoria sancti Michaelis sub prædicto principe instituta sit.

CAP. LXXXIV. — *Dominica decima octava, « Da pacem » sub lege.*

In hujus Dominicæ officio representatur Danielis oratio, et angeli Gabrielis collocutio. Transactis quippe septuaginta annis in servitute, oravit Daniel pro populi libertate. Cui angelus Gabriel apparuit, et populum a Cyro dimittendum, et Christum pro humana liberatione nascendum significavit. Introitus ergo verba Danielis representat, quibus sic pro populi salute clamat: *Da pacem, Domine, sustentibus te, ut prophetæ tui fideles inveniantur* (*Eccli. xxxvi*). In Oratione postulat ut

Deus corda eorum dirigat. In Epistola prophetia A angeli intimatur, in qua nihil deesse in ulla gratia prædicatur (*I Cor. 1*). In Graduali propheta, de angeli promissione lætatur, quia populus in domum Domini iturus prænuntiatur. In Versu orat ut pax populo fiat. In Alleluia, *Laudate Dominum* (*Psal. cxxxiv*) omnes monet, ut liberandi Deo jubilent. In Evangelio populum exhortatur, ut in patria legem Moysi in duobus præceptis dilectioni implere non obliviscatur. In Offertorio. *Sanctificavit Moyses altare* (*Exod. xxiv*), eos instruit, ut reversi altare Domino construant, sicut Moyses præcepit. In Communionem, *Tollite hostias* (*Psal. xcv*), mandat ut dona Deo pro gratiarum actione offerant.

CAP. LXXXV. — *Sub gratia.*

Per hæc enim Ecclesia recolit, quæ divina gratia tempore Gregorii papæ dona eis contulit. Romani namque et Longobardi inter se discordes fuerunt; sed per orationem Gregorii ad pacem redierunt, Christianitatemque receperunt. Pro pace ergo Christiani populi Gregorius sic orasse legitur: *Da pacem, Domine, sustinentibus te* (*Eccli. xxxvi*). In Oratione vero corda a Deo dirigi precatur. In Epistola intelligitur ejus admonitio, quam fecit pro pacis vinculo (*I Cor. 1*). In Graduale lætatur, quia pax ab eis laudatur. In Versu denuo orat, ut pax in turribus Ecclesiæ fiat. In Alleluia populum monet, ut Deum pro pace laudet Evangelium inquit qualiter populum in gemina dilectione copulaverit. Offertorium vero innotescit quod sacrificium laudis pro populi salute obtulit, sicut, Moyses olim pro populo fecit. In Communionem, autem imperat ut pro sua concordia Deo hostias laudis offerant. Hæc duæ Communionem, scilicet *Vovete* (*Psal. lxxv*), et *Tollite hostias* (*Psal. xcv*) populum monent, quatenus decimas clero offerre non tardent.

CAP. LXXXVI. — *Dominica decima nona, « Salus populi, » sub lege.*

Sequens Dominica officium de principatu Cyri regis accipit, qui populum captivum abire permisit. Cui populo Zorobabel atque sacerdotes verba Domini annuntiant, eumque ad revertendum confortant, ita dicentes: *Salus populi ego sum, dicit Dominus*. In Oratione universa eis adversantia excludi rogant. In Epistola monent eos novum hominem per justitiam induere qui Deo ducente ad patriam redire possint (*Ephes. iv*). Populus vero jam pergens, Dominum in Graduali sic invocat, *Dirigatur oratio mea* (*Psal. clx*). In Alleluia, *Dextera Dei* (*Psal. cxvii*), Deo plaudit, qui cum eo virtutem fecit, qui eum ab hostibus redemit. Evangelium concordat, quod Jesum in civitatem suam venisse narrat (*Matth. ix*) quia populum cum Jesu sacerdotem Jerusalem redisse constat. In Offertorio, pro reversione Deo sic gratificant; *Si ambulaverò in medio tribulationibus* (*Psal. cxxxvii*). In Communionem, *Tu mandasti mandata* (*Psal. cxviii*),

legem Dei se custodire pronuntiant, quam ut implere valeant, postulant.

CAP. LXXXVII. — *Sub gratia.*

Hoc enim officium principatui magni Caroli convenit, qui primus Romanum imperium in Germaniam transtulit. Qui Ecclesiastica jura egregie nobilitavit et populum Dei strenue gubernavit, per quem salus populi fuit. Dum eum Dominus ab hostibus defendit, hic orationem suam ad Dominum direxit, cujus dextera virtutem cum eo fecit, et quia manum suam super inimicos illius extendit, ideo mandata ejus custodivit.

CAP. LXXXVIII. — *Dominica vicesima, « Omnia quæ fecisti, » sub lege.*

Per hunc mensem quo historia, *Vidi Dominum*, B de prophetis cantatur, illud tempus nobis repræsentatur, quo post conversionem a captivitate Jerusalem reædificatur. Tunc quippe per Zachariam, et Aggæum, Esdram, et Malachiam adventus Christi prænuntiatur, de quorum operibus hoc nomen inofficiatur. Postquam enim reversi urbem destructam et templum incensum viderunt, evigilantes clamaverunt, *Omnia quæ fecisti nobis, Domine* (*Dan. iii*). Qui in Oratione petunt, ut divina miseratio eorum corda dirigat. In Epistola dicitur, quod tempus redemerint, eo quod dies mali fuerint (*Ephes. v*), quia et pecunia et bellis ab hostibus se redemerunt, qui eos longo tempore ædificare prohibuerunt. In Graduali, *Oculi omnium* (*Psal. cxliv*), Deum invocant, ut operi eorum saveat. In Alleluia eos prophetæ consolantur, quia qui confidunt in Domino, non commoventur. Evangelium eis congruit, ubi rex nuptias fecit (*Matth. xxii*), quia videlicet eo tempore Assuerus rex nuptias cum Esther fecit, et multos vocavit, sive Judaicus populus ad nuptias vocatus venit, quando de captivitate ad patriam rediit, et Dominus plebis suæ copulam per legis observantiam iniit. Unde ipsi in Offertorio de reditu suo exsultant dicentes, *Super flumina [Babylonis]* (*Psal. cxxxvi*). Postquam autem Esdras venit, et eis coædificare cœpit, sic in Communionem ad Deum oravit, *Memento verbi tui* (*Psal. cxviii*).

CAP. LXXXIX. — *Sub gratia.*

Hoc enim totum ad Christianum populum refertur, qui ab Hunnis sive ab Ungaris vastatur, sed per fideles imperatores superatis hostibus in laudem Dei postmodum coadunatur.

CAP. XC. — *Dominica vicesima prima, « In voluntate, » sub lege.*

Sequens Dominica de historia Esther inofficiatur, per quam populus Dei ab imminente periculo liberatur, et progenies adversariorum exterminatur. Hæc pro populo iisdem verbis Deum invocat: *In voluntate tua, Domine* (*Psal. lxxii*). In Oratione vero oravit, ut Deus familiam suam custodiret. In Epistola afflictio Judæorum exprimitur, quibus erat tunc colluctatio adversus principes, et potestates, contra mundi rectores (*Ephes. v*). In Graduali, *Domine, refugium*, (*Psal. lxxxix*), ad Deum per jeju-

animum confugiunt, ejusque auxilium petunt. In Alleluia, *De profundis clamavi*, pro tribulatione sua clamant, et mox eos Dominus liberat. Per regulum in Evangelio, *cujus filius infirmabatur* (*Joan. iv*), Assuerus intelligitur, *cujus dilectus animo ad mortem trahebatur*. Per Offertorium, *Vir erat* (*Job i*), Mardocheus accipitur, qui ut Job graviter tentabatur, sed probatus similiter magnificabatur. Qui in Communione, *In salutari tuo* (*Psal. cxviii*), Deo gratias agit, quod de persequentibus se judicium fecit.

CAP. XCI. — *Sub gratia.*

Hæc enim Dominica nostrum tempus exprimere videtur, quo populus fidelium ab adversariis affligitur, sed oratione Ecclesie et sapientium labore ab hostibus eripitur. Notandum quod in Offertorio, *Vir erat* (*Job i*), verba non repetuntur, et in Versibus sæpius repetuntur, quia ægrotanti, et loqui conanti verba intercipiuntur, sed sæpius incepta vix perficiuntur. In Versibus Job ægrotans intelligitur. Per Job autem Christus designatur, qui pro nobis doluit, et seipsum in sacrificium Patri profundo obtulit, et hoc Versus exprimunt. Offertorium autem Ecclesiam significat, quæ Christum jugiter immolat, et eum pro nobis oblatum commemorat.

CAP. XCII. — *Dominica vicesima secunda, « Si iniquitates, » sub lege.*

Præsens Dominica videtur de historia Judith instituta. Populus namque Dei dum ab Holoferne in Bethulia obsideretur, ad Deum sic clamasse intelligitur. *Si iniquitates observaveris* (*Psal. cxxix*), Oratio vero, *Deus noster, refugium*, innuit orationem Judith, qua populo pacem et indulgentiam petiit. Epistola (*Philipp. i*) autem consolationem principum demonstrat, qua populum afflictum sublevabant. Graduale, *Ecce quam bonum* (*Psal. cxxxii*) gaudium populi exprimit quod reversa Judith habuit, cum caput Holofernis attulit. Alleluia vero, *Lauda, anima mea, Dominum* (*Psal. cxlv*), gaudium ipsius Judith insinuat, quo de victoria et populi liberatione exultat. Porro Evangelium (*Matth. xviii*) bene concordat, quod regem rationem cum servis suis posuisse commemorat Nabuchodonosor, qui et Cambyses, cum suis consilium habuit, quando sibi universa regna subjugare disposuit. Qui decem millia talenta debuit, in hac significatione Holofernes fuit, qui pro magno honore sibi collato debitor regis exstitit. Hic egressus conservum in carcerem misit, dum Holofernes cum exercitu egressus omnem populum in angustiam redegit. Sive conservum in carcerem misit, dum Achior ducem periculo submisit. Offertorium, *Recordare mei* (*Jer. xv*), Orationem Judith repræsentat, qua Deum in periculo invocat, quatenus verba ejus coram principe Holoferne placeant. Communio *dico vobis* (*Luc. xv*) conversionem Achior sonare videtur, qui perempto Holoferne populo Dei apponitur.

CAP. XCIII. — *Sub gratia.*

Quia totus populus fidelium ab exordio mundi

A usque in finem unum corpus est Ecclesie Dei, aliquando de transactis, aliquando de futuris divinum officium instituitur. Unde et hoc officium ad tempora Antichristi refertur, sub quo Ecclesia graviter affligetur, sicut hic populus sub Nabuchodonosor afflicto legitur. Porro Ecclesia de sua afflictione sic ad Dominum clamabat, *Si iniquitates observaveris* (*Psal. cxxiii*). Deinde orat, ut ei Deus refugium fiat. Per Epistolam prædicatio Eliæ, et Enoch denotatur, qua afflictam Ecclesiam consolantur. In Graduale et Alleluia gaudium Ecclesie insinuat, quo de conversis Judæis gratulatur. Evangelium optime congruit, in quo rex rationem cum servis ponit (*Matth. xviii*), quia Christus rex verus tunc ad judicium veniet, qui a cunctis actus singulorum exiget. Antichristus etiam rationem cum populo ponet, quia cunctos sibi subdere disponet. Conservum in carcerem mittet, quia cunctum populum sibi rebellem crudeliter affliget. Offertorium orationem Ecclesie exprimit, qua Deum sui recordari poscit. Quam Deus exaudiens citius liberabit, dum Antichristum in tentorio suo exanimabit, sicut Holofernem per Judith in tentorio suo trucidavit. Communionem vero gaudium innotescit, quo justis super his gaudebunt, qui post interitum Antichristi conversi erunt.

CAP. XCIV. — *Dominica vacat.*

Dominica, quæ officio cantus caret, ubi in Evangelio Dominus censum Cæsari reddi jubet (*Matth. xxii*), illud tempus denotat quo omnis populus sub Magno Alexandro in luctu erat; quem ipse variis bellis oppressit, et censum sibi dari compulit. Illud enim tempus exprimit, quo Antichristus universum populum suo servitio addicet.

CAP. XCV. — *Dominica vacat.*

Dominica, quæ hanc sine cantu sequitur, ubi in Evangelio mulier fluxum sanguinis duodecim annis patiens a Domino curata legitur (*Matth. ix; Luc. viii*), illud tempus sub Seleuco rege innuit, quo tota Asia prius duodecim annis sub Alexandro sanguine bellorum fatigata, liberata fuit. Hæc enim cantu non inofficiatur, quia mox tota terra bellis turbabatur. Illud quoque tempus quod post mortem Antichristi futurum erit, innuitur, quo Ecclesia prius ab ipso sanguine persecutionis vexata liberabitur.

D CAP. XCVI. — *Dominica vicesima quarta post Pentecosten, « Dicit Dominus, » sub lege.*

Ultima Dominica inofficiatur de Machabæorum historia, quibus post multos sudores bellorum Christus citius advenire promittitur, per quem ab hostibus liberentur. Sacerdotes ergo eos prophetis verbis sic alloquuntur. *Dicit Dominus ego cogito* (*Jer. xxix*). Qui in Oratione, *Excita, Domine*, precantur ut eorum mentes ad divinum opus excitentur. Lectio eis regem affuturum prædicat, qui eos in justitia judicans ab inimicis eruat. Qui in Graduali pro sua liberatione et hostium confusione gratias agunt. In Alleluia ei, *Qui sanat contritos corde* (*Psal. cxlvi*), plaudunt, Evangelium bene consonat, quod quinque millia quinque panibus satiata narrat (*Luc. ix*).

quod post quinque millia annorum datus est panis angelorum, per quem refectæ sunt mentes beatorum. In Offertorio, *De profundis* (Psal. cxxix) peccatores ad Dominum clamant, ut hoc pane digni fiant. In communionem, *amen dico vobis* (Marc. xi) divina vox eis pollicetur quod oratio eorum impleatur.

CAP. XCVII. — *Sub gratia.*

Per hoc enim officium Ecclesia tribulationem Christiani populi recolat, quam sub Antichristo sicut Machabæi sub Antiocho passurus erat. Huic adventus Christi propinquus prænuntiatur, per quem ab omnium hostium formidine eruatur. Per fideles ergo sic consolatur, *Dicit Dominus ego cogito* (Jer. xxix). Qui in Oratione mentes suas ad poenitentiam excitari postulant, quo remedia indulgentiæ percipiant. In Lectione regnum Christi et ejus iudicium eis promittitur, et ipsi in Graduali et Alleluia de sua ereptione gratulantur. In Evangelio populi ad Christum confluisse, et ab eo refecti referuntur (Luc. ix), quia tunc omnes gentes ad Christi iudicium concurrent et ab eo qui est panis vivus reficientur. In Offertorio petunt illo digni fieri. In Communionem promittitur illorum oratio compleri. Ideo Evangelium de quinque millibus nunc legitur, quia abhinc quinque Dominicæ ad Nativitatem Domini computantur, quo quasi post quinque ætates cœlesti pane fideles satiantur. Ideo enim Evangelium legitur, quia semper circa festum sancti Andreæ evenit, cuius mentio in eodem Evangelio agitur. Quæritur cur per ætatem plures sint Lectiones, et Evangelia, quam officia. Sed sciendum est quod officia embolismis, Lectiones et Evangelia communibus annis conveniunt.

CAP. XCVIII. — *Ordo de « Alleluis » Dominicalibus apud quosdam.*

Quidam observant hunc ordinem in Alleluis Dominicalibus, qui etiam bene congruit officii vel temporibus. In prima Dominica, *Domine, in tua misericordia, alleluia, In te, Domine, speravi.* In secunda Dominica, *Factus est Dominus protector, alleluia, Diligam te, Domine.* In tertia, *Respice, alleluia, Venite exultemus.* In quarta, *Dominus illuminatio, Confitemini Domino.* In quinta, *Exaudi, Domine, Qui timet Deum.* In sexta, *Dominus fortitudo, Domine, refugium.* In septima, *Omnes gentes.* In octava, *Suscipimus Deus, Quoniam Deus magnus.* In nona, *Ecce Deus, qui sanat.* In decima, *Dum clamarem, Lætatus sum.* In undecima, *Deus in loco, Paratum cor meum.* In duodecima, *Deus in adjutorium, Exultate Deo.* In decima tertia, *Respice Deus, Dominus regnavit.* In decima quarta, *Protector noster, Lauda Jerusalem.* In decima quinta, *Inclina Deus, Domine Deus.* In decima sexta, *Miserere mihi, Laudate Dominum, omnes gentes.* In decima septima, *Justus es, Domine : Deus iudex.* In decima octava, *Da pacem, Domine, Qui posuit fines.* In decima nona, *Salus populi, Adorabo ad templum.* In vicesima, *Omnia quæ fecisti, Redemptor.* In vicesima prima, *In voluntate,*

Te decet. In vicesima secunda, *Si iniquitates, De profundis.* In vicesima tertia, *Dicit Dominus, Dextera Dei, vel In exitu Israel.* In hoc mense Joannis Baptistæ prædicatio insinuat, per quem Christus in carnem venisse demonstratur. Unde et Adventus Domini, ac Nativitas ei in hoc mense celebratur.

CAP. XCIX. — *Dominica prima in Adventu Domini.*

Dominica prima de Adventu Domini officium de Joanne Baptista sumit, sub cuius persona Ecclesia canit, *Ad te levavi animam meam* (Psal. xxiv). Qui in Oratione rogat, ut Christus adveniens humanum genus a peccatis eripiat. In Epistola noctem infidelitatis præcessisse, diem fide appropinquare denuntiat. In Graduali verbum ad ipsum Christum dirigit, cum ab eo baptizandus advenit, *Universi qui te, etc. Vias tuas, Domine.* In Alleluia Deum postulat, ut salutare suum, id est filium hominis ostendat Evangelium bene congruit, quod Marcus initio libri sui de Joanne scribit, *Ecce mitto angelum* (Marc. i). Alii legunt Evangelium : *Cum appropinquaret Jesus Jerusalem* (Luc. vii), quod etiam Adventui Domini convenit, propter Versum, *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Offertorium, *Ad te, Domine, levavi* (Psal. xxv), sacrificium Joannis sonat, ubi animas poenitentium Deo offerebat. In Communionem terram fructum dare, id est Mariam Christum generare prædicat.

CAP. C. — *Dominica secunda in Adventu, « Populus Sion. »*

Dominica secunda de persona prophetarum inofficiatur, per quos Adventus Christi Synagogæ annuntiatur sic, *Populus Sion, Ecce,* In priori officio vocatio Judæorum, in isto autem vocatio gentium notatur, ubi canitur *Ecce Dominus veniet ad salvandas gentes,* quæ gentes in oratione precantur, ut corda illarum viæ Christo præparentur. In Epistola voce prophetarum vocantur. Moyses namque dicit : *Lætamini, gentes, cum plebe ejus,* David quoque, *Laudate Dominum omnes gentes* (Psal. cxvi). Isaias enim, *Qui exsurget regere gentes, in eum gentes sperabunt* (Isai. xi). In Graduali dicit Propheta prædicatoribus : *Congregate illi sanctos ejus* (Psal. xlix). In Alleluia gentes exsultant dicentes : *In domum Domini lætantes ibimus* (Psal. cxxi). Evangelium bene consonat, quia redemptio nostra appropinquat. Ideo hoc Evangelium in secunda Dominica recitatur (Luc. xxi), quia in eo secundus Adventus Christi prænuntiatur. In Offertorio gentes se Christo offerunt gaudentesque dicunt, *Deus, tu conversus vivificabis nos.* In communionem Ecclesiæ de gentibus propheticus ordo applaudit dicens, *Jerusalem, surge et sta.*

CAP. CI. — *Dominica tertia, « Gaudete in Domino. »*

Dominica tertia de persona apostolorum officio lætatur, per quos uterque populus ad fidem vocatur, quorum voce sic cantatur : *Gaudete in Domino,* subauditur ex Judæis fideles, *iterum dico : Gaudete* (Philipp. iv), videlicet fideles ex gentibus. Qui in

Oratione precantur, ut tenebræ illorum mentis illu- A
strentur. In Epistola Apostolica eis nuntiat, quod
Christus adveniat, qui abscondita tenebrarum illu-
minet. In Graduali, et Alleluia fideles postulant, ut
Christus quantocius adveniat. Evangelium de signis
Christi, et Joannis sanctitate legitur (*Joan. 1*), quia
Christi divinitas per Joannem prædicatur. Ideo in
tertia Dominica legitur, quia Christus in tertio mun-
di tempore per miracula innotescit. In Offertorio fi-
deles gratias agunt, quod eos Dominus suo adventu
benedixit, iram suam ab eis avertit, *Benedixisti, Do-
mine, terram (Psal. LXXXIV)*. In Communione per
prædicatores consolantur, et Dominus eos salvare
promittit. Officia quartæ et sextæ feriæ et Sabbati
Adventui Domini, et quatuor Temporibus con-
gruunt, qua Christum devotissime adventurum ca-
nunt.

CAP. CII. — *Dominica quarta, « Memento nostri,
Domine. »*

Dominica quarta ab officio propter ordines prioris
diei vacat, sed a modernis officio, *Memento nostri,
Domine (Psal. cv)*, tripudiat. Quod officium ex per-
sona doctorum cantatur, per quos secundus Adven-
tus Domini prædicatur. Qui sic conclamant. *Me-
mento nostri, Domine*, in Oratione orant, ut Dominus
adveniens magna virtute eis succurrat. In Epistola
fideles gaudere monentur, quia Dominus prope est.
Qui in Graduali prope se invocantibus plaudunt.
In Alleluia, citius ad relaxanda facinora venire pe-
tunt. In Evangelio eis dicitur, ut *viam Domino pa-
rent*, qui cito veniet. In Offertorio et in Commu-
nionem virgo salutatur, per cujus partum mundus sal-
vatur.

CAP. CIII. — *De vigilia Nativitatis Domini, « Hodie
scietis. »*

Per vigiliam Domini præsens vita denotatur, in
qua nobis Christus adventurus prænuntiatur. Unde
canitur in officio : *Hodie*, id est in hac vita, *scietis
quia veniet Dominus, et mane*, id est in futura vita,
videbitis gloriam ejus (Exod. xvi). Unde in Oratione,
*quem redemptorem læti suscepimus, venientem quoque
judicem securi videamus*. Duæ Lectiones leguntur,
quia Christus a prophetis nasciturus, ab apostolis
natus prædicatur. Ideo una a propheta, altera ab
Apostolo recitetur. In Graduali Christi Nativitas
promittitur, sed in supremo mane videndus dicitur. D
Alleluia in vigiliis, et in Quatuor Temporibus, pro-
pter jejuniū non cantatur. In Dominica autem si
venerit ob resurrectionem Domini canitur. Evange-
lium et Offertorium instantem nativitatem canit.
Communio autem secundum Christi adventum pro-
mit : *Revelabitur gloria Domini (Isai. xl)*.

CAP. CIV. — *In Natali Domini in nocte, prior missa
« Dominus dixit ad me. »*

In die sancto Natali Domini constituit Telespho-
rus papa tres missas hac de causa celebrari, quia
constat tria tempora hujus mundi per hanc singu-
larem nativitatem salvari. Per missam quæ in nocte
cantatur, tempus ante legem designatur, quod te-

nebris ignorantiae involvebatur. Ideo ad hanc mis-
sam legitur, *Populus qui ambulabat in tenebris (Isai.
ix)*. Introitus ortum veræ lucis exprimit, cum Filius
Dei nascens mundo dicit : *Dominus dixit ad me
(Psal. 11)*. Gloria in excelsis, chorū angelicū re-
præsentat, qui hunc hymnum tunc primitus canebat.
Oratio in persona pastorum dicitur, qui petunt
illa luce in cœlis perfrui, quæ claruit in terris. Duæ
Lectiones leguntur, quia hæc a veteri et nova lege
prædicantur. Ideo autem similiter recitantur, quia
Vetus et Novum Testamentum concorditer concin-
nantur. In Oratione Pater Filii nativitatem com-
mendat, quem ante luciferum genuisse commemo-
rat (*Psal. cix*). Ante luciferum quippe scilicet, pri-
mum archangelum eum Pater genuit, quem ante
B luciferum stellam videlicet media nocte mater pe-
perit. Cujus nativitas ipsius nati voce in alleluia
Dominus dixit ad me (Psal. 11), insinuatur, quod in
laudem ejus ab Ecclesia jubilat. Qualiter hæc
nativitas contigerit, Evangelium depromit. Quod
Credo in unum Deum sequitur, significat quia Ec-
clesia in natum se credere fatetur, qui nobis in
cibum datur.

CAP. CV. — *In mane missa, « Lux fulgebit hodie. »*

Per missam, quæ in exortu legis agitur, tempus
legis intelligitur, in quo lux fidei per Scripturas
mundo infunditur. Unde sub hac significatione ca-
nitur : *Lux fulgebit hodie (Isai. ix)*. In oratione Ec-
clesia precatur, ut quæ nova luce perfunditur, sicut
fide ita opere splendere mereatur. Duæ lectiones le-
guntur, quia Christus pro duobus populis nascitur. C
Graduale in persona pastorum cantatur, a quibus
Christus inventus sic adoratur, *Benedictus qui venit
in nomine Domini, Deus Dominus et illuxit (Psal.
cxvii)*. In Alleluia, *Dominus regnavit (Psal. xcvi)*,
laus illorum exprimitur, quæ mox per Evangelium
refertur. In Offertorio, ejus divinitas ab Ecclesia
collaudatur; in Communionem ejus incarnatio prædi-
catur.

CAP. CVI. — *Major missa, « Puer natus est nobis. »*

Per tertiam missam, quæ ad horam tertiam in die
celebratur, tertium tempus mundi, scilicet gratia de-
notatur, quo puer natus est per quem mundus crea-
tus est, quando magnus consilii angelus (*Isai. ix*)
venit et diem æternitatis attulit. Quem in Orationem
genus humanum orat, ut se de jugo peccati eripiat.
Duæ Lectiones ex propheta et Apostolo recitantur,
quia per prophetas et apostolos hæc gratia prædica-
tur, et activi et contemplativi per hanc nativitatem
salvantur. Graduale ex persona prophetarum canta-
tur, in quo Judæi et gentiles ad laudem Dei hortan-
tur, quia Deus salutare, id est filium suum Judæis
notum fecit, justitiam suam, scilicet eundem Filium
gentibus revelavit. Alleluia, ex persona apostolorum
jubilat, per quos Ecclesia de gentibus cum pri-
mitiva Ecclesia Christum adorare exhortatur. Per
melodiam vero Sequentiæ intelligitur jubilatio ipsius
Ecclesiæ. In Evangelio sublimitas divinitatis ejus
narratur, quæ in Offertorio ab omnibus sic lauda-

tur. *Tui sunt cœli et terra* (*Psal. lxxxviii*). In Communionem omnibus adhuc videnda repromittitur.

CAP. CVII. — *Quare Evangelium de Abel de sancto Stephano legatur.*

Evangelium, in quo de Abel agitur, ideo de sancto Stephano legitur, quia sicut Abel in Veteri Testamento protomartyr fuit, ita Stephanus in Novo protomartyr exstitit. Hoc enim Evangelium propter nativitatem Domini legitur, propter verbum, in quo dicitur, *Benedictus qui venit in nomine Domini* (*Matth. xxiii*).

CAP. CVIII. — *Dominica « Dum medium silentium.*

Dominica *Dum medium silentium* (*Sap. xviii*) tripudium primitivæ Ecclesiæ insinuat, quo de Christi nativitate exsultat.

CAP. CIX. — *De Epiphania, « Ecce advenit. »*

Officium *Ecce advenit* sub persona Ecclesiæ de gentibus cantatur quæ de Christi incarnatione lætatur. Quæ in Oratione precatur, ut ad contemplandam speciem Dei perducatur. Reliqua sancto diei conveniunt, in quo gentes ad adorandum Dominum venerunt.

CAP. CX. — *Dominica « In excelso throno. »*

Post baptismum Christus tres annos prædicasse narratur, de quibus tria officia Dominicalia instituta videntur. Post tentationem quippe angeli accesserunt, et ei ministraverunt. Unde in Introitu: *In excelso throno*, cantatur, *Quem adorant multitudo angelorum*. Epistola dicit, si ei per sanctimoniam conformemur, membra ejus efficiemur (*Rom. xii*). Quem Ecclesia in Graduali benedicit, qui solus mirabilia facit. In Alleluia ei jubilat, de quo in Evangelio legitur, quod parentibus sui causa subditus erat (*Luc. ii*). In Offertorio, *Omnis terra ei jubilate* (*Psal. lxxv*), et in lætitia admonetur servire. In Communionem ejus humanitas et divinitas prædicatur, in qua a matre, ut homo increpatur, et Patris Filius, ut Deus affirmatur.

CAP. CXI. — *De tertia Dominica, « Omnis terra. »*

Secundum officium de miraculis Christi instituitur, unde et Evangelium, in quo signa inchoavit, legitur. Quod officium sub persona humani generis canitur, quia omnis terra Christum Deum adorare hortatur (*Psal. lxxv*). In Epistola gratiarum dona scribuntur, quæ per Christum aguntur scilicet Prophetia, doctrina, exhortatio, dilectio, et cætera. In Graduali Ecclesia Deo plaudit, qui Verbum suum misit, et eam de interitu sanavit in Alleluia et in Offertorio ei jubilat. In Communionem sicut de aqua vinum (*Joan. ii*), sic de vino sanguinem suum commutare cantat.

CAP. CXII. — *De Dominica quarta « Adorate Deum. »*

Tertium officium sub persona angelorum cantatur (*Psal. xcvi*), a quibus Christus Deus adoratur, per quem illorum numerus reintegratur. In Orationem fideles postulant, ut eos Deus dextera sua protegat. In Epistola per prædicatores admonentur, ne malum pro malo reddant, bona coram Deo et hominibus provideant (*Rom. xii*). In Graduali Christus laudatur, per quem gentes convertuntur. In Alleluia an-

geli ad laudandum invitantur, quia gentes per Christum salvantur. In Evangelio leprosus et infirmus curantur (*Matth. viii*), quia Judaicus et gentilis populus per Christum sanantur. In Offertorio Ecclesia pro utroque populo ei laudem canit, cujus dextera virtutem fecit (*Psal. cxvii*). In communionem omnes de signis et verbis ejus mirabantur, qui ad fidem convertebantur (*Luc. iv*).

CAP. CXIII. — *De eadem quarta Dominica.*

In quarta Dominica Evangelium recitatur, quo Christo in naviculam ascendente mare turbabatur, et ipse dormiens a suis excitatur (*Matth. viii*), quia videlicet in quarto anno post baptismum suum Christus in crucem ascendit, et ventus diabolus turbam Judæorum commovit, et Christus somno mortis obdormivit, quem precatio suorum citius excitavit.

CAP. CXIV. — *De officio sanctorum Gervasii et Prothasii.*

Officia de sanctis sunt instituta, ut partim tempore, partim convenient diei, sicut de sanctis Gervasio et Prothasio officium loquitur, Dominus pacem cantatur, quia illa die pax inter Romanos et Longobardos facta memoratur.

CAP. CXV. — *Quare Versus in nocte sancti Pauli ad antiphonas dicantur, et de sancto Laurentio similiter.*

Nocturnale officium de sancto Paulo ideo Versibus antiphonarum insignitur, quia ipse plus omnibus laborasse apostolis legitur. Similiter Versus ad antiphonas de sancto Laurentio cantantur, quia ejus passio omnibus martyribus præfertur, sic de cæteris notandum est.

CAP. CXVI. — *De officio mortuorum.*

In officio mortuorum imitatur officia mortis, vel sepulturæ Domini. Ideoque Invitorium non cantatur, et benedictiones ad Lectiones non dantur, quia et ibi intermittuntur, et luctus vel tristitia in hoc cantu aguntur. Pro mortuis autem ob duas causas campanas sonamus, ut videlicet viventes pro eis orent et ut se etiam morituros cogitent, seque ad regna cœlorum ituros præparent, ad quod nos, qui sine fine vivit, et regnat feliciter perducatur, Amen.

CAP. CXVII. — *Excerptum de Romano Ordine.*

Jam de officiis quæ videbantur Christo opitulante explicuimus, nunc pauca de Romano Ordine adjicere censuimus.

De Adventu Domini.

Ab Adventu Domini usque ad Nativitatem ejus, *Te Deum laudamus*, et *Gloria in excelsis* non canitur, et *Itē Missa est* intermittitur, quod nunquam dicitur, nisi quando *Gloria in excelsis* canitur. Dalmaticæ quoque et subdiaconalia non portantur. Si infra Adventum Domini festum sancti Andreae, vel sancti Thomæ, vel Dedicatio Ecclesiæ occurrerit, prædictas glorificationes non omittimus. In feria sexta de sancta Cruce, et in Dominicis diebus de

sancta Trinitate non cantatur. Ad laudes in Dominicis, *Dominus regnavit*, cum reliquis cantatur.

De historia « Clama in fortitudine. »

Historia *Clama in fortitudine* non ad Quatuor Tempora, sed ad proximam septimanam natalis Domini pertinet, sicut illa responsoria ad illam hebdomadam ante Pascha pertinent. Unde et singulis diebus laudes habent. In hac septimana enim *O* cantatur, in quibus *Veni* scribitur, quæ septem tantum reperiuntur.

De Vigilia Domini.

Vigilia Domini, in qua feria occurrerit, illius feriale psalmum et canticum cum antiphona obtinebit; præcedens vero Sabbatum canticum, *Audite cæli* cum antiphona *expectetur* habebit. Si vigilia Domini in Dominicam evenerit, sex responsoria de historia, *Canite tuba*, et tria de vigilia cum laudibus assumet, missam de Vigilia, horas de Dominica accipiet.

De Nativitate Domini.

In Nativitate Domini, *Te Deum laudamus*, post nonum responsorium ante missam canitur. Ad missam vero non *Ite Missa est*, sed *Benedicamus Domino* dicitur.

De Sancto Stephano.

In festo sancti Stephani secundam vesperam totam de sancto Stephano canimus. Similiter de sancto Joanne in sequenti die facimus. In nativitate Innocentium. *Gloria in excelsis*, et *Te Deum laudamus*, et *Alleluia*, et *Ite Missa est* non cantantur, Dalmaticæ non portantur, *Gloria Patri*; nunquam nisi in Passione Domini omittitur. Si illorum festivitas in Dominica occurrerit, nihil de his omittimus. In octava quoque illorum omnia canimus, si Natalis Domini, vel alia sequens festivitas in Dominica evenerit. Officium *Dum medium silentium* post nativitatem Innocentium canimus, et in sequenti Dominica idem repetimus. In VIII Domini, non *Puer natus est*, sed *Vultum tuum* est cantandum, quia totum officium illa die de sancta Maria agitur. Unde et *alleluia*, *Post partum* cantatur, et Oratio, *Deus qui salutis æternæ*. Si vigilia Epiphaniæ in Dominica evenerit, officium *Dum medium silentium*, ut in priori Dominica pleniter observatur. Si in alia die idem quoque officium, sed cum Lectione *scimus*, et Evangelio *Defuncto Herode* cantatur. In Epiphania Invitatorium non cantatur, sed a psalmo *Afferte Domino* inchoatur, et antiphona; *Fluminis*, cum psalmo, *Deus noster refugium* in tertio nocturno servatur. Si Epiphania in Dominica evenerit, Dominica in octava differtur, si autem Dominica infra octavam occurrerit, *In excelso throno*, totum cantabitur. Quod etiam, si necesse fuerit, in sequenti Dominica repetitur, Ad Dominicam autem infra octavam psalmi Dominicales cum cantu de Epiphania recitandi sunt. Privatis quoque diebus infra VII feriales nocturnæ cum antiphonis de Epiphania et responsoriis cantandæ sunt. Matutinæ laudes etiam de festo agendæ sunt. Juxta Romanum ordi-

nem nunquam nocturnam feriale dimittimus, cum tria responsoria dicimus, nisi in hebdomada Paschæ et Pentecostes. Omni anno *In excelso throno* infra octavam Epiphaniæ cantabitur, etiam si plures septimanæ ad Septuagesimam videantur. Porro, si una tantum hebdomada inter Epiphaniam et septuagesimam occurrerit, duo officia in se coarctabit. Post octavam Epiphaniæ Epistolæ Pauli leguntur, sive Dominica, sive feriales dies sunt. Si duo festa cum pleno officio in unum diem convenerint, de uno pleniter agatur, alterius mentio cum antiphona et oratione fiat, aut in alterum diem ut festum sancti Pauli differatur, nullius sancti mentionem post missam facimus, de quo tria responsoria canimus. In festo novem lectionum cantatur, *Gloria in excelsis*, et *Te Deum laudamus*, et *Ite missa est*, nisi infra Adventum Domini et Septuagesimam. *Credo in unum Deum* in omnibus Dominicis, et festis sanctæ Mariæ et apostolorum et sanctæ Crucis, et Dedicacionis, et Omnium Sanctorum canitur. Quando *Gloria in excelsis* cantatur, semper dalmaticæ et subdiaconalia portantur. Alexander papa secundus constituit, ut *Alleluia* ad vesperam dimittatur, et heptaticus cum responsoriis ad nocturnum incipiatur. Eadem vero historia in sequenti repetatur, ab hinc usque in Pascha. *Gloria in excelsis*, et *Te Deum*, et *Ite missa est*, et dalmatica et subtile dimittuntur.

De Purificatione sanctæ Mariæ.

Si Purificatio sanctæ Mariæ infra Septuagesimam occurrerit, nihil de ea nisi *Alleluia* mittamus. Similiter in Cathedra S. Petri et Annuntiatione sanctæ Mariæ, *Gloria in excelsis*, secundum ordinem cantamus. Si autem Annuntiatio sanctæ Mariæ in triduo ante Pascha occurrat, in Sabbato ante Palmas anticipetur.

De officio in capite Jejunii.

In capite Jejunii missam ad nonam canimus; et mox vesperâ sequitur, et omnia, ut in Quadragesima facimus præfationem, *Qui corporali jejunio* quotidie tam Dominicis, quam aliis diebus usque in Passionem Domini dicimus. Sabbato officium, *Esto mihi in Deum*, in proxima hebdomada Quadragesimæ quatuor Tempora observantur, et quarta feria ad Priorem orationem *Flectamus genua* tantum, ad secundam vere *Dominus vobiscum* non *Flectamus genua* dicitur.

De Passione Domini.

A Dominica Passionis Domini usque in Pascha non dicitur *Gloria Patri* ad Responsorium, et ad Introitum, et ad Psalmum, *Venite exsultemus*, ad quem et repetitio solet mutari, id est ut ad primum Versum a medio ad secundum, a principio repetatur invitatio. Similiter in hoc Sabbato, *Judica me, Deus*.

De die Palmarum, et hebdomada tota.

In die Palmarum et secunda et quarta feria *Dominus vobiscum* ante Passionem dicitur, sed *gloria tibi, Domine*, non subjungitur. In hebdomada Palmarum Præfatio de sancta Cruce dicitur. Si infra

Passionem Domini de sanctis agimus, *Gloria Patri* non omittimus. Feria secunda et tertia Lectiones duæ continuatim, ut in Nativitate Domini ad missas leguntur; similiter in Sabbato post mediam Quadragesimam agitur. Feria quarta post Palmas duæ Lectiones leguntur, et ad utramque *Flectamus genua* dicitur.

De Cœna Domini.

In cœna Domini, et in parasceve, et Sabbato sancto post *Benedictus*, *Kyrie eleison*, et preces, et oratio secundum ordinem sub silentio est dicendum. In cœna Domini *Gloria Patri*, et *Gloria in excelsis* reticetur, nisi ubi chrisma conficitur, Dalmaticæ tamen portantur, in qua die sub anathemate interdicitur, ne a quoquam Quadragesimale jejunium solvatur.

De Parasceve.

In parasceve non ab oratione, sed a Lectione est incipiendum. Ad passionem *Dominus vobiscum* non dicitur, et tituli ad Lectionem non pronuntiantur. Ad singulas Orationes nisi pro Judæis, *Flectamus genua* dicitur et mox *Levate* subsequitur.

De Sabbato sancto.

In Sabbato sancto cereus magnus a diacono est benedicendus, et ante benedictionem est illuminandus, et in nocte Paschæ populo distribuendus ad suffumigandum rebus eorum.

De Lectionibus ante Baptismum.

Ante Baptismum duodecim Lectiones secundum ordinem leguntur, sed tituli non pronuntiantur, post baptismum præsentant presbyteri missam celebrare qui volunt, ad missam, Offertorium, et Communio, et *Agnus Dei* non cantantur, et *Ite missa est* non dicitur.

De sancto die Paschæ.

In Pascha agnus non ad altare, sed ad mensam benedicitur, et *Credo in unum* quotidie usque in octavam canitur. Versus Graduale, *Benedictus*, qui venit in feria quinta, et *Lapidem*, quem reproba-verunt propter Passionem Christi, in feria sexta est cantandus: in Sabbato infra octavam Paschæ antiphona, *Cum esset sero*, die illo ad vesperam cantatur, quia idem Evangelium olim usque *Thomas unus* eodem Sabbato legebatur. Ad vespas feriales psalmi dicuntur cum *Alleluia*, et nocte Dominica nocturna, et novem Lectiones, et sic singulis diebus nocturna cum *Alleluia* nisi festum occurrat novem Lectionum, dicimus et ad laudes quotidie *Dominus regnavit* recitamus: Quod a pluribus ab hinc usque post Pentecosten tres psalmi psalluntur, et tres lectiones leguntur, a Moguntiacensi concilio institutum traditur, sed a Romana Ecclesia non recipitur.

Quomodo inter Pascha et Pentecosten sit cantandum.

A Pascha usque Pentecosten. In festo trium responsorium unum tantum *Alleluia* ad missam cantamus. In festo vero novem Lectionum, duo, unum de resurrectione canimus, et non primum, aut aliud de festo, sed secundum repetimus. Præfationem

Paschalem quotidie usque in Ascensionem Domini dicimus. In Vigilia Ascensionis Domini cantatur officium ad missam *Vocem jucunditatis*. Nona de futuro festo canitur.

De Vigilia Pentecostes.

In vigilia Pentecostes quatuor Lectiones ante baptismum absque titulis leguntur, ad missam *Benedicamus*, non *Ite missa est* dicitur. In Pentecosten quotidie *Credo in unum* canitur. In hac septima æstivale jejunium Quatuor Temporum celebratur, et *Alleluia* pro Graduali cantatur, et *flectamus genua* non dicitur. Ad missam de jejunio *Gloria in excelsis* non cantatur, quia missa post sextam celebratur, sed *Gloria in excelsis* nunquam nisi ad tertiam secundum ordinem cantatur, excepto in cœna Domini, et in Sabbato sancto, et in Vigilia Pentecostes. Unde quidam duas missas cantant unam de festo, alteram de jejunio. Illam de festo cum *Gloria in excelsis*, et *Credo in unum*, alteram indirectum. Ita solet fieri in festo sancti Thomæ in hiemali jejunio, et in festo sancti Matthæi in Autumnali, et Annuntiationis sanctæ Mariæ, in Quadragesima videlicet, ut prior missa festo, secunda satisfaciatur jejunio

De Octava Pentecostes.

In octava Pentecostes novem Lectiones leguntur, et totidem responsoria de *Spiritu sancto* canuntur. In crastino die libros Regum ad nocturnum legimus et canimus, et ad missam officium, *Domine, in tua* quod in sequenti Dominica, si necesse est, repetimus. Quidam in hac hebdomada officium de sancta Trinitate canunt, quod Romani non recipiunt. Albinus namque magister Caroli rogatu Bonifacii archiepiscopi instituit missam de sancta Trinitate in Dominica die, Feria secunda de sapientia, Feria tertia de *Spiritu sancto*, Feria quarta de charitate, Feria quinta de angelis, Feria sexta de sancta Cruce Sabbato de sancta Maria.

De Quatuor Temporibus.

In tertia hebdomada Septembris, et in quarta Decembris erit celebratio Quatuor Temporum, et ad omnes orationes in Sabbato *Flectamus genua* dicitur, nisi ubi lectio Danielis legitur. Feria quarta ad priorem orationem tantum *Flectamus genua* sine salutatione; ad secundam salutio sine genuflexione dicitur.

CAP. CXVIII. — *Quomodo sit legendum per annum.*

Hi libri sunt authentici, et hi sunt in divinis officiis legendi. In Septuagesima usque in passionem legatur Pentateuchus, quem scripsit Moyses, et liber Josue, quem ipsemet scripsit, et liber Judicum, et Ruth, quos Gedeon, et Samuel scripsisse dicuntur. Dominica Passionis Domini usque in Cœnam ejus legatur Jeremias propheta, quem ipse scripsit. Tribus diebus ante Pascha legantur Lamentationes ejusdem. Ab VIII Paschæ per tres hebdomadas legatur Apocalypsis, quam scripsit Joannes apostolus. Deinde per duas septimanas legantur canonicæ Epistolæ, quas scripserunt Jacobus, Petrus, Joan-

nes, et Judas apostoli. Ab Ascensione Domini usque ad Pentecosten legantur Actus apostolorum, quos scripsit Lucas evangelista. Ab VIII Pentecostes usque in Kalend. Augusti legantur libri Regum, quorum primum scripsit Samuel, secundum Nathan, tertium et quartum Jeremias. Et duo libri Paralipomenon, quos sapientes Synagogæ scripserunt. A Kalend. August. usque in Septembri legantur Parabolæ Salomonis, et Ecclesiastes, et Cantica Canticorum, et liber Sapientiæ, quos omnes Salomon scripsit, et Ecclesiasticus quem Jesus filius Sirach composuit, a Kalend. Septembris per duas septimanas legatur liber Job, quem ipsemet scripsit. Deinde per unam septimanam liber Tobiae, quem ipse scripsit. Deinde per unam hebdomadam legatur liber Judith, quem ipsa vel Achior scripsit. Deinde per unam legatur liber Esther, quem Mardocheus composuit, sed potius ab Esdra scriptus creditur, et ipsius Esdræ liber recitetur, quem ipsemet edidisse non ignoratur. A Kalend. Octobris usque Kalend. Novembris legantur libri Machabæorum, quorum priorem Simon pontifex, ultimam partem ejus, Joannes ejus

A filius scripsisse traditur, posteriorem Philo Judæus a Græcis eruditus edidisse cognoscitur. A Kalend. Novembris usque in Kalend. Decembris legatur Ezechiel, Daniel, et duodecim minores prophetæ, qui a senioribus Synagogæ scripti dicuntur, sed melius ab ipsis editi creduntur. Ab adventu Domini usque in Nativitatem Domini Isaias legatur, quem ipse scripsisse non dubitatur. Post VIII Epiphaniæ legantur Epistolæ Pauli apostoli usque in Septuagesimam; has ipse omnes scripsit, sed Lucas evangelista ad Hebræos Hebraice compositas in Græcum transtulit.

Sed jam tempus est nos calamum deponere, et aliquantulum vires forsitan ad aliud interim resumere. Vos autem fratres Deo dilecti, quorum jussu hoc onus subivi, quorumque oramine nunc deposui, quæso, ut vestræ devotæ preces apud Deum obtineant, quatenus hoc tantillo jacto semine uberes segetes Christo incrementum dante surgant, et omnes in eo laborantes copiosum fructum in gaudio metant.

SACRAMENTARIUM,

SEU DE CAUSIS ET SIGNIFICATU MYSTICO

RITUM DIVINI IN ECCLESIA OFFICII

LIBER.

(Eruit ex ms. cod. inclytæ carthusiæ Gemnicensis in Austria ven. D. P. Leopoldus Wydemann, ejusdem cœnobii presbyter Bibliothecarius; edidit R. P. Bernardus Pez *Thesauri Anecd. novissimi* t. II, p. 1, pag. 247.)

PROLOGUS.

Hunc libellum *De Sacramentis* collegi ex sanctorum scriptis, ut quibus deest librorum copia, per hoc compendium illorum sublevatur incipia. Hujus nomen *Sacramentarium* scribatur, eo quod per illum omne sacramentum divini officii ignaris aperiatur.

CAP. I. — *De Septuagesima.*

Septuagesima dicitur, eo quod ab illa Dominica usque in Sabbatum paschalis hebdomadæ sunt septuaginta dies. Die Dominica inchoatur, et in Sabbato terminatur; tempus captivitatis populi Dei significat, qui peccando a Deo recessit, et per misericordiam ejus ad requiem rediit. Populus Dei in Babylonia detentus est captivus septuaginta annis, in quibus suspenderunt organa in salices: et ipsi sederunt super flumina flentes; quo numero completo reversi sunt in Jerusalem.

Omne tempus sæculi per septem millia annorum

C extenditur; hos divide per centenarium numerum, et habebis septuagies centenos annos; de singulis centenis da annum in decimatione, et erunt septuaginta anni. De his singulis annis da unum diem, et habebis septuaginta dies, in quibus nobis ad memoriam reducitur omne tempus peregrinationis nostræ. Nabuchodonosor rex Babyloniæ captivum duxit populum de Hierusalem in Babyloniæ; diabolus seduxit humanum genus de paradiso in hanc mundi peregrinationem. Septuaginta anni captivitatis septuagies centeni anni sunt nostræ peregrinationis; Judæi septuaginta annis in captivitate positi jejuna-verunt, nos omni tempore hujus vitæ, quod septem diebus volvitur, corpus nostrum castigemus, et servituti subjiciamus. Organa suspenderunt; nos istis diebus *Alleluia* et *Gloria in excelsis*, quæ sunt cantica lætitiæ, non canimus. Significantes, quod in hac vita ab angelorum gaudio nos separatos ingemisci-